ڕووداوە سەربازییەکانی شۆڕشی ئەیلوول

١٩٧٠ - ١٩٧٥

موقەدەم ڕوکن سەنگەر ئیبراهیم خۆشناو

لە زنجیرە بڵاوکراوەکانی دەستەی ئینسکلۆپیدیای پارتی دیموکراتی کوردستان

٢٠٢٢

ناوی کتێب: ڕووداوە سەربازییەکانی شۆڕشی ئەیلوول، ١٩٧٠ - ١٩٧٥

نووسینی: موقەدەم ڕوکن سەنگەر ئیبراهیم خۆشناو

پێداچوونەوەی: دەستەی ئینسکلۆپیدیای (پ.د.ک.)

دیزاینی بەرگ و ناوەڕۆک: دیار سەعید پیرانی

سەرپەرشتی چاپ: مستەفا نەجم فەیلی

نۆرەی چاپ: یەکەم

ساڵی چاپ و شوێن: ٢٠٢٢- هەولێر

چاپخانە: دانیشفەڕ

تیراژ: ١٠٠٠

لە بەڕێوەبەرایەتی گشتی کتێبخانە گشتییەکان/ هەرێمی کوردستان ژمارەی سپاردنی (٥٩) ساڵی ٢٠٢٢ی پێدراوە.

پێرست

ز	بابەت	لاپەڕە
١	**دەروازە**	٧
٢	**بەشی یەکەم، هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلوول**	٩
٣	هەوڵە ئاشتیخوازەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان	١١
٤	بە دامەزراوەکردنی شۆڕشی ئەیلوول	١٧
٥	هەموارکردنـەوەی دەسـتووری ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شۆڕشـی کوردسـتان	٣٠
٦	**بەشـی دووەم، ڕێککەوتـن و ئاگربەسـتەکانی شـۆڕش لەگـەڵ حکوومـەت**	٣٩
٧	ئامانجی مەلا مستەفا بارزانی لە ڕێککەوتنەکان	٤١
٨	شەڕە بەرگرییەکانی بەر لە ڕێککەوتنی ١١ی ئادار	٤٤
٩	ڕێککەوتنە مێژووییەکەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠	٤٧
١٠	**بەشی سێیەم، پێکهاتەی سەربازیی شـۆڕشـی ئەیلوول**	٦٥
١١	بڕیاری دروستکردنی پاسەوانی سنوور	٦٧
١٢	لەشـکری یەک لە سـاڵی ١٩٧٠ تا ١٩٧٤	٧١
١٣	لەشـکری دوو لە ساڵی ١٩٧٠ تا ١٩٧٤	٧٤
١٤	لەشـکری سـێ لە ساڵی ١٩٧٠- ١٩٧٤	٧٧
١٥	هەر سێ لەشکری شۆڕشی ئەیلوول لە سـاڵی ١٩٧٤- ١٩٧٥	٨١
١٦	**بەشـی چـوارەم، پاشـگەزبوونەوە و هەوڵـە تیرۆرکارییەکانـی حکوومـەت**	١١٣
١٧	تیرۆر چەکی دەستی دوژمن دژ بە سەرکردایەتی شۆڕش	١١٥

١٨	هەوڵی تیرۆرکردنی ئیدریس بارزانی	١١٦
١٩	بڕیاری یەکلاییکردنەوەی کێشە	١١٩
٢٠	گۆڕینەوەی نامە لە نێوان مەلا مستەفا بارزانی و سەرکردایەتی عێراق	١٢٣
٢١	پیلانی تیرۆرکردنی مستەفا بارزانی	١٤٦
٢٢	مانۆڕەکانی حزبی بەعس	١٥٩
٢٣	هەوڵەکانی حکومەت بۆ لەباردنی ڕێککەوتنی ١١ی ئادار	١٦١
٢٤	هەوڵە ئاشتیخوازەکانی سەرکردایەتی کورد	١٦٨
٢٥	پێکهێنانی دامودەزگا ئیداریی و سەربازییەکان بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری شۆڕش	١٧٢
٢٦	**بەشی پێنجەم، لەشکرکێشی و هێرشەکانی سوپای عێراق بۆ سەر کوردستان**	**١٧٥**
٢٧	ئامادەکارییەکانی سوپای عێراق بۆ داگیرکردنەوەی کوردستان	١٧٨
٢٨	بنەماکانی بەرگری	١٨١
٢٩	شەڕەکانی سنووری لەشکری (١)ی بادینان	١٨٤
٣٠	شەڕەکانی سنووری لەشکری (٢)ی هەولێر	١٩٠
٣١	شەڕەکانی سنووری لەشکری سێ	٢٢٧
٣٢	پێکهێنانی دەستەی پیلاندانانی سەربازی	٢٤٤
٣٣	دوو نامەی ئیدریس بارزانی بۆ مەسعود بارزانی	٢٥٢
٣٤	زیانەکانی سوپای عێراق لە ١٩٧٤/٣/١١ تا ١٩٧٥/٣/١١	٢٥٧
٣٥	هۆکاری شکستی سوپای عێراق بەرانبەر شۆڕشی ئەیلوول	٢٦٠
٣٦	نسکۆی شۆڕشی ئەیلوول و گەلەکۆمەکی نێودەوڵەتی	٢٦٢

٣٧	دەقی ڕێککەوتننامەی جەزایر لە نێوان حکومەتی ئێران و عێراق	٢٧٣
٣٨	پرۆتۆکۆلی دووبارە نەخشەکێشانی سنووری وشکانی	٢٨٤
٣٩	پرۆتۆکۆلی پێوەندیدار بە ئاسایش لەسەر سنووری عێراق - ئێران	٢٨٨
٤٠	لیستی ناوی ئەفسەرانی بەشداربووی شۆڕشی ئەیلوول	٢٩٩
٤١	چەند زانیارییەکی پەیوەست بە کات و پلە سەربازییەکان	٣٠٨
٤٢	ئەلبوومی وێنەکان	٣١١
٤٣	سەرچاوەکان	٣٢٥

هەواڵنامەی کتێب

دەروازە

ڕۆژی ١٤ی تەمووزی ١٩٥٨ لە عێراق بە سەرکردایەتی «عەبدولکەریم قاسم» کودەتای سەربازی کرا کە بەهۆیەوە سیستەمی پادشایی گۆڕا بۆ سیستەمی کۆماری، بەم ڕووداوە دەرفەتی زیاتر بۆ گەڕانەوەی مستەفا بارزانی و هەڤاڵانی لە یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو ڕەخسا کە لە ساڵی ١٩٤٧ پەنایان بۆ یەکێتی سۆڤیەتی پێشوو بردبوو. دوای گرتنەبەری ڕێوشوێنە پێویستەکان، لە ١٩٥٨/١٠/٦ لە ڕێگەی فڕۆکەخانەی موسەنا لە نێو ئاپۆرای جەماوەر بە کورد و عەرەب و تەواوی پێکهاتەکانەوە بە فەرمی لەلایەن بەرپرسانی دەوڵەت پێشوازی لێکرا.

هەرچەندە هەموو پشتیوانییەکی خۆی و گەلی کوردی، بۆ سەرکەوتنی کۆماری عێراق، بە ئامانجی چارەسەرکردنی دۆزی گەلی کورد لە ڕێگەی گفتوگۆ و دیالۆگەوە دەربڕی و لەسەر ڕێکخستنەوەی حکومڕانی عێراق و چارەسەرکردنی کێشەی کورد لەگەڵ سەرۆک وەزیران عەبدولکەریم قاسم ڕێککەوتن، بەڵام لە ١٩٥٨/١١/٢٦، ڕەوتی شۆڤینی ناو حکوومەت لە شاری کەرکووک نیازخراپی خۆی ئاشکرا کرد، کاتێک هەوڵی تیرۆرکردنی مستەفا بارزانییاندا و چەند جارێکی تر دووبارە بوویەوە. دوای هەوڵە سەرنەکەوتووەکەی، بە مەبەستی لەکەدارکردن و شێواندنی پێگە و کەسایەتی مستەفا بارزانی کە وەکو پاڵەوانێکی سەردەم دەنگیدابوویەوە، کەوتنە دروستکردنی کێشە و گیروگرفت و کارکردن بە ئاڕاستەی دروستکردنی دووبەرەکی لە نێو کورددا.

لەگەڵ ئەوەشدا پارتی دیموکراتی کوردستان لەپێناو چارەسەری ئاشتیانەی کێشەی کورد، بۆ دوورخستنەوەی شەڕ و خوێنڕشتن هەوڵی زۆری لەگەڵ حکوومەتی عێراقیدا، تەنانەت لە کۆنگرەی پێنجەمی خۆیدا کە لە ١٩٦٠/٥/١ لە بەغدا بە ئاشکرا بەستی، بۆ ڕازیکردنی وەزارەتی ناوخۆی عێراقی، هەندێک گۆڕانکاری لە بەند و ماددەی پەیڕەوی ناوخۆ و بەرنامەی کاری خۆیدا کرد، وەك گۆڕینی ناوەڕۆکی برگەی (٢٣)، کە تایبەت بوو بە (مافی سەربەخۆیی کورد لە هەموو پارچەکانی تری کوردستان)، لە جێگای ئەو برگەیەدا ئەو دەقە دانرا(ئێمە هەوڵی پشتیوانیکردنی برا کوردەکانمان دەدەین، لە هەر کوێیەك بن لە تێکۆشاندا بۆ بەدەستهێنانی مافە نەتەوەییەکانیان و ڕزگاربوونیان، هەروەها هەوڵی پشتیوانیی ماددی و مەعنەوی عێراقیان بۆ دەستەبەردەکەین)[١]، بەڵام

---

(١) د. شێرکۆ فەتحوڵا عومەر، پارتی دیموکراتی کوردستان و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی

ئەمانــە و زۆر هەنــگاوی تــری نیازپاکانــەی مســتەفا بارزانــی و پارتــی دیموکراتــی کوردســتان، نەیانتوانــی هەڵوێســتی دەســتەڵاتدارانی بەغــدا بگــۆڕن، تەنانــەت عەبدولکەریم قاسم کەوتە هانـدان و دەست لەپشـتدانی هەندێـک لـە سـەرۆك تیرە و هــۆزە کوردییــەکان بــۆ دژایەتیکردنــی پارتــی و بارزانــی.

لــە مانگــی کانوونــی دووەمــی ١٩٦١ بــۆ گەیشــتن بــە چارەســەرێکی ئاشــتیانە، مســتەفا بارزانــی بــە ســەرکردایەتی شــاندێك ســەردانی بەغــدای کــرد، تــا لەگــەڵ عەبدولکەریــم قاســم گفتوگــۆ بــکات، بــەڵام عەبدولکەریــم قاســم نــەك بــە پیــر شــاندەکەوە نەهــات، بەڵکــو ئاهەنگــی بــۆ چەنــد ســەرۆك تیــرە و هۆزێــک ڕێکخســت کــە نەیــاری مافەکانــی کــورد بــوون. ســەرەنجام لــە ١١ی ئەیلوولــی ١٩٦١، شــۆڕشــی ئەیلــوول بــە ڕابەرایەتــی مــەلا مســتەفا بارزانــی هەڵگیرســا.

لــەم پەرتووکــەدا هەوڵــمان داوە، لــە ڕوانگەیەکــی ســەربازییەوە بــاس لــە ڕووداوەکانــی ئــەو شــۆڕشــە مەزنــە و ئامادەکارییەکانــی ســەرکردایەتی شــۆڕش بکەیــن، بــۆ بەرەنگاربوونــەوەی هێــرش و پەلامــارە بــێ پاســاوەکانی ســوپا شــۆڤینیەکەیەوە بــۆ ســەر خــاك و گەلــی کوردســتان و ئــەو هێرشــانەمان بــە نەخشــەی ســەربازیی خســتووەتەڕوو. هەروەهــا لــە پێنــاو ڕوونکردنــەوەی زیاتــری مەبەســتی پەرتووکەکــە، بــە کورتــی باســمان لــە هــەوڵ و ڕێککەوتنــە سیاســی و ئاشــتیخوازانەکانی شــۆڕشــی ئەیلــوول لەگــەڵ ڕژێمــی بەعســی لەناوچــوو کــردووە و بــۆ کارئاســانی ڕووداوەکانمــان دابەشــی ســەر چەنــد بەشــێک کــردووە. دیــارە هیــچ کارێکیــش بــێ کەموکــوڕی نابێــت، هاوکاریتــان لــە دەوڵەمەندکردنــی ئــەم پەرتووکــە جێگــەی ڕێــز و پێزانینــە.

نووسەر

نەتــەوەی کــورد لــە عێراقــدا ١٩٤٦-١٩٧٥، و. ســوارە قەڵادزێــی، چاپــی یەکــەم، (کەرکــووك _ چاپخانــەی شــەهید ئــازاد هەورامــی _ ٢٠١١) ل ١٧١.

بەشی یەکەم

هۆکارەکانی هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلوول

هەوالنامەی کتێب

هەواڵنامەی کتێب

هەوڵە ئاشتیخوازەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان

هەرچەنـدە حکوومەتـی عێـراق دەرگای چارەسـەرکردنی کێشـە و گرفتەکانـی داخسـت، بـەڵام پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان لـە هەوڵـی ئاشـتیخوازانەی بەردەوامبـوو، مسـتەفا بارزانـی وەکـو سـەرۆکی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان، لـە ڕێـگای مەکتەبـی سیاسـییەوە یاداشـتنامەیەکی ئاڕاسـتەی عەبدولکەریـم قاسـم کـرد[1]، کـە ئەمـە دەقـی یاداشــتنامەکەیە:

بەڕێـز سـەرۆك وەزیـران و فەرمانـدەی گشـتی هێـزە چەکـدارەکان، لیـوا ڕوکـن عەبدولکریــم قاســم

لای هیــچ کەســێك شــاراوە نییــە کــە گەلــی کــورد هــەر لــە ڕاگەیاندنــی شۆڕشــەوە، تێکەڵــی ئــەو شۆڕشــە بــوو. پارتــی دیموکراتــی کوردســتانی پێشــڕەوی گەلــی کــورد، هەمــوو توانایەکــی خــۆی خســتە بەردەســتی ســەرکردایەتیی شــۆڕش لــە ســاتەکانی بەراییــدا، کــە ئەمــەش کارێــك بــوو کاریگەرییەکــی زۆری لــە پووچەڵکردنــەوەی پیلانــی ئیمپریالســتەکان هەبــوو، کــە بــە دانپێدانانــی دۆســت و دوژمــن بــۆ کۆمارەکەمــان دەیاننایــەوە. گەلــی کوردیــش هیــوای وابــوو، کــە شــۆڕش والاکردنــی ســەردەمێکی تــازە بێــت، بــۆ پەیوەندیــی نێــوان هــەردوو نەتــەوەی عــەرەب و کــوردی بــرا بــە بنیاتنانــی لەســەر بنچینــەی یەکســانییەکی تــەواو لــە نێوانیانــدا، بــە جۆرێــك کــە ئــازادی و دیموکراســی و ئاشــتی و بــواری بەرفــراوان بــۆ هەریەکەیــان برەخســێنێ بــۆ وەدیهێنانــی ئــەو ئاواتــە نەتەوەییــە ڕەوایانــەی بۆیــان دەچێــت لــە چوارچێــوەی یەکێتییەکــی عێراقــی ڕاســتگۆیانەدا، لــە ســۆنگەی ئــەو ئــارەزووە میللییــە دڵســۆزانەیەوە، پارتیــمان هــەر لــە ســەرەتاوە ئــەو دروشــمانەی هەڵگــرت، کــە خوازیــاری ژیــان و چەســپاندنی برایەتیــی کــورد و عــەرەب بــوون لــە ســایەی کۆمــاری عــەرەب و کوردانــدا، هەروەهــا ئــەو دروشــمانەش، کــە خوازیــاری بەرهەڵســتی جیابوونــەوە و جیاخــوازی بــوون.

هەمووشــمان دڵــمان بــەوە خــۆش بــوو، کــە بنەمــای هاوبەشــی نێــوان عــەرەب و کــورد و دانــان بەمافــی نەتەوایەتــی کــورد خرایــە نــاو دەســتووری کۆمــاری عێراقــەوە وەك دەقێــك، پێشــبینی ئەوەشــمان دەکــرد لــە هەمــوو لایەنێکــی ژیانــی

---

(١) مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی ڕزگاریخـوازی کـورد- شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی یەکـەم، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٢٧١.

کۆمەڵگـەی کوردسـتانیدا، هەسـت بـە شـوێنەوارەکانی بکرێـت، بـۆ پەرەپێـدان و پێشخسـتنی گەلـی کـورد، بـەڵام هیـچ شـتێك لـەم بابەتـە ڕووی نـەدا، تەنانـەت پـڕۆژەی خوێندنـی کـوردی، کـە حکوومـەت دوای دەسـتپێکردن و دواخسـتنێکی زیاتـر لـە سـاڵێك، بـە شـەپڕێوی و پەککەوتەیـی و بـێ دەسـەڵاتی و بێـزراوی هاتـە ئـاراوە و هیـچ شـتێکی لەوانـە تێـدا نەبـوو، کـە گەلـی کـورد لـە دامەزراندنـی ئـەو پڕۆژەیـەدا هیـوای بـۆ دەخواسـت، تەنانـەت ناوەکەشـی، واتـە ناوەکەشـی وا لـێ نەنـرا، کـە گەلـی کـورد حـەزی لێـی بـوو و پێـی خـۆش بـوو. ڕاسـتە گەلـی کـورد بـۆ چەنـد کاتێـك و ماوەیەکـی کـەم بـەو مافـە دیموکراتییانـەی شـۆڕش بەسـەرتاپای گەلـی عێراقـی ڕەوا بینیبـوو، شـادبوو، بـەڵام ئەمـە زۆری نەخایانـد و هەروەهـا شـوێنەواری ئـەو نسـکۆیەی بەسـەر دیموکراسـی هـات لـە وڵاتـدا، سـەبارەت بـە گەلـی کـوردەوە دوو هێنـدە بـوو، چونکـە هەسـتی بـەوە دەکـرد، کـە نـە تەنیـا لـە هەمـوو مافـە نەتەوەییەکانـی بێبەشـە، بگـرە بـووە نیشـانە و ئامانجـی شـاڵاوێکی تونـدی چەوسـانەوەی نەتەوەیـی، بـۆ نموونـە نـەك بـۆ دەستنیشـانکردنی گشـتی، وا لـە خـوارەوە هەندێـک ڕواڵەتـی سیاسـەتی ئـەو چەوسـانەوە نەتەوەییـەی دژی گەلـی کـورد لـە عێـراق پەیـڕەو دەکـرێ، دەخەینـەڕوو:

١. ڕاگرتـن و پەکخسـتنی مـاددەی (٣) سـێی دەسـتوور بـە تەواوەتـی و بەئەنقەسـت پشتگوێخسـتنی ئـەوەی، کـە کۆمـاری عێـراق کۆمـاری عـەرەب و کـوردە لـە هەمـوو بۆنەیەکـدا، کـە باسـکردنی ئـەوە بـە پێویسـت بزانرێـت.

٢. بـە کـردەوە ڕاگرتـن و پەکخسـتنی کارەکانـی بەڕێوەبەرایەتیـی گشـتیی خوێندنـی کـوردی و گۆڕینـی بـۆ تەنیـا فەرمانگەیەکـی پێوەندیـی نێـوان وەزارەتـی مەعاریـف و، بەڕێوەبەرایەتیـی مەعاریـف لـە هەریـەك لـە سـلێمانی و هەولێـر.

٣. بێبەشـکردنی قوتابیـی کـورد لـە خوێنـدن بـە زمانـی نەتەوەیـی خـۆی لـە قوتابخانـە ناوەنـدی و دواناوەندییەکانـدا، هـەر وەکـو مافـی مـرۆڤ بـە پێویسـتی دەزانێـت، سـەرەڕای ئـەوەی کـە ئـەو مافانـە بەپێـی دەسـتوور دانیـان پێدانـراوە.

٤. کەمتەرخەمـی کـردن و پشتگوێخسـتنی بەکارهێنانـی زمانـی کـوردی وەك زمانێکـی فەرمـی لـە فەرمانگـە حکوومییـەکان لـە پارێـزگا کوردیـەکان، لـە

کاتێکدا تەنانەت حکوومەتەکانی سەردەمی پاشایەتی، نەیانوێراوە گەلی کورد بەتەواوەتی لەم مافە بێبەش بکەن.

٥. دانەمەزراندنی فەرمانبەرانی کورد لە ناوچەکانی کوردستان.

٦. گوێزرانەوە و دوورخستنەوەی فەرمانبەرانی کورد بۆ باشووری عێراق و تەنانەت ئەو فەرمانە بەسەر پۆلیسیشدا جێبەجێ دەکرا.

٧. تەرخاننەکردنی هیچ بەشێك لە پڕۆژەی پیشەسازی و کشتوکاڵ و ئاوەدانکاری و پڕۆژەی تریش لە پلانی ئابووری بۆ لیوا کوردییەکان و، زیاتر لە ٩٠٪ ی ئەو پڕۆژانەش کە حکوومەت خۆیان پێ هەڵدەکێشێ و شانازییان پێوە دەکات، پڕۆژەی کۆنن، کە دەستییان پێکرابوو، یان خەریك بوو کۆتاییان پێدەهات کاتێك کە شۆڕش ڕووی دا. نەك تەنیا هەر ئەمە، بگرە حکوومەت کەوتە درێغی کردن لە تەواوکردنی هەندێك لەو پڕۆژانە هەرچەندە گرنگ بوون و ماوەیەکی زۆریشیان بەسەر تێپەڕ ببوو، هەروەها هەندێکی تری لەو پڕۆژانە لابرد وەك پڕۆژەیەکی پیشەسازی، کە حکوومەت بڕیاریدابوو لە هەولێر ئەنجامی بدات، بەڵام گوازرایەوە بۆ ناوچەیەك لە دەرەوەی کوردستان، ئەو پڕۆژەیەش کارگەی گۆرەوی و جلی ژێرەوە و شتی تر بوو.

٨. قبوڵنەکردنی قوتابیانی کورد لە کۆلێژی سەربازی و بەرزنەکردنەوەی پلەی ئەو ئەفسەرە کوردانەی شایستەی پلە بەرزکردنەوەن و ئەنجامدانی کاری ستەمکارانە دەرهەق بە هەندێکیان، ئەمەش بەشێکی زۆری ناچارکردن داوای دەست لەکارکێشانەوە بکەن.

٩. هەندێك دامودەزگای حکوومەت باوەشیان بۆ دەرەبەگە کوردەکان کردەوە، کە هەواداری ئیمپریالزم و نۆکەرانی نوری سەعید و عەبدولئیلا بوون، ئەوانەی کە گەلی کورد بەخاین و ناپاکیان دەزانین، ئەوان پارە و چەکیان بەسەردا باراندن و دەستیان لە پشتدان و هانیان دان، کە لەڕێگەی دوژمنایەتیکردنی بەرژەوەندیی گەلی کورد و بەرژەوەندیی کۆماری عێراق بەردەوام بن.

١٠. ڕێزلێنانی هەندێك دامودەزگای دەوڵەت لەو فەرمانبەرانەی دوژمنایەتی خۆیان بۆ نەتەوەی کورد دەسەلمێنن، هەروەها لە خۆیان نزیك دەکەنەوە و پێش خەڵکی تریان دەخەن. مەبەستیشمان لەوانە ئەو

فەرمانبەرانەن، کە هیچ خەمێکیان نییە، ئەوە نەبێ درزی نێوان گەلی کورد و حکوومەتی ئێستا فراوانتر بکەن و بەکردەوەکانیان کە پێچەوانەی یاسایە و دژ بە ئامانجەکانی گەلە لە شۆڕشی ١٤ی تەمووز کینە و ڕق لێکبوونەوە لە نێوان کورد و عەرەب بڵاو دەکەنەوە.

١١. چەوساندنەوەی پارتیمان، پارتی دیموکراتی کوردستان پێشڕەوی گەلی کوردی خەباتگێڕ لەپێناوی مافە نەتەوەییەکانی، دڵسۆز بۆ یەکێتی عێراق و ئامانجەکانی ١٤ی تەمووزی ڕزگاریخوازانەی دیموکرات، چەوساندنەوەیەك زۆر لەوە زیاتر بوو، کە کورد لە سەردەمی دوابڕاودا گیرۆدەی ببوو و چێشتبووی.

١٢. سڕینەوە و لەنێوبردنی ڕۆژنامەوانیی کوردی و داخستنی ئەو ڕۆژنامە و گۆڤارانەی بە زمانی کوردی دەردەچوون وەك (خەبات و کوردستان و ئازادی و صوت الاکراد و ڕاستی و هەتاو ... هتد).

١٣. نواندنی هەڵوێستێکی تەماشاکەرانە بەرانبەر ئەو ڕۆژنامە و گۆڤارانەی داوای تواندنەوەی گەلی کورد و نکۆڵی مافە نەتەوەییەکانی دەکەن، ئەو شاڵاوە ستەمکارانەیەی ناوبەناو هەندێک ڕۆژنامە دەینوێنن، ئەوانەی کە پێوەندیی پتەویان بەم لایەن یان بەو لایەنی بەرپرسی دەوڵەتەوە هەیە.

١٤. سووکایەتیکردن بە گەلی کورد بە وەسفکردن و ناونانی شۆڕش و ڕاپەڕینە ڕزگاریخوازە نیشتمانییەکانی، کە لە پێناوی ڕزگارکردنی خۆی بە تایبەتی و گەلی عێراق بەگشتی ئەنجامی داون، گوایا تەنیا بەڕاسپاردە و هاندان و دەست لەپشتدانی ئیمپریالیزمن.

١٥. بایەخ نەدان بە هەست و کەرامەتی گەلی کورد و دژایەتیکردنی لەوەی کە خۆی بە گەلێك دەزانێت و تایبەتمەندیی نەتەوەیی جیاکەرەوە و نیشتمانی تایبەتیی خۆی هەیە، دژایەتیکردن و سەرپێ دانەواندن و بە کەمزانینی هەستە نەتەوەییەکەی بە ڕێگە و شێوازی جیاواز.

١٦. پێڕەوکردنی سیاسەتی (دووبەرەکی بنێوە، زاڵ دەبیت)ی ئیمپریالیزمی، بە شێوەیەکی ئاشکرا، لە لایەن هەندێك لایەنی حکوومەتییەوە. لە ڕواڵەتی ئەو سیاسەتەش گواستنەوەی مەڵبەندی ڕاهێنانی تازە

بانگکــراوەکان بــۆ خزمەتــی ئــاڵا، لــە کــورد بــۆ لیواکانــی باشــوور و بــرا عەرەبەکانمــان بــۆ لیــوا کوردییــەکان و ڕاگوێزانــی ســەربازە کــوردەکان بــۆ باشــوور و عەرەبــەکان بــۆ کوردســتان وبەکارهێنانیــان بــۆ کوژاندنــەوە و ســەرکوتکردنی هــەر پشــێوییەك کــە دانیشــتووان ئەنجامــی دەدەن ودیارتریــن نموونــەی ئەمــەش بەکارهێنانــی ســەرباز و پۆلیســە کــوردەکان بــوو بــۆ نەهێشــتن وســەرکوتکردنی مانگرتنــی شــوفێری ئۆتۆمبێلــەکان، بەتایبەتیــش لــە ناوچــەی ئەعزەمیــە.

١٧. گرتــن و دوورخســتنەوە و دەستبەســەرکردنی بــە کۆمەڵــی نیشــتمانپەروەرانی کــورد، بــە تایبەتیــش مامۆســتایان، تەنانــەت ســەرجەم مامۆســتایانی هەندێــک قوتابخانــە دەستبەســەرکراون بــە بەڕێوەبەرەکانیشــیانەوە، ئەمــەش بــووە هــۆی ئــەوەی دەرگای قوتابخانــە بــە ڕووی قوتابیانــەوە دابخرێــت، هــەر وەکــو لــە قوتابخانــەی بیبــۆ لــە ناوچــەی ئامێــدی ڕوویــدا.

١٨. جیــاوازی کــردن لــە نێــوان عــەرەب و کــورد، تەنانــەت لەوەشــدا کێ پێوەندیــی بــە ئازادکــردنی گیــراو ودوورخــراو و دەستبەســەرەکانەوە هەیــە، ئەوانــەی کــە دەســەڵاتدارن بــێ هیــچ بەڵگــە و هۆیــەك فڕێیــان دەدەنــە گرتووخانــە و زیندانەکانــەوە. ئەوەتــا حکوومــەت دەیەوێــت هەندێککیــان ئــازاد بــکات، بــۆ ئــەوەی جێگــە چۆڵبکرێــت بــۆ کۆمەڵێکــی تــر، زۆر بــە ئاشــکرا جیــاوازی دەکرێــت لــە نێــوان گیــراو و دوورخــراوە و دەستبەســەری عــەرەب و کــورد. پێــش ئێســتە ڕووینــەداوە هیــچ لیســتێك لەوانــە کوردێکــی تێــدا بێــت، مەگــەر هەڵــە و لێتێکچــوون لــە ڕەگەزنامەکــەدا ڕوویدابێــت.

١٩. بێدەنگیــی حکوومــەت بەرانبــەر بــەو دەســتدرێژی و تیــرۆرەی لــە بەرانبــەر کــورد لــە ئارادایــە، بــە تایبەتــی لــە کەرکــووك، هەروەهــا وەســتانی حکوومــەت وەکــو کەســێکی ســەیرکەری ئــەو کارانــە و وەك هانــدەر بۆیــان. ئــەم کارانــە و گەلێکــی تریــش ئــەو سیاســەتە دوژمنایەتییــە بــە ڕوون و ئاشــکرا دەریدەخــەن، کــە هەندێــك لایەنــی حکوومــەت بەرانبــەر بــە گەلــی کــوردی دڵســۆز بــۆ ئامانجــی شۆڕشــی ١٤ی تەمــووزی ڕزگاریخــواز و دیموکــرات و برایەتــی عــەرەب کــورد و تێکۆشــەری دژی ئیمپریالیــزم و کلــك و پیلانەکانــی پێــڕەوی دەکــەن.

هەواڵنامەی کێتێب

لـە دوا هەوڵیشـیدا لـە ٦/٩/١٩٦١[1] بڕیـاری مانگرتنـی سیاسـی سەرتاسـەری لـە کوردسـتان درا، بـەڵام حکوومەتـی عەبدولکەریـم قاسـم لەبـری ملـدان بـۆ ئـەو هەوڵـە ئاشـتیخوازانە، بـۆ وەڵامدانـەوەی میللـەت جووڵـەی بـە هێـزی سـەربازی کـرد و لـە ٩/٩/١٩٦١ هێزەکانـی سـوپا، دەربەندیخانیـان تۆپبـاران کـرد، ڕۆژی دوایـی بـە هـاوکاری هێـزی ئاسـمانی پەلامارێکـی تـازەی دەسـتپێکرد، بەمـەش گەلـی کـورد بـۆ بەدەسـتهێنانی مافەکانـی لـە بەرگریکـردن، ڕێگایەکـی دیکـەی لـە بەردەمـدا نەمایـەوە. سـەرئەنجام لـە ١١/٩/١٩٦١ شۆڕشـی ئەیلـوول بـە ڕابەریـی مسـتەفا بارزانـی و سـەرکردایەتی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و بەشـداری سـەرجەم چیـن و توێژەکانـی گەلـی کوردسـتان هەڵگیرسـا، کـە تێیـدا:

١. شۆڕش بە ناوی شۆڕشی ئەیلوولی ١٩٦١ ناسرا.

٢. هێزی چەکدار بە هێزی پێشمەرگە ناونرا.

٣. دروشمی (کوردستان یان نەمان) بەرز کرایەوە.

٤. ئامانجی شۆڕش بە بەدیهێنانی ئۆتۆنۆمی بۆ کوردستان دیاری کرا.

---

(١) نجم سـەنگاوی، کوردسـتان و سـەرکردە و دەسـەڵات و شۆڕشـەکانی لـە ١١٦٩ - ١٩٩٤، چاپـی یەکـەم (٢٠١٤) ل ٦٢٣.

بە دامەزراوەکردنی شۆڕشی ئەیلوول

هەر لە سەرەتای هەڵگیرسانی شۆڕشی ئەیلوول، یەکێک لەکارنامەکانی مستەفا بارزانی بە ڕێکخراوەکردن و بە دامەزراوەکردنی دامودەزگاکانی شۆڕش بوو، بەڵام لەبەر هەندێک هۆکاری ناوخۆیی و دەرەکی بۆ ماوەیەك ئەو بەرنامەیە دواکەوت، بەتایبەت دوای جیابوونەوەی گرووپی ئیبراهیم ئەحمەد و جەلال تاڵەبانی، کاتێک بوار بۆ مستەفا بارزانی ڕەخسا سەردانی دەڤەری سلێمانی بکات، سەرەتا چووە چوارتا و دەوروبەری و لە ڕێکەوتی ١٩٦٤/٩/١٦ بە ئۆتۆمبێلی شێخ حوسێن بۆسکین گەیشتە شاری سلێمانی و لەوێشەوە گەیشتە ڕانیە. لەم سەردانەیدا چاوی بە زۆربەی چین و توێژەکانی کوردستان کەوت، دواتر لە ١٩٦٤/١٠/٩ لەسەر ڕاسپاردەی مستەفا بارزانی[(١)] لە ژێر ناوی (ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول) بڕیار لە بە ڕێکخراوەکردنی شۆڕش درا بۆئەوەی حزب تاکە بڕیاردەر نەبێت، بەڵکو لە ڕێگای نوێنەری چین و توێژەکانی کوردستان، بڕیار لەسەر ناوچەکانیان بدەن و ئەرکەکانیان ڕایی بکەن، (ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول) لە ٦٥-٦٣ کەسایەتی پێکهاتبوو، کە ئەمانە بوون[(٢)]:

١. کۆمیتەی ناوەندیی پارتی دیموکراتی کوردستان.

٢. فەرماندەکانی لەشکری شۆڕشگێڕی کوردستان.

٣. دوو ئەندام لە سەرکردایەتی حزبی شیوعی عێراقی.

٤. دوو مەلای ئایینی.

٥. قەشەیەکی کریستیان بەناوی ئەبوونا.

٦. عەباس مامەند ئاغا.

٧. کاکە زیاد حەمە ئاغا.

٨. ئەنوەر بەگی بێتواتە.

---

(١) ڕەفیق ڕەحمان مام خوڵ، مستەفا بارزانی، ژیان و ڕۆڵ و هەڵوێستی لە پێشهاتە سیاسیەکاندا ١٩٥٨-١٩٧٠، ل ١٤٦ .

(٢) حامید گەوهەری، مستەفا بارزانی پێشمەرگە و سەرۆك چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی ڕۆژهەڵات _ ٢٠١٧) ل ٣٨٩.

هەوڵنامەی کتێب

٩. مەحمود بەگی گولی.

١٠. شێخ ڕەئوفی هەنجیره.

١١. وەهاب ئاغای جونديان.

١٢. بابەكر ئاغا.

١٣. حاجی برايمی چەرمەگا.

١٤. كوێخا سمايلی تەلان.

١٥. شێخ حوسێنی بۆسكين.

١٦. شێخ محەمەدی باليسان.

ئەنجوومەن لە نێو خۆيدا لێژنەی بەڕێوەبەری مەكتەبی تەنفيزی هەڵبژارد و هەريەك لەوانە بۆ ماوەيەك سكرتێری ئەم لێژنەيە بوون:

١. مستەفا قەرەداغی

٢. نافيز جەلال

٣. مەحمود عوسمان

ئەنجوومەنی سەركردايەتی شۆڕشی ئەيلوول، وەك ڕۆڵی پەرلەمان و مەكتەبی تەنفيزيش وەك ڕۆڵی حكوومەت و بەشەكانی حكوومەت بوون، كە لە (شارەوانی، دارايی، دادوەريی، پەروەردە، پزيشكی، هەواڵگری و ئاسايش و..هتد) پێكهاتبوو.

يەكەمين ڕێكخستنی لەشكری كوردستان لە كۆبوونەوەی(عەودالان) لە ٥-١٩٦١/١٢/٢٩ بڕياری لەسەر درا و لە ١٩٦٢/١/١ لە گوندی ڕێزنييە جێبەجێ كرا، كە لە (دەستە و پەل و لق و بەتاليۆن) پێكهێنران[1].

لە ساڵی١٩٦٤ هێزی پێشمەرگەی كوردستان ناوی (لەشكری شۆڕشگێڕی كوردستان)ی لێ نرا، كە بەم شێوەی خوارەوە بوو:

١. مستەفا بارزانی، فەرماندەی گشتی لەشكری شۆڕشگێڕی كوردستان.

---

(١) ئاری فاروق نانەكەلی، دامەزراوەكانی پارتی ديموكراتی كوردستان و شۆڕشی ئەيلوول لە نێوان ساڵانی ١٩٦١-١٩٧٥، چاپی يەكەم (هەولێر _ ٢٠١٦) ل ١٣٥.

٢. نوری مەلا مەعروف، سەرۆك ئەركانی لەشكر.

٣. لەشكری یەكی بادینان بە سەركردایەتی ئەسعەد خۆشەوی، هێزەكانی ئەمانە بوون[(١)] :

١. فەرماندەی هێزی زاخۆ، عیسا سوار.

٢. فەماندەی هێزی دهۆك، عەلی خەلیل.

٣. فەرماندەی هێزی شێخان و ئاكرێ، حەسۆ میرخان دۆلەمەری.

٤. لەشكری دووی هەولێر بە سەركردایەتی ڕەشید سندی، هێزەكانی ئەمانە بوون:

١. فەرماندەی هێزی سەفین، تاهیر عەلی والی.

٢. فەرماندەی هێزی كاوە، حەسۆ میرخان ژاژۆكی.

٣. فەرماندەی هێزی بێتواتە، عەلی شەعبان.

٥. لەشكری سێی سلێمانی و كەركووك بە سەركردایەتی موقەدەم عەزیز ئاكرەیی، هێزەكانی ئەمانە بوون:

١. فەرماندەی هێزی خەبات، عەبدولوەهاب ئەتروشی.

٢. فەرماندەی هێزی قەرەداغ، فازڵ تاڵەبانی.

٣. فەرماندەی هێزی ڕزگاری، تاریق ئەحمەد.

هەر هێزێک لە(٣)بەتالیۆن کەمتر نەبوون، هەر بەتالیۆنێکیش لە (٣) لق کەمتر نەبوو.

هەر لە سەرەتای دەستپێکردنی شۆڕش، خەڵکێکی زۆر بە مەبەستی بوون بە پێشمەرگە ڕوویان لە ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستان کرد، زۆربەی ئەفسەر و سەربازەکانی نێو ڕیزی سوپای عێراقش پێوەندیان بە شۆڕشەوە کرد، لە هەمان کاتدا زۆربەی زۆری پۆلیسە کوردەکان بە چەك و ئامێری بێتەل و کەلوپەلی سەربازی پێوەندیان بە شۆڕشەوە کرد، جگە لە کورد خەڵکی دیکەش

---

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد،بەرگی سێیەم، بەشی یەکەم، شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ١٨٧.

لـە پێکهاتەکانـی وەک (ئاشـــووری و تورکـمان و عـەرەب) بەشـــداریان کـرد و لـە نـاو شـۆڕش ڕۆڵـی بەرچاویـان هەبـوو و شـەهیدیشـــیان داوە، لـە هەمـان کات ژمارەیـەک لـە کـوردە دڵسـۆزەکانی پارچەکانـی تـری کوردسـتان پێوەندیـان بـە شۆڕشـەوە کـرد و هەندێککیـان بـە مـاددی و مەعنـەوی هـاوکاری شۆڕشـیان دەکـرد.

لـەو کاتـەدا شـۆڕش توانـی سـنووری چالاکییەکانـی فراوانـتر بـکات، دوای شکسـتی سـوپای عێـراق لـە هەندێـک شـوێن کـە تـا ڕادەیـەك شـۆڕش دەسـتی کەوتبـوو، بـەڵام لەبـەر فراوانـی و پانتایـی ناوچـە ئازادکـراوەکان و زۆری پێشـمەرگە، لـە سـەرەتا شـۆڕش چـەك و جبەخانـە و توانـای مـاددی زۆری نەبـوو، هەرچەنـدە مستەفا بارزانـی هـەر زوو داوای هـاوکاری لـە هەندێـک وڵات کـرد، بـەڵام بـە بیانـووی جیاجیـا هـاوکاری شۆڕشـیان نەکـرد، ئەگـەر هاوکاریشـیان بکردبایـە، بـەراورد بـە توانـا و ئیمکانیاتـی سـوپای عێـراق شـایانی باسـکردن نەبـوون. لێرەدا بـە گوێـرەی سـەرچاوەی بەردەسـت نـاوی ئـەو ئەفسـەرانە دەخەمـەڕوو، کـە لـە قۆناغـە جیاجیاکانـی شـۆڕشـی ئەیلـوول بەشـداریان لـە شـۆڕش کـردووە[1]، هەرچەنـدە لـە هەندێـک سـەرچاوەی تـر بـە پلـەی تـر ناویـان هاتـووە، بـەڵام زۆربەیـان بـەو نـاو و پلانـە نـاسراون، کـە هەندێکیـان ئـەم بەڕێزانـەن:

(١) علي سنجاري، حقيقة مسيرة ثورة ١١ أيلول ١٩٦١، الطبعة الاولى (دهوك _ مطبعة خاني _ ٢٠١٣) ص٧٢.

هەواڵنامەی کتێب

پەیڕەوی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، بە پێی ماددەی سێیەمی دەستووری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش و پاڵپشت بە ماددەی نۆیەمی تایبەت بە پێکهێنانی نووسینگەی ڕاپەڕاندنی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش، بۆ باشتر بەڕێوەچوونی کاروبارەکانی سەرکردایەتی سەربازی، پەیڕەوێکیشی دارشت کە لەم ماددانەی خوارەوە پێکهاتبوو:

ماددەی یەکەم:

١. سەرکردایەتی سەربازی ئەرکیان تەنیا کاروباری سەربازییە، مافی دەستخستنە نێو کاروباری کارگێڕییە نێوخۆییەکانیان نییە، تەنیا لە حاڵەتی هاوکاریکردن نەبێت لە نێوان سەرکردایەتی گشتی و سەرکردایەتی لەشکرەکان لە لایەك و ئەنجوومەنی کارگێڕی باڵا و دەستەی بەڕێوەبردنی هێزەکان لەلایەکی دیکەوە، هەروەها لەگەڵ دەسەڵاتە دادوەرییەکان لە کاتی پێویستدا بە مەبەستی گۆڕینەوەی بیروبۆچوون و زانیاری و گرتنەبەری ڕێوشوێنی پێویست، بەمەرجی ئاگادارکردنەوەی سەرکردایەتی گشتی و نووسینگەی ڕاپەراندن بەم پێوەندییە لە هەردوو لایەنەوە.

٢. لە حاڵەتی ناکاو و شەڕدا نووسینگەی ڕاپەڕاندن بڕیاری تایبەت بە هاوکاری نێوان دەسەڵاتی سەربازی، کارگێڕی و دادوەری دەردەکات.

ماددەی دووەم: لەشکری کوردستان بەم شێوەیە دەبێت:

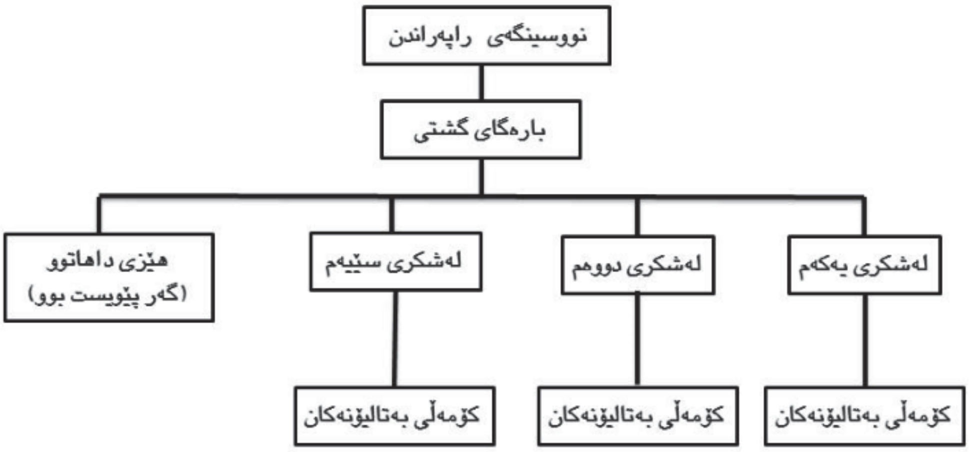

ماددەی سێیەم: پێکهاتەی ئەنجوومەنی بەرگری نیشتمانی:

1. **ئەندامەکان**

ئەندامە بنەڕەتییەکان

سوپاسالاری لەشکر

جێگری سوپاسالاری لەشکر

ئەندامانی زیادکراو

سەرکردەی لەشکرەکان (سەر لەشکرەکان)

ئەندامانی ڕاوێژکار

بەڕێوەبەری جووڵە و مەشقکردن و پلاندانان

بەڕێوەبەری هەواڵگری و ئاسایش

بەڕێوەبەری کارگێڕی

بەڕێوەبەری میرە و خواردەمەنی و گرێبەست و فرۆشتن

بەڕێوەبەری ژمێریاری

بەڕێوەبەری هۆبەی وردبینی

بەڕێوەبەری کەلوپەلی پزیشکی

بەڕێوەبەری ڕشتەکان

سەرۆکی دادگای باڵای سەربازی

ڕاوێژکاری دادی

2. **سکرتێر**: سکرتێری سوپا سالاری لەشکر، ئامادەکردنی پێویستییەکانی دانیشتن و ڕێکخستنی بڕیارەکان و نووسینەوە و دەرکردن و پێڕاگەیاندنی دەستەی ئەنجوومەن و نووسینگەی ڕاپەڕاندنی لە ئەستۆیە.

ماددەی چوارەم:

1. ئەنجوومەنی دادوەری بەرگری ئەم کارانەی خوارەوە ڕادەپەڕێنێت:

أ. وردبینیکردنی هەموو ئەو یاسا و ڕێسا دەرکراوانە، کە پەیوەستن بە

سـەرکردایەتی گشـتی و خسـتنەڕووی تێبینـی و پێشـنیاز.

ب. وردبینیکردنـی ئـەو ئـەرك و دەسـەڵاتانەی نووسـینگەی ڕاپەڕانـدن دەیداتـە سـەرۆکی فەرمانگـەکان لـە بـارەگای گشـتی و دیاریکردنـی بیروبۆچوونـی.

ج. سـەیرکردنی هەمـوو ئـەو شـتانەی پەیوەسـتن بـە ڕێکخسـتنی لەشـکر و چەکدارکـردن و ئامادەکردنـی پێویسـتی و خـواردن و پێشکەشـکردنی پێشـنیازی تایبـەت لـەو بارەیـەوە.

د. سـەیرکردنی هەمـوو ئـەو کێشـە تایبەتیانـەی نووسـینگەی ڕاپەڕانـدن دەینێرێتـە لایـان.

هـ. هەڵبژاردنـی ئەفسـەری هـاوکار بـۆ بەرزکردنـەوەی پلـە و جێگیرکـردن و خانەنشـینی و ناردنـی پێشـنیازەکان بـۆ سوپاسـالاری لەشـکر، بـۆ ئـەوەی لـە ڕێگـەی خۆیـەوە بەمەبەسـتی بڕیـاردان بـۆ نووسـینگەی ڕاپەڕانـدن بـەرزی بکاتـەوە.

٢. ئەنجوومەنـی بەرگـری سـیفەتی جێبەجێکردنـی نییـە، بەڵکـو ئەنجوومەنێکـی ڕاوێژکارییـە، مافـی ئـەوەی هەیـە، پێشـنیاز و بۆچوونـی خـۆی پێشـکەش بـە نووسـینگەی ڕاپەڕانـدن بـکات.

٣. دانیشـتنەکانی ئەنجوومەنـی بەرگـری بـە سەرپەرشـتی سوپاسـالاری لەشـکر ئەنجـام دەدرێ، لـە حاڵەتـی ئامادەنەبوونـی، کۆنتریـن ئەنـدام سەرپەرشـتی دانیشـتنەکە دەکات.

٤. ئەنجوومەنـی بەرگـری لەسـەر داوای سـەرۆك، مـاوە نـا مـاوە کۆبوونـەوەی خـۆی دەبەسـتێ، بـۆ بڕیـاردان لەسـەر بابەتـە پەیوەسـتەکان.

ماددەی پێنجە: سوپاسالاری لەشکر

سوپاسـالاری لەشـکر، کـە لـە ڕاوێـژکاری سـەربازی بـاڵا لـە نووسـینگەی ڕاپەڕانـدن و لەگـەڵ دوو ئەندامـی تـری سـەرکردایەتی شـۆڕش پێکدێـت، بەرپرسـن لـە کاری ئـەو فەرمانگانـە:

١. فەرمانگەی ئەرکانی گشتی.

٢. فەرمانگەی کاروباری کارگێڕی.

٣. فەرماندەی لەشکرەکان (سەر لەشکرەکان).

ماددەی شەشەم: فەرمانگەی ئەرکانی گشتی.

١. سوپاسالاری لەشکر سەرۆکایەتی دەکات و لەم بەڕێوەبەرایەتیانە پێکدێت:

١. بەڕێوەبەرایەتی جووڵە و مەشق و پلاندانان.

٢. بەڕێوەبەرایەتی هەواڵگری و ئاسایش.

٣. بەڕێوەبەرایەتی کارگێڕی.

٤. بەڕێوەبەرایەتی میرە و خواردن و زیندەماڵ و گرێبەست و فرۆشتن.

٥. بەڕێوەبەرایەتی ژمێریاریی سەربازی.

٦. بەڕێوەبەرایەتی وردبینی.

٧. بەڕێوەبەرایەتی پزیشکی.

٨. ڕاوێژکاری داد.

٩. بەشی تێکۆشەران.

١٠. ڕشتەکان.

١١. دادگای سەربازی باڵا.

٢. ئەرکی ئەو بەڕێوەبەرایەتی و دەستانەی لە بڕگەی (١)ی سەرەوەدا هاتوون، خۆیان لەم ئەرکانەی خوارەوە دەبیننەوە:

١. سەبارەت بە پسپۆرییەکەی بەرچاوڕوونی بە سوپاسالاری لەشکر دەدات.

٢. سەرپەرشتیکردنی ئەو یەکانەی سەر بە ئەون بۆ دڵنیابوون لە باش بەڕێوەچوون و ڕێکخستنەکانیان و ڕاهێنانیان و پێدانی سەربەستی تەواو.

ماددەی حەوتەم: ئەرکەکان

١. ئەرکی بەڕێوەبەرایەتی جووڵە و پلاندانان و ڕاهێنان:

١. دابەشکردنی یەکەکان.

٢. دانانی پلانی سەربازی .

٣. پێدانی ڕاوێژ سەبارەت بە جووڵەی شەڕ و ئەو فەرمانانەی لە بارەیانەوە دەدرێن.

هەواڵنامەی کتێب

٤. ڕەچاوکردنی بنەمای یاسا نێودەوڵەتییەکان. ئەوانەی پەیوەستن بە هێزە سەربازییەکانەوە.

٥. تێبینکردنی کاروباری ڕێکخستن و مەشقپێکردنی بە هەموو جۆرەکانییەوە.

٦. ڕێکخستنی میلاکات و چاودێریکردنی.

٧. سەیرکردنی کاروباری هاتوچووکردن.

٨. پشکنینی یەکەکان و دامەزراوە سەبازییەکان.

٩. ئامادەکردن و هەڵبژاردنی ئەفسەری خولەکان.

١٠. دانانی کتێبی سەربازی و وەرگێڕان و سەرپەرشتیکردنی چاپ و بڵاوبوونەوەی.

١١. بەڕێوەبردنی کاری ڕشتەکان.

١٢. دەرکردنی ڕێنمایی سەبارەت بە لەپێشینەیی ئامادەکردنی یەکە و پێکهاتەکان.

١٣. کاروباری پۆستە.

١٤. ڕێکخستنی خشتەکانی تایبەت بەپێی لەشکرەکە بە هەموو کەرستە و پێداویستی و چەك و تەقەمەنی و کەسەکان و شتی تر.

٢. کار و ئەرکی بەڕێوەبەرایەتی هەواڵگری و ئاسایش:

١. هەواڵگری سەربازی.

٢. ئاسایشی سەربازی.

٣. ئەرکی پێوەندییە گشتییەکان و ڕیکلام ڕادەپەڕێنێت.

٤. سانسۆردانان لەسەر چاپکراو و بڵاوکراوەکان و وەرگرتنی هۆکاری پێویست بۆ شاردنەوەی نهێنی سەربازی.

٣. بەڕێوەبەرایەتی کارگێڕی، چاودێری کاروباری ئەمانە دەکات:

١. زاڵبوون بەسەر کارە خۆبەخشییە گشتییەکان.

٢. ڕێکخستنی دادگا گشتییەکان.

٣. دیلەکانی شەڕ.

٤. کارە خودییەکان.

٥. یاسا و ڕێساکانی لەشکر و بڕیارەکانی.

٦. بەکارخستنی ئەفسەرەکان و پێدانی پلە و خانەنشین کردنیان.

٧. پاداشتەکان.

٨. مامەڵەکانی ئەفسەر و پێشمەرگە.

٩. ڕێکخستنی نووسراو و تۆمار.

١٠. شەهید.

١١. ڕێکخستنی خشتەی کەسەکان .

٤. کار و ئەرکی بەڕێوەبەرایەتی میرە و خواردن و زیندەماڵ و گرێبەست و فرۆشتن:

١. ڕێکخستنی پلانی کارگێڕی، چاودێریکردنی کاری خزمەتگوزاری گرێبەست و فرۆشراوەکان.

٢. دانیشتووان.

٣. بابەتی تاپۆکردن و بەکرێدان.

٤. گواستنەوە و کرێی گواستنەوە.

٥. بەڕێوەبردنی دوکان و ئاهەنگەکان(بۆنەکان).

٦. کەلوپەلی خواردن لە خواردەمەنی و ئالیك و دیاریکردنی پێوانە و بڕەکە و هەڵگرتن و دابەشکردنی.

٧. دابینکردنی کەلوپەلی نووسینگەکان (قەڵەم و کاغەز).

٨. فرۆشراوە ناوخۆییەکان.

٩. گرێبەستە دەرەکی و ناوخۆییەکان.

١٠. فرۆشتنی کەلوپەلی ڕاگوێزراو.

١١. کۆگاکردنی جلوبەرگ و کەرستە گرنگەکان.

١٢. کۆگاکردنی کەرستەی شەڕ(چەك و تەقەمەنی).

هەزارنامەی کتێب

١٣.	دابینکردنی پێداویستی گرنگ و یەدەگی شەڕ.

١٤.	چاککردنەوەی جلوبەرگ.

١٥.	چاککردنەوەی کەلوپەلی شەڕ(چەك و تەقەمەنی).

١٦.	بەڕێوەبردنی کارگەکان.

١٧.	ڕێکخستنی خشتەکان بەگوێرەی کەلوپەلەکان و کەرستە و چەك و تە قە مە نی .

٥. کار و ئەرکی بەڕێوەبەرایەتی ژمێریاری سەربازی:

١.	پێشکەشکردنی زانیاریی دارایی بە سوپاسالاری لەشکر و نووسینگەی ڕاپەڕین.

٢.	بەڕێوەبردنی دارایی هێزە چەکدارەکان و چاودێریکردنی جێبەجێکردنی ئەو یاسایانەی بۆی دەرکراون بەشێوەیەکی دروست.

٣.	پێشکەشکردنی زانیاری لە لایەن وردبینی حیساباتەوە بە فەرماندەی یەکەکان.

٤.	ئامادەکردن و خەملاندنی بودجەی لەشکر.

٥.	دیاریکردنی پلانی دارایی و سەرپەرشتیکردنی جێبەجێکردنی پلانەکە.

٦.	وردبینیکردن لە هەموو ژمێرياريیەکان.

٧.	ڕەزامەندبوون لەسەر خەرجییەکان، بەر لە خەرجکردنی.

٨.	سەیرکردنی ئەو بابەتانەی پەیوەستن بە مووچە و دەرماڵە و پێشکەشکردنی پێشنیازی دارایی.

٩.	ئامادەکردنی ڕێنمایی و پێشنیازی دارایی.

٦. ئەرکەکانی ڕاوێژکاری دادی.

پێشکەشکردنی ڕاوێژی یاسایی بە سوپاسالاری لەشکر لەگەڵ فەرمانگەکانی بارەگای گشتی.

٧. کار و ئەرکی بەڕێوەبەرایەتی پزیشکی.

١.	ڕێکخستنی خزمەتگوزاری چارەسەرکردنی پزیشکی و ئامادەکردنی

بەگوێـرەی پلانــی داڕێــژراو.

٢. دانانــی پلانــی مەشــقپێکردنی کارمەندانــی پزیشــکی و بەرزکردنــەوەی توانا هونەرییەکانیــان.

مــاددەی هەشــت: ئــەو فەرمانگــە و بەڕێوەبەرایەتــی و دەزگایانــەی لەســەرەوە ناویــان هاتــووە، بەســەر گــەل دابــەش دەبــن، کــە نووســینگەی ڕاپەڕانــدن بەگوێــرەی پێویســت و لەســەر پێشــنیازی سوپاســالاری لەشــکر بڕیــار لــە بارەیــەوە دەدات.

ماددەی نۆیــەم: مامەڵــەی بەرزکردنــەوە و جێگیرکــردن و دامەزرانــدن و گواســتنەوە و خانەنشــیکردنی ئەفســەرانی ســەرکردە، جگــە لــە فەرمانــدەی بەتالیــۆن و هێــز و لەشــکر و ئەندامانــی ئەنجوومەنــی بەرگــری نیشــتمانی نەبێــت، کــە بــە پێشــنیازی سوپاســالاری لەشــکر بــۆ ئەنجوومەنــی بەرگــری نیشــتمانی بــەرزی دەکاتــەوە، بــۆ ئــەوەی نووســینگەی ڕاپەڕانــدن بڕیــاری لەســەر بــدات، دانانــی بەتالیۆنــەکان و هێــزەکان و سەرلەشــکر و ئەندامانــی ئەنجوومەنــی بەرگــری نیشــتمانی و بەرزکردنــەوە و گواســتنەوەیان و دەســبەرداربوونی ڕاژەیــان لەســەر پێشــنیازی سوپاســالاری لەشــکر بــۆ نووســینگەی ڕاپەڕانــدن دەنێــردرێ بــە مەبەســتی بڕیــاردان لەســەری.

ماددەی دەیەم: ڕەزامەندی سوپاسالاری لەشکر لەم بابەتانە وەردەگیرێت:

١. دامەزراندنی ئەفسەران لە سوپا بۆ یەکەمجار.

٢. دامەزراندنی فەرماندەی یەکەکان و گواستنەوەیان.

٣. دامەزراندنی ئەفسەرانی ڕوکن و گواستنەوەیان.

ماددەی یازدەیەم: ئەم لێژنانەی خوارەوە لە سەرکردایەتی گشتی دادەنرێن:

١. لێژنەی گرێبەست.

١. لێژنەی گرێبەست لەمانە پێکدێت:

یەکــەم، بەڕێوەبــەری جووڵــە و ڕاهێنــان و پلاندانــان (یــان ئــەوەی لــە شــوێنی ئــەو دەبێت).

دووەم، بەڕێوەبەری میرە و خواردن و خۆراك و گرێبەست و فرۆشتن.

سێیەم، بەڕێوەبەری ژمێریاریی سەربازی.

چوارەم، بەڕێوەبەری هۆبەی وردبینی.

پێنجەم، بەڕێوەبەری کاروباری پزیشکی.

٢. لێکۆڵینەوە لەبارەی گرێبەستەکانی لەشکر و دەسکەوتەکانی دەکات و پێشنیازەکانی بۆ سوپاسالاری لەشکر بەرز دەکرێتەوە، بە مەبەستی دیاریکردنی ڕاوسەرنج، ئینجا بۆ بڕیاردان ڕەوانەی نووسینگەی ڕاپەڕاندن دەکرێ.

٢. لێژنەی فرۆشتن، پێکدێت لە:

١. بەڕێوەبەری میرە و خواردن و خۆراك و گرێبەستەکان (یان ئەوەی لە شوێنی ئەو دەبێت) و دوو ئەندام، کە لەلایەن نووسینگەی ڕاپەڕاندنەوە دادەمەزرێندرێن، بە مەرجێك یەکێکی بەشدار لەگەڵ لێژنەکە شارەزایی تەواوی لەو شتومەك و پێداویستیانە هەبێ لە هەموو جۆرێك و کڕینی هەر کەلوپەلێك، کە پەیوەستن بە سیفەتەکانی خۆیانەوە.

٢. کڕینی ئەو کەلوپەلانەی، کە نووسینگەی ڕاپەڕاندن بڕیاری لەسەر دەدات، بۆ کڕینی ڕاستەوخۆ لە بازاڕەکانی ناوخۆ بەبێ خستنە ناو کێبڕکێی کەمکردنەوە.

ماددەی دوازدەیەم: ئەم یاسایە لە ڕۆژی بڵاوبوونەوەی بەشێوەیەکی فەرمی جێبەجێ دەکرێت.

ماددەی سێزدەیەم: لەسەر نووسینگەی ڕاپەڕاندن پێویستە جێبەجێی بکات.

لە ١٧ی تشرینی یەکەمی ١٩٦٤ لە ڕانییە نووسراوە.

مستەفا بارزانی

سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

ئەندام	ئەندام	ئەندام
ئەندام	ئەندام	ئەندام
ئەندام	ئەندام	ئەندام
ئەندام	ئەندام	

هەمواركردنـــەوەی دەســتووری ئەنجوومەنـــی ســـەركردایەتی شۆڕشـــی كوردســـتان[1] ئەیلوولـــی ١٩٦٨

بەناوی خوا و بەناوی گەلی كورد

عێـراق لـە دوو نەتـەوەی سـەرەكی، كـە ئەوانیـش نەتـەوەی عـەرەب و نەتـەوەی كـورد و كەمایەتیـی توركـمان و ئاشـووری و ئەرمەنـی و هـی تـر پێكدێـت، ئـەو نەتـەوە و كەمایەتییانـە یەكێتـی قـەوارەی عێـراق پێـك دێنـن، بـۆ مەبەسـتی دەسـتەبەركردنی بنچینـەی پەرەسـەندنی سرووشـتی ئـەو قەوارەیـە و بەهێزكردنـی و برایەتـی و یەكگرتنـی ئارەزوومەندانـە لـە نێـوان هـەردوو نەتـەوەی سـەرەكیی عـەرەب و كـورد، بەسـوودوەرگرتن لـە ئەزموونـەكانی ڕابردوومـان و ئەزموونـی گـەلان، دامەزراندنـی كۆمارێكـی عێراقـی دیموكراتـی خاڵـی لـە هەمـوو جۆرێكـی چەوسـاندنەوەی نەتەوەیـی و دانپێدانانـی مافـە ڕەوا نەتەوەییەكانـی گەلـی كـورد لەسـەر بنچینـەی ئۆتۆنۆمی(حوكمـی زاتـی) بەپێویسـت دەزانیـن.

ئـەو ئۆتۆنۆمییـەی، كـە گەلەكەمـان دەیەوێـت، دەبـێ لەسـەر بنچینـەی ئـەوە دابمەزرێـت گەلـی كـورد بتوانێـت پێـڕەوی مافـە ئیدارییەكانـی خـۆی بـكات بـە ئاسایشـی ناوخۆشـەوە، لەگـەڵ مافـە ڕۆشـنبیرییەكان و نەخشەكێشـانی ئابووریـی هەرێمایەتـی و نوێنەرایەتیـی نەتەوەیـی لـە دامـودەزگای دەوڵەتـی عێراقـدا، لـە كاتێكـدا دەزگاكانـی ئۆتۆنۆمـی پابەنـدی هەمـوو بڕیارەكانـی حكوومەتـی ناوەنـدی دەبـن لـە پرسـی بەرگریـی نیشـتمانی و كاروبـاری دەرەوە و پرسـی دارایـی بـە نەخشەكێشـانی ناوەندیشـەوە، پێویسـتە لەسـەر حكوومەتـی ناوەنـدی یارمەتیـی مـاددی و ئەدەبـی پێشـكەش بـكات بـۆ لەناوبردنـی هەمـوو هۆیەكـی دواكەوتوویـی و بـۆ هەڵسـاندنەوەی نەتـەوەی كـورد و سـازكردنی پێویسـتییەكانی پەرەسـەندنی سـەرتاپێیی بـۆ تێكـڕای گەلـی عێـراق.

شۆڕشـی گەلەكەمـان لـە كوردسـتانی عێـراق وەك كاردانەوەیـەك دژی چەوسـاندنەوەی نەتەوایەتـی و جـەور و سـتەمی حكوومەتـە ناوەندییـەكان و داكۆكیكـردن لـە بوونـی گەلـی كـورد و مافـە خـوراوە نەتەوەییەكانـی هەڵگیرسـایەوە.

---

(١) مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی ڕزگاریخـوازی كـورد . شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی یەكـەم، چاپـی یەكـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٣٤٤.

لەبــەر ئــەوە بوونــی پێکهاتەکانــی ســوپای شۆڕشــگێڕی کوردســتان، دەســتەبەر و چەپەرێکــی پێویســتە بــۆ پارێزگاریکردنــی بوونــی هەڕەشــەلێکراوی کــورد، هەڵبــەت ئــەو ســوپایە ملکەچــی هەمــوو چارەســەرێکی ئاشــتییانەی بەجێــی عادیلانــە دەبێــت لــە نێــوان ســەرکردایەتیی گەلــی کــورد و حکوومەتــی ناوەندیــدا، ئێمــە بــەم کارە ئامانجــمان ئــەوە نییــە، دەســەڵاتێکی دوو لایەنــە دروســت بکەیــن، یــان کوردســتان لــە عێــراق دابڕیــن، بــەڵام ئــەو ڕاســتییانەی لــە بەرچــاون، وامــان لەســەر پێویســت دەکــەن، ئــەوە ڕوون بکەینــەوە کــە ئــەم ســوپایە بەشــێوەیەکی مێژوویــی بەهــۆی هێرشــە ســتەمکارەکانی حکوومەتــی ناوەنــدی پێکهاتــووە و ئــەو ســوپایە ئێســتا بەرژەوەندیــی هاووڵاتیــان لــەو ناوچانــەی حکوومەتــی ناوەنــدی دامــودەزگا ئیدارییەکانــی لــێ کشــاوەتەوە، دەپارێزێــت و بــەم بۆنەیــەوە، نابــێ ئەوەشــمان لەبیــر بچێــت کــە ئامــاژە بــەوە بکەیــن لــە کاتــی پێکهاتنــی هــەر یەکێتــی یــان یەکگرتنێــك لــە نێــوان عێــراق و هــەر وڵاتێکــی تــری عەرەبــدا، دەبــێ ڕای گەلــی کــورد لــەو بارەیــەوە لەبەرچــاو بگیــرێ و گوێــی لــێ بگیــرێ و هەمــوو کارێــك بکرێــت کــە پێویســت بێــت بــۆ دەســتەبەری پەرەســەندنی نەتــەوەی کــورد، لــەو دەوڵەتــە تازەیــەدا لەگــەڵ ئاســتی ئــەو پێشــکەوتنەی کــە گەلــی عەرەبــی بــرا وەدەســتی دەهێنــێ، گەرنــا بەپێچەوانــەی ئەمــەوە گەلــی کــورد ناچــار دەبێــت، خــۆی بــەدوای دۆزینــەوەی ڕێگــەی ئەوتــۆدا بگەڕێــت کــە مافــی خــۆی لــە ئــازادی و بەختیــاری و پێشــکەوتندا بــۆ دەســتەبەر بــکات.

گەلــی کوردمــان کــە لەپێنــاوی مافــەڕەوا نەتەوەییەکانیــدا خەبــات دەکات و تێدەکۆشــێت، بــێ هیــچ گومانێــك دەبێتــە پشــتیوان و پشــتگیری کەمــە نەتەوەیــی و ئاینییەکانــی دانیشــتووی کوردســتانی عێــراق و ئــەم دەســتوورە وەك هەمــوو ڕۆڵەکانــی تــری گەلــی کــورد، دان بــەوە دادەنێــت کــە پێــڕەوی مافــە ڕۆشــنبیری و کارگێــڕی و ئازادییــە دیموکراتییەکانیــان بکــەن.

بــە بڕواهێنانمــان بــە عەدالەتــی ئــەو ئامانجــە باڵایانــەی لەمەوپێــش باســکران و بەڕەوایەتیــی داواکارییەکانــی شۆڕشــی کــورد کــە لــە ١١ی ئەیلوولــی ١٩٦١ هەڵایســا و بەپێویســتی بوونــی ســەرکردایەتییەکی ڕێکوپێــك بــۆ ئــەو شۆڕشــە، کــە لــە گەلــەوە هەڵقوڵابێــت و ئەرکــی ســەرکردایەتیکردنی شــۆڕش و یاســادانان و پێــڕەوی بەڕێوەبردنــی کارەکانــی کوردســتانی عێــراق، لــە لایەنــی سیاســی و ســەربازی و ئابــووری و دادگەییــەوە بخاتــە سەرشــانی خــۆی، ئێمــەی ئەندامانــی ئەنجوومەنــی ســەرکردایەتی شــۆڕش لــە کوردســتانی عێــراق کــە لــە بۆســکین لــە مێــژووی ٩ ی

تشرینی یەکەمی ١٩٦٤ دا کۆبووینەتەوە، بڕیاری کارپێکردنی ئەم دەستوورەمان دا و واژوومان کرد و هەر خواش پشتوپەنایە.

ماددەی یەکەم:

ئەم دەستوورە پێی دەگوترێت دەستووری ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش لە کوردستانی عێراق.

مادەی دووەم:

ئەنجوومەن باڵاترین دەسەڵاتە لە شۆڕشدا.

ماددەی سێیەم:

ئەنجوومەن لە ئەندامەکانی کۆمیتەی ناوەندیی پارتی دیموکراتی کوردستان و سەرکردەی ناوچە سەربازییەکانی لەشکری شۆڕشگێڕی کوردستان و نوێنەرانی برا مەسیحییەکان و کەرتەکانی تری گەلی کورد پێکدێت، کەسایەتییە عێراقییەکان و نوێنەرانی حزب و نەتەوەکانی تر لە عێراق مافی ئەوەیان هەیە ببنە ئەندام لەم ئەنجوومەندا، لە حاڵەتێکدا ئەگەر لە پێناوی وەدیهێنانی ئامانجەکانی شۆڕشدا کار بکەن، بەمەرجێك لە لایەن ئەنجوومەنەوە هەڵبژێردرێن.

ماددەی چوارەم:

ئەنجوومەن سیاسەتی گشتیی شۆڕش دادەڕێژێ و ئامانجەکانی دیاری دەکات و ئەو یاسا و پێڕەوانە دادەنێت، کە پێوەندییان بە کاروباری سەربازی و ئابووری و کارگێڕی و قەزایی و فێرکردن و تەندروستی و شتی ترەوە هەیە لە کوردستانی عێراقدا.

ماددەی پێنجەم:

ئەنجوومەن سەرۆکی خۆی بە زۆرینەی ڕەها هەڵدەبژێرێت کە ئەویش سەرکردەی گشتیی شۆڕشە.

ماددەی شەشەم:

١- ئەنجوومەن نووسینگەیەکی ڕاپەڕاندنی لێ دەکەوێتەوە، کە لە نۆ ئەندام پێکدێت، جگە لە سەرۆك کە لە لایەن ئەنجوومەنەوە هەڵدەبژێردرێن.

٢- وا پێویست دەکات ئەندامی نووسینگەی ڕاپەڕاندن خۆی تەرخان بکات بۆ کارکردن لە نووسینگە.

٣- سکرتێرێك سەرپەرشتی کارەکانی نووسینگەی ڕاپەڕاندن دەکات کە بە زۆرینەی دەنگ لە لایەن ئەندامەکانییەوە هەڵدەبژێردرێت.

ماددەی حەوتەم:

١- ئەنجوومەن ساڵی جارێك کۆدەبێتەوە و دەشتوانێ لەسەر داوای سەرۆك، یان نووسینگەی ڕاپەڕاندن یان زۆربەی ئەندامەکانی، کۆبوونەوەی نائاسایی ببەستێت.

٢- بەئامادەبوونی زۆربەی ڕەهای ئەندامەکانی (نصاب) تەواو دەبێت.

٣- لە حاڵەتی ڕوودانی بارودۆخێکی لە توانابەدەر کە نەکرێ کۆبوونەوە ببەسترێت، نووسینگە بۆ ماوەیەك دەسەڵاتەکانی ئەنجوومەن وەردەگرێت کە ئەوپەڕی شەش مانگە.

ماددەی هەشتەم:

نووسینگەی ڕاپەڕاندن، هەموو ئەو شتانە جێبەجێ دەکات کە ئەنجوومەن بۆی دادەڕێژێ و لە بەرانبەریدا بەرپرس دەبێت.

ماددەی نۆیەم:

١- ئەندامانی ئەنجوومەن ڕاوێژکاری دامودەزگا جیاجیاکانی شۆڕشن و پێویستە بەرپرسەکانی شۆڕش ڕێنوێنی لە ڕایەکانی ئەوان وەربگرن، هەریەکە لە ناوچەی خۆی ئەگەر یەکێك لەو ئەندامانە یان هەندێکیان لەو ناوچەیەدا بوون.

٢- ئەندامی ئەنجوومەن پارێزبەندیی تایبەتی هەیە و ئەمەش ڕێگەی لەوە دەگرێ لە لایەن دەسەڵاتەکانی تری شۆڕشەوە هیچ لێپێچینەوەیەکی دەرهەق بکرێت، مەگەر لە حاڵەتی تاوانی بینراودا بێت.

٣- لە حاڵەتێکدا ئەگەر یەکێك لە ئەندامانی ئەنجوومەن کارێکی کرد و ئەو کارە زیانی بە بەرژەوەندیی شۆڕش گەیاند، ئەنجوومەن یان نووسینگەی ڕاپەڕاندن یەکێك لەم سزایانەی خوارەوە بەسەردا دەسەپێنێ:

١- سەرنجڕاکێشان.

٢- ئاگادارکردنەوە.

٣- لە کار وەستاندن.

٤- دەرکردن.

٥- لە حاڵەتی تۆمەتبارکردنی بەناپاکی، دەدرێتە دادگەی باڵای شۆڕش.

ماددەی دەیەم:

١- دەشێ حوکمەکانی ئەم دەستووره بەڕەزامەندیی دوو لەسەر سێی ئەندامانی ئەنجوومەن هەموار بکرێتەوە.

٢- دەشێ، بە ڕەزامەندیی دوو لەسەر سێی ئەندامانی، ژمارەی ئەندامانی زیاد یان کەم بکرێت.

٣- دەشێ ژمارەی ئەندامانی نووسینگەی ڕاپەڕاندن بەپێی پێویستیی بەرژەوەندی گشتی و بەڕەزامەندیی دوو لەسەر سێی ئەنجوومەن، زیاد یان کەم بکرێت.

ماددەی یازدەم:

سەرۆك وێڕای دەسەڵاتەکانی کە لە ماددەکانی تردا هاتوون، ئەم دەسەڵاتانەی خوارەوەشی هەیە:

١- سەرۆکایەتیی کۆبوونەوەکانی ئەنجوومەن و نووسینگەی ڕاپەڕاندن دەکات.

٢- بە ڕاوێژکردن لەگەڵ نووسینگەی ڕاپەڕاندندا، نوێنەرانی شۆڕش و بەرپرسە سەربازییەکان دادەمەزرێنێ یان لەسەر کاریان لادەبا.

٣- یاسا و پێڕەو و بڕیارەکانی ئەنجوومەن و نووسینگەی ڕاپەڕاندن پەسند دەکات.

٤- بڕیاری شەڕ دەستپێکردنەوە و شەڕ وەستاندن و ئاشتەوایی دوای ڕەزامەندیی زۆربەی ئەندامانی نووسینگە، دەدات.

٥- حوکمی لە سێدارەدان پەسند دەکات و مافی ئەوەی هەیە بیانگۆڕێت و سزاکانی تریش کەم بکاتەوە، یان لای ببات.

٦- لێبووردنی تایبەت بۆ تاوانباران یان ئەوانەی دژی شۆڕش کاریانکردووە دەردەکات، یان لێبووردنی گشتی کە ئەنجوومەن، یان نووسینگەی ڕاپەڕاندن پێشنیازی دەکات، پەسند دەکات.

ماددەی دوازدەم:

لـە حاڵەتێکـدا ئەگـەر سـەرۆك لـە کوردسـتان نەبـوو، یـان ئەگـەر بـۆی نەکـرا ئەرکەکانـی ئەنجـام بـدات، ئینجـا بـە هـەر هۆیـەك بێـت، نووسـینگەی ڕاپەڕانـدن لـە جیاتـی ئـەو دەسـەڵاتەکان وەردەگرێـت.

ماددەی سێزدەم:

ئەگـەر پایـەی سـەرۆك، لەبـەر هـەر هۆیـەك خاڵـی بـوو، ئـەوا نووسـینگەی ڕاپەڕانـدن کارەکان ڕادەپەڕێنێـت و دەسـەڵاتەکانی دەگرێتـە دەسـت و سـەرۆکێکی تـازە لـە ماوەیـەك کـە ئەوپـەڕی سـێ مانگـە، هەڵدەبژێرێـت.

ماددەی چواردەم:

بـە ڕەزامەندیـی دوو لەسـەر سـێی ئەندامەکانـی نەبێـت، ناکـرێ ئەنجوومـەن هەڵبوەشـێنرێتەوە.

دادوەری

ماددەی پازدەم:

دادوەری لە کوردستان لە هەموو کاروچالاکییەکیدا بەتەواوی سەربەخۆیە.

ماددەی شازدەم:

بـۆ سەرپەرشـتیکردن و چاودێریـی دامـودەزگا دادوەرییـە جیاجیـاکان بـۆ دەسـتەبەری پیادەکردنـی یاسـا و پێـڕەوەکان، دەبـێ بگەڕێنـەوە بـۆ بەشـی داد لـە نووسـینگەی ڕاپەڕانـدن.

ماددەی حەڤدەم:

دادگەکان و پلەکانیان: دادگە لە کوردستان سێ پلەی هەیە:

١- ئـەو دادگەیانـەی دادوەری تـاك (منفرد)یـان هەیـە: سـەیری کێشـەکانی مـاف و شـەرعی دەکـەن لـە حاڵەتێکـدا ئەگـەر قـازی نەبـوو و سـەیری ئـەو کێشـە سزاییانەش دەکـەن کـە سـزاکانیان لـە دوو سـاڵ زیاتـر نییـە. دادوەری تـاك سـەرەڕای دەسـەڵاتەکانی وەك دادوەری سـزای پلـە یەکـەم یـان دووەم، دادوەری بەرایـی بـێ سـنوور، یـان سـنوورداریش دەبێـت و هەروەهـا دەبێتـە دادوەری لێکۆڵینـەوە و سـەرۆکی جێبەجێکردنیـش.

٢- دادگە باڵاکان: دادگەی گەورە لە سێ دادوەر پێکدێت، بەمەرجێك سەرۆك و یەکێك لە ئەندامەکانی دەرچووی کۆلێژی ماف بن و دەسەڵاتی سەیرکردنی کێشە سزاییەکانی هەیە و لەو پرسانەی سزاکەیان لە دوو ساڵ زیاترە و وەکو دادگەی تێهەڵچوونەوەوایە سەبارەت بەو بڕیارانەی لە دادگەکانی دادوەرییەوە دەردەچن.

٣- دادگەی تەمییز: باڵاترین دەسەڵاتی دادوەرییە لە شۆڕشدا و بەلای کەمەوە لە سەرۆکێك و دوو ئەندام پێکدێت کە نووسینگەی ڕاپەڕاندن دەیانپاڵێوێ و بۆ کێشەی شەرعیش ئەندامێك، یان زیاتریان لەوانەی تایبەتمەندییان لە کاروباری شەرعیدا هەیە بۆ زیاد دەکرێت، کە سەرۆکی دادگە دەیانپاڵێوێ و ئەم دادگەیە ڕاستەوخۆ بەنووسینگەی ڕاپەڕاندنەوە بەستراوەتەوە.

ماددەی هەژدەم:

لە کاتی پێویستیدا نووسینگەی ڕاپەڕاندن مافی پێکهێنانی دادگەی تایبەتیی هەیە.

ماددەی نۆزدەم:

دادگە شەرعییەکان تایبەتن بەسەیرکردنی کێشەی شەرعی.

ماددەی بیستەم:

دادگەکان بەپێی پسپۆرییان ئەم یاسایانەی خوارەوە پیادە دەکەن:

یاسای سزای بەغدا، یاسای سزای سەربازیی عێراقی، یاسای ئوسووڵی، دادگە سزاییەکان سەبارەت بەو تاوانانەش کە دژی شۆڕش دەکرێن، ئەحکامی بەشی دوازدەم و سێزدەمی هەمان یاسا پیادە دەکرێن، بەڕەچاوکردنی ئەوەی کە دەسەڵاتی شۆڕشی کورد جێگەی دەوڵەتی عێراقی گرتووەتەوە کە لە هەردوو بەشی ناوبراودا باسیان لێوە کراوە. سەبارەت بەکێشە مەدەنییەکانیش، ئەوا ئەحکامی یاسای مەدەنیی عێراقی و پێڕەوی دادگەی مەدەنی و بازرگانیی عێراقی و یاساکانی تر پیادە دەکرێن، کە دژ نابن لەگەڵ بنەمای شۆڕش و ئەو یاسایانەی دەریان دەکات، بەڵام لە بارەی کێشە شەرعییەکانەوە، ئەوا ئەحکامی یاسای ژمارە ١٨٨ ی ساڵی ١٩٥٩ ی باری کەسایەتی پیادە دەکرێت کە لە عێراق پیادە کراوە. لەو حاڵەتانەشدا کە لە یاسای ناوبراودا نەهاتوون، ئەوا ئەحکامی شەریعەتی ئیسلامی پیرۆز بەپێی بارودۆخ، پیادە دەکرێت.

ماددەی بیست و یەکەم:

بەشــی داد لــە ئەنجوومــەن یــان نووســینگەی ڕاپەڕانــدن، پەیــڕەو و ڕێنوێنــی تایبــەت بەڕێکخســتنی کاروبــاری دادوەری دەردەکات.

کـــــارگێڕی

ماددەی بیست و دووەم:

لــە کاتــی پێویســتدا، ئەنجوومــەن، یــان نووســینگەی ڕاپەڕانــدن، یاســا و پێــڕەوی تایبــەت بەڕێکخســتنی کاروبــاری کارگێــڕی لــە کوردســتان دەردەکات.

دارایـــــی

ماددەی بیست و سێیەم:

١- بەمەبەســتی ڕێکڕاگــری و ڕێکخســتنی کاروبــاری دارایــی لــە کوردســتان، بەشــی دارایــی لــە نووســینگەی ڕاپەڕانــدن دەکرێتــەوە کــە ئەرکــی پێکهێنانــی دامودەزگایەکــی دارایــی بــۆ ڕێکڕاگریــی ســەرچاوە و دەرامەتەکانــی شــۆڕش و گەشــەپێدانیان و دیاریکردنــی شــێوەی خەرجکردنــی سوودبەخشــانە و دەرکردنــی پێــڕەو و ڕێنوێنــی پێویســت بــۆ ئــەو مەبەســتە دەگرێتــە ئەســتۆ.

٢- بەشــی دارایــی لێژنەیەکــی تایبــەت لــە کەســانی شــارەزا پێــك دەهێنێــت بــۆ توێژینــەوەی پرســی زەوییــە میرییــەکان و زەوییەکانــی چاککردنــی کشــتوکاڵ، بەتایبەتیــش ئەوانــەی دەســتیان بەســەردا گیــراوە، لەگــەڵ دانانــی باشــترین ڕێگــە بــۆ بەکارهێنانیــان بەشــێوەیەك کــە بەرژەوەندیــی شــۆڕش و ڕۆڵەکانــی گــەل، بەتایبەتیــش ڕەنجدەرەکانیــان، دەســتەبەر بــکات.

کێشە سیاسییەکان

ماددەی بیست و چوارەم:

ڕێکخســتن و ئاڕاســتەکردنی کاروبــاری سیاســی لــە شۆڕشــدا لــە هــەردوو لایەنــی ناوخــۆ یــان دەرەوە، ئەمــەش بــە ڕێککەوتــن و ڕاوێژکــردن لــە نێــوان مەکتەبــی سیاســی پارتــی دیموکراتــی کوردســتان و نووســینگەی ڕاپەڕانــدن و سەرپەرشــتیکردنی فەرمانــدەی گشــتیی شۆڕشــدا دەبێــت.

کاروباری سەربازی

ماددەی بیست و پێنجەم:

بەشێکی سەربازی لە نووسینگەی ڕاپەڕاندن پێك دەهێنرێت، ئەرکەکەی ئەوە دەبێت کاروباری سەربازی لە شۆڕشدا ڕێك بخات و کاریش بکات بۆ پەرەپێدانی لە هەموو ڕوویەکەوە، ئەم بەشە بەڕاوێژکردن لەگەڵ نووسینگەی ڕاپەڕاندن و فەرماندەی گشتیی شۆڕش، هەموو پێڕەو و ڕێنوێنییەکی پێویست بۆ ئەم مەبەستە دەردەکات.

ماددەی بیست و شەشەم:

١. بەشێك بۆ خزمەتگوزاریی کۆمەڵایەتی لە نووسینگەی ڕاپەڕاندن پێك دەهێنرێت، ئەرکی فرەوانکردنی خزمەتگوزاریی تەندروستی و فێرکردن و نەهێشتنی نەخوێندەواری و خزمەتگوزاری تری کۆمەڵایەتی و پەرەپێدان و بەهەموو لادا بڵاوکردنەوەی (تەعمیم) لە هەموو لایەکی کوردستانی ڕزگارکراودا دەگرێتە ئەستۆ.

٢. لایەنەکانی تر لە شۆڕش هەموو یارمەتییەك پێشکەش بەم بەشە دەکەن لە کارە مرۆییەکەیدا.

بەشی دووەم
شەڕ و ئاگربەست و ڕێککەوتنەکانی شۆڕش لەگەڵ حکوومەت

ئامانجی مەلا مستەفا بارزانی لە ڕێککەوتنەکان

دوای ئـەوەی لـە کاتژمێـر (٠٨٣٠) ڕۆژی ١٩٦٣/٢/٨ بەعسـییەکان بـە یارمەتـی و کۆمەکـی هێـزە ناوخۆیـی و دەرەکییـەکان توانیـان کودەتایەکـی سـەربازی سـەرکەوتوو بەسـەر (عەبدولکەریـم قاسـم) و حکوومەتەکـەی بکـەن، سـەرئەنجام جڵـەوی دەسـتەڵاتیان گرتـە دەسـت، بـە دانانـی هـەر یەك لـە (عبدولسـەلام مەحمـەد عـارف) بـە سـەرۆکی کۆمـار و (ئەحمـەد حەسـەن بەکـر)[1] بـە سـەرۆکی ئەنجوومەنـی وەزیـران و (سـاڵح مەهـدی عەمـاش) بـە وەزیـری بەرگـری، ئێـوارەی هەمـان ڕۆژ لـە لایـەن مسـتەفا بارزانـی بانگـەوازی ئاگربەسـت ڕاگەیەنـدرا[2]، دوو ڕۆژ دواتـر لـە ١٩٦٣/٢/١٠ مەکتەبـی سیاسـی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان بـەم ناوەڕۆکـەی خـوارەوە برووسـکەیەکی بـۆ ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شۆڕشـی حزبـی بەعـس نـارد، (لـەو کاتوسـاتە یەکلاکەرەوەیـەدا بـە لایـەن کۆمـاری عێراقـەوە، پیرۆزبایـی لـە کـورد و عـەرەب دەکەیـن لەگـەڵ سـەرجەم کەمایەتییـەکان بـە بۆنـەی ڕووخانـی ڕژێمـی قاسـمی دیکتاتـۆر، کـە هـەردوو دەسـتی بـە خوێـن سـوور بـوو.

دەمانـەوێ ئـەوە دووپـات بکەینـەوە کـە ئێمـە هەرگیـز حـەز بەشـەڕ ناکەیـن و شـەڕمان نـاوێ، بـەڵام ئێمـە تێکۆشـاوین و تێدەکۆشـین لـە پێنـاو مافەکانمانـدا. ئێـوە ئەرکێکـی گـەورە و گرینگتـان لەبـەردەم دایـە ناچارتـان دەکات کاربکـەن لـە پێنـاو یەکلاکردنـەوەی گیروگرفتـی کـورد بـە شـێوەیەکی برایانـە و دیموکراتـی بـۆ مانـەوە لەسـەر پەیوەندییـە برایەتییەکـەی نێـوان هـەدوو نەتـەوە. ئێمـە داوای ڕاگەیاندنـی ڕاگرتنـی شـەر دەکەیـن، بەردانـی گیـراوەکان، گێرانـەوەی ئاوارەکانـی

---

(١) ئەحمـەد حەسـەن بەکـر، لـە ١٩١٤/٧/١ لـە تکریـت لـە دایـك بـووە، لـە سـاڵای ١٩٣٨ پەیوەنـدی دەکات بـە خولـی(١٧)ی کۆلێـژی سـەربازی، یەکێـك بـۆ لـەو ئەفسـەرانەی سیسـتەمی پاشـاییان ڕووخانـد لـە عێـراق، بـە بیانـۆی بەشـداربوو لـە بزووتنـەوەی شـەواف خانەنیـش دەکرێـت، یەکێـك بـووە لـە ئەندامـە هـەرە دیارەکانـی حیزبـی بەعـس، لـە کودەتـای ٨ی شـوباتی ١٩٦٣ بـۆ مـاوەی (١٠) مانـگ دەبێـت بـە سـەرۆك وەزیـران و دوای لـە لایـەن عبدولسـەلام عـارف دوور دەخسـترێتەوە، لـە کودەتـای ١٧ی تەمـوزی ١٩٦٨ بەسـەر عبدولرەحـمان عـارف دەبێتـە سـەرکۆماری عێـراق تـا بـەرواری ١٩٧٩/١١/١٦، دوا پلـە سـەربازی موهیـب روکـن بـوو، دوای ئـەوە ناچـار دەکرێـت لەلایـەن سـەدام حوسـێنی جێگـری کـە داوای دەسـت لـە کارکێشـانەوەی بـکات بـە بیانـۆیی نەخۆشـی، لـە ١٩٨٢/١٠/٤ کوچـی دوایـی کـرد .

(٢) ئیبراهیـم جـەلال، خـوارووی کوردسـتان و شۆڕشـی ئەیلـوول بنیاتنـان و هەڵتەکانـدن ١٩٦١-١٩٧٥، چاپـی سـێیەم، (سـلێمانی _ چاپخانـەی ژیـار _ ١٩٩٩)، ل ٩٤ .

کورد بۆ شوێنەکانی خۆیان لە کوردستان، قەرەبووکردنەوەی زیان لێکەوتووەکان، کارکردن بۆ نۆژەنکردنەوەی ئەو شوێنانەی کاولکراون، لەگەڵ دانپێدانانی فەوری و فەرمی بە مافەکانی نەتەوەی کورد لەسەر بنەمای ئۆتۆنۆمی لە چوارچێوەی کۆماری عێراقدا، لەگەڵ ناردنی نوێنەری نوێنەری فەرمی بۆ بەرێوەچوونی دانوستان)[1]. دواتر سەرکردایەتی شۆڕش لە ١٩٦٣/٢/١٨ بۆ نیازپاکی و دۆزینەوەی میکانیزمی چارەسەری ئاشتیانەی کێشەکان شاندێکی نارده بەغدا، کە لە (جەلال تاڵەبانی و ساڵح یوسفی) پێکهاتبوون و لەگەڵ بەرپرسە باڵاکانی عێراقی وەك (سالح مەهدی عەماش و عەلی سالح ئەلسەعدی و حەردان تکریتی) کۆبوونەوە و دووپاتیان لەو داواکارییانە کردەوە، کە لە بروسکەی پیرۆزبایی مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان هاتبوو، لەئەنجامدا لە ١٩٦٣/٣/٤ حکوومەتی عێراقی بە سەرۆکایەتی سەرۆکی ئەرکانی سوپا (تاهیر یەحیا) شاندێکی نارده کوردستان، لەو دانیشتنەدا نوێنەرانی کورد هەندێ داواکاریان خستە بەردەستی شاندی حکوومەت، کە پێویستە لە ماوەی (٣) سێ رۆژ وەڵام بدرێنەوە، بەڵام حکوومەتی تازە لەبری ملدان بۆ چارەسەرییەکان هەوڵی دەدا تەنها کات بەدەست بخات.

سەرکردایەتی شۆڕش هەر لە سەرەتاوە هەموو هەوڵی دا بۆئەوەی بە دیالۆگ و گفتوگۆ چارەسەری دۆزی ڕەوای کورد بکرێت، هەر کاتێکیش ڕژێمەکانی حوکمڕانی بەغدا، هەنگاوی گفتوگۆیان بەسەر شەڕ زاڵ کردبێت، بێ سێ و دوو، بە ئامانجی نەهێشتنی شەڕ و بەدیهێنانی مافەکانی گەلی کوردستان، بە پیر ئەو هەناگاوە چووە. ئەمەش بەشێک لە هۆکارەکانە:

١. شەڕ و ماڵوێرانی نامێنێت و کوردستان ئاوەدانی بەخۆیەوە دەبینێت.

٢. ڕاستەوخۆ لەگەڵ لایەنی یەکەمی بەعس بوو، نەك لەگەڵ لایەنی دووەم.

٣. گفت و بەڵێنەکانی شا و ئێران جێگای متمانە و پشت پێبەستن نەبوون.

٤. لە بارودۆخی ئێستای ناوچەکە کورد لەو ئۆتۆنۆمیە زیاتری بە دەست ناکەوێت.

٥. بە واژووکردنی ئەو ڕێککەوتننامەیە، ورەی کوردستانیان بەرز دەبێتەوە.

٦. حکوومەتی بەعس هیچکات لەوەی ئێستا زیاتر نادات بە کورد، ئەوەی ئێستاکەشی لە ناچاریە.

---

(١) د. شێرکۆ فەتحوڵا عومەر، سەرچاوەی پێشوو. ل ١٨٦.

٧. بە فەرمی داننانی حکوومەتی بەعس بە بەشێك لە مافەکانی نەتەوەی کورد، لە داهاتوو دەبێتە بەڵگەنامەیەکی حاشا هەڵنەگر بۆ گەلی کورد.

٨. بەعس زیاتر هاوکاری جاش و نەیارەکانی شۆڕشی کورد دەکات و دەبێتە کوردکوژی.

٩. جاش و خۆفرۆشەکان بێ پاڵپشت دەمێننەوە و دەگەڕێنەوە باوەشی کوردستان.

١٠. حکوومەتەکانی پێشووتر ئەو مافەیان بە کورد نەدابوو.

١١. درێژەکێشانی شۆڕش بێ دەسکەوت، ڕووی لاوازی نیشان دەدات و لە کۆتایی بە خۆڕسکی لەبار دەچێت.

١٢. لە ناوخۆ و دەرەوەی کوردستان پێگەی شۆڕشی کورد بەهێزتر دەبێت.

شەڕە بەرگرییەکانی بەر لە ڕێککەوتنی ١١ی ئادار

دوای کودەتاکـەی حزبـی بەعـس لـە مانگـی تەمـووزی ١٩٦٨ و پێکهاتنـی حکوومەتـی نوێـی عێـراق، حکوومەتـی عێراقـی لـە ڕێـگای باڵیـۆزی ئێرانـەوە نامەیەکـی ئاراسـتەی شـای ئێـران محەمـەد ڕەزا پەهلـەوی کـرد کـە (٣)سـێ خاڵـی تێدابـوون:

١. عێـراق دەیەوێـت پارێـزگاری لـە پێوەندییـە باشـەکەیان لەگـەڵ ئێـران وەکـو دراوسـێ بـکات.

٢. سیاسـەتی حکوومەتـی نـوێ نایەوێـت لـە دژی شـای ئێـران هیـچ کارێـك ئەنجام بدات.

٣. سیاسـەتی حکوومەتـی نـوێ لـە عێـراق نەیـاری ڕژێمـی حوکمـی ئێسـتایە لـە سـوریا.

ئەو خالانەش وای لە شای ئێران کرد هاوکارییە سەربازییەکانی بۆ شۆڕشی ئەیلوول بوەستێنیت کە لەو ماوەیە سەرقاڵی مەشق و ڕاهێنان بووینە بە مەبەستی هێرش کردنەسەر سوپای عێراق لە ناوچەی ڕواندز، ئەگەر چی حکوومەتی عێراقی زانیاری نەبوو لەبارەی ئەو هێرشەوە، بەڵام شاراوە نەبوو کە شای ئێران هاوکاری ماددی و سەربازی شۆڕشی ئەیلوولی دەکرد، حکوومەتی عێراقی لە هەموو لایەکەوە هەوڵی بۆ دەستگیرکردن و بێسەروشوێن کردنی پێشمەرگە و ئەندام و لایەنگرانی پارتی دیموکراتی کوردستان دەدا لە هەموو ئەو شوێنانەی کە ڕێکخستەنەکانی هەبوو، لە سەرەتاوە تا کۆتایی ساڵی ١٩٦٩ حکوومەتی بەعسی عێراقی بە هەموو هێز و توانا سەربازییەکانییەوە کە ئەو کات تەنیا (٦) لەشکری(فرقە) هەبوو، چواریان لە ناوچەکانی کوردستان لە ئەرك و ئامادەباشی بوون، بە هاوکاری هێزی ئاسمانی و جاش و خۆفرۆشەکان، تا لە کاتی وەرگرتنی فرمان لە سەرووی خۆیان، دەست بە هێرشی سەرتاسەری بۆ کوردستان بکەن[1]، کە دواتر سوپای عێراق بە فەرمانی بەعسیەکان هێرشەکانی بۆ سەر زۆربەی ناوچەکانی کوردستان دەست پێکرد، بەم شێوەی خوارەوە:

١. شەڕی شاخۆڵان لە ١٩٦٩/٢/٢١، هێرشی سوپای عێراق.

٢. شـەڕەکانی ڕێـگای کەرکـووك - کۆیـە - قـەڵادزێ لـە ١٩٦٩/٤/٣ تـا ١٩٦٩/٤/١٤،

---

(١) علـى سـنجاري، القضيـة الكورديـة و حـزب البعـث العـربي الشـتراكي في العـراق، الطبعـة الاولى، الاجـزء الاول، (اربيـل - مطبعـة حاجـي هاشـم - ٢٠٠٦)، ص ٣٨.

هێرشـی سـوپای عێـراق.

٣. شەڕی شنرویّ لە ١٩٦٩/٥/٢٠، هێرشی جاشەکان بۆ سەر پێشمەرگە.

٤. شەڕی ناوچەی شوان لە ١٩٦٩/٦/٢٢، هێرشی سوپای عێراق.

٥. شەڕی دۆڵی ئاڵانە لە ١٩٦٩/٧/١٣.

٦. شەڕی قەرەداغ لە ١٩٦٩/٨/١٦، هێرشی جاشەکان بۆ سەر پێشمەرگە.

٧. کۆمەڵکوژی گوندی دکا لە قەزای شێخان لە ١٩٦٩/٨/٨، هێرشی سوپای عێراق.

٨. شـەڕی شـەمکان لـە ناوچـەی شـێخان لـە مانگـی ئابـی ١٩٦٩، هێرشـی سـوپای عێـراق.

٩. شـەڕی سـەرگەڵوو لـە کۆتایـی مانگـی ئابـی ١٩٦٩، هێرشـی جاشـەکان بـۆ سـەر پێشـمەرگە .

٠١. کۆمەڵکوژیـی گونـدی سـوریا لـە قـەزای زاخـۆ لـە ١٩٦٩/٩/١٦، هێرشـی سـوپای عێـراق.

١١. شەڕی دوکان لە ١٩٦٩/٩/٢٠، هێرشی بەرانبەری پێشمەرگە.

١٢. شەڕی مەرگە لە مانگی تشرینی یەکەمی ١٩٦٩.

١٣. شـەڕی ناوچەکانـی چوارتـا و پێنجوێـن و هەڵەبجـە لـە مانگـی تشرینـی یەکەمـی ١٩٦٩.

١٤. شـەڕی دۆڵـی شـەهیدان لـە مانگـی تشرینـی یەکەمـی ١٩٦٩، هێرشـی ڕووبـەڕووی پێشـمەرگە.

١٥. شــەڕەکانی مەرگــە و چیــای ئاســۆس و سەنگەســەر لــە ١٩٦٩/١١/٦، هێرشــی بەرانبــەری پێشــمەرگە.

١٦. شەڕی چیای سووورداش لە ١٩٦٩/١١/١٥، هێرشی جاشەکان بۆ سەر پێشمەرگە.

١٧. شەڕی پیرەمەگروون ١٩٦٩/١١/١٨، هێرشی ڕووبەڕووی پێشمەرگە.

لـەو هێرشـانەدا سـوپای عێـراق بـە هـاوکاری جـاش و خۆفرۆشـەکان توانیـان بـۆ ماوەیەکـی کاتـی چەنـد شـوێنێك بگـرن و (٢٩٠)[١] گونـد لـە پارێزگاکانـی کەرکـووك،

(١) د. شێرکۆ فەتحوڵا عومەر، سەرچاوەی پێشوو، ل ؟؟

هەولێر، سلێمانی، موسڵ، دیالە لەلایەن سوپای عێراق خاپوورکران، بەڵام پێشمەرگە زۆر بە خۆڕاگری وەڵامی هێرشەکانی دایەوە و زیانێکی گەورەی لە سوپای عێراق و جاشەکان دا، حکوومەتی بەعسی بەو باوەرە گەیاند کە شەڕکردن لەو کاتەدا لە بەرژەوەندیاندا نییە، بۆیە ناچاربوون لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول ڕێگای گفتوگۆکردن بگرنەبەر.

ڕێککەوتنە مێژووییەکەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠

دوای گەڕانـەوە بـێ ئەنجامەکـەی شـاندی کـوردی لـە سـەرەتای مانگـی شـوبات، تـا سـەرەتای مانگـی ئـادار هیـچ گفتوگۆیـەك لـە نێـوان حکوومەتـی عێـراق و سـەرکردایەتی شۆڕشـی ئەیلـوول نەکـرا، تـا لـە ١٩٧٠/٣/٢[1] پارێـزگاری نوێـی هەولێـر بەنـاوی خالیـد عبدولحەکیـم کـە بەڕێوەبـەری ئەمـن و پۆلیسـی هەولێریشـی لەگـەڵ بـوو، بـە مەبەسـتی درێـژەدان بـە گفتوگۆکانـی پێشـووتر و زانینـی هەڵویسـتی نوێـی سـەرکردایەتی شـۆڕش لـە بـارەی ڕێککەوتنـەوە، سـەردانی مسـتەفا بارزانـی کـرد.

دوای ئـەوەی پارێـزگاری هەولێـر قسـە و نیازەکانـی سـەرکۆمار و سـەدام حوسـێنی بـە مسـتەفا بارزانـی ڕاگەیانـد، لـە وەڵامـدا مسـتەفا بارزانـی گوتـی ئێمـە لەسـەر هەمـان هەڵوێسـتی پێشـووی خۆمانیـن، پاشـان پارێـزگار و شـاندی یـاوەری گەڕانـەوە. لـە ١٩٧٠/٣/٧ پارێـزگاری هەولێـر نامەیەکـی بـۆ مسـتەفا بارزانـی نـارد تیایـدا هاتبـوو حکوومەتـی عێراقـی و حزبـی بەعـس بـە پێویسـتی دەزانـن شـەڕی براکـوژی واتـە شـەڕی (عـەرەب - کـورد) نەمێنێـت، ئەگـەر ئێـوە، مسـتەفا بارزانـی، قبووڵتـان بێـت لـە ١٩٧٠/٣/٩ شـاندێك بەمەبەسـتی گەیشـتن بـە ڕێککەوتـن بـە سـەرۆکایەتی سـەدام حوسـێن سـەردانتان دەکات، لـە وەڵامـدا مسـتەفا بارزانـی ئامادەیـی پێشـوازیکردنی لـە شـاندی حکوومەتـی عێراقـی نیشـاندا. لـە ئەنجامـدا لـە ڕۆژی ١٩٧٠/٣/٩ [2]شـاندی حکوومەتـی عێراقـی گەیشـتنە ڕوانـدز، کـە پێکهاتبـوو لـە:

١. سەدام حوسێن جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی بەعس.

٢. فەریق ڕوکن ساڵح مەهدی عەماش وەزیری ناوخۆ.

٣. مورتەزا حەدیسی وەزیری ئابووری.

٤. عەبدولخالق سامەڕایی.

٥. فوئاد عارف.

٦. عەمید ڕوکن ئیسماعیل تایە نعێمی.

---

(١) حامیـد گەوهـەری، مسـتەفا بارزانـی پێشـمەرگە و سـەرۆك چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی رۆژهـەڵات _ ٢٠١٧)، ل ٥١٦.

(٢) موحسـین دزەیـی، وێسـتگەکانی ژیانـم، وەرگێرانی(ئیسـماعیل بەرزنجـی)، چاپـی یەکـەم (هەولێـر دەزگای چـاپ و بڵاوکردنـەوەی ئـاراس _ ٢٠٠٩) ل٢٢٣.

٧. عەمید ڕوکن محەمەد عەلی سەعدی.

٨. تاریق عەزیز.

٩. عەزیز شەریف.

شاندەکە لەلایەن مەحمود عوسمان، ساڵح یوسفی، نوری شاوەیس، حەبیب محەمەد کەریم و مەسعود بارزانی پێشوازیان لێکرا و بەیەکەوە بەرەو بارەگای مستەفا بارزانی لە ناوپردان چوون. دوای بەخێرهێنان و نانخواردن، کۆبوونەوە لە نێوان هەردوولا دەستی پێکرد، کە تا کاتژمێر ١٢ی شەوی ئەو ڕۆژە بەردەوام بوو، ڕۆژی ١٠ی ئادار لە کاتژمێر ٩ ی بەیانی دەستکرا بە تەواوکردنی کۆبوونەوەی ڕۆژی پێشووتر تا ئێوارەی هەمان ڕۆژ.

چەند کاتژمێرێك بەرلە واژووکردنی ڕێککەوتننامەکە، مستەفا بارزانی بە سەرکردایەتی شۆڕشی گوت ((من ڕازی نیم و باوەڕ و متمانەم بە گفتوگۆکردن لەگەڵ بەعس نییە، بەڵام لەبەر دوو شت ڕەتی ناکەمەوە:

١. ئێوە هەموو ڕازین، دواتر دەڵێن ڕای خۆی سەپاند.

٢. یەکەم جارە حکوومەت بە فەرمی دانی بە ئۆتۆنۆمی ناوە.

من ڕازی نەبم دەڵێن: بارزانی نەیهێشت کورد ئۆتۆنۆمی پێبدرێ، لەبەر ئەوە دووبارەی دەکەمەوە من متمانەم بە بەعس نییە))[١].

دوای ئەوە لە کاتژمێر ١١,٣٠ی شەوی ١٩٧٠/٣/١٠ بە سەرۆکایەتی مستەفا بارزانی و سەدام حوسێن ڕێککەوتننامەی بەناوبانگ و مێژوویی بەناوی (ڕێککەوتننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠) واژووکرا.

بەیانی ڕۆژی ١٩٧٠/٣/١١ شاندی عێراقی بە سەرۆکایەتی سەدام حوسێن، لەگەڵ شاندی شۆڕشی ئەیلوول بە مەبەستی خوێندنەوەی پەیامی ئەو ڕێککەوتننامە و ئاهەنگگێڕان ڕوویان کردە بەغدا کە پێکهاتبوون لە [٢]:

١. مەحمود عوسمان.

---

(١) د. شوان مەحمەدئەمین تەها خۆشناو، هەولێر لە نێوان ساڵانی ١٩٦٣- ١٩٧٠ چاپی یەکەم (هەولێر_ چاپخانەی زانکۆی سەلاحەدین_٢٠١٦) ل ٣٣٠-٣٣١.

(٢) حامید گەوهەری، مستەفا بارزانی پێشمەرگە و سەرۆك، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی ڕۆژهەڵات _ ٢٠١٧) ل٥٢٠.

٢. ساڵح یوسفی.

٣. نوری شاوەیس.

٤. محەمەد مەحمود عەبدولڕەحمان(سامی).

٥. موحسین دزەیی.

٦. دارا تۆفیق.

دوای ئـەوە سـەدام حوسـێن بـۆی دەرکـەوت هیـچ کام لـە کوڕەکانـی مسـتەفا بارزانـی لەگـەڵ شـاندی کـوردی نیـن، داوای لـە مستەفا بارزانـی کـرد، ئیدریـس بارزانـی و مەسـعود بارزانـی یـاوەری شـاندی کـوردی بکـەن بـۆ بەغـدا، ئەوەبـوو مسـتەفا بارزانـی ڕەزامەنـدی نیشـاندا، ئیدریـس بارزانـی و مەسـعود بارزانـی لەگـەڵ شـاندەکە بـەرەو بەغـدا بچـن، لـە سـەربازگەی سـپیلك بـە چـوار هەلیکۆپتـەر گواسـترانەوە بـۆ فڕۆکەخانـەی کەرکـووك، لەوێـش بـە فڕۆکـە بـۆ فڕۆکەخانـەی موسـەننا لـە شـاری بەغـدا، دوای گەیشـتن و پێشـوازیکردن لـە هـەردوو شـاندەکە، لـە ئێزگـە و تەلەفزیۆنـی عێراقـی لـە کاتژمێـر ٨ ی ڕۆژی ١١ی ئـاداری ١٩٧٠ سـەرکۆماری عێـراق، ئەحمـەد حەسـەن بەکـر دەقـی ڕێککەوتننامەکـەی خوێنـدەوە، دوای ئەویـش پەیامـی مسـتەفا بارزانـی بـۆ هەمـان مەبەسـت لەلایـەن مەحمـود عوسـمان خوێندرایـەوە[1]، لـە ١٩٧٠/٣/١٢ لـە شـەقامەکانی بەغـدا ڕێپێوانێکـی گـەورە بـە ئامادەبوونـی سـەرکردەکانی حزبـی بەعـس لـە بەرزتریـن ئاسـت لـە (الباب الشرقي) کـرا، شانبەشـانی ئـەوان شـاندی کوردیـش ئامادەبـوون بـۆ پێشـوازیکردن لـە جەمـاوەر کـە بـە بەردەمیـان تێپەڕدەبـوون، لـە شـارەکانی کوردسـتانیش ئاهەنـگ و خۆشـی دەسـتپێکرد.

ئەحمـەد حەسـەن بەکـر لـە وتارەکەیـدا ئامـاژەی بـە تـەواوی ناوەڕۆکـی ڕێککەوتننامەکـەی نەکـرد تەنیـا خاڵـە سـەرەکییەکانی ڕێککەوتننامەکـەی خوێنـدەوە کـە (١٥) خاڵـی سـەرەکی لەخۆدەگـرت، بـۆ ئـەوەی بەرانبـەر شۆڕشـی کـورد بـە بچـووك دەرنەکـەون [2].

(١) شـكيب عقـراوي، سـنوات الامحنـة في كردسـتان، الطبعـة الاولى(اربيـل _ مطبعـة منـاره _ ٢٠٠٧) ص ٢٦٩.

(٢) جـيرارد جالايانـد، شـعب بـدون وطـن, ترجمـة (عبدلسـلام الانقشـبندي)، الطبعـة الاولى(اربيـل _ دار اراس للطباعـة و النـشر_ ٢٠١٢) ص ٢٣٨.

بەڵام کێشەی گەورە ئەوە بوو کە حکوومەتی بەعس بە زارەکی بە سەرکردایەتی شۆڕشی کوردی ڕاگەیاند، ((یاسای مافی خۆبەڕێوەبەری بۆ کورد بڕیاری لەسەر دەدرێت و کاری پێدەکرێت، تەنیا لە دوای چوار ساڵ لە دەرچوونییەوە))[1].

جگە لەو ئاهەنگەی کە لە بەغدای پایتەخت بەڕێوەچوو، لە ڕۆژانی دواتر لە ڕۆژنامە و گۆڤارەکانی حکومەتی عێراقی بە مانشێتی گەورە و لە لاپەڕەکانی یەکەم باسی ئەو ڕێککەوتننامەیەیان کردبوو، لە گوڤاری بەیان کە لە لایەن وەزارەتی ڕۆشنبیری و ڕاگەیاندنی حکوومەتی عێراقی دەردەچوو، لە لاپەڕەی یەکەمی خۆی بە ناونیشانی (وتاری ژمارە) باس لە ڕێککەوتنەکە دەکات[2].

دەقی بەیاننامەی ١١ ی ئاداری ١٩٧٠:

یەکەم هۆی شۆڕشی حەڤدەی تەمووز، دەربڕینی ڕکی هەموو جەماوەری عەرەب بوو بەرانبەر ئەوانەی بوونە هۆی شکستی حوزەیران و تێکدانی یەکدەنگی ڕای میللی لە عێراق، بە مەحکوومکردنی کۆنەپەرستیی تاکڕەوی پێشوو لە بەر بەشداریکردنی لە دەوری بەزینەی ئەم مەینەتییە نەتەوەییەدا هات، ئەمەش لەبەر گۆشەگیریی تەواوی لەگەل و دەستەوەستانیی ڕەهای لە چارەسەرکردنی ئەو گیروگرفتە نیشتمانییانەی بە قەوارەی نیشتمانیدا دەچوونە خوارێ و کلۆریان دەکرد و چارەسەرکردنی ئەو پێشەکییە پێویستییەك بوو، دەبووایە ببێت بۆ هەموو نیازێکی ڕاستگۆیانە بۆ تەیار و ئامادەکردنی هەموو وزەیەکی مرۆیی و ماددی لە عێراقدا و بەبێ هیچ خەریککردنێك لە شوێنی خۆی دابنرێت و، بەپلەی یەکەمیش لە سەنگەرەکانی پێشەوەی شەڕی چارەنووسسازی میللەتی عەرەبدا.

لەبەرئەوە شۆڕش هەر لە ڕۆژەکانی سەرەتاوە ئەرکی وەدیهێنانی یەکێتیی نیشتمانیی بۆ گەلی عێراق لە بەرچاوی خۆی دانا بێ هیچ جیاوازییەك، بەهۆی ڕەگەز و زمان و ئاین و شوێنی پێگەیشتنە کۆمەڵایەتییەکەی و ڕەخساندنی هەموو

(١) شلۆمۆ نکدیمۆن، مۆساد لە عێراق و وڵاتانی دراوسێ، وەرگێرانی(رەهەند عبدولغفور)، چاپی یەکەم (٢٠١١) ل ٣١٦.

(٢) گۆڤاری (بەیان) وەزارەتی رۆشنبیری عیراقی، ژمارە (٣) (بەغدا _ چاپخانەی دار الجمهورية _ ١٩٧٠) ل ١.

مەرجێکی پێویستی سیاسی و کۆمەڵایەتی و ئابووری، کە بنەمای ئەم یەکێتییە دەیانخوازێت و پێویستی پێیانە، بۆ ئەوەی عێراق بەهەموو وزە و توانایەکی بتوانێت، ڕووبکاتە شەڕە نەتەوەییە چارەنووسسازەکەی، کە بەدیدی شۆڕش لووتکەی ململانێی تاڵ و سەختی نێوان ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و چاوچنۆکییە شەڕخوازەکەی لە نیشتمانی عەرەبیدا دەنوێنێ لە لایەک و لە نێوان بەرژەوەندیی ڕزگاری و خەباتی میللەتی عەرەب لەپێناو ئامانجە پێشکەوتنخوازییە مرۆییەکانی لە لایەکی ترەوە.

لەگەڵ ئەو گیروگرفتە زۆرە ئاڵۆزەی کە شۆڕش هەر بە لەدایکبوونی ڕووبەڕوویان بووەوە، بەتوانا و بڕواوە هەر بەڕێگەی خۆیدا ڕۆیشت لەپێناو ڕزگارکردنی عێراق، لە پاشماوە و خاپەڕۆکی ئیمپریالیزم و بەکرێگیراوی دیکتاتۆریی سیاسی و کۆمەڵایەتی و بۆ کارکردن، بۆ ڕەخساندنی هەموو مەرجێکی پێویست بۆ بنیاتنانی عێراقێکی تازە، کە بەشێوەیەکی جیدی، یەکسانیی ڕاستەقینەی ماف و ئەرك و هاوهەلی لە نێوان هاوولاتیاندا دێتەدی و چەندان ئاسۆ لەبەردەمی هەموو گەلدا دەکرێنەوە، لە ڕێگەی پابەندبوونی نیشتمانی بەکۆمەڵ، بۆ یەکێتیی خاکی نیشتمان و یەکێتیی گەلەکەی و ئامانجە بنەڕەتییە گەورەکانی یەکێتیی نەتەوەیی و ئازادی و سۆشیالیزم.

چارەسەرکردنی کێشەی کورد لە عێراق لە پێشەوەی ئەو گیروگرفتە نیشتمانییانەیە کە شۆڕش ڕووبەڕووی بووەوە، بەتایبەتی بێتوانایی سەردەمەکانی پێشوو لە تێگەیشتنی ئەو گیروگرفتە، بگرە نەبوونی ئارەزووی ڕاستگۆیانە بۆ چارەسەرکردن و دانانی ڕێگەچارەی ڕاست و دروست بۆی لەو سەردەمانەدا، لەگەڵ ئەوانەدا بەکارهێنانی لە لایەن ئیمپریالیزم و نۆکەر و بەکرێگیراوانییەوە، بوونە هۆی زیاتر ئاڵۆزی، هەتا وای لێهات وەك بلێی گرفتێکی بێ چارەسەرکردن بێ، بەتایبەتیش دوای ئەوەی کە چەند ساڵێکە نواندنی توندوتیژی بۆ چارەسەرکردن، جێگەی گفتوگۆی دیموکراتیی برایانە و بابەتییانەی گرتووەتەوە، ئەو گفتوگۆیەی سرووشتی گیروگرفتە نیشتمانییەکە و ئەو مافە ڕەوایە عادیلانەی بەشێکی گەلی عێراق بەپێویستی دەزانێ.

شۆڕش هەر لە ڕۆژانی یەکەمیدا هەوڵیدا ئەو گیروگرفتە بەگیانێکی پڕ لە بەرپرسیاریەتی و ئەو پەڕی سنووری پابەندبوون بەبیروباوەڕی دیموکراتیی شۆڕشگێڕانە چارەسەر بکات.

شـۆڕش کـە لـە سـەرچاوەی تیۆریـی حزبـی بەعسـی سۆشیالیسـتی عەرەبـەوە ئـاو دەخواتـەوە، بـڕوای بـەوە هەیـە کـە مافـی نەتەوەیـی، لەگەوهـەردا مافـی دیموکراتـی و زیندووکردنـەوەی کەلەپـووری ڕۆشـنبیری و زمـان و داب و ڕێوڕەسـم و پێڕەوکردنـی خواسـت و ویسـتی ئـازادە و پتەوکردنـی ئـەو مافانـە لـە نێـوان نەتـەوەی جیاجیـادا، بەتایبەتـی لـە یـەك وڵاتـدا، وا پێویسـت دەکات ڕێگـەی ئەوتـۆ بدۆزرێتـەوە بـۆ پێوەندیـی نێـوان ئـەو نەتەوانـە بەشـێوەیەك کـە یارمەتـی هەڵسـانەوەی هەموویـان بـدات و ڕێکـی بخـات.

هەمـوو ئـەو پـڕۆژە و پلانانـەی ئامانجیـان بێهێزکردنـی پێوەندیـی نێوانیـان و چاندنـی تـۆوی دووبەرەکییـە، خزمەتـی بەرژەوەندیـی ناوخـۆی ڕۆڵەکانـی نـاکات و لـە هەمـان کاتیشـدا ڕێکخسـتن و بەهێزکردنـی پێوەندیـی نیشـتمانی و مرۆیـی لـە نێوانیانـدا و دانانیـان بـۆ خزمەتـی پێشـکەوتن، هـەر ئەوانـن هـۆی یەکێتیـی ژیانـی نیشـتمانی لـە کەشـوهەوایەکی پـڕ لـە برایەتیـی نەتەوەیـی، ئاشـتی دەڕەخسـێنن.

لـە سرووشـتی ئـەو بیروباوەڕانـە بـوو کـە کۆنگـرەی قوتـری حزبـی بەعسـی سۆشیالیسـتی عـەرەب لـە کۆتایـی سـاڵی ١٩٦٨ و سـەرەتای سـاڵی ١٩٦٩ بەسـترا، دەستپێشـخەری ئایدیۆلۆجـی و تیۆریـی حـزبی بەرانبـەر ئـەو گیروگرفتـە نیشـتمانییە دیارکـرد و ڕێگـەی چارەسـەرکردنی لـە بەردەمـی شـۆڕش و دەسـەڵاتداریی شۆڕشـگێڕی دانـا، ئەمـەش لـەو بڕیارانـەی دوای ئـەو کۆنگرەیـە دەرچـوون، لـە بڕیارەکـەدا دەڵێـت:

کۆنگـرە جەختـی لەسـەر ئـەوە کـردەوە کـە مەسـەلەی ئاواتـی نەتەوەیـی کـورد لـە عێراقـدا، دەکەوێتـە پێـش ئـەو مەسـەلانەی ڕووبـەڕووی براقـی شۆڕشـی عەرەبـی دەبنـەوە و چەنـد سـاڵێکیش تێپەڕیـن، بێ گەیشـتن بەچارەسـەرێکی دروسـت بـۆ ئـەم مەسـەلەیە و لـە ئەنجامـی سـتەمکاری نوانـدن لـە چارەسـەرکردنیدا، بەدبەختـی و مەرگەسـاتێکی ترسـناك بـە هاووڵاتیانـی عـەرەب و کـورد گەیشـت، هێزەکانـی ئیمپریالیـزم و کۆنەپەرسـتی و دەسـتەی بەکرێگـیراو و هەڵپەرسـتان، هەمیشـە ئـەم مەسـەلەیان دەهێنایـە پێشـەوە و سەرنەکەوتنیشـیان لـە چارەسـەرکردنی بەکارهێنـا، بـۆ دەسـت خسـتنەناو کاروبـاری عێـراق و پاڵەپەسـتۆ خستنەسـەری و پیلانگێـڕان بـۆ سـەر مافەکانـی عـەرەب وکـورد و گەیاندنـی زیانـی زیاتـر بـەو پێگـە و دەسـکەوتە نەتەوەیـی و دیموکراتـی وپێشـکەوتنخوازانەی، لـە مـاوەی سـەردەمانێکی دوورودرێـژی خۆبەختکـردن و قوربانیـدان و خەباتـی ناوخۆیـی پێـی گەیشـتوون.

هـەروەك کۆنگـرە جەختـی لەسـەر ئـەوەش کـردەوە کـە حزبەکەمـان لـە خەبـات و

سیاسەتیدا لە بیروباوەڕە نەتەوەییە مرۆییە سۆشیالیستە دیموکراتەکەیەوە تەکان دەدات و هەمیشە ڕێزی لە ئاواتە نەتەوەییەکانی جەماوەری کورد بەناوەڕۆکە نیشتمانییە پێشکەوتنخوازەکەی دەگرت و بەمافی مرۆڤانەی ڕەوای دادەنا و پێوەندییە بەتینەکەشی لە نێوان وەدیهێنانی ئەو مافانە و نێوان هێز و دروستی ڕێڕەوی جەماوەری گەل لە عێراقدا، بەڕووکار و ئاراستەی پاکتاوکردنی پاشماوەی ئیمپریالیزم و خۆتەرخانکردنی تەواو بۆ شەڕە نەتەوەییە چارەنووسسازەکەی ئێستا لە فەڵەستین و بەردەوامبوونی تێکۆشانی مێژوویی لە پێناوی وەدیهێنانی یەکێتیی عەرەبی و ئازادی و سۆشیالیزمدا.

لەبەرئەوە شۆڕش کە هەر لە سەرەتاوە پابەندی بیروباوەڕی حزب و بڕیارەکانی دەبێت، دانی نا بەمافە نەتەوەییەکان و پەرەپێدانی خاسیەتی نەتەوەیی هاووڵاتیانی کورد لە چوارچێوەی یەکێتیی گەل و نیشتمان و سیستەمی دەستووریدا.

لە کاتێکیشدا کە میللەتی عەرەب پێ دەنێتە نێو خەباتێکی بەرفراوان دژی ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و کۆنەپەرستیی ناوخۆ، ئەو خەباتە لە هێڵەکانی یەکەمی خەباتی گەلانی ڕۆژهەڵاتی ناوەڕاستی دادەنێت، تەبای خەباتی توند گرێدراوی گەلی عێراق لەگەڵ خەباتی میللەتی عەرەب لە پێناوی دیموکراسی و ڕووبەڕووبوونەوەی هێزە کۆنەپەرستەکانی ناوچەکە بەجیهانی و ناوخۆشەوە، بۆیە شۆڕش وای دادەنێت کە بنچینەی یەکەمی یەکێتیی نیشتمانیی عەرەب - کورد لە عێراقدا ئەوەیە، کە بزاڤی نەتەوەیی کوردی وەك بزاڤی نەتەوەیی عەرەبە، بزاڤێکی دیموکراسیی دژ بەهەمان ئەو هێزە کۆنەپەرستانەیە لە لایەنی بابەتییەوە، کە لە عێراقدا یەکێتیی تێکۆشان دژی ئیمپریالیزم و هێزە کۆنەپەرستە هاوپەیمانەکانی تر و دەست و پێوەندەکانی بە بزاڤی ڕزگاریخوازانەی عەرەبییەوە دەبەستێتەوە.

هەروەها دابونەریتی برایەتیی مێژوویی و یەکێتیی بەرژەوەندی ئابووری و پەرەسەندنی هاوئاهەنگ لە نێوان هەردوو نەتەوەی عەرەب و کورد، بەخەباتی گەلی عەرەبییەوە دەبەستێتەوە. هەر تێکدان و ناهاوسەنگیی ئەو هاوئاهەنگییە، سەرەنجام دەبێتە زیانگەیاندن بەو تێکۆشانە هاوبەشە و ڕابوونی نیشتمانیی پێشکەوتنخواز بەشێوەیەکی گشتی.

ئیمپریالیزم درکی بەوە کردووە کە یەکێتیی تێکۆشانی عەرەب و کورد، بزاڤی

ڕزگاریی عەرەب و کورد بەتین دەکات و توانای ئەوەی پێ دەبەخشێت کە پێگەی گرنگ لە ڕووی پرۆژەی دوژمنکاریی ئیمپریالیی زایۆنیی ئیسرائیلی لە ناوچەکەدا وەدەست بێنێ. بەتایبەتی سەبارەت بەو شەڕە نەتەوەییە چارەنووسسازەی ئێستا لە فەڵەستین و ئەو وڵاتە عەرەبییانەی دەورەیان داوە، لە ئارادایە. لەبەر ئەوە دامودەزگا ئیمپریالی و بەکرێگیراوەکان، خۆیان کوشت و هەوڵیاندا بۆ دۆزینەوەی زیاتر لە هۆیەك بۆ لێکترازاندنی پێوەندی لێکگرێدان و برایەتی لە نێوان جەماوەری عەرەب و کورد بەمەبەستی بێهێزکردنی بەرەی خەباتی نیشتمانیی شۆڕشگێڕی لە عێراقدا.

جا لەبەرئەوەی شۆڕش لە تێگەیشتنی بۆ مەسەلەی کورد لەوەوە بۆی دەچێت، کە بەشێکە لە شۆڕشی دژ بە ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و کۆنەپەرستی، گومان لەوەدا نییە کە شۆڕش لە هەموو هەنگاوێك کە دەیهاوێت پابەند دەبێت بەئاڕاستەی چارەسەرکردنی کێشەی نیشتمانیی کوردی، بەو شێوەیەی کە دەبێتە هۆی بەهێزکردن و چەسپاندنی خەباتی نیشتمانی و نەتەوەیی دژی تێکڕای ئەو هێزە نامرۆییانە.

لەبەرئەوە پێڕەوکردنی سەرجەم مافە نەتەوەییەکانی گەلی کورد و وەدیهێنانی هاوکوفی ڕەها لە هەلی پەرەپێدانی ئازاد، هەردووکیان ڕێگەی پێویست بۆ یەکخستن و بەتینکردنی تێکۆشانی نیشتمانیی لە عێراقدا دژی دوژمنانی گەلان و دوژمنانی میللەتی عەرەب و گەلی عێراق، ئیمپریالیزم و زایۆنیزم و کۆنەپەرستیی بەکرێگیراو دەگرنەبەر.

کات دانانەوە بۆ پیلانە ئیمپریالیستە زایۆنییە کۆنەپەرستەکان بۆ سەرکۆماری عێراق هەر بەڕێکەوت نەبوو و لە هەمان ئەو کاتەدا دەستیپێکرد، کە مژدەی ئاشتی لە هەموو لایەکی باکووری خۆشەویستمان بەهۆی ئەو هەوڵە دڵسۆزانەیەی حکوومەتی شۆڕش ئەنجامی دا و ئەو بەدەنگەوەهاتنە دڵسۆزانەی لە لایەن مستەفا بارزانیی بەڕێزەوە پێشان درا، بە جەماوەر درا.

شتێکی شاراوە نییە کە شۆڕش لە لایەن خۆیەوە دەستپێشخەریی کرد بۆ ئەنجامدانی هەموو کارێکی پێویست، بۆ گەڕاندنەوەی متمانە و ئاشتی لە هەموو لایەکی باکووری عێراق و کاری بۆ ئەمانەی خوارەوە کرد:

١. بەپێی بڕیارەکانی کۆنگرەی حەوتەمی قوتری حزبی بەعسی سۆشالیستی عەرەب و لە ڕێگەی هەموو ئەو بەیانە ڕەسمی و ڕۆژنامەوانییانەی لە لایەن

دەسـەڵاتداریی شۆڕشـگێڕییەوە دەرچـوون، دان بەبوونـی شـەرعیی نەتـەوەی کـورددا نـراوە، ئـەم ڕاسـتیەش بەشـێوەیەکی ئێجگارەکـی لـە دەسـتووری هەمیشـەییدا دادەنرێـت.

٢. ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش بڕیـاری دامەزراندنـی زانکـۆی سـلێمانی و کـۆڕی زانیـاری کـوردی دا، هەروەهـا دانـی نـا بەهەمـوو مافێکـی ڕۆشـنبیری و زمانـی نەتەوەیـی کـورد، دەبـێ خوێنـدن لـە هەمـوو قوتابخانـە و پەیمانـگا و زانکـۆ و خانـەی مامۆسـتایانی کـوڕان و کچـان و کۆلێـژی سـەربازی و کۆلێـژی پۆلیـس بەزمانـی کـوردی بێـت، هەروەهـا دەبێـت نـووسراو و کتێبـی دانـراوی کوردیـی، زانسـتی و ئەدەبـی و سیاسـی کـە تەعبـیر لـە ئاواتـی نیشـتمانی و نەتەوەیـی گەلـی کـورد دەکـەن، بەهەمـوو لایەکـدا بڵاوبکرێنـەوە، بـۆ ئـەوەش کـە ئەدیـب و شـاعیر و نووسـەرانی کـورد بۆیـان بکرێـت، یەکێتییـەك بـۆ خۆیـان دامەزرێنـن، دانراوەکانیـان چـاپ بکـەن و بـۆ ڕەخسـاندنی هەمـوو هـەوڵ و توانایـەك لـە بەردەمیانـدا بـۆ گەشـەپێدانی توانـا و بەهـرە زانسـتی و هونەرییەکانیـان و دامەزراندنـی خانەیەکـی چـاپ و بڵاوکردنـەوە بەزمانـی کـوردی و پێکهێنانـی بەڕێوەبەرایەتییەکـی گشـتی بـۆ ڕۆشـنبیریی کـوردی، لـە نۆژهنـەوە و دەرکردنـی ڕۆژنامەیەکـی هەفتانـە و گۆڤارێکـی مانگانـە بەزمانـی کـوردی، زیادکردنـی بەرنامەیەکـی کـوردی لـە تەلەفزیۆنـی کەرکـووک تـا ئێسـتگەیەکی تایبـەت بەبڵاوکردنـەوەی تەلەفزیۆنـی بەزمانـی کـوردی دادەمەزرێـت.

٣. بـۆ داننـان بەمافـی هاوولاتیانـی کـورد بەزیندووکردنـەوەی داب و ڕێوڕەسـم و جەژنـە نەتەوایەتییەکانیـان و لـە پێنـاوی بەشـداریکردنی هەمـوو گـەل لـە جەژنەکانـی ڕۆڵەکانیانـدا، ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش بڕیاریـدا، جەژنـی نـەورۆز لـە کۆمـاری عێراقـدا بەجەژنێکـی نیشـتمانی دابنرێـت.

٤. هەروەهـا ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش یاسـای پارێزگاکانـی دەرکـرد کـە (لامرکـزی)ی کارگێڕیـی ناوخـۆ لەخۆدەگرێـت و بڕیـاری پێکهێنانـی لـە نوێـوەی پارێـزگای دهۆکـی دا.

٥. هەروەهـا ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش لێبووردنێکـی گشـتی گشـتگیری دەرکـرد، بـۆ هەمـوو ئـەو مەدەنـی و سـەربازانەی بەشـدارییان لـە کاری توندوتیژیـدا کردبـوو لـە باکـوور، بـۆ ئـەوەی هەمـوو شـوێنەوارێکی بارودۆخـی نەرێنیـی نائاسـایی پێشـوو لەنێـو ببـات و نەهێڵـێ و نیشـانەی ژیانـی نیشـتمانیی

تـازە لەسـەر زەمینەیەکـی پتـەوی ئاسایشـی گشـتی و برایەتیـی نەتەوەیـی گشـتگیر دابمەزرێنـێ.

جەمـاوەری عـەرەب و کـوردی عێـراق بەپشـتگیری و بەپیرەوەچـوون پێشـوازییان لـەو بڕیـار و کارانـەی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش کـرد، ئـەم کارەش بارودۆخـی لـە بـاری سـازکرد بـۆ بەردەوامبـوون لـە وەدیهێنانـی ئـەو ئامانجـە نموونەییانـەی یەکدەنگیـی گەلیـان لەسـەرە و خواسـت و هێـزی تـەواوی عێـراق لـە دەوریانـدا یەکیـان گـرت.

بەپێـی ئـەوەی پێشـەوە، ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش پێوەندییەکـی لـە نێـوان خـۆی و هێـژا مسـتەفا بارزانـی سـەرۆکی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان سازدا و ئاڵوگـۆڕی دیدوبۆچـوون کـرا و هەمـوو قەناعەتیـان بـەوە کـرد کـە پێویسـتە ناوەڕۆکـی ئـەم بەیاننامەیـە قبـووڵ و جێبەجـێ بکـەن، جەختیـش لەسـەر خواسـت و بڕیـاری خـۆی دەکاتـەوە بەقووڵکردنـەوە و فراوانکردنـی کارو چالاکیـان، بـۆ تەواوکردنـی بوژانـەوەی ڕۆشـنبیری و ئابـووری و پەرەسـەندنی گشـتی لـە ناوچـەی کوردیـدا و ئامانجـی پلـەی یەکەمـی ئەوەیـە، کـە جەمـاوەر بتوانێـت پێـڕەوی مافـە ڕەواکانـی خـۆی بـکات و ئـەو جەمـاوەرە بەکـردەوە لـە هاوبەشـیکردنی جیدییانـە لـە بنیاتنانـی نیشـتمانی و تێکۆشـان و لەپێنـاوی ئامانجـە نەتەوەییـە مەزنەکانـدا بەشـداریی پـێ بکرێـت، لەبەرئەمـە ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش بڕیـاری دا:

١. زمانـی کـوردی زمانـی ڕەسـمی دەبێـت لەگـەڵ زمانـی عەرەبـی لـەو ناوچانـەی کـە زۆربـەی زۆری دانیشـتووانیان کـوردن و زمانـی کوردیـش لـەو ناوچانـەدا زمانـی خوێنـدن و فێرکـردن دەبێـت و زمانـی عەرەبیـش لـە هەمـوو ئـەو قوتابخانانـەدا دەخوێنرێـت کـە بەکـوردی دەخوێنـن. لـە هەمـان کاتیشـدا زمانـی کـوردی وەك زمانـی دووەم لـەو سـنوورەی یاسـا دایدەنێـت لـە هەمـوو لایەکـی عێراقـدا دەخوێندرێـت.

٢. بەشـداریکردنی برایانـی کوردمـان لـە حوکـم و جیـاوازی نەکـردن لـە نێـوان کـورد و کەسـانی تـر. لەوانـەش پایـەی گرنـگ و بایەخـدار لـە دەوڵەتـدا وەك وەزارەت و سـوپا و هـی تریـش، ئەوانـە هەموویـان لـەو کارە گرنگانـەن کـە ئامانجـی شـۆڕش بـوون بـۆ وەدیهێنانیـان، حکوومـەت لـە کاتێکـدا کـە دان بـەو بنەمایـە دادەنێـت، جەخـت لەسـەر پێویسـتیی کارکـردن بـۆ وەدیهێنانـی ئـەو بنەمایـە بەڕێژەیەکـی عادیلانـە دەکاتـەوە، لەگـەڵ لەبەرچاوگرتنـی بنەمـای لێهاتوویـی و ڕێـژەی دانیشـتووان

و ئـەو بێبەشـییەی برایانـی کوردمـان لـە ڕابـردوودا دووچـاری بـوون.

٣.	لەبەرئـەو دواکەوتوویـیـەی کـە لـە ڕابـردوودا لـە هـەردوو لایەنـی ڕۆشـنبیری و پەروەردەیـی بەسـەر نەتـەوەی کـورد هاتـووە، پلانێـك بـۆ چارەسـەرکردنی ئـەم دواکەوتوویـیـە دادەنرێـت لـە ڕێگـەی:

١.	پەلەکـردن لـە جێبەجێکردنـی بڕیارەکانـی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش لـە ڕووی زمـان و مافـی ڕۆشـنبیرییەوە بـۆ گەلـی کـورد و بەسـتنەوەی ئامادەکـردن و ئاراسـتەکردنی بەرنامـەی تایبـەت بەکاروبـاری نەتـەوەی کـورد لـە ڕادیـۆ و تەلەفزیـۆن بـە بەڕێوەبەرایەتـی گشـتیی ڕۆشـنبیری و ڕاگەیاندنـی کـوردی.

٢.	گەڕاندنـەوەی ئـەو قوتابییانـەی دەرکـراون یـان لەبـەر بارودۆخـی توندوتیـژی لـە ناوچەکـە ناچاربـوون واز لـە خوێنـدن بێنـن، بـۆ قوتابخانەکانیـان، بەچاوپۆشـی کـردن لـە تەمەنیـان یـان دۆزینـەوەی ڕێگەچارەیەکـی لەبـار بـۆ گیروگرفتەکانیـان.

٣.	کردنـەوەی قوتابخانـەی زۆر لـە ناوچـەی کوردیـدا و، بەرزکردنـەوەی ئاسـتی پـەروەردە و فێرکـردن و قبووڵکردنـی قوتابیـی کـورد لـە زانکـۆ و کۆلێـژی سـەربازی و بەعسـە وزەمالـەی خوێنـدن بەڕێژەیەکـی عادیلانـە.

٤.	لـەو یەکـە کارگێڕییانـەی کـە بەشـی زۆریـان کـوردن، دەبـێ فەرمانبەرەکانیـان کـورد بـن، یـان لـەو کەسـانە بـن کـە کـوردی بـاش دەزانـن، ئەگـەر ژمـارەی پێویسـتیان لـێ پەیـدا بـوو و بەرپرسـە بنچینەییـەکان (پارێـزگار، قائمقـام، بەڕێوەبـەری پۆلیـس، بەڕێوەبـەری ئاسـایش ((ئەمـن)) وهـی تـری لـەم جـۆرە) دادەمەزرێـن و دەسـبەجێ دەسـت دەکرێـت بـە پەرەپێدانـی دامـودەزگای دەوڵـەت لـە ناوچەکـە بەڕاوێژکـردن لـە چوارچێـوەی لێژنـەی بـاڵای سەرپەشـتیاری جێبەجێکردنـی ئـەم بەیاننامەیـە بـەو شـێوەیەی، کـە جێبەجێکردنـی مسـۆگەر دەکات ویەکێتیـی نیشـتمانی و ئارامـی لـە ناوچەکـەدا پتـەو دەکات.

٥.	حکوومـەت دان بەمافـی گەلـی کـورددا دادەنێـت، لـە پێکهێنانـی ڕێکخـراوی قوتابییـان و لاوان و ئافرەتـان و مامۆسـتایانی تایبـەت بەخۆیـان و ئـەو ڕێکخراوانـە، ئەندامـی ڕێکخـراوە نیشـتمانییە عێراقییەکانـی هاوشـێوەی خۆیـان دەبـن.

٦.	بڕگـەی (أ): کارکـردن بەهـەردوو بڕگـەی (١) و (٢)ی بڕیـاری ژمـارە (٥٩)ی مێـژووی ٥ / ٨ / ١٩٦٨ ی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش هەتـا مێـژووی دەرچوونـی ئـەم بەیاننامەیـە و ئەمـەش هەمـوو ئەوانـەی بەشـدارییان لـە کاری توندوتیژیـی ناوچـەی کوردیـدا کـردووە، دەگرێتەوە.

بڕگـەی (ب): کرێـکار و فەرمانبـەر و خزمەتگـوزارە مەدەنـی و سـەربازییەکان دەگەڕێنـەوە بـۆ خزمـەت و ئەمـەش بەبـێ خۆبەسـتنەوە بەبوونـی میلاك جێبەجـێ دەکرێـت و سـوودیش لـە خەڵکـی مەدەنـی لـە ناوچـە کوردییـەکان بەپێـی پێویسـتی ئـەو ناوچانـە پێیـان، وەردەگیرێـت.

بڕگـەی (أ): دەسـتەیەك لـە کەسـانی پسـپۆر پێکدەهێنرێـت، بـۆ ئـەوەی بـەو پـەڕی خێراییـەوە ناوچەکـە لـە هەمـوو ڕوویەکـەوە ببوژێتـەوە و قەرەبـووی سـاڵانی ئـەم دواییـەی بەسـەرهاتەکانی بکرێتـەوە و بوودجەیەکـی تەواویشـی بـۆ تەرخـان بکرێـت، بـۆ جێبەجێکردنـی ئـەم کارە و ئـەو دەسـتەیەش سـەر بەوەزارەتـی کاروبـاری باکـوور دەبێـت.

بڕگـەی (ب): ئامادەکردنـی پلانـی ئابـووری بەشـێوەیەك کـە پەرەسـەندنی وەک یـەک و یەکسـانی لـە هەمـوو لایـە جیاجیاکانـی عێـراق دابـین بـکات، بەچاودێریکردنـی بارودۆخـی دواکەوتوویـی لـە ناوچـەی کوردیـدا.

بڕگـەی (ج): تەرخانکردنـی مووچـەی خانەنشـینی بـۆ خێزانـی ئـەو کەسـانەی لـە بارودۆخـی داغبـاری شـەڕ، لـە بەشـداربووانی بزاڤـی چەکداریـی کـورددا شـەهید کـراون و بـۆ خەڵکـی تـر و بـۆ ئەوانـەی بەهـۆی ئـەو بارودۆخـەوە تووشـی شـێواوی هاتـوون، بەپێـی یاسـایەکی تایبەتـی لەسـەر شـێوەی یاسـا کارپێکـراوەکان.

بڕگـەی (د): کارکردنـی خێـرا بـۆ فریاکەوتنـی خەڵکـی زیانلێکەوتـوو و دەسـتکورت لـە ڕێگـەی تەواوکردنـی پـڕۆژەی خانـوو دروسـتکردن و شـتی تـر، کـە کار بـۆ بێـکاران دابـین دەکات و پێشکەشـکردنی یارمەتیـی کەلوپـەل و پـارە بەشـێوەیەکی گونجـاو، قەرەبوویەکـی ماقـووڵ بدرێـت بـەو زیانلێکەوتووانـەی پێویسـتییان بەیارمەتییـە، ئەمـەش بـە لێژنـەی بـاڵا دەسـپێردرێ و ئەوانـەی لـێ هاوێردەکرێـت کـە بڕگـەی پێشـوو گرتوونیەتـەوە.

٧. گەڕاندنـەوەی دانیشـتووانی گونـدە عـەرەب و کوردییـەکان بـۆ شـوێنەکانی پێشـوویان، بـەڵام ئـەو گوندانـەی کەوتوونەتـە ئـەو ناوچانـەی ناکـرێ بکرێـن بەناوچـەی لـێ نیشـتەجێبوون، ئـەوا حکوومـەت بـۆ مەبەسـتی سـوودی گشـتی بەپێـی یاسـا دەیانـکات بەموڵکـی خـۆی و لـە ناوچـەی نزیـك ئـەوێ نیشـتەجێیان دەکات و هـەر زەرەر و زیانێکیـش بەهـۆی ئـەوەوە لێیـان کەوتبـێ، قەرەبوویـان بـۆ دەکاتـەوە.

٨. پەلەکـردن لـە پیادەکردنـی یاسـای چاککردنـی کشـتوکاڵ لـە ناوچـەی کـوردی

و هەموارکردنــی بەشــێوەیەك، کــە پاکتاوکردنــی پێوەندیــی دەرەبەگایەتــی مســۆگەر بــکات و هەمــوو جووتیارەکانیــش پارچــە زەویــی گونجاویــان پــێ بدرێــت و لــەو باجــە کشــتوکاڵییەش کــە لــە مــاوەی ســاڵانی شــەڕی داغبــار لــە ســەریان کۆبووەتــەوە، بەخشرێــن و لێیــان خــۆش بــن.

٩. ڕێککەوتــن لەســەر هەموارکردنــەوەی دەســتووری کاتــی وەکــو ئەمــەی خــوارەوە کــرا:

١. گەلــی عێــراق لــە دوو نەتــەوەی ســەرەکی پێکدێــت، ئەوانیــش نەتــەوەی عــەرەب و نەتــەوەی کــوردن، ئــەم دەســتوورە دان دەنــێ بەمافــی نەتەوەیــی گەلــی کــورد و مافــی هەمــوو کەمایەتییــەکان لــە چوارچێــوەی یەکێتیــی عێراقــدا.

٢. زیادکردنی ئەم بڕگەیەی خوارەوە بۆ ماددەی چوارەمی دەستوور:

((زمانــی کــوردی زمانــی ڕەســمی دەبێــت لــە ناوچــە کوردییەکانــدا شانبەشــانی زمانــی عەرەبــی)).

٣. چەسپاندنی ئەوەی پێشەوە لە دەستووری هەمیشەییدا .

١٠. گەڕاندنــەوەی ئێســتگە و ڕادیــۆ و چەکــە قورســەکان بــۆ حکوومــەت و ئەمــەش بەنــد دەبێــت بەجێبەجێکردنــی قۆناغــە کۆتاییەکانــی ڕێککەوتننامەکــە.

١١. جێگرێکی سەرکۆمار کورد دەبێت.

١٢. یاســای پارێــزگاکان بەشــێوەیەك هەمــوار دەکرێتــەوە کــە لەگــەڵ ئــەم بەیاننامەیــەدا بگونجێــت.

١٣. دوای ڕاگەیاندنــی بەیاننامەکــە، بەڕاوێــژ لەگــەڵ لێژنــەی سەرپەرشــتیاری جێبەجێکردنــی بەیانەکــە، کاری پێویســت ئەنجــام دەدرێــت بــۆ یەکخســتنی ئــەو پارێــزگا و یەکــە کارگێڕییانــەی زۆرینــەی دانیشــتوانەکەیان کــوردن، بەپێــی ئــەو ئامــارە ڕەســمییانەی دەکرێــن و دەوڵــەت هەوڵــی پەرەپێدانــی ئــەو یەکــە کارگێڕییانــە و فراوانکردنیــان دەدات، بــۆ ئــەوەی گەلــی کــورد پێــڕەوی ســەرجەم مافــە نەتەوەییەکانــی خــۆی بــکات بــۆ شــادبوونی بــە ئۆتۆنۆمــی. تــا ئــەو یەکــە کارگێڕییــەش دێتــەدی، هاوئاهەنگیــی کاروبــاری نەتەوەیــی کــورد لــە ڕێگــەی کۆبوونــەوەی دەوری دەکرێــت کــە لــە نێــوان لێژنــەی بــاڵا و پارێزگارەکانــی ناوچــەی باکــوور دەبەســترێن و لەبەرئــەوەی ئۆتۆنۆمــی لــە چوارچێــوەی کۆمــاری عێراقــدا جێبەجــێ دەکرێــت، بێگومــان وەبەرهێنانــی هەمــوو ســامانێکی سرووشــتی لــەم ناوچەیــەدا، لــە دەســەڵاتی

ئـەم کۆمـاره دایـه.

١٤. گەلـی کـورد بەڕێـژەی دانیشـتووانی لـه چـاو دانیشـتووانی عێـراق، بەشـداری لـه دەسـەڵاتی یاسـداناندا دەکات.

هاووڵاتییه کوردەکان:

هــەر خواسـتی ئێـوه سـەبارەت بەیەکێتیـی نیشـتمانی سـەر دەکەوێـت، هەمـوو هـەوڵ و تەقەلایەکیـش بـۆ بێهێزکردنـی پێکەوەگرێدانـی تێکۆشـانتان، لەسـەر تاوێـره بـەردی هۆشـیاریی بەرپرسـایەتیی مێژوویيتـان وردوخـاش دەبێـت. کۆمەڵـه خەباتگێڕەکانتـان ئەمـڕۆ تەپەتـۆزی فڕتوفێڵـی دوژمنەکانتـان و ئەوانـەی چاویـان تـێ بڕیـون، لەسـەر شـانی خۆیـان دادەتەکێنـن، بـۆ ئـەوەی هەمـوو بەیەکـەوه و پـڕ هێـز و هۆشـیاری و ورەی کار و تێکۆشـان پێکـەوه بـڕۆن، بـۆ پشـتگیری و سەرخسـتنی کێشــه گەورەکــەی میللەتــی عــەرەب کــه فەڵەسـتینه و بــۆ وەدیهێنانــی ئامانجــه باڵاکانتـان لـه یەکێتـی و ئـازادی و سۆشـیالیزم.

ئەی جەماوەره خەباتگێڕەکەی میللەتی عەرەبمان:

بـەم شـێوەیه لاپەڕەیـەك لـه لاپەڕەکانـی مێـژووی ئـەم وڵاتـه خەباتگێـڕه کۆتایـی دێـت، بـۆ ئـەوەی بەدەسـتی شـۆڕش و بەدەسـتی هەمـوو خەباتگێـڕه ئـازادەکان لـه ڕۆڵـەی ئـەم وڵاتـه لاپەڕەیەکـی تـازەی پڕشـنگدار بکرێتـەوه، تـا جارێکـی تریـش لەسـەر ئـەم خاکـه پیرۆزه، مەرجـی خۆشەویسـتی و ئاشـتی و برایەتـی تـازه دەبێتـەوه لـه نێـوان هـەردوو نەتـەوه کـه مێـژووی تێکۆشـانی هاوبەشـی دووردرێژیـان بەدرێژایـی مێـژوو هەیـه و ئەمـڕۆ و سـبەینێ و هەتـا هەتایـه شـەڕەفی زیندووکردنـەوەی خەباتـی هاوبەشـیان دەبێـت لـه پێنـاوی لـه نێوبردنـی دوژمنانـی هـەردوو نەتـەوه، دوژمنانـی تێکـڕای گـەلان و مرۆڤایەتـی و ئیمپریالیـزم و زایۆنـی و دواکەوتـن و شـەڕەفی بەشـداریکردن لـه پشـتگیریکردنی تێکۆشـانی مرۆیـی، لەپێنـاوی ڕزگاری و پێشـکەوتن و چەسـپاندنی ژیـاری سـەردەم، لـه سـەر بنچینـەی مـاف و یەکسـانی و دادپـەروەری لـه نێـوان هەمـوو گەلێکـدا.

بـۆ خەباتـی هاوبـەش و ئاواتـی هاوبـەش و سـەرکەوتنی نەتەوەیـی و مرۆیـی هاوبـەش.

ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

١١ / ٣ / ١٩٧٠

پاشبەندی فەرمی نهێنی بەیاننامەی ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش

ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش دانـی نـا بـەو مەسـەلانەی لـەم پاشـبەندەدا نـووسراون و لەبـەر پێویستی بەرژەوەندیـی نیشـتمانی، جارنەدانـی بەپێویسـت دانـا:

یەکـەم: بوونـی نەتەوەیـی کـورد لـە عێـراق لـە دەقـی دەسـتووری کاتـی و دەسـتووری هەمیشـەیی کۆمـاری عێـراق، لـە سـنووری ئـەم دەقـەی خـوارەوەدا دە چە سـپێند رێ:

((گەلـی عێـراق لـە دوو نەتـەوەی سـەرەکی پێکدێـت، ئەوانیـش نەتـەوەی عـەرەب و نەتـەوەی کـوردن و دەسـتوور دان بەمافـە نەتەوەییەکانـی کـورد و مافـی هەمـوو کەمایەتییەکانـدا دەنـێ لـە چوارچێـوەی یەکێتـی عێراقـدا)).

دووەم: ئـەم دەقـە لـە دەسـتوورەکەدا دێـت: ((بەمەرجێـك زمانـی کـوردی شانبەشـانی زمانـی عەرەبـی زمانـی فەرمـی بێـت لـە ناوچـەی کوردیـدا)).

سـێیەم: حوکمـی نیشـتمانی هەوڵـی پەرەپێدانـی بارودۆخـی ناوچـەی کـوردی دەدات بـەرەو ئۆتۆنۆمـی، ئەمـەش لـە ڕێگـەی ((نزیکتریـن دوو مـاوە، یـان بـۆ ماوەیـەك کـە ئـەو پـەڕی چـوار سـاڵە، یـان لـە کاتـی ڕاگەیاندنـی یەکـەم یەکێتیـی عەرەبـی لـە نێـوان عێـراق و هـەر وڵاتێکـی عەرەبیـدا)).

چـوارەم: مـاوەی دابـڕان سـەبارەت بەهەمـوو فەرمانبـەران، مەدەنـی و سـەربازی و گشـت کرێـکار و خزمەتگوزارەکان، ئەوانـەی بەپێـی بەنـدی حەوتەمـی بەیاننامـەی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش گەڕاونەتـەوە بـۆ فەرمانەکانیـان بەخزمـەت دادەنرێـت بەمەبەسـتی مووچەبەرزکردنـەوە و خانەنشـینی.

پێنجـەم: ئـەو سـەربازانەی پێـش دەرچوونـی ئـەم بەیاننامەیـە، لەوانـەی کـە بەشـدارییان لـە بزاڤـی چەکداریـی کـورددا کـردووە، داواکرابـوون بـۆ خزمەتـی یـەدەگ(احتیـاط)، لـە خزمەتـی سـەربازی دەبەخشرێـن.

شەشـەم: دەوڵـەت سەرپەرشـتیی بەڕێوەبـردن و ژیاندنـی بەشـدارانی بزووتنـەوەی چەکداریـی کـورد دەگرێتـە ئەسـتۆ، بـۆ چاوەڕوانیـی دابەشـکردنیان بەسـەر کار و فەرمانـی مەدەنیـدا، ئەوانـەی کـە دەمێننـەوە بەسـیفەتی پاسـەوانی سـنوور دادەمەزرێـن بەمەرجێـك، ژمارەیـان لـە پێنج بەتالیـۆن تێپـەڕ نـەکات و دەرماڵـەی ژیـان و کاری پارەپێدانیـان بەپێـی ئـەم تەرتیبانـەی خـوارەوە ڕێـك دەخرێـت:

أ – ٣٠٠ هەزار دینار لە مانگی یەکەم دوای دەرچوونی بەیاننامەکە.

ب – ٢٠٠ هەزار دینار لە مانگی دووەم دوای دەرچوونی بەیاننامەکە.

ج – ١٠٠ هەزار دینار لە مانگی سێیەم دوای دەرچوونی بەیاننامەکە.

د – ئـەو پێشـمەرگانەی دەمێننـەوە، دوای مانگـی سـێیەم دەگۆڕێـن و دەکرێـن بەپاسـەوانی سـنوور، بەمەرجێـك لـە پێنـج بەتالیـۆن تێنەپـەڕێ.

ه – پاسـەوانی سـنوور پێـك دەهێنرێـت و کار و گرێدراوییـە کارگێڕییەکانـی بەیاسـا دیـاری دەکرێـت و هەمـوو ئـەو قەرەبووکردنـەوە و دەرماڵانـەی کـە لـە بەنـدی پێنجەمـی ئـەم پاشـبەندەدا دیـاری کـراون و لـەو بەیاننامـە گشـتییەدا کـە لـە ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شۆڕشـەوە دەرچـووە، دەدرێـن بـە مـەلا مسـتەفای بارزانـی بـۆ ئـەوەی خـۆی و لەسـەر بەرپرسـایەتی خـۆی، دابەشـیان بـکات بەسـەر ئەوانـەی شایسـتەن بەپێـی ئەحکامـە بڕیاردراوەکانـی بەیاننامـە و پاشـبەندی ناوبـراو.

حەوتـەم: هـەر لەگـەڵ جاڕدانـی ئـەم بەیاننامەیـەدا پێشـمەرگە و هەمـوو هێـزە نانیزامییەکانـی تـر دەسـت بەکشـانەوە دەکـەن، لـەو شـوێنانەی ئێسـتەیان بـۆ ئـەو مەڵبەندانـەی کـە لـە کۆبوونـەوە، لێژنـەی بـاڵا بۆیـان دیـاری دەکات و سـەرکردایەتییە سـەربازییە تایبەتمەنـدەکان، ئەرکـی ئاراسـتەکردنی هەندێـک کەرتـی سـەربازی دەگرنـە ئەسـتۆ بـۆ پڕکردنـەوەی پێگـە و شـوێنی گرنـگ، لەسـەر سـنووری عێـراق و ئێـران دەسـبەجێ بەدەرچوونـی ئـەم بەیاننامەیـە لـە لایـەک و کشـانەوەی کەرتەکانـی تـر بـۆ مۆڵگـە نیزامییەکانیـان لـە لایەکـی تـرەوە، دەوڵەتیـش هەمـوو دامـودەزگا چەکـدارە نانیزامییـەکان هەڵدەوەشـێنێتەوە، بەگوێـرەی ئـەو ئەحکامانـەی لـە بەیاننامـە گشـتییەکەی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شۆڕشـدا هاتـوون و وەرگرتنـەوەی هەمـوو چـەك و تفـاق و دەزگای ئێسـتگە دەگرێتـە ئەسـتۆ.

هەشـتەم: لـە حاڵەتـی دامەزراندنـی جێگـر بـۆ سـەرکۆمار، یەکێـك لـەو جێگرانـە لە هاووڵاتیانـی کـورد دەبێـت.

نۆیـەم: ئامـاری گشـتی دانیشـتووان لـە عێـراق لـە مـاوەی سـاڵێك لـە دەرچوونـی ئـەم بەیاننامەیـە ئەنجـام دەدرێـت.

دەیـەم: لێژنەیەکـی هاوبەشـی بـاڵا پێکدەهێنرێـت بـۆ سەرپەرشـتیکردنی پیادەکردنـی ئـەو ئەحکامـەی، لـە بەیاننامـە گشـتییەکەی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش و ئـەم پاشـکۆیەدا هاتـوون و لـە ڕێگـەی پێکهێنانـی ئـەم لێژنەیە و ئسـوولی کارکـردن و بڕیـاردان لـە لێژنەکـە و پێوەندیـی لەگـەڵ دەسـەڵاتداری

ناوچەیـی و مەرکـەزی، بەبڕیارێـك لـە لایـەن ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شۆڕشـەوە دیاردەکرێـت.

یـازدەم: ئـەم پاشـکۆ نهێنییـە بەیـەك دانـەی ئەسـڵی لـە لایەنـی حکوومەتـەوە ڕێـك دەخرێـت و یەکێـك لـە ئەندامانـی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش یـان کەسـێك کـە ئەنجوومـەن دەسـەڵاتی ئـەوەی پـێ دەدات، واژووی دەکات و لـە لایـەن کوردیشـەوە مـەلا مسـتەفای بارزانـی واژووی دەکات و بەئەمانـەت لـە لای بەڕێـز سـەرکۆمار دادەنرێـت، بـۆ ئـەوەی لـە کاتـی پێویسـتدا بـۆی بگەڕێنـەوە.

دوازدەم: دوای بڵاوکردنـەوەی بەیاننامەکـەی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش، مـەلا مسـتەفا بارزانـی برووسـکەنامەیەکی پشـتگیری بـۆ سـەرۆك و ئەندامانـی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش دەنێرێـت، کـە پابەندیـی خـۆی سـەبارەت بـەوەی کـە لـەو بەیاننامـە فەرمییـە هاتـووە و ئامادەیـی تـەواو بـۆ دانانـی هەمـوو توانایەکـی خـۆی بـۆ جێبەجـێ کردنـی دەگرێتەخـۆ.

کاتژمێر دەی سەر لە ئێوارەی ١٠ / ١١ - ٣ / ١٩٧٠ ناوپردان

واژووی بارزانی و سەدامی لەسەرە

بەشی سێیەم

پێکهاتەی سەربازیی شـۆڕشـی ئەیلوول

بڕیاری دروستکردنی پاسەوانی سنوور

لـە دوای ڕێککەوتننامـەی ١١ی ئـاداری ١٩٧٠، حکوومەتـی عێراقـی بڕیـاری دا بـە دروسـتکردنی (١٢) بەتالیۆنـی پاسـەوانی سـنوور، کـە پێکهاتبـوو لـە زیاتـر لـە (٦٠٠٠) شـەش هـەزار پێشـمەرگەی بـژاردە لـە نـاو بەتالیـۆن و هێزەکانـی هـەر سـێ لەشـکرەکەی شـۆڕش، بـەڵام بـە گوێـرەی وتەکانـی شـەوکەت مـەلا ئیسـماعیل کـە دەنگەکـەی لای مـن پارێـزراوە، دەڵێـت لـە (٦٠٠٠) پێشـمەرگە زیاتـر بـوون کـە لـە نێـو ڕیزەکانـی پاسـەوانی سـنوور جێگایـان بـۆ کرایـەوە[١]، کـە ئـەو کات فەرماندەیـی بەتالیۆنـی (٥)ی قـەرەداغ بـووە، بەتالیۆنەکـەی (٧٠٠) ئەفسـەر و پێشـمەرگەی لەخـۆ گرتـووە. بـە گوێـرەی وتەکانـی عەبدولـڕەزاق گەرماڤـی کـە پێـش ڕێککەوتننامـەی ١١ی ئـادار جێگری فەرمانـدەی هێـزی دهـۆك بـوو، دواتـر بـوو بـە جێگـری فەرمانـدەی بەتالیۆنـی (٨)ی پاسـەوانی سـنوور، دەڵێـت هـەر بەتالیۆنێکـی پاسـەوانی سـنوور پێکهاتبـوو لـە (٥٠٤)[٢]کـەس. بـە گوێـرەی وتەکانـی سـەرلق مسـتەفا عەبدولقـادر هـەر بەتالیۆنێکـی پاسـەوانی سـنوور لـە (٥١٢) کـەس پێکهاتبـوو[٣] .

بـۆ ئـەم مەبەسـتە بـە گوێـرەی بڕیـاری ژمـارە (٨٢٦) لـە دانیشـتنی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شۆڕشـی حزبـی بەعـس، ڕێککەوتـی ١٩٧٠/٧/٢٤ بڕیـاری لەسـەر درا و لـە ڕۆژنامـەی وەقایعـی عێراقـی ژمـارە (١٩٠٣) لـە ١٩٧٠/٨/٢ بڵاوکراوەتـەوە، ئـەو بەتالیۆنانـەی پاسـەوانی سـنوور سـەر بـە بەڕێوەبەرایەتـی پۆلیسـی گەڕۆکـی سـەر بـە وەزارەتـی ناوخـۆی عێراقـی بـوون. هەمـوو پێداویسـتیەکانی ئـەو بەتالیۆنانـە لەلایـەن وەزارەتـی ناوخـۆی عێراقـی دابینکـرا، تەنیـا چـەك و تەقەمەنـی نەبێـت، ئەگەرچـی حکوومەتـی عێراقـی لـە مـاوەی سـاڵانی ١٩٧٢ تـا ١٩٧٣بـێ هیـچ هۆکارێـك (٢)دوو بەتالیۆنـی پاسـەوانی سـنووری هەڵوەشـاندەوە، حکوومـەت هەوڵـی زۆری دا بـۆ گۆڕینـی فەرماندەکانـی ئـەو بەتالیۆنانـە بـە ئەفسـەرانی تـر لـە نـاو ڕیـزی سـوپا و پۆلیـس، بـەڵام سـەرکردایەتی شـۆڕش ئەمـەی ڕەتکـردەوە، حکوومـەت بـە نیـاز بـوو ئەفسـەرانی عـەرەب بخاتـە نـاو ڕیـزی بەتالیۆنەکانـی پاسـەوانی سـنوور، سـەرکردایەتی شـۆڕش ڕازی بـوو بـەوەی ئەفسـەرانی عـەرەب بێنـە نـاو ئـەو

---

(١) چاوپێکەوتـن لەگـەل بەرێـز شـەوکەت مـلا ئیسـماعیل لـە مەسـیف سـەلاحەددین لـە ڕێکـەوتی ٢٠١٩/٣/١١.

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز عەبدولرزاق گەرماڤی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩.

(٣) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز مستەفا عەبدولقادر لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩.

بەتالیۆنانە بـە مەبەسـتی مەشـق و ڕاهێنانـی سـەربازی بـە پێشـمەرگە، لـە بەرانبـەر ئەمـە سـەرکردایەتی شـۆڕش داوای لـە حکوومـەت کـرد، ئەفسـەرانی کـورد لـە نـاو ڕیزەکانـی سـوپای عێـراق پلـە و پایـەی بەرزیـان هەبێـت، بـەڵام حکوومـەت بـەو داوایـەی شـۆڕش ڕازی نەبـوو.

١. بەتالیۆنـی (١)ی بەمـۆ، سـاڵح پێـداوی فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو، لـە دوای ئەویـش عوسـمان حاجـی بـەدری سـندی بـووە فەرمانـدەی بەتالیـۆن.

٢. بەتالیۆنی (٢)ی بالیسـان، عەلی شەعبان فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنـی (٣)ی ئامێـدی، سـەلیم ئەسـعەد خۆشـەوی فەرمانـدەی بەتالیـۆن بوو.

٤. بەتالیۆنی (٤)ی زاخـۆ، عیسا سوار فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٥. بەتالیۆنـی (٥)ی قـەرەداغ، شـەوکەت مـەلا ئیسـماعیل فەرمانـدەی بەتالیـۆن بوو.

٦. بەتالیۆنـی(٦)ی سـووورداش، ڕەئیـس عەبـدوڵا فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو، دوای ماوەیـەك فـازڵ تاڵەبانـی بـوو بـە فەرمانـدەی بەتالیـۆن.

٧. بەتالیۆنـی (٧)ی هێـزی خەبـات، مـلازم تاهیـر عەلـی والـی فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو.

٨. بەتالیۆنـی (٨)ی دهـۆک، عەلـی خەلیـل خۆشـەوی فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو.

٩. بەتالیۆنـی (٩)ی شـێخان، حەسـۆ میرخـان دۆلەمـەری فەرمانـدەی بەتالیـۆن بوو.

١٠. بەتالیۆنـی (١٠)ی باڵـەک، عەبـدوڵا ئاغـای پشـدەری فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو.

١١. بەتالیۆنی (١١)ی دەشـتی هەولێر، فارس باوە فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

١٢. بەتالیۆنـی(١٢)ی قـەڵادزێ، حەسـۆ میرخـان ژاژۆکـی فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو.

العـــدد ١٩٠٣ — السنة الثالثة عشرة

الوقائع العراقية

الجريدة الرسمية للجمهورية العراقية تصدرها وزارة الثقافة والاعلام في العراق
مسجلة في دائرة البريد المركزي ببغداد تحت رقم (١)

الاحد ٣٠ جمادى الاولى سنة ١٣٩٠ و ٢ آب سنة ١٩٧٠

بسم الله الرحمن الرحيم

قرار

رقم ٨٢٦

استنادا الى احكام الفقرة (آ) من المادة (٤٢) من الدستور المؤقت .

قرر مجلس قيادة الثورة بجلسته المنعقدة بتاريخ ٢٤-٧-١٩٧٠ اصدار القانون الآتي :-

رقم (١٥٧) لسنة ١٩٧٠

قانون

حرس الحدود

باسم الشعب

مجلس قيادة الثورة

المادة الاولى - ١ - تشكل قوة باسم حرس الحدود ترتبط بمدير الشرطة العام من حيث الادارة والتجهيز والارزاق .

٢ - يعين وزير الداخلية مناطق اعمال قوة حرس الحدود ويأمر بحركتها من منطقة الى اخرى .

المادة الثانية - ١ - تتولى قوة حرس الحدود حماية سلامة الحدود للجمهورية العراقية بالاسلوب الذي يعينه وزير الداخلية او من يخوله ذلك .

٢ - تعين ازياء وشارات قوة حرس الحدود بتعليمات يصدرها وزير الداخلية .

المادة الثالثة - ١ - لوزير الداخلية تعيين ضباط صف وافراد قوة حرس الحدود دون التقيد بشروط التعيين المنصوص عليها في القوانين المرعية باستثناء شرط اللياقة البدنية .

٢ — تكون رواتب حرس وضباط صف الحدود وفق ما يلي :—

الرتبة	الراتب	مخصصات الغلاء
حارس حدود	٩/— دنانير	٧/— دنانير
حارس اول حدود	١٠/— «	٧/— «
نائب عريف حدود	١١/— دينارا	٧/— «
عريف حدود	١٢/— «	٧/— «
رئيس عرفاء حدود	١٣/— «	٧/— «

٣ — يخضع منتسبو قوة حرس الحدود للاحكام الخاصة بالخدمة التي يخضع لها منتسبو الشرطة فيما لم يرد فيه نص في هذا القانون .

٤ — تصرف قياسات ارزاق جندي لمنتسبي قوة حرس الحدود .

المادة الرابعة — تطبق القوانين الانضباطية والعقابية التي يخضع لها منتسبو الشرطة على منتسبي قوة حرس الحدود .

المادة الخامسة — يجوز نقل وتنسيب منتسب الشرطة الى قوة حرس الحدود على ان يحتفظ بجميع حقوقه المكتسبة وفق القوانين والانظمة الخاصة به .

المادة السادسة — يجوز اصدار انظمة وتعليمات لتسهيل تنفيذ هذا القانون .

المادة السابعة — ينفذ هذا القانون من تاريخ نشره في الجريدة الرسمية .

المادة الثامنة — على الوزراء تنفيذ هذا القانون .

كتب ببغداد في اليوم الحادي والعشرين من شهر جمادى الاولى لسنة ١٣٩٠ المصادف لليوم الرابع والعشرين من شهر تموز لسنة ١٩٧٠ .

احمد حسن البكر
رئيس مجلس قيادة الثورة

الاسباب الموجبة

تمشيا مع مقاصد بيان الحادي عشر من آذار ١٩٧٠ فقد رؤى تشكيل قوة لحراسة مناطق حدود الجمهورية العراقية ولتامين ذلك شرع هذا القانون .

لەشکری یەک لە ساڵی ١٩٧٠ تا ١٩٧٤

لەدوای ڕێککەوتننامەی ئادار لە ١٩٧٠/٣/١١، چوار بەتالیۆنی پاسەوانی سنوور لەسنووری لەشکری یەک دروست کرا کە لە زیاتر لە (٢٠٠٠) پێشمەرگەی هەڵبژاردە پێکهێنران، بەسەر چوار بەتالیۆن دابەش کران.

١. بەتالیۆنی (٣)ی ئامێدی لە زیاتر لە (٥٠٠) پێشمەرگە پێکهاتبوو:-

١. سەلیم ئەسعەد، فەرماندەی بەتالیۆن.
٢. (٥) پێنج فەرماندەی لق.
٣. (١٨) فەرماندەی پەل.
٤. (٩) جێگری ئەفسەر.
٥. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.
٦. (٢٩) پۆلەوان.
٧. (٧٤) جێگر پۆلەوان.
٨. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.
٩. زیاتر لە (٢٥٤) ئەفسەر و پاسەوان.

٢. بەتالیۆنی (٤)ی زاخۆ زیاتر لە (٥٠٠) پێشمەرگە پێکهاتبوو:

١. عیسا سوار، فەرماندەی بەتالیۆن.
٢. (٥) پێنج فەرماندەی لق.
٣. (١٨) فەرماندەی پەل.
٤. (٩) جێگری ئەفسەر.
٥. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.
٦. (٢٩) پۆلەوان.
٧. (٧٤) جێگر پۆلەوان.
٨. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

٩. زیاتر لە (٢٥٤) ئەفسەر و پاسەوان.

٣. بەتالیۆنی (٩)ی شێخان زیاتر لە (٥٠٠) پێشمەرگە پێکهاتبوو:

١. حەسۆ میرخان دۆلەمەری، فەرماندەی بەتالیۆن.

٢. (٥) پێنج فەرماندەی لق.

٣. (١٨) فەرماندەی پەل.

٤. (٩) جێگری ئەفسەر.

٥. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.

٦. (٢٩) پۆلەوان.

٧. (٧٤) جێگر پۆلەوان.

٨. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

٩. زیاتر لە (٢٥٤) ئەفسەر و پاسەوان.

١٠. لە ساڵی ١٩٧٣ دوای ئەوە بەتالیۆنی ٩ی شێخان، ئەرکی چارەسەرکردنی کێشەی جووتیارانی دەڤەری ئاکرێی پێدەسپێردرێ و لە ئەنجامدا گرژی دروست دەبێت، سوپای عێراقش کە لەو ناوچەیە بوو، ئەوەی بە هەل زانی و هێرشی کردە سەر پێشمەرگە، دوای ئەوەی لێژنەی ئاشتی لە بەرژەوەندی سوپای عێراق بڕیاریدا، وەزارەتی ناوخۆی عێراقی بڕیاریدا بە هەڵوەشاندنەوەی ئەو بەتالیۆنە[١].

٤. بەتالیۆنی (٨)ی دهۆك زیاتر لە (٥٠٠) پێشمەرگە پێکهاتبوو:

١. عەلی خەلیل، فەرماندەی بەتالیۆن.

٢. عەبدولرەزاق گەرماڤی، جێگری فەرماندەی بەتالیۆن.

٣. (٥) پێنج فەرماندەی لق.

٤. (١٨) فەرماندەی پەل.

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز خالید شلی لە شێخان لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩.

٥. (٩) جێگری ئەفسەر.

٦. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.

٧. (٢٩) پۆلەوان.

٨. (٧٤) جێگر پۆلەوان.

٩. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

١٠. زیاتر لە (٢٥٤) ئەفسەر و پاسەوان.

پێشمەرگەکانی تری لەشکری یەک، ئەوانەی پێشتر ئەرکی سەربازی و مەدەنیان هەبوو گەڕانەوە سەر ئەرکەکانی خۆیان و ئەوانی تریش وەکو جاران لەناو لەشکر لەشوێنی خۆیان مانەوە، مانگانە (١٠) دیناریان پێ دەدرا.

لەشکری دوو لە ساڵی ١٩٧٠ تا ١٩٧٤:

سنووری لەشکری دوو لە نێوان زێی گەورە و زێی بچووکە کە هەموو پارێزگای هەولێر و دۆڵی خەلەکان و بیتوێن و پشدەری دەگرتەوە، ڕەشید سندی بەرپرسی لەشکری دووی لەشکری شۆڕشگێڕی کوردستان بوو.

هێزی باڵەک

بەتالیۆنی (١٠)ی پاسەوانی سنوور لە سنووری هێزی باڵەک لە(٥٠٠) پێشمەرگەی بژاردە پێکدەهات:

عەبدوڵڵا ئاغا پشدەری فەرماندەی بەتالیۆن، حاجی بێرۆخی جێگری فەرماندەی بەتالیۆن، حەمید ئەفەندی یاریدەدەری فەرماندەی بەتالیۆن.

ئەوانەی تری بەتالیۆن بەم شێوەیە بوو:

١. (٥) پێنج فەرماندەی لق.

٢. (١٨) فەرماندەی پەل.

٣. (٩) جێگری ئەفسەر.

٤. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق. ـ

٥. (٢٩) پۆلەوان.

٦. (٧٤) جێگر پۆلەوان. ـ

٧. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

٨. زیاتر لە (٢٥١) ئەفسەر و پاسەوان. ـ

پێشمەرگەکانی تری هێزی باڵەک کە لە بەتالیۆنی١٠ی پاسەوانی سنوور جێگایان نەبوو، ئەوانەی پێشتر کارمەندی حکومەت بوون، گەڕانەوە سەر کارەکانی خۆیان. ئەوانی تریش دووبارە ناونووس کرانەوە لە بارەگای هێز و بەتالیۆنەکان، مانگانە یارمەتی دەدران و لە کاتی پێویست ئامادە دەبوون، حەسەن ناسر وەکو فەرماندەی هێز سەرپەرشتی دەکردن.

هێزی کاوە

بەتالیۆنی(١٢)ی پاسەوانی سنوور لەقەڵادزێ، سنووری هێزی کاوە کە زیاتر لە (٥٠٠) پێشمەرگەی بژاردە پێکدەهات و بەتالیۆن لە پێشمەرگەکانی هێزی کاوە و هێزی سەفین و هێزی ڕزگاری پێکهاتبوو، حەسۆ میرخان ژاژۆکی فەرماندەی بەتالیۆن و دەرویش عەبدولعەزیز جێگری فەرماندەی بەتالیۆن بوون، عیزەددین قەرەمحەمەد یاریدەدەری فەرماندەی بەتالیۆن بوو، بەتالیۆنەکە پێکهاتبوو لە:

١. (٥) پێنج فەرماندەی لق.
٢. (١٨) فەرماندەی پەل.
٣. (٩) جێگری ئەفسەر.
٤. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق. ـ
٥. (٢٩) پۆلەوان.
٦. (٧٤) جێگر پۆلەوان. ـ
٧. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.
٨. زیاتر لە (٢٥٢) ئەفسەر و پاسەوان. ـ

هێزی سەفین

لە ساڵی ١٩٧٠ هێزی سەفین لە (٤٠٠) پێشمەرگەی هەڵبژاردەی پێکهاتبوو، (٢٦٠) پێشمەرگە بۆ بەتالیۆنی ٢ی پاسەوانی سنووری بالیسان و (١٤٠) پێشمەرگە بۆ بەتالیۆنی ١٢ی پاسەوانی سنووری قەڵادزێ. پێشمەرگەکانی تری هێزی سەفین مەحمود عەزیز بەگ سەرپەرشتی دەکردن.

هێزی بێتواتە

لەدوای ڕێککەوتنی ١١ی ئاداری ١٩٧٠، بەتالیۆنی(٢)ی پاسەوانی سنوور لە بالیسان پێکهێنرا، (٢٤٠) پێشمەرگەی هێزی بێتواتە و (٢٦٠) پێشمەرگەی بەتالیۆنی (١) و بەتالیۆنی (٣)ی هێزی سەفین لە بەتالیۆنەکە کرانە پاسەوانی سنوور:

١. عەلی شەعبان، فەرماندەی بەتالیۆن.
٢. ڕەسوڵ فەقێ، جێگری فەرماندەی بەتالیۆن.

٣. حەسەن ئەحمەد هەرنی، یاریدەدەری فەرماندەی بەتالیۆن.

٤. (٥) پێنج فەرماندەی لق.

٥. (١٨) فەرماندەی پەل.

٦. (٩) جێگری ئەفسەر.

٧. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.

٨. (٢٩) پۆلەوان.

٩. (٧٤) جێگر پۆلەوان.

٠١. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

١١. زیاتر لە (٢٥٢) ئەفسەر و پاسەوان.

هێزی دەشتی هەولێر:

لەدوای ڕێککەوتنی ئاداری ١٩٧٠ لە سنووری هێزی دەشتی هەولێر، بەتالیۆنی (١١) ی پاسەوانی سنوور (حرس حدود) پێکهێنرا، کە زیاتر لە (٥٠٠) پێشمەرگەی هەڵبژاردە پێکهاتبوون.

١. فارس حەمەد باوە، فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. سابیر شێخ جامی، جێگری بوو.

٣. عەریف سەلیم، یاریدەدەری فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٤. (٥) پێنج فەرماندەی لق.

٥. (١٨) فەرماندەی پەل.

٦. (٩) جێگری ئەفسەر.

٧. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.

٨. (٢٩) پۆلەوان.

٩. (٧٤) جێگر پۆلەوان.

٠١. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

١١. زیاتر لە (٢٥٢) ئەفسەر و پاسەوان.

لەشکری سێ لە ساڵی ١٩٧٠- ١٩٧٤

سنووری چالاکی لەشکری سێ لە زێی بچووک تا سیروان و تانجەڕۆ و پارێزگای کەرکووک و سلێمانی و بەشێک لە پارێزگای دیالەی دەگرتەوە. لە سەرەتادا پێکهاتەی لەشکری سێ (١٠) بەتالیۆن بوو، لەساڵی ١٩٦٥ بەتالیۆنەکان دابەشکرانە سەرهێزی خەبات و ڕزگاری و قەرەداغ، لەساڵی ١٩٧٤ هێزی زمناکۆ و هێزی ئەزمەڕ لە لەشکری سێ پێکهێنران.

هێزی خەبات

سنووری چالاکی هێزی خەبات، لە ئاوی تانجەڕۆ بە بەری عەربەتەوە تاکو گوندی ئەحمەد برنۆ و ئەو بەری دەربەندیخان تا خانەقین، هەورامان و پێنجوێن و شارباژێڕ لە ماوەت کۆتایی دەهات. لەدوای ڕێککەوتنی ١١ی ئاداری ١٩٧٠، بەتالیۆنی (١) و (٧)ی پاسەوانی سنوور لەسنووری هێزی خەبات پێکهێنران، بۆ هەردوو بەتالیۆنەکە (١٠٠٠) پێشمەرگەی بژاردەی لێ دامەزرا.

بەتالیۆنی (١):

١. سالّح پێداوی، فەرماندەی بەتالیۆن بوو بۆ ماوەیەک و لە دوای ئەویش عوسمان حاجی بەدری سندی بووە فەرماندەی بەتالیۆن.

٢. جێگر و یاریدەدەر و ئەفسەرانی تری بەتالیۆن.

٣. (٥) پێنج فەرماندەی لق.

٤. (١٨) فەرماندەی پەل.

٥. (٩) جێگری ئەفسەر.

٦. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.

٧. (٢٩) پۆلەوان.

٨. (٧٤) جێگر پۆلەوان.

٩. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

١٠. زیاتر لە (٢٥٤) ئەفسەر و پاسەوان.

بەتالیۆنی (٧):

١. ملازم تاهیر عەلی والی، فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. جێگر و یاریدەدەری فەرماندەی بەتالیۆن و ئەفسەرانی تری بەتالیۆن.

٣. (٥) پێنج فەرماندەی لق.

٤. (١٨) فەرماندەی پەل.

٥. (٩) جێگری ئەفسەر.

٦. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.

٧. (٢٩) پۆلەوان.

٨. (٧٤) جێگر پۆلەوان.

٩. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

١٠. زیاتر لە (٢٥٤) ئەفسەر و پاسەوان.

ئەو پێشمەرگانەی پێشتر لە دامودەزگاکانی حکوومەت بوون، گەڕانەوە سەر کاری پێشووی خۆیان، ئەوانی تریش ناونووسکرانەوە و مانگانە یارمەتی دەدران، لە کاتی پێویست ئامادە دەبوون، فەتاح ئاغا فەرماندەی هێز بوو.

هێزی ڕزگاری

لەدوای ڕێککەوتنی ١١/ ٣ /١٩٧٠، بەتالیۆنی ٦ی پاسەوانی سنوور لەسنووری هێزی ڕزگاری بەناوی بەتالیۆنی سووورداش لە (٥٠٠) پێشمەرگەی بژاردە پێکهێنرا.

١. ڕەئیس عەبدوڵلا و فازڵ تاڵەبانی هەریەکەیان ماوەیەک فەرماندەی بەتالیۆن بوون.

٢. حەمە سوور حوسێن، جێگری فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. فاتح حەمەڕەش، یاریدەدەری فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٤. (٥) پێنج فەرماندەی لق.

٥. (١٨) فەرماندەی پەل.

٦. (٩) جێگری ئەفسەر.

٧. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.

٨. (٢٩) پۆلەوان.

٩. (٧٤) جێگر پۆلەوان.

٠١. (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

١١. زیاتر لە (٢٥٢) ئەفسەر و پاسەوان.

پێشـــمەرگەکانی تـــری هێـــزی ڕزگاری، ئەوانـــەی لـــە حکومـــەت فەرمانبـــەر بـــوون گەڕانـــەوە ســـەر ئیشـــەکانی خۆیـــان، ئـــەوانی تریـــش مانگانـــە یارمـــەتی دەدران و لـــە کاتی پێویســـت ئامـــادە دەبـــوون. ڕەئیـــس عەبدولـــڵا ســـەرپەرشـــتی دەکـــردن.

هێزی قەرەداغ[1]

لـــەدوای ڕێککەوتنـــی ١١/ ئـــاداری ١٩٧٠، بەتالیۆنـــی (٥)ی پاســـەوانی ســـنوور لـــە ســـنووری هێـــزی قـــەرەداغ، لـــە (٥٠٢) پلـــەدار و پێشـــمەرگەی بـــژاردە پێکهێـــنرا.

١. شەوکەت مەلا ئیسماعیل، فەرماندەی بەتالیۆن.

٢. جێگر و یاریدەدەر و ئەفسەرانی تری بەتالیۆن.

٣. (٥) پێنج فەرماندەی لق.

٤. (١٨) فەرماندەی پەل.

٥. (٩) جێگری ئەفسەر.

٦. (٦) سەرۆك پۆلەوانی لق.

٧. (٢٩) پۆلەوان.

٨. زیاتر لە (٧٤) جێگر پۆلەوان.

٩. زیاتر لە (١٠٤) پاسەوانی یەکەم.

١٠. زیاتر لە (٢٥٤) ئەفسەر و پاسەوان.

(١) چاوپێکەوتـــن لەگـــەڵ بەڕێـــز شـــەوکەت مـــەلا ئیســـماعیل لـــە مەســـیف ســـەلاحەددین لـــە ڕێکـــەوتی ٢٠١٩/٣/١١.

نموونەیەک لە ناسنامەی پاسەوانی سنوور[1]

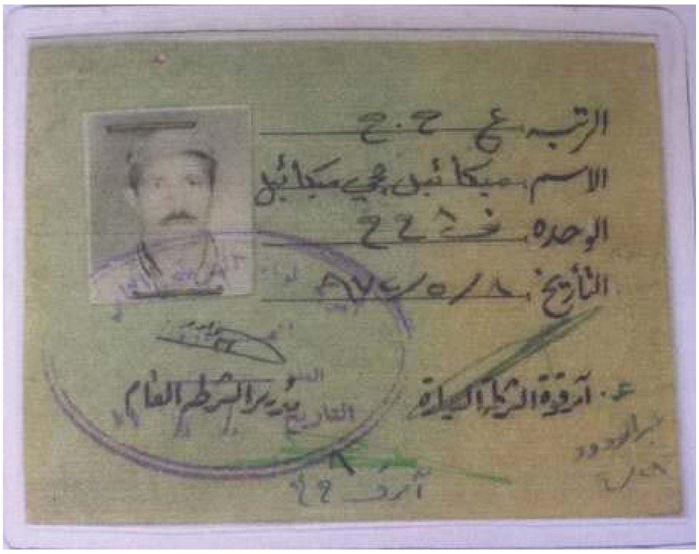

---

(١)   ناسنامەی پاسەوانی سنووری بەڕێز (میکائیل حەجی میکائیل).

هەر سێ لەشکری شۆڕشی ئەیلوول لە ساڵی ١٩٧٤- ١٩٧٥

ئەگەر چی لە قۆناغی پێش ڕێککەوتننامەی ١١ی ئادار ١٩٧٠ ژمارەی پێشمەرگە نزیکەی (٢٥٠٠٠) هەزار کەس دەبوو، کە بەسەر هێز و بەتالیۆنەکانی هەر سێ لەشکرەکە دابەش ببوون، بەڵام لە دوای کۆتایی هاتنی چوار ساڵەی ڕێککەوتننامەی ١١ی ئادار، ئەو ژمارەیە زیادی کرد بۆ (٥٠٠٠٠) پێشمەرگە[١]، و چەکی باشتریش لە چەکی پێشووتر، کە هەندێک هێز و بەتالیۆنی تر لە سنووری هەر سێ لەشکرەکە پێکهێنران، لەگەڵ ژمارەیەك لە هێز و بەتالیۆن و لقی بەرگری میللی و یەدەگ، کە هەندێککیان ڕاستەوخۆ سەر بە بارەگای بارزانی بوون، جگە لە هێزی پیادەی لەشکر، لە ناو شۆڕش چەندین بەشی تر هەبوون وەك تۆپخانە و بێتەل و هەندەسەی سەربازی و دژە ئاسمانی و دژە تانك و هەواڵگری و دادگای سەربازی... هتد، بە گوێرەی پێویست و سەرچاوەی بەردەست لە دوای هێزەکانی پیادە باسیان دەکەم.

هێزی هەڵگورد

ڕاستەوخۆ سەر بە بارەگای بارزانی بوو، لەم بەتالیۆنانە پێکهاتبوو[٢]:

١. عەریف سلێمان سەعید دۆسکی، فەرماندەی بەتالیۆن.

٢. سلێمان حەجی بەدری سندی، فەرماندەی بەتالیۆن.

٣. عەبدولڕەحیم جەسیم، فەرماندەی بەتالیۆن.

بەتالیۆنی ئاسۆس[٣]

لە ساڵی ١٩٧٤ لە بەردەپان کە دەکەوێتە پشت قەڵادزێ پێکهێنرا و سەر بە بارەگای بارزانی بوو، مەحمود عەزیز بەگ فەرماندەی بەتالیۆن بوو، ملازم خدر هەمزە جێگری فەرماندەی بەتالیۆن بوو، ئەو بەڕێزانەش سەرلق بوون.

١. عیزەدین مەلا سلێمان، سەرلقی یەك.

---

(١) یونان هورمز، بیرەوەرییەکانم لە شۆڕشی کوردستان دا، وەرگێڕانی (ئەبوبەکر سالح ئیسماعیل) چاپی دووەم (هەولێر _ چاپخانەی رۆشەنبیری و لاوان _٢٠٠٩) ل ٢٢٢ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز عەبدولڕەزاق گەرماڤی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

(٣) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز عیزەدین مەلا سلێمان لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/١٠ .

٢. ملازم یاسین، سەرلقی دوو.

٣. مەلا خالید، سەرلقی سێ.

٤. مامۆستا مەحمود،سەرلقی چوار.

بەتالیۆنی شنگال[١]

لە بەهاری ساڵی ١٩٧١ دامەزرا، لە (٥٠٠) پێشمەرگەی ئەو ناوچەیە پێکهاتبوو، ئەو بەتالیۆنە لە مانگی ١٩٧٤/٢ هەڵوەشایەوە.

بەتالیۆنی تەلەعفەر[٢] ، مەلا حوسێن مارۆنسی فەرماندەی ئەو بەتالیۆنە بوو، لە مانگی ١٩٧٤/٢ دامەزرا و مانگی ١٩٧٥/٣ هەڵوەشایەوە.

(١) ئاری فاروق نانەکەلی، دامەزراوەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان و شۆڕشی ئەیلوول لە نێوان ساڵانی ١٩٦١- ١٩٧٥، چاپی یەکەم (هەولێر _ ٢٠١٦) ل ١٤٧ .

(٢) وەسفی حەسەن ردێنی، هێزێت پێشمەرگەی ل سەردەمێ شۆڕشا ئەیلولێ، گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٧، کانوونی دووەمی ٢٠٠٩، ل ٥٥.

لەشکری یەک لە ساڵی١٩٧٤و ١٩٧٥:

سنووری لەشکری یەك هەموو پارێزگای دهۆک و قەزاکانی دەگرتەوە لەگەڵ بەشێك لە پارێزگای موسڵ[١]، لە زێی گەورە تاوەکو سنووری تورکیا لە باکوور و سنووری سوریا لە ڕۆژئاوا. لەدوای هەڵگیرسانەوەی شەڕ لە ساڵی ١٩٧٤ بەتالیۆنەکانی پاسەوانی سنوور هەڵوەشانەوە و لەشکری یەک وەکو پێشوو پێکهێنرایەوە لەگەڵ هەندێک گۆڕانکاری، هێزی ئاکرێ و شێخان کرا بە دوو هێز، هەروەها هێزی حەمرین و هەندێک بەتالیۆنی تر لە ساڵی ١٩٧٠ لەسنووری ئەو لەشکرە پێکهێنران.

لەشکری یەك بەو شێوەی خوارەوە بوو:

هێزی دهۆك[٢]:

عەلی خەلیل خۆشەوی فەرماندەی هێز و عەبدولرەزاق گەرماڤی جێگری بوو. لە مانگی ١٩٧٤/٨ دوای ئەوەی عەلی خەلیل خۆشەوی لە جێگای عەبدوڵڵا ئاغا پشدەری بوو بە فەرماندەی هێز، عەبدولرەزاق گەرماڤی بوو بە فەرماندەی هێز بە وەکالەت و تا نسکۆی شۆڕش هەر مایەوە بە فەرماندەی هێزی دهۆك.

١. بەتالیۆنی (١) نەعمان سەمەد کۆچەر فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی (٢) حەسەن عەلی گەرماڤی فەرماندەی بەتالیۆن بوو دوای ئەوەی شەهید بوو، قادر ئالەکینی بوو بە فەرماندەی بەتالیۆن[٣].

٣. بەتالیۆنی (٣) فارس کۆرەمارکی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٤. بەتالیۆنی (٤) محەمەد حەسەن باجلوری فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەل بەرێز عەبدولڵا مەلازادە لە مەسیف سەلاحەددین لە رۆژی ٢٠١٩/٩/٢٩ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل بەرێز عەبدولرەزاق گەرماڤی لە دهۆك لە رۆژی ٢٠١٩/٧/٩ .

(٣) چاوپێکەوتن لەگەل بەرێز ئیبراهیم مەجید شێڤی لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٥/٢٣ .

هێزی زاخۆ[(١)]:

عیسا سوار فەرماندەی هێز بوو.

١. بەتالیۆنی (١) عەریف دەروێش فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی (٢) بۆزی میرانی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی (٣) عەلی عەلی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٤. بەتالیۆنی (٤) سەید عەبۆش سلێڤانەیی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

هێزی ئامێدی[(٢)]:

سەلیم ئەسعەد خۆشەوی فەرماندەی هێز بوو.

١. بەتالیۆنی (١) ئەحمەد شانە فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی (٢) تەیمەز عەرەب فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی (٣) محەمەد تاهیر ڕەشید نێروەیی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

هێزی شێخان[(٣)]:

هەروەکو قۆناغی یەکەم حسۆ میرخان دۆلەمەری فەرماندەی هێز بوو، شەش بەتالیۆنی هەبوو:

١. بەتالیۆنی (١) حاجی میرخان دۆلەمەری فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی (٢) تەیمور عەبدال فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی (٣) یوسف عەلی سپینداری فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٤. بەتالیۆنی (٤) ساڵح نەرمۆ ئێزیدی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٥. بەتالیۆنی (١)ی بەرگری مللی، خالید شلی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٦. بەتالیۆنی (٢)ی بەرگری میللی، وەیسی بانی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز حەمید خواستی لە زاخۆ لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/١٠ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز سەلیم ئەسعەد خۆشەوی لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕۆژی ٢٠١٩/٨/٢٤ .

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز خالید شلی لە شێخان لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

هێزی ئاکرێ:

ماوەیەک زوبێر مەحمود ئاغای زێباری فەرمانـدەی هێز بـوو، لـەدوای ئەویش تەتـەر زێبـاری بـووە فەرمانـدەی هێـز، مسـتەفا خالیـد ئاغـا جێگـری هێـز بـوو، هێزەکـە چـوار بەتالیـۆنی هەبـوو.

بەتالیۆنەکانی هێزی ئاکرێ لە ١٩٧٤ و ١٩٧٥[١]

١. بەتالیۆنی (١) عەبدوڵلا قادۆ فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی (٢) فەیزۆ سەلیم خان فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی (٣) سەعید ئەحمەد عەبدوڵلا فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٤. بەتالیۆنی (٤) مستەفا دۆسکی فەرماندەی بەتالیۆن بوو .

هێزی حەمرین:

لەسـاڵی١٩٧٤ هێـزی حەمریـن لـەو بەتالیۆنانـەی خـوارەوە پێکهیـنرا، عەبدولڕەحیم جەسـیم بـوو بـە فەرمانـدەی هێـز و سـەید عومـەر سـەید نـەبی کانی قـوڕی جێگـری فەرمانـدەی هێـز.

بەتالیۆنەکانی هێزی حەمرین لە ١٩٧٤ و ١٩٧٥

١. بەتالیۆنی تایبەتی بارەگای هێز.

٢. بەتالیـۆنی کەندەگـول حەمیـد ئەفەنـدی ماوەیـەک و لـەدوای ئەویـش عەلـی میـرۆ زراری بـووە فەرمانـدەی بەتالیـۆن.

٣. بەتالیۆنی سـەری سـادا، عەریف سەلیم فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٤. بەتالیـۆنی گـەلی زەنتـە، حوسـێن تۆڤـی فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو. محەمـەد عەبدولـڵا بامـەڕنی فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو.

هێزی بەرگری میللی لەشکری یەك[٢]

ئـەو هێـزە پێکهاتبـوو لـە چەنـد لقێکـی سـەربەخۆ، پێشـمەرگەکانی ئـەو هێـزە

(١)چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز زکری عەبدوڵلا قادۆ لە ئاکرێ لە رۆژی ٢٠١٩/١٠/٢٢ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز عەبدولرەزاق گەرماڤی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

بریتــی بــوون لــە کەســانی خۆبەخــش، تەنیــا لــە کاتــی پێویســت ئەرکیــان پــێ دەســپێردرا، فەرمانــدەی ئــەو هێــزەش لەزگیــن عبدولڕەحــمان ســندۆری بــوو.

لقی دەستوەشێن

بــە فەرمانــدەی حەمیــد عەبدولــڵا بــوو و حەمیــد خواســتی جێگــری بــوو، لــە هــەر شــوێنێك لــە ســنووری لەشــكری یــەك پێویســت ببوایــە ئــەو لقــە بــۆ پشــتیوانیان دەچــوون[١].

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز حەمید خواستی لە زاخۆ لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/١٠ .

لەشکری دوو لە ساڵی١٩٧٤و ١٩٧٥:

سنووری لەشکری دوو دەکەوێتە نێوان هەردوو زێی بچووك و زێی گەورە، لە ساڵی ١٩٧٠ تا ١٩٧٥ ڕەشید سندی سەر لەشکری ئەو لەشکرە بووە، لەو هێزانە پێکهاتووە[١]

هێزی باڵەک لە ساڵی ١٩٧٤ و ١٩٧٥:

لەدوای هەڵگیرسانەوەی شەڕ لە ساڵی ١٩٧٤، بەتالیۆنی ١٠ی پاسەوانی سنوور هەڵوەشایەوە، هێزی باڵەک دووبارە بە شێوەیەکی بەرفراوانتر پێکهێنرایەوە، عەبدوڵڵا ئاغای پشدەری فەرماندەی هێز، لە مانگی (٨)ی ١٩٧٤ عەلی خەلیل خۆشەوی کرا بە فەرماندەی هێز[٢] و ئەو بەڕێزانەش هەر یەکیان ماوەیەک جێگری بوون:

١. ملازم یونس ڕۆژبەیانی.

٢. نەقیب عادل ئاکرەیی.

٣. نەقیب وریا مەعروف.

٤. نەقیب ئازاد میران.

بەتالیۆنەکانی هێزی باڵەک لە ساڵی ١٩٧٤ و [٣]١٩٧٥

١. بەتالیۆنی یەك، حاجی بێرۆخی فەرماندەی بەتالیۆن.

٢. بەتالیۆنی دوو، مستەفا نێروەیی فەرماندەی بەتالیۆن.

٣. بەتالیۆنی سێ، مەلا ئەمین بارزانی فەرماندەی بەتالیۆن.

٤. بەتالیۆنی چوار، عیزەت سلێمان بەگ فەرماندەی بەتالیۆن.

٥. بەتالیۆنی پێنج، یاسین محەمەد دۆسکی فەرماندەی بەتالیۆن.

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز ڕەشید سندی لە زاخۆ لە ڕێکەوتی ٢٠١٨/١٢/١٥ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز مکائیل حەجی لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٥/١٩.

(٣) عەبدوڵڵا ئەحمەد ڕەسوڵ پشدەری، پاشکۆی یاداشتەکانم لە شۆڕشی ئەیلولی مەزن، بەرگی دووەم، چاپی یەکەم (کەرکوك چاپخانەی شەهید ئازاد هەورامی _ ٢٠٠٧) ل ٣٢ .

٦. بەتالیۆنی شەش، سەید عاسی سەید محەمەد و بێجان جوندی و حەمید ئەفەندی هەریەکەیان ماوەیەک فەرماندەی بەتالیۆن بوون.

٧. بەتالیۆنی حەوت، عەلیکۆ نەبی حاجی ئۆمەرانی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

لە ساڵی ١٩٧٥ هێزی باڵەک زیاتر بەرفراوان کرا و بە سەرپەرشتی ئیدریس بارزانی سنوورەکەی کرایە محوەر، عەبدوڵڵا ئاغا جگە لەوەی لە ساڵی ١٩٧٠ ببووە ئەندامی مەکتەبی عەسکەری گشتی، لەگەڵ فرەنسۆ هەریری یاریدەدەری ئیدریس بارزانی بوون لەبەڕێوەبردنی میحوەرەکە. هێزی باڵەک کرایە دوو هێز و قوەتی سەرچیا کرایە هێز، لەگەڵ هێزی زۆزک سەر بە میحوەری باڵەك بوون.

هێزی باڵەک لە دوای مانگی ٨/(١)١٩٧٤

سنوورەکەی گەرووی بێشە و چیای حەسەن بەگ و ئاشی خدر ئاغا و سەری بەردی و لە ڕووباری موسەکاوە تاوەکو جادەی سەرەکی جوندیان- گەلاڵە بوو، عەلی خەلیل خۆشەوی فەرماندەی هێز بوو، مەلازم یونس ڕۆژبەیانی جێگری فەرماندەی هێز بوو، چوار بەتالیۆنی هەبوون:

١. بەتالیۆنی یەک بە فەرماندەیی حاجی بێرۆخی.

٢. بەتالیۆنی دوو بە فەرماندەیی مستەفا نێروەیی.

٣. بەتالیۆنی پێنج بە فەرماندەیی عەریف یاسین.

٤. بەتالیۆنی شەش بە فەرماندەیی حەمید ئەفەندی.

هێزی هندرێن(٢):

سلێمان حاجی بەدری فەرماندەی هێز بوو،

١. بەتالیۆنی سێی دۆڵی ئاکۆیان، مەلا ئەمین بارزانی فەرماندەی بەتالیۆن

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز یونس محەمەدسەلیم، ناسراو بە مەلازم یونس ڕۆژبەیانی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدوڵڵا مەلازادە لە مەسیف سەلاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/٢٩ .

بوو.

٢. بەتالیۆنی چواری باڵەك، عیزەت سلێمان بەگ فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی حەوت، عەلیکو نەبی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

هێزی سەرچیا:

میرخان حەمەدئەمین میرخان فەرماندەی هێز و لە چوار بەتالیۆن پێکهاتبوو:

١. فەرماندەی بەتالیۆنی یەک، ئەحمەد حەسەن سلێمان.

٢. فەرماندەی بەتالیۆنی دوو، مەهدی حەسەن دۆسکی.

٣. فەرماندەی بەتالیۆنی سێ، شاباز ئەحمەد شاباز.

٤. فەرماندەی بەتالیۆنی چوار، مەمێ ئیبراهیم کۆرەمارکی.

بەتالیۆنەکانی زۆزک:

لەو سەربازە کوردانە پێکهاتبوو کە سوپای عێراقان لەساڵی ١٩٧١تا ١٩٧٤بەجێ هێشتبوو و هاتبوونە ناو ڕیزی لەشکری شۆڕشگێڕی کوردستان، لەپێنچ بەتالیۆن پێکهاتبوو[١]:

١. نەقیب حەسەن بارزانی فەرماندەی بەتالیۆنی یەک.

٢. ملازم یونس ڕۆژبەیانی فەرماندەی بەتالیۆنی دوو، دوای ئەو ملازم ئیبراهیم پێداوی بوو بە فەرماندەی بەتالیۆن[٢].

٣. نەقیب عادل ئاکرەیی فەرماندەی بەتالیۆنی سێ.

٤. ملازم دێوالی ئەتروشی فەرماندەی بەتالۆنی چوار.

٥. غازی ئەتروشی فەرماندەی بەتالیۆنی پێنچ.

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز یونس محەمەدسەلیم، ناسراو بە ملازم یونس ڕۆژبەیانی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ئیبراهیم پێداوی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/١/١٢.

هێزی کاوە لە ساڵی ١٩٧٤ و ١٩٧٥[١]:

لەدوای هەڵگیرسانەوەی شەڕ و پاشگەزبوونەوەی ڕژێم لە ڕێککەوتننامەی ئادار، بەتالیۆنی (١٢)ی پاسەوانی سنوور(حرس حدود) هەروەک بەتالیۆنەکانی تر هەڵوەشایەوە، هێزی کاوە بەشێوەیەکی بەرفراوانتر پێکهێنرایەوە، غەزالی میرخان کرا بە سەرپەرشتیاری هێز و حەسۆ میرخان ژاژۆکی فەرماندەی هێز و مەحمود کاکە زیاد کۆیی کرایە جێگری فەرماندەی هێز، دواتر شێخ یەزدین بۆماوەیەک و سەیدۆ یوسف چەلکی بۆماوەیەک جێگری فەرماندەی هێز بوون.

بەتالیۆنەکانی هێزی کاوە لە ١٩٧٤ و ١٩٧٥

١. بەتالیۆنی پشدەر، سەیدۆ یوسف چەلکی ماوەیەک فەرماندەی بەتالیۆن و دەروێش عەبدولعەزیز لەدوای ئەو بووە فەرماندەی بەتالیۆن.
٢. بەتالیۆنی بناری مەنگوڕایەتی، ملازم حەسەن فەرماندەی بەتالیۆن بوو.
٣. بەتالیۆنی دۆڵی شەهیدان، خەسرۆ کاوانی فەرماندەی بەتالیۆن.
٤. بەتالیۆنی بەری مەرگە، مام وسو دزەیی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.
٥. بەتالیۆنی بەرگری میللی، حاجی حاجی قادری فەرماندەی بەتالیۆن بوو.
٦. بەتالیۆنی بەرگری میللی، عەبدوڵلا قادر خدر فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

هێزی سەفین لە ساڵی ١٩٧٤ و ١٩٧٥:

دوای هەڵوەشانەوەی هەردوو بەتالیۆنەکەی پاسەوانی سنوور، هێزی سەفین لە ساڵی ١٩٧٤ دووبارە پێکهێنرایەوە، بەو شێوەیەی خوارەوە:

١. فازڵ سۆرانی ماوەیەک فەرماندەی هێز بوو لە دوای ئەویش ڕەسوڵ فەقێ بووە فەرماندەی هێز.
٢. مەحمود عەزیز بەگ ماوەیەک و معاون یاسین تەها ماوەیەک جێگری فەرماندەی هێز بوون.

---

(١)عەبدولڵا مەلازادە، چۆنیەتی پێکهاتەی لەشکری شۆڕشگێڕی کوردستان لە شۆڕشی ئەیلوول لە نێوان ساڵانی ١٩٦٥_١٩٧٥، گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٣٧، ساڵی ٢٠١٥، ل ٤٨ .

بەتالیۆنەکانی هێزی سەفین

١. بەتالیۆنی یەکی دۆڵی سماقوڵی، مەلا غەریب فەرماندەی بەتالیۆن.

٢. بەتالیۆنی دووی حاجی قەڵا، واحید کوێخا عەزیز ماوەیەک فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی سێی سەفین، کەریم فەقێ گەرۆتەیی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

هێزی بێتواتە لە ساڵی ١٩٧٤ و ١٩٧٥[1]:

لەدوای هەڵوەشانەوەی بەتالیۆنی(٢)ی پاسەوانی سنوور لە ساڵی ١٩٧٤، هێزی بێتواتە بەم شێوەیە پێکهێنرا: عەلی شەعبان فەرماندەی هێز بوو، ملازم شێخ مەهدی هیرانی جێگری فەرماندەی هێز بوو.

بەتالیۆنەکانی هێزی بێتواتە

١. بەتالیۆنی ماکۆک، خەلیل ئیسماعیل سیتۆ فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی بەنی هەریر، تانجۆ یونس فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی دۆڵی خەلەکان، گوڵەباخ کۆیی فەرماندەی بەتالیۆن.

هێزی دەشتی هەولێر لە ١٩٧٤ تا ١٩٧٥

دوای هەڵوەشانەوەی بەتالیۆنەکانی پاسەوانی سنوور و هەڵگیرسانەوەی شەڕ لە ١٩٧٤، هێزی دەشتی هەولێر دووبارە بە شێوەیەکی بەرفراوان تر پێکهێنرایەوە، فارس حەمەد باوە فەرماندەی هێز بوو، سابیر شێخ جامی جێگری فەرماندەی هێز بوو.

بەتالیۆنەکانی هێزی دەشتی هەولێر لە ١٩٧٤ و ١٩٧٥

١. بەتالیۆنی یەک، سەید کاکە فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی دوو، عەریف عوسمان فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز گوڵەباغ کۆیی لە مەسیف سەلاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٨/١٢/٢٢ .

٣. بەتالیۆنی سێ، ئەحمەد حاجی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٤. بەتالیۆنی چوار، سمکۆ عەلی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٥. بەتالیۆنی پێنج، عەبدولڕەحمان حاجی عەلی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

هێزی ئازادی

لە سنووری لەشکری دوو لە ساڵی ١٩٧٤ دروستکرا، سەرەتا کەمال شێخ غەریب[١] دوای ئەویش خورشید شێرە فەرماندەی هێز بوون، پێکهاتبوو لە[٢]:

١. بەتالیۆنی یەکەم، عەریف عەلی رەقەم یەك فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی دووەم، مەلا غەریب فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. لە بارەگای هێزیش دوو لقی دەست وەشێن هەبوو.

٤. هەر لە ساڵی ١٩٧٤ بە بڕیارێکی سەرکردایەتی ئەو هێزە هەڵوەشایەوە و هەردوو بەتالیۆنەکە کەوتنە سەر هێزی سەفین.

(١) ئاری فاروق نانەکەلی، دامەزراوەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان و شۆڕشی ئەیلوول لە نێوان ساڵانی ١٩٦١-١٩٧٥، چاپی یەکەم (هەولێر _ ٢٠١٦) ل ١٤٧ .

(٢) خورشید شێرە، خەبات و خوێن، بیرەوەرییەکانی ساڵانی خەباتی پێشمەرگایەتی، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی حاجی هاشم _ ٢٠١٥) ل ٢٦٧ .

لەشکری سێ لە ساڵی١٩٧٤و ١٩٧٥

سـەرەتای دروسـتبوونی لەشـکری سـێ لـەو هێزانـە پێکهاتبـوو (خەبـات و ڕزگاری و قـەرەداغ)، لـە سـاڵی ١٩٧٤ هێـزی (زمناکـۆ و ئەزمـەڕ کـە لـە پۆلیسـەکانی لەشکری سـێ) دروستکران.

هێزی خەبات

لـەدوای هەڵگیرسـانەوەی شـەڕ لـە ١٩٧٤ و هەڵوەشـانەوەی هـەردوو بەتالیۆنـی (١) و (٧)، سـنووری هێـزی خەبـات کـرا بـە دوو هێـز، هێزەکانیـش بریتـی بـوون لـە:

١. هێزی خەبات.

٢. هێزی زمناکۆ.

هێزی خەبات لە ساڵی ١٩٧٤ و ١٩٧٥

سـنووری هێـزی خەبـات لـە قۆناغـی سـێیەم، قـەزای پێنجوێـن و شـارباژێڕی دەگرتـەوە، فەتـاح حەمەدئەمیـن ئاغـا فەرمانـدەی هێـز بـوو، تاهیـر عەلـی والی جێگـری فەرمانـدەی هێـز بـوو.

بەتالیۆنەکانی هێزی خەبات

بەتالیـۆنی (٢)ی بەرزنجـە نـاسراو بـە بەتالیۆنـی شـەهید دڵشـاد. سـەرەتا شـێخ محەمـەد باسـاکی فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو، لـە دوای ئـەو دەروێـش عەبدولڕەحـمان ئاغـا بـووە فەرمانـدەی بەتالیـۆن. مـلازم حەمەسـەعید و عەلـی حاجـی حەمـەڕەش هەریەکـە و ماوەیـەک جێگـری فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوون.

١. بەتالیۆنی (٤)ی پێنجوێن، نوری حەمە عەلی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیـۆنی (٥)ی پێنجوێـن، ڕەئیـس عورفـا شـەریف بـە وەکالـەت فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو.

٣. بەتالیـۆنی (٨)ی چوارتـا، سـەرەتا عومـەر ئاغـا فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو، دوای عوسـمان سـندی بـووە فەرمانـدەی بەتالیـۆن.

هێزی زمناکۆ

لە ساڵی ١٩٧٤ پێکهێنرا و جەمال نامیق کرا بە فەرماندەی ئەو هێزە و کەمال شێخ غەریب کرا بە جێگری فەرماندەی هێز .

بەتالیۆنەکانی هێزی زمناکۆ

١. بەتالیۆنی (٢)ی هێزی زمناکۆ ، لەتیف ساڵح فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی (٦)ی بەمۆ، قالە سوور فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی (٧)ی بیارە، حەمە شەمیرانی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

هێزی ڕزگاری

ڕەئیس عەبدوڵڵا سدیق بەرواری فەرماندەی هێز بوو.

بەتالیۆنەکانی هێزی ڕزگاری[1]

١. بەتالیۆنی یەکی شوان، حەمە سور حوسێن فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی دووی قەڵا سێوکە، حاجی شێخ قادر فەرماندەی بەتالیۆن و ئیسماعیل مەلازادە جێگری فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی سێی سووورداش، ئەنوەر ئەزوەر فەرماندەی بەتالیۆن بوون.

٤. بەتالیۆنی (٤)، بەهجەت عەبدولکەریم فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٥. بەتالیۆنی (٥)، نازم حەمە سلێمان فەرماندەی بەتالیۆن بوو .

٦. بەتالیۆنی (٦)، عیزەدین قەرە محەمەد فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

هێزی قەرەداغ(هێزی کەرکووک)

لە دوای هەڵگیرسانەوەی شەڕ لە ساڵی ١٩٧٤ لە سنووری قەرەداغ، بەتالیۆنی (٥)ی پاسەوانی سنوور هەڵوەشایەوە و هێزی قەرەداغ دووبارە دروستکرایەوە و ناوی گۆڕا بۆ هێزی کەرکووک، لە هەمان کاتدا ناوی بەتالیۆنەکانیش گۆڕا و

---

(١) ئەنوەر ئەزوەر، شێرێکی ونبوو لە دارستانێکدا، چاپی یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی یاد _ ٢٠١٢) ل ٩٣ .

بەتالیۆنــی (٤)یــش دروســتکرا، ئــەو بەڕێزانــە هەریەکەیــان ماوەیــەک فەرمانــدەی هێــز بــوون:

١. ساڵح پێداوی.
٢. فازڵ سـۆرانی.
٣. فازڵ تاڵەبانی.

بەتالیۆنەکانی هێزی کەرکووک لە ١٩٧٤ و ١٩٧٥[١]

١. **بەتالیـۆنی (١)**، ئـەو بەڕێزانـە هەریەکەیـان ماوەیـەک فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوون:
   ١. عەبدوڵڵا حەمەدئەمین ئاغا سیوەیلی.
   ٢. فاتح حەمەڕەش.
٢. **بەتالیـۆنی (٢)**، ئـەو بەڕێزانـە هەریەکەیـان ماوەیـەك فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوون:
   ١. ملازم عەلی مستەفا.
   ٢. شـێخ محەمەد باسـاکی.
٣. **بەتالیۆنی (٣)** عەبدولڕەحمان پێداوی فەرماندەی بەتالیۆن بوو.
٤. **بەتالیۆنی (٤)** ملازم سەیفوڵا عەلی بەگ فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

(١)چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عیزەدین مەلا سلێمان لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/١٠ .

هێزی ئەزمەڕ

لــە ســاڵی ١٩٧٤ دروســتکرا و لــە ئەفســەر و پۆلیســەکانی ســنووری لەشــکری سـێ پێکهێـنران، کـە شـێخ محەمـەد سـەید عەلـی حافـز بـە فەرمانـدەی ئـەو هێـزە دەستنیشــانکرا ، عەریــف ســابیر جێگــری فەرمانــدەی هێــز بــووە .

بەتالیۆنەکانی هێزی ئەزمەڕ لە ساڵی ١٩٧٤ و ١٩٧٥

١. بەتالیۆنی (١) ئەحمەد مجید شاسوار فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٢. بەتالیۆنی (٢) ئەحمەد سلێمان فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٣. بەتالیۆنی (٣) عەریف شریف فەرماندەی بەتالیۆن بوو.

٤. عریف مەحەمەد مۆریاسی فەرماندەی هێزی گورز وەشێن بوو .

یەکە سەربازییەکانی شۆڕش

جگـە لـەو پێکهاتـەی سـەرەوە(بەشـی پیـادە) لـە هـەر لەشـکرێك بـە گوێـرەی توانـا و پێویسـت بەشـی تـری هەبـوو، وەك تۆپخانـە و هەندەسـە و دژە تانـك و بێتـەل و دژە ئاسـمانی و بەرگـری میللـی.

- **تۆپخانەی شۆڕش**

دەسـتە و یەکەکانـی تۆپخانـەی شـۆڕش هەمـوو کات بـە گوێـرەی چـەك و تەقەمەنـی بەردەسـت، بـە درێژایـی شـۆڕش ڕۆڵـی باڵایـان هەبـووە لـە پشـتیوانی پێشـمەرگە لـە بەرەکانـی شـەڕ، ئەگەرچـی لەسـەرەتای شۆڕشـدا بەشـی تۆپخانـە توانـای ئەوتـۆی نەبـووە، لەبـەر کەمـی چـەك و تەقەمەنـی و شـارەزایی لـەو چەکانـە، لـە سـەرەتا شـۆڕش تـۆپ و هاوەنـی ئەندازە(عیـار) گـەورەی نەبـوو، تـا لـە سـاڵی ١٩٦٥، کـە شـای ئێـران (٨) هـاوەن بـە ئەنـدازەی (٨١) ملیـم و (٤) هـاوەن بـە ئەنـدازەی (١٢٠) ملیمـی بـە شـۆڕش درا[١]، دوای ئـەوەی ئـەو چەکانـە بـە دەسـتی شـۆڕش گەیشـتن، هەندێـک لـە ئەفسـەر و سـەربازی سـوپای عێـراق پێوەندییـان بـە ڕێزەکانـی شۆڕشـەوە کردبـوو، کـە لـە لـە بەشـی تۆپخانـە لـە سـوپا ئـەرك و خوولیـان بینیبـوو.

بـە ڕێککەوتنێـك لەگـەڵ ئێـران (٩) کـەس بـۆ خوولێکـی تایبـەت چـوون بـۆ ئێـران، بەمەبەسـتی بەشـداریکردن لـە خوولـی هاوەنـی ئەنـدازە (١٢٠) ملیـم کـە ئـەو (٩) کەسـە ئەمانـە بـوون [٢]:

١. موقەدەم نافیز جەلال، وەکو سەرپەرشتیاری خوول.

٢. ڕەئیس بەکر عەبدولکەریم ، بەشداربووی خوول.

٣. ملازم خدر دەباغ، بەشداربووی خوول.

(١) نازنـاز محەمـەد عەبدولقـادر، سیاسـەتی ئێـران بەرانبـەر بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی نەتەوەیـی کـورد لـە کوردسـتانی عیراقـدا ١٩٦١ _ ١٩٧٥، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ دەزگای چـاپ و بڵاوکـراوەی ئـاراس _ ٢٠٠٨) ل ١٤٨ .

(٢) رائـد / خـدر دەبـاغ، بیرەوەریەکانـم و تۆپخانـەی شۆڕشـی ئەیلولـی مـەزن، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٢) ل ٥٦ .

٤. ملازم خالید شەمسەدین، بەشداربووی خوول.

٥. ملازم نەوزاد ساڵح خۆشناو، بەشداربووی خوول.

٦. عومەر ئاغای دۆلەمەری، بەشداربووی خوول.

٧. مستەفا ڕەشۆ، بەشداربووی خوول.

٨. عەلی مستێ دۆلەمەری، بەشداربووی خوول.

٩. حالی دۆلەمەری، بەشداربووی خوول.

دوای مانگێك خوولەکە تەواو بوو، ئینجا وڵاتی ئێران (٨) هاوەنی ئەندازە (١٢٠) ملیمی لەگەڵ کۆتایهاتنی خوولەکە، کردە دیاری بۆ شۆڕش.

لە ساڵی ١٩٦٧ خوولێکی تر بە سەرپەرشتی ملازم خدر عەلوان لە کورستان کرایەوە کە لە هەمانکاتدا ملازم خدر عەلوان مامۆستای خوولەکە بوو، خوولەکە ژمارەیەك بەشداربووی لەخۆگرت و ناوەڕۆکی بریتی بوو لە چۆنییەتی بەکارهێنانی هاوەنی ئەندازە (٦٠) و (٨١) و (١٢٠)ملیم و تۆپی (٢٥) ڕەتل و تۆپی (٧٥)ملیم چیایی(جبلي) و تۆپی (١٠٧)ملیم.

ئیتر بەشی تۆپخانە ڕۆژبەڕۆژ لە گەشەسەندن بوو، زۆر خوول کرانەوە بۆ هاوەنی (٨١) و (١٢٠) ملیم و پێکان(رصد) و نەخشەی سەربازی لە ساڵی(١٩٧٠_١٩٧٤)، چەندین خوولی تر کرانەوەی بۆ تۆپی (٢٥) رەتڵ و تۆپی (١٢٢)ملیم و تۆپی (١٥٥)ملیم، لە مانگی ١٩٧٤/٤ خوولێکی هاوەنی (١٢٠)ملیم و (٦٠)ملیم بە بەشداری (٢٥) پێشمەرگە لە گەلاڵە کرایەوە کە ماوەی (٤٠) ڕۆژی خایاند.

لە مانگی ١٩٧٤/٥ خوولێکی تر کرایەوە بۆ تۆپی (١٢٢)ملیم و لە مانگی ١٩٧٤/٦ خوولێك کرایەوە بۆ تۆپی (١٢٢)ملیم قەوس بە سەرپەرشتی ملازم فەرەیدون[1]، دوای ئەوە بە گوێرەی پێویست ڕەوانەی بەرەکانی شەڕ دەکران. لە هاوینی١٩٧٤ چەند پێشمەرگەیەك بە مەبەستی بەشداریکردن لە خوولی تایبەت بە تۆپ چوونە ئێران و لە سەربازگەی پەسوە لە ژێردەستی مامۆستایانی ئێرانی و بیانی فێر دەکران و دوای تەواوبوون گەڕانەوە بۆ کوردستان، کە هەندێك لەمانە بوون بە مامۆستای

(١) م. عوسمان خورشید، بەشێك لە یادەوەریەکانی ژیانی پێشمەرگایەتیم، گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٣٧، ساڵی ٢٠١٥، ل ٨١ .

قوتابخانەی تۆپخانەی شۆڕش بە سەرپەرشتی ملازمی یەکەم کەمال پێداوی[1].

لە هەموو هێز و بەتالیۆنەکان، بە گوێرەی هەڵوێستی شەڕەکان، تۆپخانەی شۆڕش پشتیوانی دەکردن، کاتێک لە ساڵی ١٩٧٤ شەڕ دەستیپێکرد، تۆپخانەی شۆڕش تەنیا (٦) تۆپی لە جۆری (٢٥) رەتڵ هەبوو، لەگەڵ (٨١٢) گولە تۆپی هەمان تۆپ[2] . هەر لە سەرەتاوە ئەو تۆپە (٧٥)ملیم و هاوەن (١٢٠)ملیمە ناوی تایبەت بەخۆیان هەبوو، کاتێك بە بێتەل داوای پشتیوانییان بکردایە، ناوەکانیان (شەماڵ ٦،٥،٤،٣،٢،١) بوو بۆ تۆپەکانی(٧٥)ملیم، ناوەکانی (برزۆ ٧،٦،٥،٤،٣،٢،١) بۆ هاوەنی (١٢٠)ملیم[3] بوو، ناوەکانی (لافاو ٤،٣،٢،١) بۆ تۆپە (٢٥)رەتڵەکان[4] بەکاردەهات.

لە ساڵی کۆتایی شۆڕش، تۆپخانەی شۆڕش ڕۆڵی باڵای هەبوو لە لێدانی مۆڵگە و بارەگاکانی سوپای عێراق لە سەرەتاسەری کوردستان و بە تایبەتی لە بەرەی سەرکردایەتی شۆڕشی ناوچەی باڵەکایەتی.

- **بەشی ئەندازە (هەندەسەی سەربازی)**

یەکێك بوو لە بەشە هەرە گرنگەکانی شۆڕش بەگشتی و بە تایبەتی لە کۆتا شەڕەکانی شۆڕشدا، هەموو کات بەشی ئەندازەی شۆڕش بایەخی داوە بەوەی زیاتر خوولی ئەندازە بکاتەوە، تاوەکو بەشداربووانی ئەو خوولانە لە کاتی پێویستدا بتوانن سوود لە وانەکانیان وەربگرن، لە ڕووی دانانەوەی مینی دژە مرۆڤ و دژە تانك، لە مانگی ١٩٧٤/٤ خوولێکی تایبەت کرایەوە کە تایبەت بوو بە ئەندازە و کاری تێکدان(تخریبات).

ئەو ئەفسەرانەی لە ناو بەتالیۆنەکان بوون، بە گوێرەی ئەو خاکەی کە

---

(١) حەمید گەردی، قوتابخانەی تۆپخانەی گشتی شۆڕش و ڕۆڵی لە بەرگریکردندا، گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٦، ت١ ٢٠٠٨، ل ١٣

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل بەرێز عومەر عوسمان مێرگەسۆری لە مەسیف سەلاحەددین لە رۆژی ٢٠١٩/٤/٢٩ .

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدوڵلا مەلازادە لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/٢٩ .

(٤) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عومەر عوسمان مێرگەسۆری لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٤/٢٩ .

بەرگری لێ دەکەن، هەوڵیان دا پێشمەرگەکان ڕابهێنن، سەنگەر بۆخۆیان لێ بدەن، تا پارێزراو بن لە ئاگری زەوی و ئاسمانی دوژمن و خۆیان بشارنەوە لە چاوی دوژمن [1]، هەروەها پێشمەرگەش گەیشتبووە ئەو بیروڕایە کە ئەو کارانەی لە سوود و قازانجی ئەوانە و گیانیان دەپارێزێت، ئەگەر جێبەجێی بکەن، بەشی ئەندازە لە کاتی شەڕ و پێش ئەوەی سوپای عێراق بگات بەو شوێنانە جا چ ڕێگا بێت، یان بە گشتی سەنگەرەکانی پێشمەرگە بێت، بە گوێرەی پێویست مینیان دادەنایەوە لە سەر ڕێگاکان و ئەگەر پردیش هەبێت ئامادەیان کردووە بۆ تەقاندنەوە لە کاتی پێویستدا. لە هەمان کات بەشی هەندەسە لە توانایدا هەبوو مینەکانی دوژمن هەڵبگرنەوە و پاشماوەی بۆمب و تەقەمەنییەکان لەناو ببەن، لە هەموو یەکەکانی پێشمەرگە بەشی هەندەسە هەبوو بۆ چارەسەری تایبەت بە کاری خۆیان. هەروەها ئەگەر شارەزاییان لە جۆری مین و تەقەمەنی نەبووایە، داوایان لە مەکتەبی عەسکەری دەکرد، تا شارەزایان بۆ بنێرێت بە مەبەستی چارەسەرکردنی گیروگرفتەکەیان.

- **بێتەل**

(بێتەل بڕبڕەی پشتی شۆڕشە، مستەفا بارزانی)

بێتەل یەکێک بووە لە بەشە هەرە کاریگەرەکانی شۆڕش، هەر کاتێک بێتەل بەهێز بووایە، پێشمەرگە توانیویەتی گورزێکی باش لە دوژمن بدات، بەهۆی ئەوەی هەماهەنگی هەبوو لە نێوان یەکەکانی پێشمەرگە، ئەو هەماهەنگییەش بەبێ گومان بە ئامێری بێتەل کراوە، یەکەم بنکەی بێتەلی گەڕۆکی شۆڕشی ئەیلوول لە ١٩٦١/١٢/٢١، شەوکەت مەلا ئیسماعیل بە هاوکاری مستەفا ئامێدی لە نزیک بامەڕنێ لە بارەگای مستەفا بارزانی دایانناوە[2]. یەکەم ئامێری بێتەل کە لە شۆڕش کاری پێکرا ناوی (٢١) ئینگلیزی بوو کە پێشووتر مستەفا ئامێدی ئەو ئامێرەی لە ناو سوپای عێراق هێنابوو، سەرەتا تەنیا یەک ئامێری بێتەل هەبوو کە برووسکەکانی سوپای عێراقیان وەردەگرت، لە ترسی بۆردومان و دیاربوونی شوێنی ئەو بێتەلە مستەفا ئامێدی لەو شوێنە

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز یونس محەمەدسەلیم، ناسراو بە ملازم یونس ڕۆژبەیانی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

(٢) شەوکەت مەلا اسماعیل حسن، ڕۆژانێ لە مێژووی شۆڕشی ئەیلول، چاپی دووەم (هەولێر _ نوسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوکردنەوە و راگەیاندن _ ٢٠١٦) ل ٤٢ .

نامێنێت و دەچێتە گوندی یەك مالا لە ناوچەی بەرواری[١]، دواى ئەوەی ئامێری تر پەیدابوون چەندین خوولیان کردەوە لەسەر ئەو جۆرە بێتەلە.

هەر لە سەرەتاوە ئەو بنکەی بێتەلە توانی شفرەی برووسکەکانی سوپای عێراق بشکێنن و سوود لە برووسکەکان ببینن، زۆربەی کات توانییان کات و شوێنی هێرش و جوولەی سوپای عێراق بزانن و هەندێکجار بۆردومانەکانی هێزی ئاسمانییان ئاشکرا کردووە[٢].

یەکەم پێوەندی بێتەلی لە یەکشەممە لە ڕێککەوتی ١٩٦٢/٩/٢ بە فەرمانی مستەفا بارزانی لە نێوان بارەگای بارزانی و لەشکری یەك کرا[٣]، لە کۆتایی ساڵی ١٩٦٢ یەکەم شیفرەی کوردی دانرا و لە نێوان هەر دوو بنکەی ئاراس کە تایبەت بوو بە بارەگای بارزانی و بنکەی پیرمام کە تایبەت بوو بە مەکتەبی سیاسی، ئەو شیفرە کوردیە بەکارهات. لە ساڵی ١٩٦٥ هەندێك یارمەتی سەربازی لە ئێرانەوە بۆ شۆڕش ناردرا کە هەندێک ئامێری بێتەلی لەخۆ گرتبوو[٤]، دواى ئەوەی هەندێک ئامێری بێتەل کەوتنە دەستی پێشمەرگە، یان هەندێک لە پۆلیسەکان کاتێک هاتنە ناو ڕیزی شۆڕش، ئامێری بێتەلیان لەگەڵ خۆیان هێنایە ناو شۆڕش. خوولی بێتەل کرانەوە، بۆ ئەوەی بێتەل تەنیا لە بارەگا سەرەکییەکان نەبێت، بەڵکو تا ئاستی بەتالیۆنەکان بێتە خوارەوە و زۆر کەسی شارەزا دروست بوون لە ناو هێز و بەتالیۆنەکان بۆ کاری بێتەلی[٥]، زۆر کەسیش کە بێتەل بوون یان خوولی بێتەلییان کردبوو لە ناو حکوومەت، جا چ لە بنکەکانی پولیس یان سوپا، پێوەندییان بە ڕیزەکانی شۆڕش کرد، ئەو کەسانە لەگەڵ ئەوانەی خوولی بێتەلییان بینی لە ناو شۆڕش دابەشکرابوون بەسەر بەتالیۆن و هێزەکان، بۆ

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز مستەفا ئامێدی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز شەوکەت مەلا ئیسماعیل لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٣/١١ .

(٣) ئاری فاروق نانەکەلی، دامەزراوەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان و شۆڕشی ئەیلوول لە نێوان ساڵانی ١٩٦١- ١٩٧٥، چاپی یەکەم (هەولێر _ ٢٠١٦) ل ١٥٢ .

(٤) نازناز مەحمەد عەبدولقادر، سیاسەتی ئێران بەرانبەر بزووتنەوەی رزگاریخوازی نەتەوەیی کورد لە کوردستانی عیراقدا ١٩٦١ _ ١٩٧٥، چاپی یەکەم (هەولێر _ دەزگای چاپ و بڵاوکراوەی ئاراس _ ٢٠٠٨) ل ١٤٨ .

(٥) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز خدر مەولود لە مەسیف سەلاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٨/١١/٢٧ .

ئـەوەی تـەواوی یەکەکانـی پێشـمەرگە پێوەندییـان هەبێـت بـە یەکـەوە[1]، بـە درێژایـی شـۆڕش چەندیـن جـۆری ئامێـری بێتـەل بەکاردەهاتـن بـە گوێـرەی شـوێن و کات وەکـو ئامێـری ژمـارە (٢١) و (٩) و(١٢) و (١٩) و (١٠٤) و (١٠٥) و (هۆکـی تۆکـی).

یەکێـك لـە دەسـتکەوت و تواناکانـی بەشـی بێتەلـی شـۆڕش، بەشـی بێتـەل لـە سـەرەتاوە تـا کۆتایـی شـۆڕش توانـی زیاتـر لـە (٥٠٠٠) شـیفرەی برووسـکەکانی زۆربـەی دامودەزگاکانـی حکوومەتـی عێراقـی بشـکێنن، وەك برووسـکەکانی وەزارەتـی بەرگـری، وەزارەتـی ناوخـۆ، هەواڵگـری، ئاسـایش کـە سـوودی تـەواوی هەبـووە بـۆ شـۆڕش لـە بـوارە جیاجیـاکان[2].

پێکهاتەی بێتەلی شۆڕش بەو شێوەیە بوو [3]:

١. بێتەلی گشتی.
٢. بێتەلی بارەگای بارزانی.
٣. بێتەلی مەکتەبی سیاسی.
٤. بێتەلی هێز و بەتالیۆنەکان.

ئەو بەڕێزانەش هەر یەك ماوەیەك بەرپرسی بێتەلی گشتی شۆڕش بوونە:

١. شەوکەت مەلا ئیسماعیل.
٢. معاون کەمال بەرقی.
٣. سەبری بۆتانی.
٤. محەمەد عەزیز.

ئـەو بەڕێزانـەش جێگـری بەرپرسـی بێتەلـی گشـتی شـۆڕش و لـە هەمانکاتـدا بەرپرسـی بەشـێك بوونـە:

١. ملازم هەجەر سندی، بەرپرسی بەشی دارایی.

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز مستەفا ئامێدی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

(٢) شـەوکەت مـەلا اسـماعیل حسـن، ڕۆژانـێ لـە مێـژووی شۆڕشـی ئەیلـول، چاپـی دووەم (هەولێـر _ نوسـینگەی تەفسـیر بـۆ بڵاوکردنـەوە و ڕاگەیانـدن _ ٢٠١٦) ل ٣٢٠ .

(٣) عەبدوڵـڵا مـەلازادە، ڕۆڵـی موخابـرە لـە شۆڕشـی مەزنـی ئەیلـوول دا، گۆڤـاری پەیامـی ئەیلـوول، ژمـارە ٣٦، ت١_ت٢_ك١_سـاڵی ٢٠١٤، ل ٤٠ .

٢. حەسەن خدر ڕەشۆ، بەرپرسی بەشی جفرە.

٣. جەمال ڕەشید، بەرپرسی بەشی ئیدارە.

٤. نوری حەیدەر ناسراو بە هۆشیار، بەرپرسی بەشی خوول و ڕاهێنانی بێتەل.

- **دژە ئاسمانی**

لە سەرەتای شۆڕشی ئەیلوول، پێشمەرگە چەکی ئەوتۆی نەبوو بۆ بەرگری ئاسمانی، تەنیا هەندێکجار بە چەکی سووك و ڕەشاش برن و ڕەشاش ڤیکەرس، ڕووبەڕووی فڕۆکەکانی دوژمن دەبوونەوە، دوای ئەوەی شۆڕش توانی لە شەڕەکان هەندێک چەکی دەست بکەوێت و هەندێک یارمەتی بەدەست گەیشت، شۆڕش هەنگاوێکی تر پێشکەوت لە ڕووی دژە ئاسمانی، خوولی تایبەت بە چەکەکانی دۆشکا لە هەردوو جۆری (١٢،٥) و (١٤،٥) لەگەڵ (٢٣)ملیم و (٣٠) ملیم کرانەوە و چەندین پێشمەرگە ڕاهێندران و مەشقیان پێکرا، تاکو بتوانن ئەو چەکانە بەکار بهێنن و لە هەمان کات، بتوانن چارەسەری چەکەکەیان بکەن لە کاتی تێکچوونیان. هەر لە مانگی ١٩٧٤/٤ خوولی ڕەشاش دوشکا لە هەردوو جۆری (١٢،٥) و (١٤،٥) و چەکی (٣٠)ملیم کرایەوە.

تا ساڵی ١٩٧٤ کاتێك هێزی ئاسمانی عێراقی فڕۆکەی نوێی سۆڤیەتیی بەکارهێنا، ئیتر چەکی (دوشکای ١٢،٥ و ١٤،٥) و (٢٣)ملیم پێشمەرگە ئەو کاریگەریەی نەما، سەرکردایەتی شۆڕش داوای دابینکرنی چەکی دژە ئاسمانی لە ئێران کرد و ئێران (٢) یەکەی دژە ئاسمانی ناردە کوردستان، بۆ ڕووبەڕووبونەوەی فڕۆکەکانی هێزی ئاسمانی عێراقی و لە ئەنجامدا چەند فڕۆکەیەکی دوژمنیان خستە خوارەوە و تێکشکاند.

- **دژە تانك**

ئەگەر چی بۆ شۆڕش چەکی دژە تانك زۆر کاریگەر بوو، بەڵام شۆڕش چەکی بەهێزی نەبوو لە سەرەتا، تەنیا هەندێک دژە تانکی (RPG٢) ی هەبوو، ئەویش توانایەکی بەهێزی نەبوو، دوای ئەوە چەکی دژە تانکی (B١٠) و (RPG٧) و (بازوکا) و تۆپی دژە تانکی (١٠٦) ملیم بە دەست گەیشت، کاریگەرترین چەك بۆ ئەو کاتە (RPG٧) بوو، چونکە ژمارەیەکی زۆر هەبوو لە ناو شۆڕش و بەهۆی سووکی ئەو چەکە، کە بە یەك کەس بەکاردەهێندرێت و

لـە هەمانکاتـدا کاریگەریـی هەبـوو بەسـەر تانـك و زرێپۆشـەکانی سـوپای عێـراق، لـە پایـزی ١٩٧٤ تۆپەکانـی دژە تانکـی (١٠٦) ملیـم بەسـەر هـەردوو هێڵـی بەرگـری دابەشـکران کـە هێڵـی یەکەمیـان ڕۆژهەڵاتـی زنجیـرە چیـای (کـۆڕەك _دۆڵـی ئاکۆیـان _ چیایـی هندرێـن) و هێڵـی دووەم (چیـای زۆزك _ سـەرتیز _ گـەروی عومـەر ئاغـا) ئـەو تۆپـە ڕۆڵـی باشـی دیـت لـە دژی تانـك و زرێپۆشـەکانی سـوپای عێـراق[١].

لــە هەمــوو هێــز و بەتالیۆنەکانــی تــری شــۆڕش چەکــی (RPG٧) و (B١٠) و لـە هەندێـك لـەو هێزانـە تۆپـی (١٠٦) ملیـم هەبـوون. لـە کاتـە جیاجیـاکان لـە نـاو شـۆڕش خوولـی تایبـەت بـەو چەکانـە کرانـەوە، بـۆ ئـەوەی لـە هەمـوو پـەل و لـق و بەتالیۆنـەکان پێشـمەرگە هەبێـت و توانـای بەکارهێنانـی ئـەو جـۆرە چەکانـەی هەبێـت، بـە تایبەتـی لـە مانگـی ١٩٧٤/٥ لـە نزیـك گەڵاڵـە خـوول بـۆ ڕۆکێتێکـی تایبـەت بـە دژە تانـك کرایـەوە.

● هەواڵگری

بەشــی هەواڵگــری یەکێکــە لــە بەشــە هــەرە گرنگــەکان بــۆ هــەر ســوپا و لەشـکرێك، هەمـوو کات ئەگـەر سـوپا هەواڵگـری باشـی نەبێـت، ناتوانێـت زانیاریـی تـەواو لەسـەر دوژمنەکـەی خـۆی دەسـتبکەوێت، ئەگـەر چـی لـە شۆڕشـی ئەیلـوول لــە نــاو یەکەکانــی پێشــمەرگە بەشــی هەواڵگــری نەبــوو، بــەڵام بەشــێکی تــر هەبـوو بـە نـاوی پاراسـتن کـە سـەر بـە بـارەگای بارزانـی بـوو، سـەرەتا بـە دیاریکـراوی لـە ١٩٦٨/١/٢٠ بـە فەرمانـی بـارەگای بارزانـی بڕیـاردرا بـە دانانـی شـەکیب ئاکرەیـی وەك لێپــرساوی بەشــی پاراســتنی شــۆڕش و دانانــی محەمــەد عەزیــز قــادر وەك یاریـدەدەری لێپـرساوی بەشـی پاراسـتنی شـۆڕش و لێپـرساوی یەکـەم لـە بەربەرەکانـی جاسوسـیەت[٢]، پاراسـتن لـە ڕێـگای ئـەو زانیاریانـەی بـە دەسـتی دەگەیشـت بەهـەر سـەرچاوەیەکی ناوخۆیـی یـان بیانـی، وەك باوەڕپێکراوەکانـی پاراسـتن و ئەفسـەر و سـەرباز و پۆلیـس و بێتەلەکانـی شـۆڕش[٣] و کەسـانی مەدەنـی و سـەرچاوەی

---

(١) ئـاری کەریـم، چەنـد لاپەرەیەکـی زینـدوو لـە شۆڕشـی ئەیلـول دا، چاپـی یەکـەم (دهـۆك _ چاپخانـەی خەبـات _ ١٩٩٩) ل ١٨٢ .

(٢) مەحمــەد عەزیــز، شۆڕشــگێرانی دیــاری شۆڕشــی مەزنــی ئەیلــوول، گۆڤــاری پەیامــی ئەیلـوول، ژمـارە ٣٥، تەموز_ئاب_ئەیلـوول _سـاڵی ٢٠١٤، ل ٢٠ .

(٣) چاوپێکەوتــن لەگــەڵ بەڕێــز عەبدوڵــڵا مــەلازادە لــە مەسـیف سـەڵاحەددین لـە ڕێکـەوتی ٢٠١٩/٩/٢٩ .

بیانی، ئەو زانیاریانە دوای ئەوەی دڵنیادەبوون لە ڕاستی ئەو هەواڵە، ئیتر ڕێکاری پێویست دەگیرایەبەر، یان بە برووسکە بۆ ئەو شوێنە دەناردرا، تاکو بە گوێرەی پێویست لەو شوێنە هەڵوێستی خۆیان وەرگرن و ئاگادار بن لەو کارەی ڕووبەڕوویان دەبێتەوە و لە هەمان کات سەرووی خۆیان لە ڕاستی و دروستی ئەو زانیارییە ئاگاداربکەنەوە، بۆ ئەم مەبەستە چەندین خوولی تایبەت بە هەواڵگری و دەسکەوتنی زانیاری کرانەوە، بە تایبەت خوولی پاراستن لە دیلمان کرایەوە، کە (٢) مامۆستای بیانی وانەکانیان دەدایەوە کە زیاتر تایبەت بوو لەسەر جۆر و ژمارەی چەك و ژمارەی سەربازانی سوپای عێراق و چۆنییەتی زانیاری کۆکردنەوە کە ژمارەی بەشداربووان (١٥-٢٠) کەس بوون[١] .

لە هەمان کات زۆر کەس وەکو پێشمەرگەی ون، یان شانەی نهێنی ژیانی خۆیان خستووەتە مەترسی و کاریکردووە لەو بوارە، تاکو زانیارییەکانی بە دەست گەیشتووە و ئەویش گەیاندوویەتییە دەستی پاراستن، یان هەر شوێنێکی تری پێشمەرگە، بۆ نموونە: شانەی نهێنی ژمارە (٣)[٢] کە ئەنوەر ئەزوەر سەرپەرشتی دەکردن و پێوەندی لە نێوان ئەنوەر ئەزوەر و ملازم عەدنان عیماد کەرکووکی لە ڕێگای مام قادری سوسێ بووە، هەر زانیاریەك داواکرابووایە کە تایبەت بوو بە سەربازگەی سوسێ، دەیانناردبۆ لای ئەنوەر ئەزوەر، هەندێک کاتیش ملازمی یەکەم محەمەد عەلی قەرەچەتانی لە کاتێک بە مۆڵەت دەرچوون لەو سەربازگەیە ڕاستەوخۆ زانیارییەکانی دەدا بە ئەنوەر ئەزوەر[٣]، ئەوانە و چەندانی تر هاوکار و هەماهەنگ بوونە لەگەڵ شۆڕش، تاکو زۆرترین زانیاری لەسەر دوژمن بدەن بە شۆڕش.

• دادگای سەربازی

یەکێك لە دامەزراوەکانی شۆڕش کە تایبەت بوو بە بواری سەربازیی شۆڕش، دامەزراندنی دادگایی سەربازی بوو، بۆ ئەوەی ئەو کێشە و گیروگرفتانەی لەناو یەکە سەربازییەکان دروست دەبن ڕووبەڕووی دادگای مەدەنی نەکرێنەوە و دادگایەك هەبێت تایبەت بێت بە پێشمەرگە. هەر بە گوێرەی برگەی (٣) لە

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ئەنوەر ئەزوەر لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/١٠ .

(٢) ئەنوەر ئەزوەر، شێرێکی ونبوو لە دارستانێکدا، چاپی یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی یاد _ ٢٠١٢) ل ١٤٠ .

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز خالید قادر ئەحمەد لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/١٠ .

بڕیارەکانی لێژنەی دادوەری لە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش کە لە ١٩٦٤/١٠/١٠ دا هاتووە ((جیاوازی کردن لە نێوان یاسای مەدەنی و یاسای سەربازی، یاساکانی باری کەسی لەسەر کەسانی بێ چەك جێبەجێ دەکرێت، پێویستە بڕیار لەسەر جیاکردنەوەی دادگای مەدەنی لە دادگای سەربازی بدرێت، یاسای سزادانی سەربازی لەسەر سەربازەکان جێبەجێ دەکرێت، تەنیا لەو دۆسیانە نەبێت کە لایەنێك مەدەنی بێت، ئەوا کاری دادگاییکردنەکە بە دادگای مەدەنی دەسپێردرێت))[١]، ئەو بەڕێزانەش لە هێزەکان کاری دادگای سەربازییان کردووە:

١. حاکم حەسەن پشدەری.
٢. حاکم تۆفیق.
٣. حاکم سەعید یەعقوبی.
٤. حاکم حوسێن خۆشناو.
٥. حاکم حەمەلاو سەعید.
٦. حاکم عەلا ئاکرەیی.
٧. حاکم سابیر ڕەشید ئاکرەیی.
٨. حاکم محەمەد حەدۆ.
٩. حاکم نوری.
١٠. حاکم سەدیق خۆشناو.
١١. معاون مارف بەرزنجی.

لە ساڵی حەفتاکان دادگای سەربازی کە بارەگاکەی لە چۆمان بوو، بەم شێوەی خوارەوە بوو [٢]:

(١) ئاری فاروق نانەکەلی، ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی کوردستان - عێراق نووسینگەی ڕاپەراندن دەستور و یاساکان ١٩٦٤- ١٩٦٥، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی ڕۆژهەلات _ ٢٠١٧) ل ١٨ .

(٢) کەریم حەمەد حوسێن گەردی، بیرەوەری هەڤاڵی پێشمەرگە و مامۆستای شۆڕشی مەزنی ئەیلوول، ژمارە ١٤، شوباتی ٢٠١٠، ل ٦٥ .

١. عەبدولڕەحمان قازی، سەرۆکی دادگای سەربازی.

٢. عەقید جەلال حەمەدئەمین، ئەندامی دادگای سەربازی.

٣. دادوەر کەمال، ئەندامی دادگای سەربازی.

٤. موقەدەم عەبدوللا تۆفیق، ئەندامی دادگای سەربازی.

٥. ملازمی یەکەم، عەلی مەحمود سەید داواکاری گشتی.

٦. کەریم حەمەد حوسێن، دادنووس.

٧. مەحمود حەسەن، دادنووس.

٨. ئیسماعیل ئیبراهیم، دادنووس.

- **بەشی تەندروستی سەربازی**

بەشی تەندروستی شۆڕش خزمەتێکی زۆری شۆڕشی کردووە بە درێژایی شۆڕش، شۆڕش بە گوێرەی پێویست هەوڵی داوە ئەو بەشە باشتر بکات و یەکەم قوتابخانە و خوولی برینپێچی و فریاگوزاری سەرەتایی و نەشتەرگەری لە ساڵی ١٩٦٤، لە گەڵالە کرایەوە[١] و دوای ئەوە دابەشکران بەسەر نەخۆشخانەکان و بنکەکان و هەندێکیش وەکو پێشمەرگە لە ناو هێز و بەتالیۆنەکان شانبەشانی پێشمەرگە بوون لە بەرەکانی شەڕ و هەندێک کات ئەشکەوتەکانییان کردووە بە بنکەی تەندروستی بۆ چارەسەری بریندار و نەخۆشەکان.

پەیمانگای برینپێچانی شۆڕش لە ساڵی ١٩٦٨ کرایەوە، لەگەڵ دەرچووانی یەکەم خوول نازناوی دکتۆری شۆڕشیان وەرگرت[٢]، دوای ئەوە نەخۆشخانەیەکی گشتی بۆ سەرجەم هێزەکانی پێشمەرگە لە سەرتاسەری کوردستان کرایەوە و هەندێک بنکەی تەندروستیش لە شوێنە جیاجیاکانی کوردستان کرانەوە، بە مەبەستی چارەسەری پێشمەرگەی نەخۆش و بریندار کە بەم شێوەیە بووە نەخۆشخانەی مەرکەزی، لە ناوپردان و بۆ هەر (١٢) هێزەکانی پێشمەرگە،

(١) شەوکەت مەلا اسماعیل حسن، رۆژانێ لە مێژووی شۆڕشی ئەیلول، چاپی دووەم (هەولێر _ نوسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوکردنەوە و راگەیاندن _ ٢٠١٦) ل ٢١٠ .

(٢) ئاری فاروق نانەکەلی، دامەزراوەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان و شۆڕشی ئەیلوول لە نێوان ساڵانی ١٩٦١- ١٩٧٥، چاپی یەکەم (هەولێر _ ٢٠١٦) ل ١٥٢ .

نەخۆشـخانە کرایـەوە و بنکـەی تەندروسـتیش لـە نێـوان چەنـد گوندێـك لەنزیـك یەکـەوە کرانـەوە، کـە سـەرجەمیان (٨٣) بنکـەی تەندروسـتی بـوون[١]، لـە سـاڵانی حەفتـاکان و بـە تایبەتـی سـاڵی ١٩٧٤_١٩٧٥ لـە کاتـی شـەڕەکان بەشـی تەندروسـتی ڕۆڵـی بـاڵای هەبـوو لـە چارەسـەری برینـدارەکان، هەندێـک کات ئەگـەر برینـدارەکـە برینەکـەی سـەخت بووایـە، بـۆ چارەسـەری ڕەوانـەی ئێـران دەکـرا.

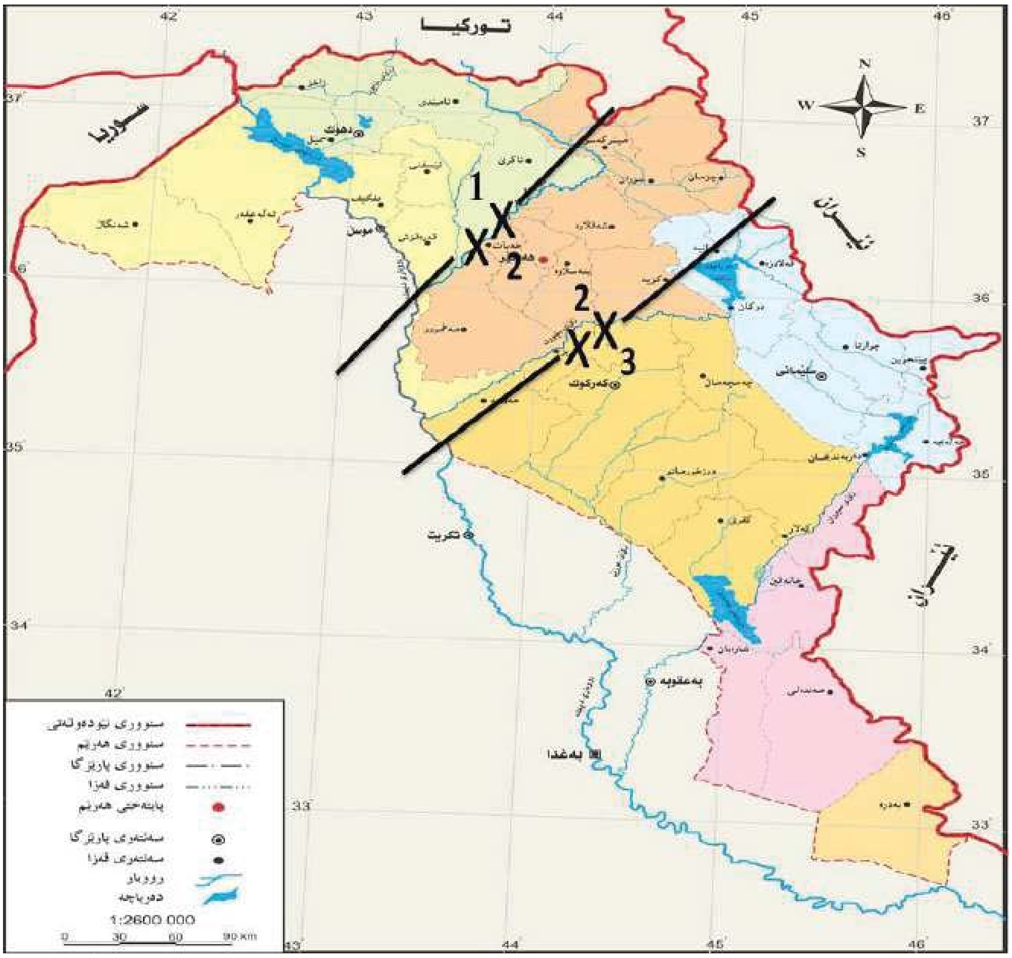

دیاریکردنی سنووری هەر سێ لەشکرەکەی کوردستان

(١) فوئـاد حەمـە لاو، بۆچـی پێـمان دەگوتـرا مامۆسـتای شـۆڕش، گۆڤـاری پەیامـی ئەیلـوول، ژمـارە ٣، بەهـاری ٢٠٠٨، ل ٣٢.

دەستپێکردنی شەڕ

دوای ئـەوەی حکومەتـی عێـراق و سـەرکردایەتی شـۆڕش نەگەیشـتنە ڕێککەوتـن، سـوپای عێـراق بڕیـاری هێرشـکردنە سـەر کوردسـتانی دا، حکومەتـی عێـراق ئـەو (٤) ساڵەی کاتـی ئاشـتی بـوو لەگـەڵ شـۆڕش، لەبەرئـەوەی نیـازی شـەڕانگێزانەی هەبـوو، دژ بـە کـورد، بۆیـە لـە هەمـوو ڕوویـێك سـوپاکەی ئامـادە دەکـرد، تاکـو لـە دەرفەتێـك بتوانێـت شۆڕشـی کـورد لەنـاو ببـات، ئـەو ئامادەکاریانـەش بریتـی بـوون لـە:

١. دووبـارە ڕێکخسـتنەوەی کۆنـە جاشـەکان بەنـاوی (افـواج خفیفـە) کـە لـە سـەرەتا ژمارەیـان لـە (٦٠٠٠) زیاتـر بـوو.

٢. لە ساڵی ١٩٧٠ تیپی (٧)ی پیادەی لە سلێمانی دروستکرد کە پێکهاتبوو لە[1]:

١. هێزی (١٩)ی پیادە.

٢. هێزی (٣٨) ی پیادە.

٣. هێزی (٣٩)ی پیادەی.

٣. لـە سـاڵی ١٩٧٢ چەندیـن ڕەوە(سرب)[2] ی فڕۆکـە و هەلیکۆپتـەری دروسـت کـرد.

٤. لـە مانگـی (٨)ی سـاڵی ١٩٧٣ ، سـوپای عێـراق فڕۆکـەی جـۆری (توبولیـف ٢٢) و سـارۆخی دوور مـەودای لـە جـۆری (سـکود)ی سـۆڤیەتی بـە دەسـت گەیشـت.

٥. لـە سـاڵی ١٩٧٣ تیپـی (٨)ی لـە هەولێـر بـە سـەرکردایەتی عەمیـد ڕوکـن تەهـا شـەکرچی کـە دژی گەلـی کـورد بـوو دروسـت کـرد، کـە پێکهاتبـوو لـە[3]:

١. هێزی (٣)ی پیادە.

٢. هێزی (٢٢)ی پیادە.

٣. هێزی (٢٣)ی پیادە.

---

(١) انترنیت، منتدی القوات المسلحة العراقیة .

(٢) ڕەوەی ئاسـمانی (سرب):- یەکەیەکـی ئاسـمانیە لـە (٣-٤) پـۆل (رف) پێکدێـت بـە گوێـرەی جـۆری فڕۆکەکـە، پـۆل (رف) یەکێکـە لـە بەشـەکانی ڕەوە (سرب) پێکدێـت لـە (٤) فڕۆکـە یـان زیاتـر.

(٣) انترنیت، منتدی القوات المسلحة العراقیة .

٦. لە ساڵی ١٩٧٣ تیپی (٩)ی زریپۆش دروستکرد، بەڵام بەشداری شەڕی نەکرد[١].

٧. لە ساڵی ١٩٧٣ تیپی (١٠) زریپۆشی دروست کرد، کە پێکهاتبوو لە[٢]:

١. هێزی (١٠) ی زریپۆش.

٢. هێزی (١٧)ی زریپۆش.

٣. هێزی (٢٤)ی پیادەی ئۆتۆماتیکی.

٨. لە مانگی ١٩٧٤/٣ تیپی (٣)ی زریپۆشی گواستەوە بۆ شاری موسڵ بۆ بەشداریکردن لە شەڕ.

٩. سوپای عێراق (٩) موالید، واتا (١٩٤٤تا١٩٥٢) ئەوانەی کە خزمەتی سەربازییان تەواو کردبوو، دووبارە بانگکرانەوە بۆ خزمەتی سەربازی، تا گرفتی کەمی سەرباز نەهێڵێت[٣].

سەرەتای هێرشەکان بە بۆمبارانکردنی چەند ناوچەیەکی کوردستان بە هۆی فڕۆکە نوێیەکانی کە لە یەکێتی سۆڤیەتی کڕیبوو[٤]، لە دوای ئەوەی زانکۆی سلێمانی لە شاری سلێمانی چۆڵکرا، زۆربەی مامۆستاکان پێوەندیان بە ڕیزەکانی شۆڕشی ئەیلولەوە کرد، سەرکردایەتی شۆڕش بڕیاری دا زانکۆی سلێمانی لە قەڵادزی بەردەوام بێت لە خوێندنی ئاسایی خۆیان لە کاتژمێر (٠٩:٤٥)ی ڕۆژی ١٩٧٤/٤/٢٤،[٥] کاتێک هاونیشتمانیانی قەڵادزێ سەرقاڵی ژیانی تایبەتی خۆیان بوون، چوار فڕۆکەی سیخۆی هێزی ئاسمانی عێراقی بۆمبارانی شاری قەڵادزێیان کرد، بەم هۆیەوە نزیکەی (١٦٠) هاونیشتمانی شەهیدبوون و زیاتر لە (٢٤٠)کەسی دیکەش بریندار وون، (٤) کاتژمێر دوای ئەو ڕووداوە دڵتەزێنە، سەرکردایەتی

(١) هەمان سەرچاوە .

(٢) هەمان سەرچاوە .

(٣) حبيب تومي، البارزاني مصطفى قائد من هذا العصر، الطبعة الاولى(اربيل _ دار اراس للطباعة و النشر _ ٢٠١٢)ص ٦٢٤ .

(٤) الفريق الركن/ رعد مجيد الحمداني، معارك الجيش العراقي الكبرى من عام ١٩٧٣ الى عام ٢٠٠٣، (عمان _ الاردن _ امنة للنشر و التوزيع _ ٢٠١٣) ص ٧٠ .

(٥) ئاری کەریم، چەند لاپەرەیەکی زیندوو لە شۆڕشی ئەیلول دا، چاپی یەکەم(دهۆك _ چاپ خانەی خەبات _ ١٩٩٩) ل ١٧٧.

شۆڕشـی ئەیلـوول بـۆ بـە هاناوەچوونـی لێقەومـاوان گەیشـتنە شـاری قـەڵادزێ [١]، لـە بەرانبـەر ئـەو کارە نامرۆڤایەتیـەی بەعـس و سـوپای عێـراق، شـۆڕش هێـچ کارێکـی ناجوامێرانـەی نەکـرد، تەنیـا مسـتەفا بارزانـی ڕۆژی ١٩٧٤/٤/٢٤ ی کـرد بـە ڕۆژی ماتەمینـی گەلـی کـورد[٢].

لـە ١٩٧٤/٤/٢٥ فڕۆکەکانـی سـوپای عێـراق شـاری هەڵەبجەیـان بۆمبـاران کـرد کـە زیاتـر لـە (١٤٠) هاووڵاتـی شـەهید و برینـدار بـوون[٣]. لـە ١٩٧٤/٤/٢٦ (٢) فڕۆکـەی هێـزی ئاسمانی سـوپای عێـراق پـردی گەلاڵـەی بـە ناپاڵـم بۆمبارانکـرد، لـە ئەنجامـدا (٨٥)[٤] هاووڵاتـی کاسـب و منـداڵ و ئافـرەت شـەهید و برینـدار بـوون، دوای ئـەوە شـارەدێی چوارتـا و پێنجوینـی بۆمبـاران کـرد و هـەر لـەو ماوەیـە شـاری زاخـۆی بۆمبارانکـرد، لـە مـاوەی مانگـی ١٩٧٤/٤ نزیکـەی (١٠٠٠) هـەزار هاووڵاتـی لـە ئەنجامـی بۆمبارانکردنـی ناوچەکانـی کوردسـتان بوونـە قوربانـی.

دوای ئـەوە بـە هێـزی پیـادە و تانـك و زرێپـۆش، بەردەوامـی دا بـە هێرشـەکانی بـۆ سـەر شـارەکانی کوردسـتان، ئامانجـی سـەرەکی لـەو هێرشـانە گرتنـی ناوچـەی باڵەکایەتـی بـوو لـە پارێـزگای هەولێـر کـە ناوچـەی سـەرکردایەتی شۆڕشـی ئەیلـوول بـوو.

بـۆ دەستبەسـەرداگرتنی ناوچـەی باڵەکایەتـی (سـەرکردایەتی شۆڕشـی ئەیلـوول)، سـوپای عێـراق لـە دوو ڕێـگاوە ئـەو هەوڵـەی دەدا کـە بریتـی بـوو لـە:

١. ڕێگای هەولێر _ شەقڵاوە _ سۆران _ ناوچەی باڵەکایەتی، ڕێگای سەرەکییە.

٢. ڕێـگای سـلێمانیی _ دۆکان _ ڕانییـە _ دۆڵـی باڵەییـان_ ناوچـەی باڵەکایەتـی، ڕێـگای لاوەکییـە.

دوای بـەردەوام بۆمبارانکردنـی ناوچەکانـی کوردسـتان، سـوپای عێـراق دەسـتی کـرد

---

(١) مەحمـەد مـەلا قـادر، سـەربردە،کورتەیەك لـە بیرەوەرییـەکان، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ دەزگای چـاپ و بڵاوکـراوەی ئـاراس _ ٢٠٠٩)ل ١٠٥ .

(٢) ئـازاد بابـان، شـۆڕش یـان ئەیلـوول .... کامیـان مەزنـە ؟، گۆڤـاری پەیامـی ئەیلـوول، ژمـارە ٣، بەهـاری ٢٠٠٨، ل ٤٣.

(٣) شـکیب عقـراوی، سـنوات المحنـة فـی کردسـتان، الطبعـة الثانیـة، (اربیـل _ مطبعـة منـاره _ تموز ٢٠٠٧)، ص ٣٧٧ .

(٤) ئیسـماعیل گونـدەژۆری، شۆڕشـی ئەیلـوول لـە باڵەکایەتـی، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی ڕۆژهـەلات _ ٢٠١٨) ل ٩٦.

بە جووڵـەی سـەربازی بـە هێـزی پیـادە و تانـك و زریپـۆش، لـە سـەرەتا هەمـوو هەوڵەکانـی سـوپای عێـراق بـۆ ئـەو شـوێنانە بـوو کـە سـەربازگەی سـوپای عێراقـی لێیـە و گەمـارۆ درابـوون لەلایـەن هێـزی پێشـمەرگەوە، چونکـە پێـش دەسـتپێکردنەوەی شـەڕ، هەندێـک سـەربازگەی سـوپای عێـراق هەبـوون و کەوتبوونـە قوڵایـی ناوچـە ئازادکراوەکانـی کوردسـتان، دوای داگیرکردنـی هەندێـک لـە ڕێـگا سـەرەکییەکان، سـوپای عێـراق توانـی هەندێـک لـە گەمـارۆی سـەر سـەربازگەکان بشـکێنێت، بـەڵام هێشـتا لـە ژێـر تۆپەکانـی هێـزی پێشـمەرگە ڕزگارییـان نەبـوو.

بەشی چوارەم

پاشگەزبوونەوە و هەوڵە تیرۆرکارییەکانی حکوومەت

تیرۆر چەکی دەستی دوژمن دژ بە سەرکردایەتی شۆڕش

بە درێژایی مێژوو تیرۆر هەوڵێك بووە، تا لایەنی بەرانبەر بوەستێنێ لەو ئامانجانەی هەیەتی، بەڵام ئەگەر شۆڕش خاوەن ئیرادەیەکی بەهێز بێت، هەرگیز تیرۆر ناتوانێت لاوازی بکات و بیوەستێنێت، شۆڕشەکانی کوردیش بۆ گەیشتن بە ئامانجی ڕەوای گەلەکەمان وەکو شۆڕشانی تری دونیا بێبەش نەبووە لەوەی کار و کردەوەی تیرۆری دەرهەق بە کەسایەتیەکانی بکرێت، جا چ لە ئاستی تیرۆری کەسی بێت، یان لە ئاستی تیرۆری ئەقڵی دا، لە شۆڕشی ئەیلوولیش چەندین کاری تیرۆرستی بەرانبەر کەسیایەتیەکان کرا، تا دەگاتە بڵندترین ئاست، کە هەوڵی تیرۆرکردنی مستەفا بارزانی و ئیدریس بارزانی و چەندین کەسایەتی دیکە. ئەگەر چی هێشتا شۆڕشی ئەیلوول هەڵنەگیرسابوو، کارهی تیرۆرستی هەر هەبوو بەرانبەر کەسایەتیە کوردەکان، کاتێک کە مستەفا بارزانی لە مانگی تشرینی یەکەمی ١٩٥٨، سەردانی لەشکری دووی سوپای عێراق دەکات لە شاری کەرکووک، کە چاوی بە گەورە ئەفسەرانی لەشکری ناوبراو دەکەوێت، ئەفسەرێکی تورکمان بە ناوی هیدایەت ئەرسەلان[1] بۆمبێك دەخاتە ناو ئەو هێلیکۆپتەرەی کە مستەفا بارزانی تێدایە تا لە کاتی گەڕانەوە بتەقێتەوە، خۆشبەختانە ئەفسەرێکی کورد هەستی بەو کردەوە کرد و سەرئەنجام پیلانەکەی پووچەڵ کردەوە، ئەفسەرە تورکمانەکەش لە ترسان دڵی دەوەستێت و دەمرێت. زۆر جار هەوڵی تیرۆرکردنی مستەفا بارزانی بە شێوازی جۆراوجۆر دراوە، بەڵام سەرکەوتوو نەبوون.

---

(١) حامید گەوهەری، مستەفا بارزانی پێشمەرگە و سەرۆك چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی ڕۆژهەڵات _ ٢٠١٧) ل ٢١١.

هەوڵی تیرۆرکردنی ئیدریس بارزانی

دوای ئەوەی لە ڕۆژی ١٩٧٠/١٢/١ لەسەر ڕاسپاردەی مستەفا بارزانی، بۆ هەندێک کار و بەدواداچوونی جێبەجێکردنی ڕێککەوتننامەی ١١ی ئادار بە تایبەتی، بابەتی ئەو (١٢) بەتالیۆنەی پاسەوانی سنوور[١]، ئیدریس بارزانی بە یاوەری محەمەد عەزیز قادر دەچن بۆ بەغدا، تا چاویان بە بەرپرسانی باڵای عێراقی و وەزیرە کوردەکانی بەشدار لە حکوومەتی عێراقی بکەوێت، دوای چەندین دیدار و چاوپێکەوتن لەگەڵ سەرکۆمار و جێگری سەرکۆمار، قەدەری خوای گەورە وابوو مەسعود بارزانی بەهۆی بەڕێوبەری پۆلیس هەولێر شێخ ڕەزا گوڵانی داوا دەکات کە ئیدریس بارزانی بگەڕێتەوە کوردستان، دوای ئەوەی لەسەر ئەم داوایەی گەڕانەوەی بۆ کوردستان نەیتوانی کارەکانی تەواو بکات، ئەو کارانەی کە ماون بە محەمەد عەزیز قادری دەسپێرێت کە لە ماوەی دوو ڕۆژ بە تەواوبوون، یا نەبوون بگەڕێتەوە و بەغدا جێبهێڵێت و کاری حەمید بەرواریش تەواو بکات، هەر ئەو ڕۆژە ١٩٧٠/١٢/٦ ئیدریس بارزانی بەبێ ئەوەی کەس پێی بزانێت، بە تەکسی دەگەڕێتەوە بۆ هەولێر و هەمان شەو لە بۆسەیەك بۆ تیرۆرکردنی ئیدریس بارزانی کە ئۆتۆمبێلەکەی ناسرابوو لە چەند شوێنك، لە بۆسەدا دەبن لەسەر ڕێگای شوێنی مانەوەی لە شاری بەغدا، سەرئەنجام کاتژمێر (١٠)ی شەو ئۆتۆمبێلەکەی ئیدریس بارزانی دەکەوێتە بەر دەستڕێژی گولەی بۆسەچیەکان و وا دەزانن ئیدریس بارزانییە[٢]، لە ئەنجام حەمید بەرواری زۆر بەسەختی بریندار دبێت، بەڵام محەمەد عەزیز و شوفێرەکە سەلامەت دەبن، دوای ئەوەی سەرکۆماری عێراق لە ١٩٧٠/١٢/٨ شاندێك کە لە سەمیر نەجم و فوئاد عارف[٣] پێکهاتبوو دەنێرێت بۆ لای مستەفا بارزانی، بەمەبەستی ئیدانەکردنی ئەو کارە تیرۆرستیە و بێئاگایی حزبی بەعس و حکوومەت لەو کردەوەیە، لەسەر ئەو کارە سەدام حوسێن وەك جێگری سەرکۆمار پەیمان

---

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد . شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم،چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٦٢.

(٢) فایز الخفاجي، الاغتیالات السیاسیة لکورد العراق (١٨٣٨-٢٠٠٣)، الطبعة الاولى (بغداد _ دار سطور للنشر و التوزیع _ ٢٠١٩) ل ٩٧.

(٣) شکیب عقراوی، سنوات المحنة فی کردستان، الطبعة الثانیة، (اربیل _ مطبعة مناره _ تموز ٢٠٠٧)، ص ٣١٠.

دەدات، کە بە ڕاستی بە دوای ئەو پرسە بکەوێت و سزای ئەو کەسانە بدات کە ئەو کارە قێزەونەیان کردووە، هەر بۆ ئەم مەبەستە سەدام نامەیەك بۆ مستەفا بارزانی دەنێرێت کە ئەوەی خوارەوە دەقی نامەکەیە[1]:

برای ئازیزم باوکی ڕێزداری ئیدریس

سڵاوێکی برایانە ... هیوام وایە چاك بی.

ڕێکەوت هەر وای دەوێت لە بارەی گیروگرفتێکەوە نەبێت نامەت بۆ نەنووسم. من هیوام وایە هەوڵ و تەقەڵامان هەمیشە سەرکەوتوو بێت، بۆ هەرچییەك کە چاکەی گەلەکەمان و بەتینکردنی برایەتیمانی تێدا بێت.

برام باوکی ئیدریس، ئۆتۆمبێلەکەی ئیدریس شەوی دووشەممە نێزیکەی کاتژمێر یەك تووشی دەستدرێژییەك بوو بەتەقە لێکردنی. لەو ڕووداوەدا حەمید بەرواری پێکا و ئەوانی تر ڕزگاریان بوو. ئەی برا، مەبەست لەم ڕووداوەدا ئیدریس نەبوو، هەرچەند ویستی خودا ئەوەی لادا کە بوو، مەبەست لەم ڕووداوە پێوەندی ئێمە و ئێوە بوو، مەبەست ئەوە بوو عێراق سەرلەنوێ بگەڕێتەوە بۆ خوێن لەبەرچوون و ڕۆڵەکانی ئەم گەلە و سەرکردە دڵسۆزەکانی کە بڕیاریان دابوو یەکێتیەکەی وڵاتەکەیان پتەو بکەن و لەسەر بنەمایەکی نەلەقیو دایمەزرێنن. لام وایە ئەو قسەیەت لە بیربێ کە ئەو ڕۆژە پێم وتی کاتێک بەیانەکەمان واژوو کرد بەوەی پێویستە گەشبین نەبین و ئیتر لامان وابێ نارەحەتیمان لەگەڵ واژووکردنی بەیانەکەدا بڕایەوە و پیاوخراپە چڵکاوخۆرەکانی نۆکەری ئیمپریالیزمیش بڕانەوە. ئەو ئیمپریالیزمەی بۆ یەکەمین جار لە ژیانیدا لە عێراق بەرەوڕووی کاری مەزنی بەیانی ئاشتی، بەیانی ١١ی ئادار بووەوە، بێگومان هەناسەی هاتووەتەوە بەبەردا و دەستی کردووە بەنەخشەکێشان بۆ خراپکردنی پێوەندیی نێوانمان و لەگەڵ ئەم وڵاتە خۆڕاگرە پاڵەوانەدا. ڕووداوی لێدانی ئۆتۆمبێلەکە یەکەمین خراپە نەبووە لە ئاست پێوەندی نێوان ئێمە و ئێوە کراوە و هەروەها دواخراپەش نابێت، بەڵام بە هیمەتی ئێوە و بە هیمەتی هەموو دڵسۆزانی ئەم وڵاتە، ئێمە لە بەتینکردنی برایەتیماندا هەر بەرەوپێش

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد . شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم،چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٢٨٣.

دەچین و بای شەڕ و شوومیش لەمەوپاش ناتوانێ زیانی پێ بگەیەنێت. ئێمە لەمەوپاش لە ڕێگەی ئەو لێکۆڵینەوەیە کە ڕاستەوخۆ چاودێری و سەرپەرشتی دەکەین، دەگەینە ئەو سەرە داوانە کە لە پشت ئەم ڕووداوە نامەردانەیەوە خۆیان حەشار داوە. نۆکەرانیش لەمەولا دەبینن کەس نییە لە پێش دەمی سزای مێژوودا تکایان بۆ بکات.

سڵاوم بۆ گشت برایان و هیوای سەرکەوتنم بۆتان

براتان

سەدام حوسێن

١٩٧٠/١٢/٧

بڕیاری یەکلاییکردنەوەی کێشە

دوای زیاتر لە ساڵێك و شەش مانگ ئینجا دادگای شۆڕشی بەعس، بڕیاری بەسەر چەند کەسێك سەپاند کە لەو کارە بەشدار بوون، ئەمەی خوارەوە ناوەڕۆکی نووسراوی ئاراستەکراو بۆ لێژنەی ئاشتی نێوان حکوومەتی عێراقی و شۆڕشی ئەیلوولە و بڕیاری تۆمەتبارکردنی تاوانباران کە دادگای شۆڕشی بەعس دەریکردووە:

کۆماری عێراق

ژمارە:ل.س /١٢٢١

ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

مێژوو:١٩٧٢/٦/١٧

زۆر نهێنی

بۆ/ بەڕێز محەمەد مەحمود عەبدولڕەحمان / بەڕێز عەزیز شەریف

بابەت / یەکلایی کردنەوەی کێشە

لەسەر ئەوەی پێشنیازتان کردبوو لە کۆبوونەوەی لێژنەیەك، وا بڕیاری ئەو حوکمەتان بۆ هاوپێچ دەکەین کە لە مێژووی ١٩٧٢/٤/٢٠، لە ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشەوە دەرچووە، لە بارەی کێشەی دەستدرێژی کردنەسەر ئۆتۆمبێلەکەی ئیدریس بارزانی لە بەغدا، بۆ ئاگاداری.

سکرتێری لێژنەی ئاشتی

عوسمان محەمەد فایق

وێنەیەك بۆ/ بەڕێزان ئەندامانی لێژنەی ئاشتی

(ئەوەی خوارەوە بڕیاری تاوانبارکردن و حوکمەکەیە)

بڕیاری تاوانبارکردن:

١. تاوانبارکردنـی تۆمەتبـار عاسـف ئەحمـەد زێبـاری بـە گوێـرەی مـاددە ٣٠/١٩٤ لـە یاسـای سـزادان و دیاریکردنـی سـزاکەی بەپێـی ئـەوە.

٢. تاوانبارکردنـی هـەردوو تۆمەتبـار محەمـەد دێوانـە و قەرتـوس موسـا بـە گوێـرەی مـاددە ٣٠/١٩٤ لـە یاسـای سـزادان و دیاریکردنـی سـزاکەیان بـە پاشـملە (غیابـی) بەپێـی ئـەوە.

٣. لەبـەر ئـەوەی نەسـەلمێنرا کـە هـەردوو تۆمەتبـار ئەحمـەد لەتیـف زێبـاری و عەبدولقەهـار فـارس تاوانەکەیـان ئەنجـام دابێـت و ڕۆڵـی ئـەوان تەنیـا دەسـتدرێژیکردن و نەخشەکێشـان بـووە، لەبـەر ئـەوە دادگا بڕیـاری تاوانبارکردنـی دان بـە گوێـرەی بڕگـە(١) لـە مـادە (٥٦) لـە یاسـای سـزادان و دیاریکردنـی سـزاکەیان بەپێـی ئـەو ماددەیـە.

بڕیارەکـە بەڕێککەوتنـی هەمـوو ڕایـەکان دەرچـووە و بـە ئاشـکرا لـە١٩٧٢/٤/٢٠ تێیگەیەنـرا.

موقەددەمی یاسایی	عەقید	دادوەر
ڕاغب فەخری	یونس مەعروف دووری	عەبدولکەریم ئیبراهیم نەجاڕ
ئەندام	ئەندام	سەرۆکی دادگای شۆڕش

بڕیاری حوکم

سەرۆکاییەتی دادگای شۆڕش

(بەغدا)

ژمارەی داوا:١٧٥٨/ج/١٩٧١

مێژوو:١٩٧٢/٤/٢٠

لـە ١٩٧٢/٤/٢٠دا دادگای شـۆڕش بـە سـەرۆکایەتی دادوەر عەبدولکەریـم ئیبراهیـم نەجاڕ و ئەندامیەتیـی عەقیـد یونـس مەعـروف دووری و موقەددەمـی یاسایی ڕاغـب فەخـری و بەنـاوی گـەل ئـەم بڕیـارەی دەرکـرد.

١. حوکمدانـی عاسـف زێبـاری بـە بەندکردنـی تـا کۆتایـی تەمـەن (مؤبـد)، بەمەرجێـك مـاوەی گیرانەکـەی بـۆ ئەژمـار بکرێـت بـە گوێـرەی مـاددە ٣٠/١٩٤

لـە یاسـای سـزادان.

٢. حوکمدانـی هـەردوو هەڵاتـوو محەمـەد دێوانـە و قەرتـوس موسـا بـە پاشـملە (غیابـی)، بـە بەندکردنـی تـا کۆتایـی تەمـەن (مؤبـد) بـە گوێـرەی مـاددە ٣٠/١٩٤ لـە یاسـای سـزادان.

٣. حوکمدانـی هـەر یـەك لـە ئەحمـەد لەتیـف زێبـاری و عەبدولقەهـار فـارس بـە بەندکـردن بـۆ مـاوەی حـەوت سـاڵ، بەمەرجێـك مـاوەی گیرانەکەیـان بـۆ ئەژمـار بکرێـت ئەمـەش بـە گوێـرەی بڕگە(١)لـە مـاددە ٥٦ لـە یاسـای سـزادان.

٤. دەسـت بەسـەرداگرتنی چـەك و فیشـەك و قەوانـە بەتاڵـەکان و ناردنیـان بـۆ بەڕێوەبەرایەتیی(عینـة) بەپێـی ڕێـکارەکان.

٥. وا دادەندرێـت تاوانەکانیـان بـە کەتنێکـی ئاسـایی زیـان بەشـەڕف نەگەێنـێ، بەپێـی ئەحکامـی یاسـایی ئیعتیبـار بـۆ گەڕانـەوەی ژمـارە ٣ی سـاڵی ١٩٦٧ هەموارکـراو.

بڕیارەکـە بەڕێککەوتنـی هەمـوو ڕاکان دەرچـووە و بـە ئاشـکرا لـە١٩٧٢/٤/٢٠ تێیگە یە نـرا.

موقەدەمی یاسایی	عەقید	دادوەر
ڕاغب فەخری	یونس مەعروف دووری	عەبدولکەریم ئیبراهیم نەجار
ئەندام	ئەندام	سەرۆکی دادگای شۆڕش

الجمهورية العراقية
مجلس
قيادة الثورة
لجنة السلام

العدد : ل ۰ س ۱۲۲۱/۰
التاريخ : ۱۹۷۲/٦/۱۷

سري للغاية

الى : —

السيد محمد محمود عبد الرحمن / السيد عزيز شريف

الموضوع : حسم قضية

بناء على ماطرحتموه في اجتماع هذه اللجنة ...

نرفق طيا قرار الحكم الصادر من محكمة الثورة بتاريخ ۱۹۷۲/٤/۲۰ في قضية الاعتداء على سيارة ادريس البارزاني ببغداد للاطلاع .

نسخة منه الى : —
السادة اعضاء لجنة السلام

سكرتير لجنة السلام
عثمان محمد فائق

قرار الادانة بعد المقدمة ...

۱— ادانة المتهم عاصف احمد الزيباري وفق المادة ۲۰/۱۲٤ من ق ۰ ع وتحديد عقوبته بمقتضاها .

۲— ادانة المتهمين الهاربين محمد ديوانه وقرطوس موسى وفق المادة ۲۰/۱۹٤ من ق ۰ع وتحديد عقوبتهما غيابيا بمقتضاها .

۳— ولعدم ثبوت أشتراك المتهمين لطيف احمد الزيباري وعبد القهار فارس بارتكاب الجريمة بل أن دورهما كان هو الاعداد والتخطيط لها لذا قررت المحكمة ادانتهما وفق الفقرة ۱ من المادة ٥٦ من ق ۰ ع وتحديد عقوبتهما بمقتضاها .

قرار صدر باتفاق الاراء وافهم علنا في ۱۹۷۲/٤/۲۰ .

المقدم الحقوقي
راغب فخري
عضو

العقيد
يونس معروف الدوري
عضو

الحاكم
عبدالكريم ابراهيم النجار
رئيس محكمة الثورة

طبق الاصل
مجلس قيادة الثورة
لجنة السلام

رئاسة محكمة الثورة
بغداد
عدد الدعوى : ۱۹۷۱/ج/۱۷٥۸
التاريخ : ۱۹۷۲/٤/۲۰

قرار الحكم

تشكلت محكمة الثورة بتاريخ ۱۹۷۲/٤/۲۰ برئاسة الحاكم السيد عبدالكريم ابراهيم النجار وعضوية العقيد يونس معروف الدوري والمقدم الحقوقي راغب فخري واصدرت باسم الشعب القرار الاتي : —

۱ — الحكم على عاصف الزيباري بالسجن المؤبد على ان تحسب له موقوفيته وفق المادة ۲۰/۱۹٤ من ق ۰ ع ۰

۲ — الحكم على الهاربين محمد ديوانه وقرطوس موسى غيابيا بالسجن المؤبد وفق المادة ۲۰/۱۹٤ من ق ۰ ع ۰

۳ — الحكم على كل من عبد القهار فارس الزيباري ولطيف احمد الزيباري بالسجن لمدة سبع سنوات على ان تحسب لهم موقوفيتهم وذلك وفق الفقرة ۱ من المادة ٥٦ من ق ۰ ع

٤ — مصادرة الاسلحة والاعتدة والظروف الفارغة وارسالها الى مديرية العينة وفق الاصول ۰

٥ — اعتبار جريمتهم جناية عادية غير مخلة بالشرف حسب احكام قانون رد الاعتبار المرقم ۳ لسنة ۱۹٦۷ المعدل ۰

قرار صدر باتفاق الاراء وافهم علنا في ۱۹۷۲/٤/۲۰ ۰

المقدم الحقوقي
راغب فخري
عضو

العقيد
يونس معروف الدوري
عضو

الحاكم
عبد الكريم ابراهيم النجار
رئيس محكمة الثورة

طبق الاصل
مجلس قيادة الثورة
لجنة السلام

گۆڕینەوەی نامە لە نێوان مەلا مستەفا بارزانی و سەرکردایەتی عێراق

نامەی مستەفا بارزانی بۆ سەرکۆماری عێراق

برای ئازیز سەدام حوسێنی بەڕێز، جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش

السلام علیکم و رحمه الله و برکاته

چەند زانیارییەکمان لەچەند سەرچاوەیەکەوە بۆ هاتووە، وا دەگەیەنن کە هەندێک برایان لە ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش، دڵیان بەو هەڵوێست و گیروگرفتانە ناکرێتەوە کە برامان محەمەد مەحمود عەبدولڕەحمان دەیانخاتە ڕوو لە بارەی کێشەی کورد و بەیاننامەی ١١ی ئادارەوە، هەندێك پروپاگەندە و قسە و قسەڵۆکمان بیستووەتەوە کە خزمەتی بەرژەوەندیی گشتی ناکەن و زیان بەناو و ناوبانگی حزبی ئێمە و ئەو پێوەندییانە دەگەیەنن کە لە نێوانماندا هەن لەم ڕووەوە.

هەر لە دیداری یەکەمەوە، پێویستیی بەکارهێنانی ڕاشکاویتان بەباش زانی وەك هۆیەك بۆ تێگەیشتنی ئەو گیروگرفتانەی ڕێگە بە بەیاننامەی ئادار دەگرن و هەر لەم دەروازەیەشەوە دەمانەوێ ئەوە بەیان بکەین کە برامان محەمەد مەحمود بەتەواوەتی نوێنەرایەتیی دیدوبۆچوونی ئێمە دەکات و بەئەمانەت و دڵسۆزییەوە تەعبیر لەو ڕا و پێشنیازانە دەکات کە ئێمە بۆی دەنێرین، ئەمە ڕێگەی ڕاستە کە دەبێ بگیرێتەبەر و پێیدا بڕۆین و لە ڕێگەی ئەوەشەوە ئەو پێوەندییە بەهێز کەین کە لە نێوان هەردوو حزبەکەماندایە و ڕایەڵی پێوەندیی برایانەی، نێوان هەردوو گەلی عەرەب و کورد قووڵ کەینەوە، ئەوەیش کە دەیخاتە ڕوو لە خۆیەوە نایهێنێ وەك هەندێك وا دەزانن، لەبەر ئەوە هیوام وایە لەو ڕاستییە بگەن و بەبرایانی سەرۆك و ئەندامانی ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕشی ڕابگەیەنن، ئێمە وای دادەنێین کە بەردەوامبوونی لە بەرپرسارییەتییەکانی ئێستای خزمەتی بەرژەوەندی گشتی دەکات و ئەو جێی متمانە و باوەڕە لە لایەن ئێمە و برایەکانی ترمانەوە و ئەگەر وا نەبووایە، ئێمە بڕوامان وایە، ئەو وای بەباشتر دەزانی کە لێرە لای ئێمە کار بکات ئەگەر خوازیاری و ئارەزوو بدەینە دەست خۆی.

هیوامان وایە کە ئەم بابەتە جێی بایەخدانی ئێوە و براکانی ترتان بێت

و ئـەو بارودۆخـەش هەڵبسـەنگێنن کـە ناوچەکـەی ئێمـەی پێـدا تێپەڕبـووە، ئـەو بارگرانـی و ئاستەنگانەش ئێمـە ڕووبەڕوویـان دەبینـەوە و ناچاربووڼـان لەسـەر گەورەتریـن ئاسـت کـە ئـەو پـەڕی ئـەرك بەکاربێنیـن بـۆ چارەسـەری ئـەم بارودۆخـە و لـە بـەر ڕۆشـنایی ئـەو ڕاسـتییانەدا لـە هەڵوێسـتی جەماعەتـی ئێمـە بگـەن.

لە کۆتاییدا ئەو پەڕی ڕێزمان قبووڵ بفەرموون.

براتان

مستەفا بارزانی

٥ / ٢ / ١٩٧١

نامەی سەدام حوسێن بۆ مستەفا بارزانی

برای ئازیز باوکی ڕێزداری ئیدریس

سڵاوێکی برایانە ... هیوام وایە لە خۆشیدا بن

نامەکـەی ئـەم دواییەتـان... ئێمـە ئـەو نیازانەمـان لـە بـارەی برامـان محەمـەد مەحمـودەوە نییـە کـە باسـتان کـردوون. هێشـتا هـەر جەخـت لەسـەر دوو کاری بنەڕەتـی دەکەمـەوە:

یەکەم ، ڕاشکاوی و ڕاشکاویی زیاتر و نیازچاکی.

دووەم، گـەورەی خێـزان لـە عـەرەب و کـورد دوور بێـت لـە هەڵـە، بـۆ ئـەوەی ڕۆڵـی چاکـەکار لـە نێـوان هـەر یەکێـك لـە تاکەکانـی خێزانەکەیـدا ببینـێ، چونکـە گـەر کەوتـە نـاو هەڵـەوە، ئەمـە وای لـێ دەکات، نەتوانێـت دەوری چاکـەکار و دادوەر ببینێـت.

ئـەی بـرای ئازیـز، بـڕوام وایـە، بگرە بەدڵنیاییـەوە دەڵێـم، ئـەوەی زیاتـر ئیمپریالیـزم و نۆکەرەکانـی پەسـتکرد یەکێتیـی نیشـتمانیی گەلەکەمـان بـوو لـە دوای بەیاننامـەی ١١ی ئـادار و ئـەوەی زیاتریـش قەڵسـی دەکات، بوونـی ئـەو نیازچاکییەیـە لامـان، بـۆ هەنـگاو هەڵگرتـن بـۆ پتەوکردنـی یەکێتیـی نیشـتمانی و بـەرەی ناوخۆیـە بەشـێوەیەك کـە توانـای ڕووبەڕووبونـەوەی ئیمپریالیزمـی هەبـێ لـە پێگـەی بەهێزتـر. ئـەو هەنـدە تێبینییانـەی هەندێـک بـرا لـە بـارەی محەمـەد مەحمـودی

برامانەوە، یان کەسێکی تر جگە لەو تۆماری دەکەن، ئەوا هەندێک لە ڕەخنە لە شێواز گرتن و شێوەی خستنە ڕووەوە سەر هەڵدەدەن، چونکە گرنگ نییە ئێمە ڕەفتار بەوە بکەین کە دەمانەوێت، بگرە گرنگ ئەوەیە ئەو ناوەندەش کە کار لە ڕێگەیەوە دەکەی،ن قەناعەت بەوە بکات کە ئێمە دەمانەوێ، جا لێرەدا کە شێواز و ڕۆڵی بنچینەیی لە یەکخستنی قەناعەتەکاندا دەگێڕێت و هەر ئەمەشە دەبێت هەر هەموومان لە پێوەندی و یەکگرتنەکەماندا سوور بین لە سەری.

من لە ڕۆژنامەی (التاخی) و شێوازی لە چارەسەرکردنی کاروبار کە زۆرجار وای دەردەخات، هەروەك ئەوەی حیسابێکیش بۆ دواڕۆژ بکات لە کۆکردنەوەی ئۆپۆزسیۆن، یان چارەسەرکردنی کێشەی تر، ڕازی نیم و ئەمەش سوود بەو کێشە هاوبەشە ناگەیەنێت کە کاری لە پێناودا دەکەین.

لەم ڕۆژانەی دواییدا قسە و قسەلۆك و پڕوپاگەندە لە بارەی نیازەکانەوە زۆر بووە و من بەگیانی بەرپرسایەتی و برایەتی و بڕوای بڵاوە ئەوە دووپات دەکەمەوە، ئەوەی ئێوە دەیبیستن لە خەون و خەیاڵی قین لە سك و خۆ دانووسێن و ئیمپریالیزم بەولاوە چیتر نییە و، بەپێی داگرتنەوە جەخت دەکەم کە ئەو خەونانە ڕێگەیەك بۆ وەدیهاتن نادۆزنەوە، چونکە نیاز و بڕیارەکانمان بەتەواوی بەپێچەوانەی ئەوەیە.

هەڵوێستی ئەم دواییەی برایان لە بارەی یەکێتی و سەندیکاکانەوە، ئەوەی کە ئەگەر خوا ڕێی نێوان ئێمە و جێبەجێکردنی بگرتبایە بەر باشتر بوو، زۆر توند بوو بەجۆرێك ناکرێ خزمەتی کێشەی هاوبەش بکات، بە هەرحاڵ هەڵوێستی وشك بوون و ئێمە بەو هیوایە بووین، تۆ قورسایی خۆت بخستایەتە سەر، تا وای بکردایە چارەسەرکردنەکان نەرمتر بوونایە، بێ ئەوەی ئەمە وا بگەیەنێت، گوایا ئێمە داوا لە تۆ و لە برایان بکەین، واز لەو مافە نەتەوایەتییانە بێنن کە بەیاننامەی ١١ی ئادار لەخۆی گرتووە، چونکە بەپێی دیدوبۆچوونی ئێمە، بیرکردنەوە لەوە نەك هەر هەڵەیە، بگرە بەخیانەت دادەنرێت لە ئاواتەکانی گەلی عێراق و بەرژەوەندییەکانی بەگشتی.

زۆر ئارەزوو دەکەم سەردانێکی ئێوە و ناوچەکە بکەم، بەڵام بارودۆخ، وەکو خۆت دەیزانی، وا لە هەمووومان دەخوازێت زیاتر کار بکەین و بەپەرۆشەوە بین بۆ ئەوەی بە یەکجارەکی عێراق بخەینە سەر ڕێگەی ئارامی و خۆڕاگری، لە خوا

دەپاڕێمەوە دەستی ئەو خێرخوازانە بگرێ کە گەلەکەی خۆیان خۆش ویستووە و لە پێناویدا چاکە و خێریان کردووە.

سڵاوم بۆ ئیدریس و مەسعود و دکتۆر مەحمود و براکانی تر و هەر بژین.

برات

سەدام حوسێن

٢ / ٣ / ١٩٧١

وەڵامی مستەفا بارزانی بۆ نامەکەی سەدام حوسێن

سیادەتی برای ئازیز سەدام حوسێنی بەڕێز

جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش

دوای سڵاو ڕێز

لە تەندروستیتان دەپرسم و ئومێدی بەردەوامیی تەندروستی و پێشکەوتنتان بۆ دەخوازم و لە سایەی خواوە ئێمە باشین. بەدڵخۆشییەوە نامەکەی ٢ / ٣ / ١٩٧١ تانم وەرگرت و بەبایەخەوە ئاگاداریی هەموو ئەوە بووم کە تێیدا هاتبوو و شێوازە برایانە ڕاشکاوییەکەتان دەنرخێنم و ئەوە بەباشترین ڕێگە دادەنێین، بۆ چارەسەرکردنی بارودۆخی وڵاتەکەمان و بۆ پیادەکردنی ئەو پرەنسیپە، ئێمە براکانمان ڕادەسپێرین کە هەمیشە لە هەموو بوارێکەوە پابەندی بن، تا بۆمان بکرێت دەستنیشانی کەموکوڕی و گیروگرفتەکان بەو ڕاستییەی خۆیان بکەین و بەمەش دەکرێ لە کاروبارەکان بگەین و لە ڕێگەی ئەوەشەوە دەکرێ چارەسەری لەبار بدۆزرێتەوە و جەخت لە سەر نیازچاکی بۆ خزمەتی ئەم وڵاتە بکرێتەوە.

برای ئازیز، هەموومان دەزانین چۆن بەیاننامەی ١١ی ئادار واژوو کرا و سەرەڕای تێگەیشتنی هاوبەش لە نێوان هەردوو حزبەکەمان لە بارەیەوە، بەڵام دەوری سەرەکیی ئێوە و کارکردنی جیدیانە و دڵسۆزیتان لە پێشەوەی هەموو ئەو کارانە بوون، کە ئەو دەسکەوتە مەزنەی بۆ هەردوو حزبمان و سەرتاپای گەلی عێراق وەدیهێنا و بەئەرکی خۆشمانی دەزانین، کە بۆ هەموو ئەوانە بەئەمەك بین و سەر لەنوێ وەستامان شانبەشانی ئێوە و هەموو ئەو دڵسۆزانەی کاریان

کـردووە و بەدڵسـۆزیش لـە پێنـاوی چەسـپاندن و قووڵکردنـەوەی بەیاننامەکـە کار دەکـەن، دووپـات دەکەینـەوە و بەئاشـکرا و ڕاشـکاوی دەڵێیـن ئێمـە جیـدی بووینایـە لـە ڕۆیشـتن بەهەمـان ڕێگـە کـە ڕاسـتەوخۆ دوای واژووکردنـی بەیاننامەکـە بـۆ ماوەیەکـی کـورت پێیـدا ڕۆیشـتین، پێویسـتمان بـەوە نەدەبـوو گلەیـی و گازانـدە لـە یـەك بکەیـن لـە ئەنجامـی هەندێـك هەڵوێسـت، بەرانبـەر هەندێـك کێشـە کـە لـەم دواییـەدا لەسـەر شـانۆ دەرکەوتـن، بـەڵام ئێمـە هەسـت بـەوە دەکەیـن کـە کەسـانی ڕێگەگـر ئەوانـەی دەسـکەوتیان لـە بەیاننامەکـەدا نییـە، تەنگـژە دروسـت دەکـەن و کۆسـپ دەخەنەبـەر ڕێـڕەوی گەلـی عێـراق، لـە گەلێـك ناوچـەدا و لـەو ڕێگەیەشـەوە شـەڕی حزبـی بەعسـی سۆشیالیسـتی عـەرەب و پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و یەکێتیـی نیشـتمانی دەکـەن و، بەمـەش ئەوانـە باشـترین خزمەتـی دوژمنانـی گەلەکەمـان دەکـەن.

بـرای ئازیـز... ناڵێـم ئێمـە لـە هەڵەکـردن پارێزراویـن، بـەڵام دەوری یەکلاکـەرەوە بەدەسـتی بەرپرسـە دڵسـۆزەکانە و ئەوانـە لـە توانایاندایـە باشـترین داڕشـتن و شـێوە بدۆزنـەوە بـۆ گەیشـتن بەئامانجـی هاوبـەش و هەمووشـمان ئامادەبیـن پشـتگیری ئـەو جـۆرە هەڵوێسـتانە بکەیـن کـە خزمەتـی هەمـووان دەکـەن. تێبینییەکانـی ئێوەمـان لەسـەر (التاخـی) بەڕەچاوکردنـەوە وەرگـرت و بەبرایانمـان ڕاگەیانـد کـە چاودێـری لەسـەر ئـەو شـتانەی لـە ڕۆژنامەکـەدا بڵاودەکرێنـەوە تونـد بکـەن.

ئـارەزووم لـە بەیەکگەیشـتن لەگەڵتانـدا لـە ئارەزووکردنـی ئێـوە کەمـتر نییـە، بـەڵام لەگـەڵ ئەوەشـدا تەقدیـری بارودۆخـی ئێـوە دەکـەم و هـەر بەپشـتیوانێکی پتـەوی چەسـپاوی ئێـوە و هەمـوو ئەوانـە دەمێنینـەوە، کـە ئامانجیـان خێـر و ئارامیـی ئـەم وڵاتـە و بەختیاریـی گەلـی عێراقـی ئازیزمانـە و داوا لـە خـوای گـەورە دەکەیـن دەسـتمان بگرێـت بـۆ وەدیهێنانـی ئاواتـە هاوبەشـەکانمان و هـەر بەسـەرکەوتوویی بمێنـن.

براتان

مستەفا بارزانی

١٩٧١ / ٣ / ٧

نامەیەك لە مستەفا بارزانییەوە بۆ سەرکۆماری عێراق

سیادەتی سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش

برامان موهیب ئەحمەد حەسەن بەکر

السلام علیکم و رحمة الله و برکاته

بەسوپاس و ڕێزەوە، نامە برایانەکەتانم وەرگرت کە مورتەزا حەدیسیی برا هێنابووی و تێبینییەکانی ئێوە و برایانی ئەندامانی ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕشی بەڕێزی تێدا بوو لە بارەی نامەکەی پێشووم لە ١٧ / ٣ / ١٩٧١. جا پێش ئەوەی بچینە نێو ئەو وردەکارییانەی لەم نامەیەدا باسیان دەکەین، بەپێویستی دەزانین ئاماژە بەهەندێک بنەمای بنچینەیی و ڕاستیی مێژوویی بکەین، کە دەیانکەین بەڕێبەر لەو هەوڵ و تەقەلایانەماندا کە دەیانەوێت قەلای پێوەندییەکی برایانە لە نێوان هەردوو نەتەوەی عەرەب و کورد لە عێراق و نێوان هەردوو حزبی هاوپەیمانمان و نێوان هەموو ڕۆڵەکانی گەلەکەمان لە هەموو لایەکی کۆماری عێراق بنیات بنێن.

ئێمە، سیادەتی سەرۆك، لە دروستکردنی پێوەندییەکانمان لەگەڵ حکوومەتی نیشتمانیدا و هەموو حکوومەتە عێراقییەکانی پێشوو لەوەوە سەرچاوە دەگرین، کە ئێمە و ئێوە سەر بەدوو میللەتین لەم ناوچەیەدا لە کۆنەوە بووین بە برا و مێژوو ڕایەڵی پێوەندیی برایانە و خەباتی زۆری لە نێوانیاندا توندوتۆڵ کردووە، ئێمە هەمیشە ئەرکی کارکردن لە پێناوی پشتگیری و بەهێزکردنی ئەو پێوەندییە مێژووییە پتەوەمان لەسەرە، ئەمە لەسەر ئاستی نەتەوەیی، خۆ لەسەر ئاستی نیشتمانیش لە عێراق، ئەوا حزبی ئێمە، هەر لە دامەزراندنیەوە، دروشمی پێکهێنانی یەکێتی نیشتمانی لە هەموو لایەکی عێراق لەسەر بناخەی یەکگرتنی خۆویستانە و یەکسانی نێوان هەردوو نەتەوەیی عەرەب و کورد و ڕۆڵەکانی گەلی عێراق بەشێوەیەکی گشتی و داننان بەماف و ئەرکی یەکتر و بەیەکەوە تێکۆشانی بەرزکردووەتەوە، لە پێناو وەدیهێنانی ئامانجەکانی گەلی عێراقمان بەعەرەب و کورد و کەمایەتییەکانییەوە. ساڵانی شەڕی پڕ لە داخ کە لە نێوان ئێمە و حکوومەتە عێراقییە یەك لە دوای یەکەکاندا ڕوویدا بۆ ماوەی نێزیکەی دە ساڵ، هۆیەکەی دەسەڵات سەپاندن و زۆرداریی ئەو حکوومەتانە بوو لەمەوپێش و حەزکردنیان بەتێکدانی ئەو هاوسەنگی و بەهایانە بوو کە

لەسـەرەوە بـاس کـراون.

بەیاننامـەی ١١ی ئاداری مێژوویـی بـۆ ئـەوە هـات، تـا سـنوورێك بـۆ ئـەو گاڵتـە و یاریکردنـە بـە بەرژەوەندیـی گـەل و نیشـتمان دابنێـت و لـە کاتـی خۆیشـیدا هەمـوو قەناعەتیـان بـەوە هێنـا و هـەر هەمووشـمان لەسـەر ئـەو قەناعەتـە تـەواوە و بـڕوا ڕەهایـە دەمێنینـەوە کـە هـەر جێبەجێکردنـی بەیاننامـەی ئـادار بـەدەق و ناوەڕۆکـەوە ئـەو ڕێگـە ڕاسـتەیە کـە دەبـێ بـە حکوومـەت و گەلـەوە، بەعـەرەب و کـوردەوە، لەگـەڵ هەمـوو حزبـەکان و هێـزە چاکەخـوازەکان لـە وڵاتـدا پێیـدا بڕۆیـن، چونکـە هـەر ئـەو تاکـە ڕێگەیـە بتوانێـت ئارامـی و ئاسـایش و گەشـانەوە لـە نـاوەوە بـۆ گەلەکەمـان وەدی بێنێـت و پێویسـتییەکانی هێـز و خەباتیـش بـۆ وڵاتەکەمـان سـاز بـکات، بـۆ ئـەوەی دەوری کارای خـۆی لەسـەر هـەردوو ئاسـتی عەرەبـی و نێودەوڵەتـی بگێڕێـت.

ئـەم ڕاسـتییانە وامـان بەسـەردا دەسـەپێنن کـە لـە ئاسـتی ئـەو ئەرکـە مێژوویـی و نیشـتمانی و مرۆییـە قورسـانەدا بیـن، کـە کەوتوونەتـە سەرشـانمان، کاتێـك بەرەنـگاری چارەسـەرکردنی هەندێـك لـەو کەموکـوڕی و کارە نەرێنیانـە دەبینـەوە کـە بەشـێوەیەکی هاوبـەش بەدەسـتیانەوە دەناڵێنیـن. تۆمەتبارکردنـی یەکـتر بـە نامـە و بەیـان نەکردنـی ئـەو ڕێگایانـەی دەکرێـت بەپێـی ئەوانـەوە ڕێگـە چـارەی ڕاسـت و دروسـت بـۆ کێشـە خراوەڕووەکان بدۆزرێتـەوە و پەنابردنەبـەر بـە ئاردکردنـی شـانی لایەنێـك دوور لـە لایەکـەی تـر و هەندێـك جاریـش بارکردنـی شـتەکان زیاتـر لـەوەی کـە واقیـع و ڕاسـتی هەڵیـان دەگـرن، خوانەخواسـتە بـەرەو ڕێگەیەکـی داخراومـان دەبـەن، کـە ناکرێـت دڵسـۆزانی گـەل، پێـی ڕازی بـن و لـە پێـش هەمووشـیانەوە سـیادەتتان. خواسـتی ئێمـە لـە پێشـاندانی ئـەو گیروگرفتانـەی بڕوامـان وایـە هـەن، دەبێـت کارکردنـی جیدییانـەی هاوبـەش بێـت، بـۆ لـە نێوبـردن و پاکتاوکردنیـان و دانانـی بناخـەی کـرداری بـۆ ئەمـە، لەپێنـاوح٠ج وەدیهێنانـی یەکبوونـی زیاتـر لـە نێـوان ڕۆڵەکانـی گەلەکەمـان و بەهێزکردنـی ئـەو هاوپەیمانییـەی لـە نێـوان هـەردوو حزبەکەمانـدا هەیـە و چەسـپاندنی بناخـەی برایانـە و یەکێتیـی نیشـتمانیی گـەل لـە عێراقـی خۆشەویسـتماندا.

سـیادەتی سـەرۆك، لـە نێـو نامەکەتانـدا کـە وەڵام بـوو، هەندێـك کێشـە هاتبـوون ئێمـە بەلایەنێکـی زۆر گرنـگ و مەترسـیداریان دادەنێیـن و لـە بەرانبەریانـدا خۆمـان بەناچـار دەزانیـن کـە دیدوبۆچوونـی خۆمـان لـە بارەیانـەوە بەیـان بکەیـن، وەك کارکـردن بـۆ مافـی ڕەوای بەرگـری لەخۆکـردن و بـۆ ئـەوەی لـەم ڕێگەیـەوە و لەسـەر

بنچینـەی برایەتـی و ئـەو زەحمـەت و ئاسـتەنگانە دەستنیشـان بکەیـن کـە هەمـوو بەدەسـتیانەوە دەناڵێنیـن و بـەوردی دیاریـان بکەیـن و لەسـەر بەرنامـەی کارێـک ڕێکبکەویـن، بـۆ زاڵبـوون بەسـەریاندا، لەپێنـاو وەدیهێنانـی هاندەرێکـی زیاتـر کـە لـە توانـادا بێـت سـەبارەت بـەو پێوەندییـە چاکانـەی هیوامـان پێیانـە، کار لـە پێنـاوی بەهێـز و بەرفراوانکـردن و پێکهێنانیانـدا بکەیـن لەسـەر بنچینـەی ڕاسـت و دروسـت و پتـەوی بـڕوا بەیەکـتر کـردن و تێگەیشـتنی هاوبەشـی کاروبـارەکان، هـەر بـەم بۆنەیەشـەوە دەمـەوێ ئامـاژە بـەوە بکـەم کـە ئـەو خاڵانـەی لـە نامەکـەی پێشـوومدا هاتبـوون و لـە کاتـی خۆیـدا بـۆ پایەبڵندتـان بەرزکرابـووەوە، لای مـن زۆر ڕوون و ئاشـکرا بـوون، چونکـە ئـەو خاڵانـە جێـی بـاس و تاوتوێکردنـی شەخسـی بـوون لـە نێـوان مـن و نێـوان ئـەو بـرا بەرپرسانەی زیاتـر لـە جارێـك لـە ناوچـەی گەڵاڵـە چـاوم پێیـان کەوتـووە، ئەمـە وێـڕای ئـەو زانیارییانـەی لـە برایـان ئەندامانـی لێژنـەی ئاشـتی پێـم دەگـەن و لـە ڕێگـەی ئـەو خولـە دیدارانـەی لـە نێـوان نوێنەرانـی هـەردوو حزبـی دۆسـت لـە بەغـدا ڕوو دەدەن، سـەرەڕای ئـەو بەڵگـە و گەواهییـە هەسـتپێکراوانەی لـە ڕەوتـی ئـەو ڕووداوانـەی نـاو بەنـاو دەردەکـەون، تێبینییـان دەکەیـن.

سـیادەتی بـرای بەڕێـز، لـەم نامەیـەدا تێبینییەکانـم لـە چـوار بـەش دەخەمـەڕوو: بەشـی یەکـەم، پێوەندیـی بـەو کاروبارانـەوە هەیـە کـە لـە نامەکـەی پێشـووماندا هاتبـوون، کـە ئێـوە بەیانکردنـی ڕوونکردنەوەکانـی خۆتـان بەشـەش خـاڵ لـە لاپـەڕەی یەکـەم و دووەم و سـێیەم لـە نامەکەتانـدا فەرمـوو بـوو. بەشـی دووەم، لـە بـارەی ئـەو چـوار خاڵەوەیـە کـە ئێـوە لـە لاپـەڕەی چوارەمـدا هێناوتانـە و بـە ڕێگرتـان دانـاون بـۆ پیادەکردنـی ئـەو بەندانـەی بەیاننامـەی ١١ی ئـادار کـە مـاون و داوای هاوکاریتـان کـردووە بـۆ لابردنیـان. بەشـی سـێیەم، تایبەتـە بـەو چـواردە خاڵـەی لـە هـەردوو لاپـەڕەی پێنجـەم و شەشـەم لـە نامەکـەدا باسـتان کـردووە. بەشـی چوارەمیـش، پێشـنیازن کـە بەرزیـان دەکەینـەوە بـۆ ئێـوەی پایەبڵنـد و بـۆ برایـان ئەندامانـی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتیی شـۆڕش وەك بەرنامەیەکـی کار بـۆ داهاتـوو.

بەشی یەکەم:

١. سـیادەتی سـەرۆك ئێمـە لەگـەڵ ئێـوەدا کۆکیـن کـە لـە کاتـی خۆیـدا بـە پێشـنیازەکەی ئێـوە ڕازی بوویـن، بەدواخسـتنی سـەرژمێری لـە بەرئـەوەی قەناعەتـی هاوبەشـمان هەبـوو، کـەوا پێویسـتە ئـەو کاروبارانـە دواخەیـن کـە دەبنـە هـۆی

دەرکەوتنــی کەشــوهەوای نەرێنــی و بەمەبەســتی ڕەخســاندنی بــواری زیاتــر، بــۆ نەهێشــتنی ئاســتەنگەکان و وەدیهێنانــی پێشــکەوتنی زیاتــر لــە زۆر بوارەکانــی تــردا.

هەروەهــا لــە کاتــی خۆیشــیدا تێبینــی بوونــی جــۆرە کێبڕکێیەکــمان کــرد لــە نێــوان ڕێکخراوەکانــی هــەردوو حزبمــان، لــەو ناوچانــەی ناکۆکیــن لەســەر ئــەوەی کــە ناوچــەی کوردیــن، یــان کــوردی نیــن و هەروەهــا ئەوەشــمان ڕوونکــردەوە کــە چڕکردنــەوەی بەرپرســیاریەتی کارگێــڕی لــەو ناوچانــەدا و ســپاردنی تەنیــا بەبرایانمــان ئەندامانــی حزبــی بەعــس، دەبێتــە هــۆی توندبوونــی ئــەو کێبڕکێیــە لەگــەڵ ئــەوەی گیروگرفتــی تــری بــەدوادا دێــت کــە هێشــتا هەمووەمــان بەدەســتیانەوە دەناڵێنیــن و هــەر لەبــەر ئــەو هۆیــەش پێشــنیازی دابەشــکردنی ناوەنــدی دەســەڵات و بەرپرســایەتیمان کــرد لــەو ناوچانــەی ناویــان هــات، بەجۆرێــك بەشــێوەیەکی خەمڵاندنیــش بێــت، واقیعــی دانیشــتووان و نەتەوەیــی ئــەو ناوچانــەی تێــدا ڕەنگبداتــەوە، بــۆ ســنووردانانێك بــۆ توندیــی ئــەو کێبڕکــێ و دروســتکردنی کەشــوهەوایەکی سرووشــتی و ئاســایی تێیانــدا، پێــش هەوڵــدان بــۆ ئەنجامدانــی ســەرژمێریی گشــتیی دانیشــتووان لــەو ناوچانــەدا و یاداشــتنامەیەکمان پێشــکەش بەســیادەتتان کــرد، دوای ئــەوەی ڕاســتەوخۆ لــە کاتــی خۆیــدا کارمــان بەپێشــنیازە تایبەتییەکەتــان کــرد، بەدواخســتنی ســەرژمێری ئــەم پێشــنیازانەی خۆمانمــان تێــدا ڕوون کردبــووەوە. چەنــد جارێکیــش لــە لێژنــەی ئاشــتی باســی مەســەلەی کارگێڕیــی هاوبەشــمان کــرد، هەروەهــا لــە خولــە دیــدارە حزبییەکانیشــدا و برایــان زیاتــر لــە جارێــك بەڵێنــی لێتوێژینەوەیــان دا و ســەرباری ئەمانــەی پێشــەوەش، ئێمــە لــەو بڕوایــەدا نیــن کــە پێکهێنانــی کارگێڕییەکــی هاوبــەش، لــەو ناوچانــەدا یەکێتیــی دەوڵەتــی عێــراق لاســەنگ بــکات، چونکــە ئــەو یەکــە کارگێڕییانــە لــە هەمــوو حاڵێکــدا بەپارێــزگاکان بەســتراونەتەوە کــە ئەوانیــش لای خۆیانــەوە فەرمــان و ڕێنوێنــی، بەپێــی سیســتەم و یاســای کارپێکــراو، لــە وەزارەتــی ناوخــۆ وەردەگــرن.

ئێمــە هێشــتا هــەر بڕوامــان وایــە کــە دەرگا دانەخســتن، لــە پێــش ئەنجامدانــی ســەرژمێری، لەبەردەمــی فەرمانبــەرە کارگێڕییــە کــوردەکان، بــۆ بەشــداریکردن لــە هەڵســووڕاندنی کاری ئــەو ناوچانــەی، کــە کــورد ڕێژەیەکــی بــەرزی دانیشــتووانیان تێــدا پێــك دێنــن، بەپشــت بەســتن بەســەرژمێرییەکانی پێشــوو و ڕاســتیە مێژوویــی و جوگرافییــەکان دەبێتــە هۆکارێــك کــە متمانــە و کەشــوهەوای ئیجابییانــە بگەڕێنێتــەوە بــۆ ئــەو ناوچانــەی ناویــان هــات، چونکــە هێشــتنەوەی بــاری کارگێــڕی لــەو ناوچانــەدا بــەو شــێوەیەی کــە ئێســتا هەیــە، بێگومــان دەبێتــە هــۆی دروســتبوونی کاردانــەوەی

نەرێنــی لای هاووڵاتییــانی کــورد لــەو ناوچانــەدا.

هەروەهــا ئــەوەش بــە پێویســت دەزانیــن لەســەر خۆمــان ئامــاژە بــەوە بکەیــن کــە ئێمــە لــە مــاوەی ئــەو چــاو بەیەککەوتــن و وتوویــژە زۆرانــەی لــە دەرچوونــی بەیاننامــەی١١ی ئــادار لــە پــارەوە تــا ئێســتا، گوێــمان لــێ نەبــوو یەکێــك بڵێــت کــە ئــەو ناوچانــە ناوچــەی عەرەبیــن، بگــرە هەموومــان بڕیاردانــی واقیعــی دانیشــتووان و ئینتیــمای نەتەوەیــی ئــەو ناوچانەمــان بەســەرژمێریی چاوەڕوانکــراوەوە ســپاردووە و داوومانەتــە دەســت ئــەو. مادامیــش هەمووومــان لــە پێنــاوی بــڕوا بەهێزکــردن کاردەکەیــن و دەســتمان لــە پێوەندییەکانــی یەکێتیــی نیشــتمان و یەکێتیــی دەوڵــەت گیردەکەیــن، کــە هەمــوو بســتێك و هەمــوو پارچەیــەك مــل بــۆ خواســت و ویســتی ئــەو دادەنەوێنــن لــە خاکــی وڵاتەکەمــان پێــش ســەرژمێری و دوای ســەرژمێری، بۆیــە ئێمــە هیــچ پاســاوێك بــۆ ئــەوە نادۆزینــەوە، کــە ســەبارەت بــەو ناوچانــەی ڕێککەوتنیــان لەســەر کــراوە لێــی دەرچیــن، هــەر بــەم بۆنەیەشــەوە نابــێ ئەوەمــان لــە بیــر بچێــت کــە بــە ڕێــزەوە بــاس لــە ئامادەیــی ئێــوە بکەیــن، بــۆ باســی دیاریکردنــی وادەیــەك بــۆ ئەنجامدانــی ســەرژمێری لــە لێژنــەی ئاشــتی و جەختیــش لــە ســەر بایەخــی کارکــردن بــە چەمکــی ‹‹ئێمــە›› بــۆ کارگێڕیــی هاوبــەش بکەیــن، نــەك بــۆ مەبەســتی ڕەخساندنی کەشــوهەوایەکی ئاســایی بــۆ ســەرژمێری و بــەس، بگــرە لەپێنــاوی دانانــی بنچینــەی کاری نیشــتمانیی هاوبــەش، لــە فەرمــان و خزمەتگوزاریــی گشتیشــدا وەکــو لــە پێشــەوە گوتمــان، بــەڵام ســەبارەت بەکرانــەوەی کارگێــڕی، ئێمــە لــە نامەکــەی خۆمانــدا باســی ئەوەمــان نەکــردووە کــە پێکهێنانــی هەندێــك یەکــەی کارگێڕیــی تــازە لــە ناوچــەی کوردەواریــدا، لــە دوای بەیاننامــەی ١١ی ئــادار ڕوویــان داوە، بگــرە گوتوومانــە لــە (مــاوە و دوای دەرچوونــی بەیانەکــە) و ئێمــە هەندێــك گومــان دایگرتیــن و هێشــتا هــەر بەگومانیــن لــەوەی کــە هەندێــك لــەو گۆڕانکارییانــەی لــە ناوچــەی باکــوور ڕوویــان دا، بــەو مەبەســتە بــوون کــە کار لــە واقیعــی نەتەوەیــی بکــەن و پێــش ئێســتا وەزارەتــی ناوخــۆ فەرمانــی هەڵوەشــاندنەوەی بەســتنەوەی ناحیــەی بەعاجــی بەقــەزای شــنگار، لەســەر داواکاریــی دووبارەکــراوەی ئێمــە دەکــرد و ئێمــە کــە ئــەوە بــاس دەکەیــن هــەر بــۆ نموونەیــە.

ســیادەتی ســەرۆك، ئێمــە دژی کرانــەوەی کارگێــڕی و تیــۆری کارگێڕیــی زانســتیی تــازە ناوەســتین، بــەڵام ئێمــە باوەڕمــان بــەوە نییــە کــە پێویســتی پیادەکردنــی ئــەو تیۆرانــە، دەبــێ ئەوەبــێ کــە کار بکاتــە ســەر ئینتــمای نەتەوەیــی دانیشــتووان تێیــدا، بەتایبەتیــش کــە ئێمــە لەبــەر دەرگای ئەنجامدانــی ســەرژمێریداین، تەنیــا ئــەم

هۆیـەش مایـەی دەردەدڵ و گومـان بـووە لـە لای ئێمـە.

٢. ئـەوەی پێوەندیشـی بـە ئامـاژە کردنمانـەوە هەیـە، سـەبارەت بەبەشـداری نەکردنمـان لـە پلاندانـان و ئاراسـتەکردنی سیاسـەتی گشـتیی دەوڵـەت لەسـەر ئاسـتی نـاوەوە و دەرەوەدا، ناچاربوویـن ئـەوە بخەینـە لیسـتی شـتە سلبییەکانەوە، چونکـە لـە جارێـك زیاتـر ئێمـە لەسـەر ئـەوە ڕێککەوتوویـن، بـەڵام ئـەم کارە هەمیشـە دووچـاری گـوێ پێنـەدان و کەمتەرخەمـی و لەبیرچـوون بـووە، تەنانـەت هەندێـك یاسـا کـە لـە کاتـی جیاجیـادا داوامـان لێکـراوە پێـش دانانیـان، دیدوبۆچوونـی خۆمـان لـە بارەیانـەوە دەربڕیـن، بـێ ئـەوەی تێبینـی و پێشـنیازەکانی ئێمـە لـە بارەیانـەوە لـە بەرچـاو بگیرێـن، پێشـەکی دانـراون، هـەروەك ئـەوەی سـەبارەت بەدەسـتووری کاتیـی ئێسـتا و یاسـای پارێـزگاکان و یاسـای ئەنجوومەنـی نیشـتمانی و گرفتەکانـی ڕەگەزنامـە ڕوویـدا، جگـە لـە کێشـە تایبەتەکانـی کاروبـاری یاسـادانان، ئێمـە لەمەوپێشـیش نیگەرانیـی خۆمـان لـە بۆنـەی جیاجیـادا دەربڕیـوە، وەك بەکارهێنانـی شـێوازی پەڕگیرکـردن و توندوتیـژ کـە هەندێـك کـەس دژی هێـز و خـاوەن ئاراسـتە سیاسـییە نیشـتمانییەکانی تـر پێـڕەوی دەکـەن لـە بـارەی هەڵوێسـت لـە ئازادییـە دیموکراتییـەکان و بـەرەی نیشـتمانیی ئـاوات بـۆ خـوازراو، بـەڵام هەسـتمان بەهیـچ شـتێك نەکـرد ئامـاژە بـەوە بـکات ئایـا ئـەم پێشـنیازانە لـە بەرچاوگیـراون یـان نـا، سـەرەڕای ئەمـەش تێبینـی ئـەوە دەکەیـن کـە جـۆرە خۆپەسـندی و چاوتەنگییـەك بەرانبـەر هەندێـك کاروبـاری لای هەندێـك برایانـی بەرپـرس زاڵـە، ئەمـەش بەشـێوەیەکی ڕوون و ئاشـکرا لـە سیاسـەتی گشـتیی دەوڵـەت لەسـەر ئاسـتی نـاوەوە و لەسـەر ئاسـتی پێوەندییـە عەرەبـی و نێودەوڵەتییەکانیـش ڕەنگیداتـەوە، ئەمـەش بەبـڕوای ئێمـە دەبێتـە هـۆی زیادبوونـی دوژمـن لـە نـاوەوە و دەرەوەدا، بـێ هیـچ پاسـاوێك و بەردەوامبـوون لەسـەر پێڕەوکردنـی ئـەم سیاسـەتە لـە زیـان و گۆشـەگیری بـەولاوە، ناکـرێ هیچـی تـری بـۆ ئێمـە لـێ بکەوێتـەوە. ئێمـە هەسـت بەجـۆرە ئیحراجییـەک دەکەیـن لـە بەرانبـەر بنکـەی حزبەکەمـان و بەرانبـەر حزبـەکان و ناوەندەکانـی ڕای گشـتی لـە عێـراق، چونکـە سیاسـەتی دەوڵـەت لـە هەمـوو بوارەکانـدا بەبـێ ئێمـە دادەنرێـت و دواتریـش ئێمـە دەبـێ کاریگـەری ئـەو سیاسـەتەی کـە ئێمـە لـە بنەڕەتـەوە لایـەك نەبوویـن تێیـدا، بکەوێتـە سەرشـانمان.

چارەسـەرکردنی ڕاسـت و دروسـت بـۆ ئـەوەی کـە سـیادەتتان و ئێمـەش بەدەسـتیەوە دەناڵێنیـن، کارکردنـە بـۆ بەشـداریکردنمان بەکـردەوە لـە پلاندانـان و ئاراسـتەکردنی سیاسـەتی گشـتیی دەوڵـەت، لەسـەر هـەردوو ئاسـتی نـاوەوە

و دەرەوەدا، وەك لەمەوپێش و لە کاتی دیارکردنی حزبەکاندا لەسەری ڕێککەوتبووین، کە هیوامان وایە ئەمە ببێتە هۆی ڕەخساندنی هاوبەشیکردنی زیاترمان لەم ڕووەوە و پەلەکردن لە پێکهێنانی ئەنجوومەنی نیشتمانی کە لێی دەڕوانین، بۆ ئەوەی بەکردەوە دەسەڵاتی یاسادانان لە وڵاتدا بگرێتە دەست و پێڕەوی بکات و هیواشمان وایە پێشنیازە تایبەتەکانمان لەم بارەیەوە جێی بایەخ بن و لەبەرچاو بگیرێن.

٣. سەبارەت بەجێبەجێنەکردن، یان تەگەرە تێکەوتنی هەندێک بڕیاری لێژنەی ئاشتی، ئێمە شەش نموونەمان لەسەر ئەوە هێنایەوە و لەو نموونانەدا ئەوەمان دەرخستبوو کە ئێمە ئەو لایەنە نین، کە بەرپرسایەتی تەگەرە تێکەوتنی ئەو بڕیارانەی دەکەوێتە ئەستۆ و داوای جەختکردنمان لەسەر هیچ نەکردووە، ئەوە نەبێت کە بڕیارەکانی لێژنە بەسەر هەمواندا بەپێویست دابنرێت و ئاماژەکردنیشمان بۆ دەسەڵات، بۆ ئەوەبوو کە جۆرە هاوسەنگییەک لە نێوان لایەنە پێکهێنەرەکانی لێژنەی ئاشتیدا هەبێت و کارکردنیش لەو لێژنەیەدا بەپێی سیستەمێکی دیاریکراو بڕوات بەڕێوە، کە ماوەیەك لەمەوپێش وەك پێشنیازێك پێشکەشمان کردووە، بەڵام سەبارەت بەکۆنەکردنەوەی پێشمەرگە لە بارەگای ئەو بەتالیۆنانەی بۆیان تەرخانکراوە، بێگومان سیادەتتان دەزانن کە تا ئێستا حەوت بەتالیۆن لە ئەسڵی دوازدە بەتالیۆن، لەو مەڵبەندانەدا کۆکراونەتەوە کە بۆیان دیارکراون، هۆی نەکردنەوەی بەتالیۆنەکانی تریش بۆ ئێمە ناگەڕێتەوە، بگرە بۆ دەستەپاچەیی و بێ توانایی لایەنە حکوومییەکان دەگەڕێتەوە، لە ڕەخساندنی پێویستی و کەلوپەلی تایبەت بەو بەتالیۆنانە، سەرەڕای بەڵێنەکانیان کە دووبارەیان کردوونەتەوە.

سیادەتی سەرۆك، ئاماژەتان بەهەندێک شت کردبوو گوایا ئاشتی لە کوردستان تێکدەدەن وەك ڕفاندن و گرتن و تیرۆرکردنی هاووڵاتیان و چەك بەکارهێنان لە ڕووی ڕێکاری کارگێڕی لە گەلێك ناحیە و قەزای باکوور، بێ دیاریکردنی ئەو کارانە، لای سیادەتتان شاراوە نییە کە ناوچەی کوردەواری لە ماوەی ساڵانی ئەم دواییەدا، مەیدانی شەڕی پڕ داخ و خەفەت بووە و ئەو ڕووداوانە جێی پەنجەی خۆیان لەسەر ناوچەکە جێ هێشتووە و گەلێك ناحەزی و کوشت و کوشتاری لە نێوان ڕۆڵەکانی دروستکردووە و لەو بارودۆخە نائاساییەشدا، دەشێت هەندێکك کەس پەنا ببەنەبەر ئەنجامدانی هەندێکك کار بۆ دەربڕینی کۆنە قینەکانیان، ئێمە لە کاتێکدا ناڕەزایی دەردەبڕین و ئەو جۆرە ڕووداوە تاکە

کەسـیی و نابەرپرسـانە مەحکـووم دەکەیـن، دەمانەوێـت لـە هەمانکاتـدا ئامـاژە بەبڵاوبوونـەوەی تیـرۆر و ڕفاندنـی سیاسـی لـە چەنـدان لای جیاجیـای عێـراق بکەیـن، لەوانـەش پایتەخـت و بەدڵسـۆزییەوە هیوامـان وایـە هەمـوو دەستپێشـخەر بـن بـۆ دانانـی سـنوورێکی بنەبـڕ و ئێکجارەکـی بـۆ ئـەو ڕووداوانـە.

٤. ئـەوەی پێوەندیـی بەپلانـی گەشـەپێدانەوە هەیـە، ئـەوا شـیکارە هەژمارەییەکانمـان بـۆ پلانـی پێنـج سـاڵی کـە لـە دوای بەیاننامـەی ئـادارەوە بڕیـار دراوە، ئامـاژە بـەوە دەکـەن کـە ئـەو گوژمـە پارانـەی بـۆ ناوچـەی کوردەواری تەرخـان کـراون لـە ٨ ٪ تێپـەڕ ناکـەن و ئەمـەش پاڵـی پێوەنایـن کـە دووبـارە بیخەینـەوە بەرچـاو و داوای زیادکردنـی بکەیـن، دوای ئـەوەی کـە بارودۆخـی دارایـی وڵات لـەو تەنگانـە قورسـە دەرچـوو، ئێمـە هیوامـان وایـە ئـەو هەموارکردنـەی بـۆ پلانـی پێنـج سـاڵی داهاتـوو پێشـنیازکراوە، نیـاز هەبـوو بـۆ تەرخانکردنـی پـارەی زیاتـر بـۆ ناوچـەی کـوردەواری لـە بەرنامـەی وەبەرهێنـان بـۆ سـاڵی داهاتـوو بەشـداری بـکات، لـە وەدیهێنانـی هەنـگاوی گرنگـی بـۆ خۆشـگوزەرانیی ئاوەدانکردنـەوە لـە ناوچەکـەدا و ئـەوەی تێبینیشـمان کـرد ئـەو گوژمـە پارانـەی لـە لیسـتە هاوپێچەکـەی نامـەی سـیادەتتان نـووسراوە بـۆ بوارەکانـی گەشـەکردن لـە باکـوور، نیـوەی زیاتـری ئـەو گوژمـە پارانـەی تێـدا هاتـوون، هیـچ پێوەندییـەکان بەناوچـەی کوردەوارییـەوە نییـە و ئێمـە تـکا لـە سـیادەتتان دەکەیـن بفەرمـوون چاوێکیـان پێـدا بگێڕنـەوە تـا لـەوە دڵنیابـن.

٥. بـەڵام سـەبارەت بـە هێـزە چەکـدارەکان، پەرۆشـی و سـووربوونی خۆمـان دووپاتدەکەینـەوە بـۆ دەسـت نەخسـتنە نێـو کاروبارەکانیـان و ئێمـە بـاش دەزانیـن کـە ئـەو هێزانـە، هێـزە چەکدارەکانـی عێراقـن، نـەك هـی هەرێمێـك یـان پارێزگایـەك، یـان حزبێکـی دیاریکـراو و ئێمـە داوای بوونـی یەکـە سـەربازییەکی عەرەبـی و یەکێکـی تـری کوردیـمان نەکـردووە، بگـرە لـە دیـاردەی گوێزرانـەوەی سـەربازە پلـەدارە کوردەکان، دواویـن بـۆ ناوچەکانـی ناوەڕاسـت و باشـووری عێـراق لـە کاتێکـدا یەکـە ئەسڵییەکانیان هـەر لـە بـارەگا ئاسـاییەکانی خۆیـان لـە ناوچـەی باکـوور ماونەتـەوە و لـە سـەرۆکی لێژنـەی ئاشـتیی برامـان زانـی کـە ئـەم بڕیارانـەی گواسـتنەوە تەنیـا سـەربازە پلـەدارە کوردەکانـی نەگرتووەتـەوە، مەبەسـتیش لـەوەدا ئەوەبـوو کـە ئـەو زیـادە زۆرەی لـە هێـزە چەکدارەکانـدا هەیـە کـەم بکرێتـەوە و لـە بـواری تـردا بەکاربهێنرێـن، بـەڵام ئـەوەی تێبینیـمان کـرد، زۆربـەی ئـەو بڕیارانـە ژمارەیەکـی زۆر ئـەو پێشـمەرگانەی گرتووەتـەوە کـە بـەم دواییـە گەڕێنراونەتـەوە بـۆ سـوپا و

ژمارەیەکی تریشی لە ئەندامانی حزبی ئێمەی گرتووەتەوە، لە کاتێکدا ئەو ڕێکارانە دەستیان بۆ هیچ پلەدارێك نەبردووە بۆ برایانی حزبی بەعسمان و ئەمەش وەك لای سیادەتتان شاراوە نییە، جۆرە فەرق و جیاوازییەکی تێدایە.

بەشی دووەم:

٦. برام سیادەتی سەرۆك، ئێمە لەوەدا لایەنی تۆ دەگرین کە بەیاننامەی ئاداری سەرکەوتنێکی زۆر گەورە بوو بۆ هەردوو نەتەوەی عەرەب و کوردی برا و گەلێك پۆرگ و کەس هەن، ئەو ئەنجامە گەورە پیرۆزەیان پێ ناخۆشە کە بەیاننامەکەی لێکەوتەوە و ئەمانەش گرووپی هەڵگەڕاوە و بەکرێگیراو و کۆنەپەرست و سوودوەرگرن. ئەو گرووپانەش وەك ئێمە بزانین لە هەموو شوێنێك لە نێوان عەرەب و کورد و لە نێوان دامودەزگای دەسەڵاتدا وەك یەك لانەیان دروستکردووە و هەر ئەو توخمە گومانلێکراوانەشن، کە ڕووداو دروستدەکەن و شت دەورووژێنن و پێشتر بە پارە دەستدرێژییەکی چەکدارانەیان ڕێکخست بۆ سەر بارەگای حزبمان لە مووسڵ و تەقەیان لە ئۆتۆمبێلەکەی ئیدریس بارزانی لە بەغدا کرد و وەك لای هەموومان ئاشکرایە و حەمید بەرواریی برامانی تێدا بەسەختی بریندار بوو و هەر ئەوانەشن کە لە دوای ڕووداوە ئیستیفزازییە چەندبارەبووەوەکانی ناوچەی سپیلك و ئاکرێ و شنگار و ناوچەکانی تر دەوەستن و ئەرکی دەستنیشانکردنی ئەو جۆرە کەسانە و زەبر لێدانیان بەتوندی و ناردنیان بۆ دادگا، بۆ ئەوەی بەسزای عادیلانەی خۆیان بگەن دەکەوێتە سەرشانی ئێمە و ئێوە. ناشزانین بەتەواوی ئەو ڕێکارانە چین کە تا ئێستە گیراونەتە بەر دەرهەق بەتاوانکاران، بگرە بەپێچەوانەی ئەوە، تێبینی ئەوە دەکەین کە هەندێك هەوڵ و تەقەلا لە ئارادا هەن، بەئامانجی شاردنەوەی ڕاستی، لەم ڕووەوە.

٧. سیادەتی سەرۆك، ئێمە لەگەڵ ئێوەداین کە دەبێ سنوورێك بۆ زاڵبوونی ئەقڵییەتی سەندیکایی لە هاژۆشتن و ڕواندنی جڵەوی حوکم و بەڕێوەبردنی کاروباری وڵات دابنێین، بێگومان ئێوە خۆتان بەدەست ئەوەوە ناڵاندووتانە کە تەنانەت پێش دەرچوونی بەیاننامەی ئادار دەسەڵات بەدەست خۆتانەوەیە. ئێمە دان بەوە دادەنێین کە ئەو ئەقڵییەتە لای کورد و عەرەبیش هەیە و پێویستە لەسەرمان هاوکار بین و کار بکەین لە پێناو سنوورێک بۆیان و ئاماژە کردن بەوەی کە کاردانەوەکەی تەنیا دەکەوێتە سەر هاووڵاتیی عەرەب لە

عێراقــی هاوبەشــماندا بەشــێوەیەکی بنەبــڕ، هیــچ پاســاوێکی بــۆ دانانرێــت.

٨.	ئێمــە لەگــەڵ سیادەتتان لــەو ڕایــەدا کــۆك نیــن کــە پێکهێنانــی کۆمەڵەیــەك بــۆ دۆســتایەتیی کــوردی و ئەمریکایــی، ڕەفتارێــك بێــت بەخیانــەت و بریندارکــەری هەســتی نەتەوەیــی عەرەبــی بەشــێوەیەکی گشــتی و عێراقــی بەشــێوەیەکی تایبەتــی لــە قەڵــەم بدرێــت، چونکــە ئــەو کۆمەڵانــە، کۆمەڵــەی میلیــن ئامانــج لەوانــە ئەوەیــە ڕای گشــتی ئەمریــکا گەلــی کوردمــان بناســن و هەروەهــا کارکردنــە بەپێــی توانــا، لەپێنــاوی داکۆکیکــردن لــە کێشــە ڕەواکانــی عــەرەب لــەو وڵاتانــەدا و ڕیســواکردنی لایەنــە دوژمنــکارەکان بــۆ عــەرەب و موســوڵمانان لــە سیاســەتی حکوومەتــی وڵاتــە یەکگرتــووەکان و هەروەهــا چەنــدان کۆمەڵــەی دۆســتایەتیی عێراقــی و عەرەبــی - ئەمریکایــی و ئینگلیــزی هــەن لەگــەڵ گەلانــی دەوڵەتــە عەرەبییەکانــی تــر، باشــە بۆچــی پێکهێنانــی ئــەو کۆمەڵــە کارێــك بــێ حــەزی پــێ بکــرێ، بــەڵام ســەبارەت بەکــوردان دەبــێ بەخیانــەت و لــە ڕێــی چاکــە لادان دابنرێــت.

٩.	هەرچــی ســەبارەت بەبڕگــەی ســێیەم وچوارەمــە کــە ســیادەتتان باســیان دەکات لــە بــارەی ڕەفتــاری ئێرانــەوە بەرانبــەر بــە عێــراق و لــە بــارەی هاوپەیمانیــی کــورد لەگــەڵ دوژمنانــی عێــراق و پووچەڵکردنــەوەی پیلانەکانــی ئیمپریالیــزم بەرانبــەر بــە عێــراق، تەنیــا هــەر بەخەباتــی عــەرەب ناکرێــت. ئێمــە حــەز دەکەیــن بەهەمــوو ڕوونــی و ڕاشــکاوییەك لــەم خاڵــە بدوێیــن. حزبــی ئێمــە پێــش هەمــوو شــتێك، حزبێکــی دیموکراتــی پێشــکەوتنخوازی شۆڕشــگێڕە و بەتونــدی دژی ئیمپریالیــزم بەهــەردوو شــێوەی کــۆن و نوێیــەوە، وەســتاوە و دەشوەســتێ و بەرگریکارێکــی چەســپاو و جێگیــرە لــەو خەباتــە ڕزگاریخوازانەیــەی گەلانــی تێکۆشــەر دەیکــەن لــە پێنــاوی ئازادیــی مافــی خۆیــان لــە بڕیاردانــی چارەنووســیان. ئەمــەش ڕاســتییەکی ڕوون و ئاشــکرایە کــە حــزب هــەر لــە دامەزراندنییــەوە لەســەر ئاســتی ڕاگەیانــدن و بەکــردار، پێــڕەوی کــردووە و هەمــوو حــزب و هێــزە نیشــتمانی و پێشــکەوتنخوازان لــە عێــراق پشــتگیریی ئــەو ڕاســتییە نەگــۆڕە دەکــەن و ئەوەنــدە پاشەکەوتەشــمان(رصید) هەیــە کــە لــەم ڕووەوە شــانازیی پێــوە دەکەیــن لەســەر ئاســتی وڵاتــە عەرەبییــەکان و لای دەســتە و حــزب و ناوەنــدە پێشــکەوتنخوازەکان لــە جیهانــدا.

ســیادەتی ســەرۆك، ڕەنگــە شــتێکی بەڵگــە نەویســت بێــت، کــە بڵێیــن ئێمــە بەشــێکین لــە گەلــی عێراقــی یەکگرتــوو، بــە گونجــاوی نازانیــن بەشــی بکەیــن بــۆ ئــەو عەرەبانــەی داکۆکیــی لــێ دەکــەن و ئــەو کوردانــەی ســوێندخۆری لەگــەڵ دوژمنەکانیــدا دەکــەن، خۆمــان بەناچــار دەزانیــن کــە بڵێیــن ئێمــە وەســفکردنی گەلــی کــورد بــەم

شێوەیە ڕەتدەکەینەوە و چەندان جار و چەندان بار، بە ئاشکرا گوتوومانە کە هەر هەڵوێستێك حکوومەتەکەمان لە بارەی کێشە چارەنووسسازەکان بیگرێتەبەر، ئەوە هەڵوێستی هەمووانە و ئێمە لەو باوەڕەداین کە کورد لە هیچ هەڵوێستێکی جیدی دواناکەوێت کە حکوومەت لەم بارەیەوە بیگرێتەبەر، بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا ئێمە حەز بەبەشداریکردنی کۆمەڵە چەك بەدەستێك ناکەین، کە لە هەندێك ناوچەی دیاریکراو ڕێك دەخرێن، بۆ ئەنجامدانی هەندێك کاری بێ سەروبەر کە دەبنە هۆی ئەوەی هاووڵاتیانی پاك و بێبەری لە هەردوو لای سنوور، تووشی گیروگرفت و مەینەتییەکی بێهوودە بکەن. ئێمە بڕوامان وایە مەزنترین دەسکەوت کە پێشکەشی یەکخستنی خەباتی عەرەب و کوردی بکەین، پەلەکردنە لە جێبەجێکردنی ئەو بەندانەی ڕێککەوتنامەی ١١ی ئادار کە ماون، چونکە هەر جێبەجێکردنی ئەوە، ڕەهەندە تەواوەکان بەم خەباتە دەبەخشێت.

سیادەتی سەرۆك، ئێمە بەتەواوی بەها باڵاکانی داکۆکیکردن لە نیشتمان و پارێزگاریکردن لە ئازادی و بەرگریکردن لە سنوور و شەڕەف و کەرامەتی عێراقییان باش تێدەگەین و باشیشمان لەبەرە، لەم پێناوەشدا تووشی گەلێك زوڵم و زۆری و دووچاری ئازادی زۆر هاتووین و حزبەکەمان هەر لە دامەزراندنییەوە لە بەر بەشداریکردنی کارای لە بزاڤی نیشتمانی لە عێراق و بەشداریکردنی لە هەموو ڕاپەڕین و شۆڕشە نیشتمانییەکان، کە لە هەموو لایەکی عێراق بەرپابوون، گەلێك قوربانیی داوە و گەلی کوردیش هەر بەئەمینی دەمێنێتەوە لە سەر کەلەپووری خەباتەکەی و دابونەریتە نیشتمانییە ڕەسەنەکانی.

بەشی سێیەم:

سیادەتی سەرۆك، لە نامەکەتاندا، لاتان وابوو بۆ باسکردنی هەندێک کاروبار کە توندترین جۆری ئازار بەدەستیانەوە دەکێشن و خۆگرتنتان بە خەون و ئارامی بەو هیوایەی لە داهاتوودا چارەسەری ڕاستیان بۆ بدوزرێتەوە و هەندێك نموونەتان لەو شتانە هێنابوو کە گەیشتبوونە ڕادەی تۆمەتبارکردنی ئاشکرا لە بارەی هەندێك کێشەی مەترسیدار کە ئەگەر ڕاست بن، ناکرێ لە هیچ حاڵەتێکدا خۆیان لێ لابدرێت، یان ئارامییان لەسەر بگیرێت. ئێمەش بە نۆرەی خۆمان بەکورتی باسی هەندێك لەو خاڵانە دەکەین و لە باسکردنی هەندێککیان

خۆ بەدوور دەگرین، چونکە لە پێشەوە تێبینی خۆمان لە نێوان دێرەکانی ئەم نامەیەدا دەرخستووە و لە بەر ئەوەشە کە لە نامەکەی سیادەتتاندا دووبارە بووەتەوە.

١٠. لە نامەکەدا باسی مەسەلەی ڕێگەگرتنی شێوازی چاودێریی کارگێڕی و گومرگیتان کردووە لە پڕکردنی باکوور بە چەندین جۆر کەلوپەلی دروستکراوی قاچاخی بێگانە، سیادەتی سەرۆك، ڕەنگە شتێکی بەڵگەنەویست بێت، ئاماژە بەوە بکەین کە ناوچەی کوردەواری لە ڕابردوودا مەیدانی شەڕ بووە و سیاسەتی سەپاندنی ئابڵووقەی ئابووری بەسەر ناوچەکەدا کە حکوومەتەکانی عێراق بەدرێژایی ساڵانی ڕابردوو لەسەر دەڕۆیشتن، دانیشتووانیان ناچار کرد کە پەنا ببەنە بەر هاوردەکردنی پێویستییەکانیان لە ناوچە سنوورییە لێك نزیکەکان، دوای دەرچوونی بەیاننامەی ئادار و گەڕانەوەی کاروبار بۆ ڕێگەی ئاسایی خۆی، قاچاخچییەتی وەستا و چەندان مەفرەزەی هاوبەشمان لە پێشمەرگە و پۆلیسی گومرگ پێکهێنا، بۆ نەهێشتنی لە گەلێك ناوچەی جیاجیادا و کاریگەرییەکی بەکاری هەبوو لە زەبر وەشاندن لە پاوانخواز و قاچاخچییان. پارێزگاری سلێمانی کە ئێستا ئەندامی مەکتەبی سیاسیی حزبەکەمانە، نووسراوێکی سوپاس و ڕێزلێنانی لە لایەنە تایبەتمەندەکانەوە پێگەیشت، لەسەر ئەو ئەرکانەی لەگەڵ دامودەزگا جیاجیاکانی دەوڵەت کێشاونی، بۆ قەڵاچۆکردنی قاچاخی و ئەو کەلوپەل و کاڵا قاچاخانەی لەم ڕۆژگارەی ئێستە، لە ناوچەی کوردەواریدا هەن زۆر زۆر کەمترن لەو کەلوپەلە قاچاخانەی لە ناوچەکانی سنووری وڵاتەکەماندا هەن، لەگەڵ دەوڵەتەکانی دراوسێ و ئێمە تکا لە بەڕێزتان دەکەین، کە لێژنەیەك لە لایەنی خۆتانەوە بنێرن بۆ گەڕان لەو ناوچانەدا، بۆ دڵنیا بوون لەوەی کە لەم ڕووەوە دەیڵێین.

١١. بەڵام لە بارەی بەرفراوانکردنی پێوەندی لەگەڵ کۆنەپەرستی و پێکهێنانی دەزگایەکی تایبەت، کە بە بەرپرسێکی دیار لە بزاڤی کوردیدا بەستراوەتەوە و کەسانی گومانلێکراوی کورد و عەرەب لە نێو ڕێکخستنەکەیدا کۆبوونەتەوە، ئێمە لە کاتێکدا بەئاراستەکردنی ئەم جۆرە تۆمەتانە تووشی سەرسوڕمان دەبین، بوونی ئەو جۆرە ڕێکخستنە بەشێوەیەکی بنبڕ ڕەتدەکەینەوە چونکە نییە و ئێمە تکا لە سیادەتتان دەکەین ناوی ئەو بەرپرسە دیارەمان بۆ بێنن و ڕوونکردنەوەی زیاترمان لە بارەی ئەو بابەتەوە بۆ ئاشکرابکەن و دەلیل و بەڵگەنامەی چەسپاو پێشکەش بەلایەنە تایبەتمەندەکانی دادگە بکەن، تاکو

ئـەو کەسـەی ئەنجامـی ئـەو کارەی بەسـەردا ساغ دەبێتـەوە، سـزای عادیلانـەی خـۆی وەربگرێـت.

.١٢

١. سیادەتی سـەرۆك، ئێمـە هیـچ شـتێك لـەوەدا نابینیـن کـە ببێتـە هـۆی دڵگـرانی لای هەندێـک بـرا، سـەبارەت بـەو هەوڵـە دڵسـۆزانەیەی ئێمـە داومانـە لـە پێنـاوی گەڕانــەوەی (سـوارە)کانی لەمەوپێــش، بـۆ پێڕەوکردنــی کارە ئاسـاییەکانی خۆیـان و کردنــەوەی لاپەڕەیەکــی تــازەی برایانــەی پێوەندیــمان، لــە نێـوان ڕۆڵەکانــی گەلــی کوردمانــدا و پــەردە دادانــەوە بەســەر ڕابــردوو و لــە بیرخۆبردنــەوەی ڕک و کینــەی پێشـوو.

٢. جەماعەتــی تاڵەبانیــی بــرا بەهەمــان ئــەو هەســت و پاڵنــەرە، لــە بــاوەش گێڕانـەوە بـۆ نێـو ڕیزەکانـی حـزب کـە لـە ڕۆحـی بەیاننامـەی ئـادارەوە هەڵقوڵابـوون. ئــەو ئەرکانــەی ئێمــە ڕایاندەپەڕێنیــن لــە پێنــاو یەکخســتنی ڕیزەکانــی ڕۆڵەکانــی گەلـی کوردمـان، بەشـێکن لـەو ئەرکـە گشـتییەی هەمووـمان دەیکێشـین لـە پێنـاوی بەهێــزی و پتەوکردنــی یەکێتیــی نیشــتمانی لەســەر ئاســتی هەمــوو وڵاتــدا و لــە هەمـوو حاڵەتێکـدا دەبێـت پشـتگیریی لـێ بکرێـت و جێـی ڕەزامەنـدی بێـت، نـەك مایـەی گومانلێکـردن و دڵگـرانی.

.١٣ ئێمــە ئــەو پــەڕی داخ دەخۆیــن ســەبارەت بــەو وەســفانەی دژی ڕۆژنامــەی (التاخــی) لــە نامەکەتانــدا هاتبــوو. (التاخــی) بەزمانــی پارتــی دیموکراتــی کوردســتانمانەوە، کــە لەگــەڵ حزبــی بەعســی سۆشیالیســتی عــەرەب لەســەر بنچینــەی بەیاننامــەی ئــاداردا هاوپەیمانــە، قســە دەکات و ئێمــە ئەگــەر لەســەر بەیاننامــەی یــازدەی ئــاداردا کــۆك بیــن، بــەڵام لــە دیــد و بیرکردنــەوە ســەبارەت بەگەلێــك کێشـەی گرنگـی تـر لێـك جیاوازیـن، (التاخـی) نـاو بەنـاو ڕاوبۆچوونـی ئێمـە لـە نێـو چوارچێوەیەکــی بابەتیــی بنیاتنەرانــە لــە بارەیانــەوە دەخاتــەڕوو، ئێمــە دڵنیایــن و بڕوامــان وایــە کــە ڕۆژنامــەی (التاخــی) کاری لــە پێنــاوی برایەتیــی عــەرەب و کــورد کــردووە و دەشــیکات و مینبەرێکــی ئــازادە بــۆ هێزەکانــی گــەل و ئــەو ڕێــز و شـانازیکردنەی ڕای گشـتییەی ئـەو هەیەتـی لـە عێراقـدا، باشـترین گەواهیـن لەسـەر ئـەوەی کـە دەیڵێیـن و ئێمـە پێمان وایـە کـە هەڵوێسـت وەرگرتـن بەرانبـەر (التاخـی)، پێویسـتی بـە وردبوونـەوە و سـنگ فراوانیـی زیاتـر دەکـرد، پێـش دەستپێشـخەریکردن بــۆ دەرکردنــی حوکمێکــی دیاریکــراو لەســەری.

١٤. بەسەرسوڕمانەوە ئەو تۆمەتانەمان وەرگرت کە لە بڕگەی هەشتەم و نۆیەمی نامەکەتاندا دابووتانە پاڵ ئێمە، باشە بۆ (ئەو کوردەی کاروبارەکانی بە بابەتییانە دەخاتەڕوو و مێشکی بە بیرۆکەی برایانە دەکرێتەوە کە هەردوو گەل بەڕایەڵی ژیانی و ئۆرگانی پێکەوە دەبەستنەوە) بەناپاك و بەکرێگیراو لە قەڵەم بدرێت و بۆ تەنیا (کورد ئەو کەسە بێت کە هیچ پێوەندییەك بەحزبی بەعس و حوکمەوە نایبەستێتەوە)؟

ئێمە بەم بۆنەیەوە دەمانەوێت بپرسین کە چ لایەنێك بوو بەیاننامەی ئاداری هێنایەئارا؟ ئایا ئەو ئەحکام و بنەمایانەی لە بەیاننامەکەدا هاتوون، کاروبارەکان بەشێوەیەکی بابەتییانە ناخەنەڕوو، بیرۆکەی برایانەمان نییە کە هەردوو گەل بەڕایەڵی ژیانی و ئۆرگانی دەبەستنەوە؟ ئەرێ دەرچوونی بەیاننامەکە ئەنجامی ئەو ئەرکە قورسە نەبوو کە هەموومان کێشامان؟ باشە بۆ ئێمە بەشداری لەگەڵ ئێوەدا بکەین لە بەدەستەوەگرتنی چەندان ناوەندی دەسەڵات و بەرپرسایەتی لەسەر ئاستی جیاجیاشدا؟ سیادەتی سەرۆك پەیمان بە هیچ لێکدانەوەیەکی بەجێ و ڕێ تێچوو نەبرد، بۆ ڕاستیی ئەو تۆمەتانە و داوا لە پایەبڵندتان دەکەین، زانیاریی ڕوونترمان لە بارەیانەوە بدەنێ.

١٥. ئێمە هیچ دەزگایەکی ڕێکخراومان نییە کە کار بۆ تیرۆرکردن بکات و ئەندامانی حزبی بەعسیش بگرێتەوە، کە بەیاننامەی ١١ ی ئاداری هێنایەکایەوە و کوردی خۆش ویستووە و باوەڕی بەبرایەتی و ژیانی ئازاد و کەرامەتمەندانەی عێراقییان هەیە، ئێمە تکای ئەوەتان لێ دەکەین کە ناوی هەر عێراقییەکمان بدەنێ کە بەعسی بووبێت، یان بەعسی نەبووبێت ئەو دەزگایە تیرۆری کردبێت، تا لەبەر ڕۆشنایی ئەوە هەر ڕێکارێك پێویست بێت بیگرینەبەر، بۆ ئەوەی تاوانباران بدەینە دەست لایەنە تایبەتمەندەکانی دادگە.

١٦. بەڵام سەبارەت بەو تۆپ و چەکە قورسانەی کە لە پێش بەیاننامەی ١١ی ئادار و دوای ئەوەش لامان بوون، ئێمە بەتەواوەتی دەڵێین کە هیچ چەکێکی قورسمان لە دوای بەیاننامەی ئادارەوە بۆ نەهاتووە و تکا لە سیادەتتان دەکەین بەو بەڵگانەی لای لایەنە تایبەتمەندەکان هەن لە بارەی ئەمەوە، بۆمان ڕوونبکەنەوە، ئێمە بەگوێرەی بەیاننامەکە پابەندی ئەوە بووین کە ئێستگە و چەکە قورسەکان، لە قۆناخە کۆتاییەکانی جێبەجێکردنی بەیاننامەکە بدەینە دەست سەرچاوە حکوومەتییە پێوەندیدارەکان و ئەوەبوو ئێستگەکەمان ڕادەستکرد لەگەڵ وەجبەی یەکەمی ئەو چەکانە پێش چەند مانگێك، بەڵام

بەداخــەوە تێبینیــمان کــرد کــە ئــەو دەستپێشــخەرییە ئیجابییــە بەســاردی و گــوێ پێنەدانــەوە لــە لای لایەنــە تایبەتمەنــدە حکوومەتییەکانــەوە پێشــوازیی لێکــرا.

ســەبارەت بــە ئاماژەکردنتــان بــە دەرچوونــی ڕێنوێنیــی حزبــی لــە لایــەن ئێمــەوە لــە بــارەی ئۆتۆنۆمییــەوە، ئەمەیــە، پێشــتر هەندێــک بــرا لــە ســەرکردەکانی حزبــی بەعســی دۆســت، لــە بــارەی ئــەم مەســەلەیەوە پرسیاریان لێکردیــن و لــە کاتــی خــۆی پێــمان ڕاگەیانــدن، کــە ڕێنوێنــی حزبــی ناوبــراو لــە حزبــی ئێمــەوە دەرنەچــووە. فێــڵ لــە حــزب کــراوە و ڕوونکردنەوەیەکیشــمان لــەم بارەیــەوە لــە ڕۆژنامــەی (التاخــی) دا بڵاوکــردەوە، لەگــەڵ ئەوەشــدا هەندێــک بــرا قەناعەتیــان بــەوە نەهــات، ئێمــە تکایــان لــێ دەکەیــن بۆمــان بەیــان بکــەن، بزانیــن چییــان لێــمان دەوێ، تــا قەناعەتــی تەواویــان لا پەیــدا بێــت کــە هیــچ پێوەندییەکــی حزبــی ئێمــە بــەو ڕێنوێنییــەوە نییــە.

بەشی چوارەم:

ســیادەتی بــرا، بێگومــکان ســیادەتتان ئاگاداریــی تەواوتــان لــە بــارەی مەترســیی ئــەو بارودۆخــە هەیــە کــە لــە ناوچــەی ڕۆژهەڵاتــی ناوەڕاســتدا زاڵــە و هەروەهــا ئــەو هــەوڵ و تەقەلایانــەی دەدرێــن بــۆ ئەنجامدانــی هەندێــك گۆڕانــكاری تێیــدا، ئێمــە لــە ڕەوتــی ئــەو ڕووداوانــەی بەڕێــوەن لــە وڵاتەکەمانــدا، هەســت بــەوە دەکەیــن کــە عێــراق بەدوورنابێــت لەوانــەی لــە ناوچەکــەدا دەگەڕێــن و ڕوو دەدەن و هەندێــك لایــەن بــە فێــڵ و زیرەکــی و خۆگونجاندنــەوە لەگــەڵ ئــەو پلانانــەدا کار دەکــەن، بــۆ ئاڵۆزکردنــی پێوەندیــی نێوانمــان و پــاڵ پێوەنانــی بــە ئاراســتەی ئاڵۆزکــردن و دەســت لێکبــەردان و هەڵتەکاندنــی بەیاننامــەی ١١ی ئــاداری مێژوویــی، لــە ڕێگــەی بەخێوکردنــی هەندێــک پۆرگــی گومــان لێکــراو لــە ناوچــەی کوردەواری و دروســتکردنی هەندێــك ڕووداوی وروژێنــەر و بەرزکردنــەوەی ڕاپــۆرت و زانیاریــی نادروســت و درۆ لــە لایــەن کلکەکانیانــەوە، لــە بــارەی ئــەو بارودۆخــەی لــە کوردســتاندا هەیــە بــۆ پایــە باڵاکانــی حکوومــەت.

ئێمــە بێگومــان نامانەوێــت لــە هەندێــک شــێوەی کەموکــووڕی و درێغیکــردن کــە هەمووانمــان هەمانــە، خۆمــان وەدەرنێیــن و لــە بوونــی کەســانی خــۆ تێخزێــن و ســوودخواز لێــرە و لــەوێ و لــە نێــوان کــورد و عــەرەب لــە یەککاتــدا، بــەڵام بەرپرســایەتیمان بەرانبــەر گــەل و نیشــتمان و مێــژوو وا پێویســت دەکات، هــەر تەنیــا بەناوهێنانیــان وازنەهێنیــن، بگــرە کاری هاوبــەش و بــەردەوام بکەیــن

لەپێناوی بەوردی دەستنیشانکردنی ئەو نەخۆشییانەی بەدەستیانەوە دەناڵێنین و ئەنجامدانی ڕێکاری توند بۆ چارەسەرکردنیان بەشێوەیەکی ڕاست و دروست لە ڕێگەی پێکهێنانی لێژنەیەك، لەسەر بەرزترین ئاست کە جێبەجێکردنی ئەم ئەرکە نیشتمانییە باڵایە بەزووترین کات بخاتە ئەستۆی خۆی و هیچ لارییەك لەوەدا نییە کە ئەو لێژنەیە لێژنەی ئاشتی، یان لێژنەیەکی حزبیی هاوبەش، یان لایەنێکی تر بێت کە خۆتان فەرمان بەپێکهێنانی دەکەن و گرنگ لە کاری ئەم لێژنەیەدا ئەوەیە، لە ئاستی ئەو کێشە گرنگانەدا بێت کە تووێژینەوە و بڕیار لەسەردانیان دەگرێتە دەست و لەگەڵ ئەم نامەیەدا هاوپێچکراوە.

سیادەتی سەرۆك، باشترین شت کە کۆتایی پێ بەم نامەیە بێنم، پابەندبوونە بەهەندێک لەو بڕگانەی لە وتارە بەنرخەکەتاندا هاتووە، کە پێش چەند ڕۆژێك لە جیاتی ئێوە برامان فەریق ڕوکن ساڵح مەهدی عەماش لەو ڕێ ڕۆیشتنە جەماوەرییە خوێندییەوە، کە لە بەغدا بەبۆنەی ڕۆژی یەکەمی ئایار سازکرا و تێیدا گوتبووتان کە (پەرۆشیتان بۆ جێبەجێکردنی بەیاننامەی ١١ی ئاداری مێژوویی بەدەق و ناوەڕۆکەوە بۆ کاری بەردەوام هانمان دەدات و هەر هەڵەیەکیش ڕێگە لە پیادەکردن بگرێت، هیچ لە پەرۆشیی ئێمە بۆ ئەو پابەندییە بەجێبەجێکردنی کەم ناکاتەوە، بگرە بەپێچەوانەوە ئەو هەڵانە، پەرۆشییەکە زیاتر دەکەن و هێزی وەبەردەنێن، بەمەرجێك ئەرکی ڕاستکردنەوەی هەڵەکان دەبێت هەموو لایەك ئەنجامی بدەن، چونکە بەرپرسایەتی چیتر تەنیا بەرپرسایەتی لایەنێك نییە، بگرە بەرپرسایەتیی هەموو نیشتمانپەروەر و پێشکەوتنخوازێکە بەعەرەب و کوردەوە). داوامان لە خوای گەورە ئەوەیە ڕابەری هەمووومان بێ بۆ هەموو شتێك کە خێر و چاکە و خزمەتی گەلی عێراقی ئازیزمانی تێدا بێت، بەگیانێکی پڕ لە هاوکاری و نیازچاکی. فەرموون بەقبووڵکردنی ئەو پەڕی ڕێز و تەقدیر.

دڵسۆز و براتان

مستەفا بارزانی

١٩٧١ / ٥ / ٧

خاڵە پێشنیازکراوەکانی بەرنامەی کاری لێژنەی ئاشتی

١. خستنەڕووی گشتیی بەندەکانی بەیاننامەی ئادار.

٢. دیاریکردنی وادەیەك بۆ ئەنجامدانی سەرژمێری.

٣. کۆتاییهێنان بەپێکهێنانی ئەو بەتالیۆنە پاسەوانانەی سنوور کە هێشتا پێك نەهاتوون.

٤. بەدواداچوونی جێبەجێکردنی ئەو لایەنە ڕۆشنبیرییانەی بەیاننامەکە کە تا ئێستا جێبەجێ نەکراون.

٥. ئاوەدانکردنەوە و پلانی گەشەکردن.

٦. بەشداریکردن لە حوکم و بەرپرسایەتی و پێکهێنانی ئەنجوومەنی نیشتمانی.

لە دوای ئەوە بە بڕیاری ژمارە ٦٨٣ لە ١٩٧١/٥/١١ ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی حزبی بەعس بڕیاردا بە پێکهێنانی لێژنەی باڵا بۆ چارەسەری کێشەکانی تایبەت بە ڕێککەوتننامەی ١١ی ئاداری ١٩٧٠، ئەمە دەقی نووسراوەکەیە بە زمانی عەرەبی[١].

(١) الدكتور جبار قادر و المحامي طارق جامباز، قرارات مجلس قيادة الثورى المنحل الخاصة بالكورد و كوردستان، الطبعة الاولى (اربيل _ مطبعة الحاج هاشم _ ٢٠١٣) ل ٦٠.

مجلس
قيادة الثورة

رقم القرار/٦٨٣
تاريخ القرار ١٩٧١/٥/١١

بسم الله الرحمن الرحيم

قـــرار

قرر مجلس قيادة الثورة بجلسته المنعقدة بتأريخ ١٩٧١/٥/١١ ما يلي :ـ

تشكيل لجنة عليا برئاسة السيد صدام حسين نائب رئيس مجلس قيادة الثـــورة وعضوية كل مـــن :

آ . السيد مرتضى الحديثي	عضو مجلس قيادة الثورة
ب . الفريق سعدون غيدان	عضو مجلس قيادة الثورة
جـ . السيد نعيم حداد	عضو القيادة القطريـــة
د . السيد سمير عزيز النجم	عضو القيادة القطريـــة
هـ . السيد تايه عبدالكريم	عضو القيادة القطريـــة
و . السيد محمد فاضل	عضو القيادة القطريـــة

٢ . تمنح اللجنة المتشكلة بموجب الفقرة (١) من هذا القرار كافة صلاحيات مجلس قيادة الثورة لاتخاذ ما ترى من قرارات كفيلة بتنفيذ بيان ١١/آذار .

٣ . اصدار القرارات والتعليمات المتعلقة بالمهمة الموكولة اليهـا وتبليغهـا الى كافـة الوزارات والدوائر المختصة .

٤ . قرارات اللجنة ملزمة وواجبة التنفيذ من قبل كافة الوزارات والدوائر المختصة فور تبليغها بها .

٥ . ينفذ هذا القرار من تأريخ صدوره .

احمد حسن البكر
رئيس مجلس قيادة الثورة

پیلانی تیرۆرکردنی مستەفا بارزانی

دوای ئـەوەی چەندیـن هەوڵـی جیاجیـا بـە زۆر شـێوە بـۆ تیرۆرکردنـی مسـتەفا بارزانـی دران، بـەڵام لەبـەر لاوازیـی بیرۆکـەکان، یـان ئاشـکرابوونیان لـە لایـەن دەزگای پاراسـتنی شۆڕشـەوە، دوا جـار بیرییـان لـەوە کـردەوە کـە لـە ڕێـگای کەسـایەتییە ئایینیـەکان کردەوەیەکـی تیـرۆری ئەنجـام بـدەن.

لـە ١٩٧١/٩/١٥ دوو پیـاوی ئایینـی بەناوەکانـی عەبدولجەبـار ئەعزەمیـی سـونە مەزهـەب و عەبدولحوسـێن دەخیلیـی شـیعە مەزهـەب[١] سـەردانی مسـتەفا بارزانـی دەکـەن لـە شـوێنی حەوانـەوەی خـۆی لـە نزیـك شـارۆچکەی چۆمـان[٢]، مسـتەفا بارزانـی بەگەرمـی پێشـوازی و بەخێرهاتنیـان لـێ دەکات، ئـەوان گواییـە خۆیـان و هەندێککـی تـری پیاوانـی ئایینـی بـە نیـازی کاری خێـر و چاکـە، بـە نوێنـەری ئـەوان هاتـوون بـۆ نێوەندگیـری لـە نێـوان سـەرکردایەتی شۆڕشـی ئەیلـوول و دەسـەڵاتدارانی بەغـدا و لێکنزیککردنـەوە و چارەسـەرکردنی کێشـەی نێـوان هـەردوولا، دوای ئـەوەی گفتوگۆیەکـی چەنـد کاتژمێـری لەگـەڵ مسـتەفا بارزانـی دەکـەن و مسـتەفا بارزانـی خۆشـحاڵی و پشـتگیری خـۆی بۆیـان دەردەبڕێـت و هـاوکاری تەواویـان بـکات لـەو پێنـاوە، دوای گەڕانەوەیـان و لـە ڕۆژی ١٩٧١/٩/٢٩ بـۆ دووەم جـار هاتنـەوە بـۆ ئـەوەی چاویـان بـە مسـتەفا بارزانـی بکەوێـت، کـە ئـەم جـارە بـە دوو ئۆتۆمبێـل هاتـن و شـوفێرەکانیان سـەر بـە دەزگای موخابەراتـی عێراقـی بـوون، کـە ئەمانـەی خـوارەوە ناوەکانیانـن[٣]:

١. عەبدولجەبار ئەعزەمی، مامۆستای ئاینی.

٢. عەبدولحوسێن دەخیلی، مامۆستای ئاینی.

٣. ئیبراهیم خوزاعی، مامۆستای ئاینی و هەڵگری بۆمبەکە.

---

(١) مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی کـورد . شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی دووەم،چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٦٧-٦٨.

(٢) جیـرارد جالیانـد، شـعب بـدون وطـن الکـرد و کردسـتان، ترجمـة / عبدالسـلام النقشـبندي، الطبعـة الاولـی (اربیـل _ دار اراس للطباعـة و النـشر _ ٢٠١٢) ص ٢٤٤.

(٣) حامیـد گەوهـەری، مسـتەفا بارزانـی پێشـمەرگە و سـەرۆك، چاپـی یەکـەم (هەولێـر - چاپخانـەی رۆژهـەڵات - ٢٠١٧) ل ٥٤٧.

٤. عەبدولوەهاب ئەعزەمی، مامۆستای ئاینی.

٥. ئەحمەد عەبدوڵلا یاسین هیتی، مامۆستای ئاینی.

٦. ئەحمەد محەمەد قاسم، مامۆستای ئاینی.

٧. باقر موزەفەر، مامۆستای ئاینی.

٨. سەید نووری حوسێنی، مامۆستای ئاینی.

٩. غازی دلێمی، مامۆستای ئاینی.

١٠. محەمەد کامیل ئیسماعیل، شوفێر.

١١. عەبدولڕەحمان سلێمان کوخی، شوفێر.

لە کاتژمێر (١٦:٤٥) کاتێک مستەفا بارزانی بە یاوەری دکتور مەحمود عوسمان لەگەڵ نێردراوەکان دانیشتن، لە سەرەتای دانیشتنەکە بۆمبەکە دەتەقێتەوە کە ئیبراهیم خوزاعی هەڵگری بۆمبەکە بوو بەرانبەر مستەفا بارزانی و لە ناوەڕاستی هەر (٩) کەسەکەی تر دانیشتبوو، لەو کاتەش محەمەد شەریف هۆستانی کە چایچی بوو، لەو کاتەدا چای بۆ میوانەکان هێنابوو، هێشتا لە دانانی چا بۆیان تەواو نەببوو، ئەو کاتە دەکەوێتە نێوان مستەفا بارزانی و بۆمب هەڵگرەکە، بۆمبەکە دەتەقێتەوە و سەرەتا محەمەد شەریف هۆستانی بە سەختی بریندار دەبێت و دوای لەبەر سەختی برینەکەی شەهید دەبێت، ئیبراهیم خوزاعی هەڵگری بۆمبەکە لەگەڵ تەقینەوەکە دەکوژرێت و ئەگەر چی مستەفا بارزانی بانگی پێشمەرگەکانی کرد، کە دەست هەڵگرن و ئەوانی تر نەکوژن، بەڵام پێشمەرگەکان مەودایان پێنادەن و هەموویان دەکوژن[1]، لە هەمان کات هەردوو شوفێری ئۆتۆمبێلەکە کە پیاوی موخابراتن، هەوڵی کردەوەی تری تیرۆرستی دەدەن بە هاوێشتنی نارنجۆك بە ئاراستەی مستەفا بارزانی و دکتۆر مەحمود عوسمان، دوای ئەویش ئەو دوو ئۆتۆمبێلەی کە شاندەکەی هێنابوو بتەقێنەوە، چونکە ئۆتۆمبێلەکانیش بۆمبڕێژ کرابوون، بەڵام پاسەوانەکان بواریان پێ نادەن و ئەوانیش دەکوژن، لێرەدا شایەنی باسە مستەفا بارزانی بە موعجیزە ڕزگاری دەبێت و دکتۆر مەحمودیش سەلامەت دەردەچێت، جگە لە محەمەد شەریف هۆستانی، سەلیم زوبێر بارزانیش شەهید دەبێت و لەگەڵ (١٤) چواردە

(١) هەمان سەرچاوە .

پاسەوان بریندار دەبن[1]. دوای ئەو کردەوە تیرۆرستیە لە سەر ئاستی ناوخۆ و دەرەوە ئیدانەی ئەو کارە کرا و لە زۆربەی دەزگا ڕاگەیاندنە بەناوبانگەکانی ئەو سەردەمە باسیان لەو کردە تیرۆرستیە کرد، دوای ئەو کردەوە تیرۆرستیە فەرمانبەرە کوردە پلە باڵاکانی بەشدار لە حکوومەتی عێراقی، گەڕانەوە کوردستان و سوپای عێراق کەوتە حاڵەتی ئامادە باشی[2] و ئاگادارکردنەوەی(ج) (انذار ج)[3] بە تایبەتی ئەحمەد حەسەن بەکر کە نوێنەری خۆی نارد بۆ لای مستەفا بارزانی کە لە کردەوە تیرۆرستیە ڕزگاری بووە، نوێنەرەکە بڕیاری دا بە پێکهێنانی لێژنەیەك لە هەردوولا بۆ دۆزینەوەی ئەو کەسانەی کە لە پشت ئەو کارە بوونە، وە لێرەدا من ناتوانم بڵێم ئاخۆ ئەو کەسایەتیانە هەموویان ئاگاداری ئەو کردەوە تیرۆرستیە بوونە یان نا، بەڵام ئەگەر خوێنەر سەیری ناسنامەی شاندەکە بکات، هەندێک شتی گوماناوی دەبینێت، بۆ نموونە ئەو دوو ناسنامەی فەرمانبەران کە لێرە دانراون، ئەوەی ئەحمەد عەبدوڵڵا ئەلهیتی لە شوێنی ناونیشان(العنوان) نووسراوە (سکرتیر دار الثقافة الاسلامية) و ژمارەی ناسنامە(رقم الهوية) نووسراوە (١٠٢) و مێژووی دەرچوونی(تاريخ الاصدار) نووسراوە ١٩٧١/١/١، بەڵام لە ناسنامەی ئەحمەد محەمەد قاسم لە شوێنی ناونیشان نووسراوە (بغداد) و ژمارەی ناسنامە(رقم الهوية) نووسراوە (١٠٥) و مێژووی دەرچوونی(تاريخ الاصدار) نووسراوە ١٩٧٠/١٠/٢٠، پرسیار ئەوەیە چۆن دەبێت ژمارەی ناسنامەی (١٠٥) پێش ناسنامەی ژمارە(١٠٢) دروستکرابێت؟

وە ئەگەر سەیری ناسنامەی باری شارستانی (هوية الاحوال المدنية) بکەین بۆ مامۆستای ئاینی لە شوێنی (الحالة العلمية) نووسراوە (يقرأ و يكتب)، هەندێک شتی گوماناوی هەن کە جێگای ئەوەیە هەڵوەستەی لەسەر بکرێت و بەدواداچوون و لێکۆڵینەوەیان لەبارەوەبکرێت.

---

(١) وەلی زبێر هۆستانی، چەند داستان و ڕووداو و بەسەرهاتێك لە شۆڕش و ڕاپەرینەکانی بارزاندا، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی ڕۆژهەڵات _ ٢٠١٧)، ل١٢٧.

(٢) الدكتور عصام عزيز شريف، مذكرات عزيز شريف، طبعة الاولى (شباط ٢٠١٠)، ص ٣٣٩ .

(٣) ئاگادارکردنەوەی(ج) (انذار ج)/ ئەو ئاگادارکردنەوە لەلایەن فەرماندەیی گشتی هێزە چەکدارەکان دەردەچێت بۆ بەشێك یان تەواوی سوپا، ئەو بڕیارە لەو بارودۆخانە دەدرێت: (١)ئامادەبوون بۆ کاری بەرگریکردن و پارێزگاری. (٢) ئاماژەکردن بە ئاگادارکردنەوەیەکی ترسناك یان هێرشێکی ئاسمانی. (٣) یەکەکانی سوپا ئامادە بن بۆ وەڵام دانەوەی بۆ ئەرك. (٤) بۆ وریایی و ئامادەباشی بۆ هەر کارێك.

هوية
المنتسبين والعاملين في دار الثقافة
الاسلامية - بغداد - ص . ب ٤٣٢
هاتف ٢٥٦٦٤ ، ٦٢٩٧٩
الاسم الكامل احمد عبد الله الهيتي
العنوان سكرتير دار الثقافة الاسلامية
رقم الهوية ١٠٢
تاريخ الاصدار ١٩٧١/١/١
توقيع صاحب الهوية
رئيس هيئة الدار
تجدد هذه الهوية سنوياً

هوية
المنتسبين والعاملين في دار الثقافة
الاسلامية - بغداد - ص . ب ٤٣٢
هاتف ٢٥٦٦٤ ، ٦٢٩٧٩
الاسم الكامل
العنوان بغداد
رقم الهوية ١٠٥
تاريخ الاصدار
توقيع صاحب الهوية
رئيس هيئة الدار
تجدد هذه الهوية سنوياً

هوية
المنتسبين والعاملين في دار الثقافة
الاسلامية - بغداد - ص . ب ٤٣٢
هاتف ٢٥٦٦٤ ، ٦٢٩٧٩
الاسم الكامل محمد كامل اسماعيل
العنوان بغداد
رقم الهوية ١٠٨
تاريخ الاصدار ١٩٧١/١/١
توقيع صاحب الهوية
تجدد هذه الهوية سنوياً
رئيس هيئة الدار

هوية
المنتسبين والعاملين في دار الثقافة
الاسلامية - بغداد - ص . ب ٤٣٢
هاتف ٢٥٦٦٤ ، ٦٢٩٧٩
الاسم الكامل
العنوان النجف الاشرف العراق
رقم الهوية
تاريخ الاصدار
توقيع صاحب الهوية
رئيس هيئة الدار
تجدد هذه الهوية سنوياً

ديوان الاوقاف
توقيع صاحب الهوية
التوقيع

الجمهورية العراقية
هوية
رقم الهوية : ١٧٠
تاريخ الاصدار : ١٩٦٩/١١/١٤

هوية
المنتسبين والعاملين في دار الثقافة
الاسلامية - بغداد - ص.ب ٤٣٢
هاتف ٢٥٦٦٤ / ٩٢٦٧٩
الاسم الكامل
العنوان
رقم الهوية
تاريخ الاصدار
توقيع صاحب الهوية
تجدد هذه الهوية سنوياً

هوية الموظفين
الأسم واسم الأب
الدائرة
المدينة
العنوان
الراتب
رقم البطاقة
تاريخ الاصدار
توقيع صاحب الهوية

المهنة
الديانة أو المذهب
تاريخ الولادة رقماً
كتابة
محل الولادة
العلامات الظاهرة
العلامات الفارقة
الحالة الزوجية
محل الاقامة
الاوصاف
لون العين
لون البشرة
لون الشعر
الطول
فصيلة الدم
توقيع صاحب الهوية

رقم الهوية
١٦٩٩٨٣
م/ق
وزارة الداخلية
مديرية الأحوال المدنية العامة
هوية الأحوال المدنية
(البطاقة الشخصية)
الاسم واللقب
اسم الاب والجد
اسم الام والجد
الحالة المدنية
الجنس
توقيع المدير العام أو من يخوله
تاريخ الاصدار

نامەی سەدام حوسێن جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش بۆ مستەفا بارزانی

ئەنجوومەنی سەرکردایەتیی شۆڕش

جێگری سەرۆك

برای بەڕێز باوکی ئیدریس

سڵاوێکی برایانە، هیوام وایە باش بیت

ڕاستەوخۆ، دوای خۆماڵیکردن، دوای لێکدابڕانێکی درێژ لە نێوانمان لە مامەڵەکردنی ڕاستەوخۆ لەگەڵ یەکتردا، یان لە ڕێگەی نامەوە و لێشت ناشارمەوە کە دوودڵ بووم و تەنانەت بیرۆکەکەشم وەلا نا، تا نیوەڕۆی ڕۆژی ٤ / ٧ چاوم بەبرایان سالح یوسفی و محەمەد عەبدولڕەحمان کەوت و سەیرم کرد پێویستییەکە هێشتا لە ئارادایە، سێ و دوو کردنم لە نەنووسین بۆتان لە خودی حەز پێنەکردن خۆی و هۆ و هەندێک ئیعتیباری بێ بنەما نییە، بگرە هۆیەکەی، بەشێوەیەکی دیاریکراو مەترسیی تۆ و هەندێک لە وتەبێژییەکانت بوو، بۆ ئەوانەی لێتەوە نزیکن کە هەمیشە پێم دەگەیشتنەوە، ئەمەش وای لێ دەکرم دوودڵیی زۆرم هەبێت لە نووسین بۆت، نەوەك نووسینەکە بەشێوەیەك لێك بدرێتەوە من خۆم بەدڵم نەبێت و بۆ پێوەندییەکەی نێوانیشمان پێی ڕازی نەبم.

بەڵام لەگەڵ ئەوەشدا بەرژەوەندیی گشتی لە هەموو ئیعتیبارێکی تر بەهێزترە و هەر لە سەر بنچینەی ئەوەشە، کە دووبارە نامەت بۆ دەنووسمەوە، بەچاوپۆشیکردن لەوەی کە چۆن سەیری ئەم نامەیە دەکەیت، بەڵام ئەوەی هەمیشە و هەردەم بە لای ئێمەوە گرنگە، ئەوەیە لە داهاتوودا بێتەوە بیرت بەو شێوەیەی کە جەخت لەسەر ڕاستیی ئەوەی باسی دەکەم بکاتەوە و ئەوەی باسی دەکەم بەو پەڕی قەناعەتەوە، قەناعەتم بەڕاستییەکەی هەیە.

کارێکی بەڵگە نەویستە کە ئێستا بڵێی، حاڵەتەکە گەیشتووەتە قۆناخێك،

مەترسیداری تێپەڕاندووە و وای لێهاتووە خەریکە دەتەقێتەوە، بگرە من خۆیشم نازانم بۆچی تا ئەم کاتەی ئێستە نەتەقیوەتەوە. لەوانەیە هۆیەکەی ئەوە بێت ئێمە هەردوو لامان هێشتا بەشێوەیەکی ئێکجارەکی بڕیارمان نەداوە بیتەقێنینەوە، بە یەکجاری پێوەندی بپچڕێنین، جا بۆ ئەوەی بچمە ناو باسەکەوە، دەڵێم گەیشتنی کارەکە بەم حاڵەتە، دەگەڕێتەوە بۆ چەند هۆیەك ڕەنگە لە پێش هەموویانەوە و لەسەر هەموویانەوە نەبوونی متمانە بێت لە نێوانماندا، بەشێوەیەکی دیاریکراو لە نێوان ئەو کەسانەی پلە پلەی هەرەمی ناوەندی یەکەم لە حزبی بەعس و دیموکراتی کوردستان داگیر دەکەن، وێڕای هۆکارەکانی ئەم دواییە کە هەموویان پێکەوە ئەوەندە قورساییە لە هاوسەنگیدا دروست ناکەن کە هاوتای ئەو قورساییە بێت، ئەوەی هۆکارە سەرەکییەکەی ئاماژەمان پێ کرد، دروستی دەکات، خۆ ئامادەکردن و وریایی لە هەردوو لاوە شاراوەیە و هێڵی تان و پۆش ئاماژە بە زیادبوونێکی پڕ مەترسی لە بەرەو خراپ چوونی بارودۆخەکە دەکات، هەر هەمووش ماوەی شەڕ بەتەواوەتی لە ناو نابەن و هەریەکەش خۆی بۆ حاڵەتێك ئامادە دەکات کە بەهۆیەوە بەهێزتر بێت، لەو هەلومەرجەی ئێستای و سووتەمەنییەکەش لە هەموو حاڵەتێکدا بەچاوپۆشی لەوەی کێ سەردەکەوێت گەلە چاکەکەمان دەبێت، بەڵام دەمەوێت پرسیارێك بکەم و خۆیشم لەو پرسیارلێکردنە نابەخشم، تۆ بڵێی هیچ کامێکمان لە دەروازەی مێژووەوە بچینە ژوورەوە، ئەگەر مێژوو لەسەری بنووسێت کە گەلەکەی خۆی دەکوشت و دەربەدەری دەکرد، من بڕوا ناکەم و باوەڕم وایە ئەگەر ئاشتی بەرپابوو، ئەو ئاشتییەش من مەبەستمە ئەو ئاشتییە ڕووکەشە نییە دوای چەند مانگێك لە بەیاننامەی ئاداری مەزن باڵی بەسەر ناوچەکەدا کێشا، بگرە ئاشتیی ڕاستەقینە کە دەرگای پێ لە ڕووی دەروازەی شەڕ و تابوورەکانی و بەڕووی هەموو قیژ و هۆڕی بانگکردن، بۆ وێرانکاری و شەڕ و خۆئامادەکردن بۆیان دادەخات. من قسەت لە بارەی ئەو چەمکانەوە بۆ دەکەم، نامەوێ خۆم لە میحرابی ئاشتی و تۆش لە نێو تەندووری شەڕ دابنێم، بگرە بەتەواوەتی بەم چەمکانە چەند مەبەستم تۆیە، ئەوەندەش مەبەستم خۆمە، برا، هیواشم وایە زۆر بیر لەوە بکەیتەوە کە ئەمریکا و ئینگلیز و حکوومەتی ئێرانی چی لە تۆ و لە من دەکەن، بەشێوەیەکی دیاریکراویش لە تۆ، دوای ئەوەی مەبەستە هەنووکەییەکانیان کۆتایی دێت، ئەوەی ئەوانە دەیانەوێت بەختیاریی گەلی کورد نییە و ئەوەشیان ناوێت کارەکە سەبارەت بەکورد بەجیابوونەوە کۆتایی بێت، بگرە ئەوان دەیانەوێت کە شەڕ دەست پێ بکات، بێ ئەوەی کۆتایی

بێت و بەشێوەیەکی دیاریکراو دەیانەوێت سەر لە نوێ خوێن لەبەر ڕۆیشتنی گەلی کورد دەستپێبکاتەوە، ئینجا حکوومەتی بەغداش بڕووخێنن وەك هەمیشە وەسفمان دەکەیت، دوای ئەوە هەوادارانی خۆیان هان بدەن و ئینجا جارێکی تر پانتان بکەنەوە بەپێی ڕێککەوتنێکی گەورە و هەمەلایی لە ناوچەکەدا، ئێمە شتەکە وا وێنا دەکەین و دەیخەینە بەرچاوی خۆمان و پێشم وانییە ئێوە بەرانبەر ئەم بۆچوونانە شتێکتان لەزەینداا نەبێت، بەڵام ئەوەی لەم نامەیەمدا دەمەوێت ئەوەیە، هۆکار و ترسی سۆزەکی ناواقیعی هەندێک جار پاڵتان پێوە نەنێت بۆ لەبیرچوونەوەی ئەم ڕاستییە.

ئینجا پرسیارێکی تر دەمێنێتەوە، چی بکەین؟ و وشەی چی بکەین ناکرێت لە چەند کاغەزۆکەیەکی کەمدا یەکلایی بکرێتەوە و لە قسەیەکی بەپەلەی لەم جۆرە کە ئێستا لەسەر ئەم کاغەزە دەنووسرێت، بەڵام لێرە دەمانەوێت ئێمە لە لایەنی خۆمانەوە جەخت لە ئامادەیی خۆمان بکەینەوە، ئەگەر حەزتان کرد بۆ باسکردنی کاروبارەکان لەسەر ئاستی ڕاشکاوانەی دووردرێژ و بنچینەیەکی ڕوون و ئاشکرا بۆ پێوەندییەکانی نێوانمان دابنێین، کە ئارەزوو و پلان و نیازی پشت پەردە گەرداویی نەکەن و ئاسۆکانی بەشێوەیەك دەستنیشان بکرێت، کە خزمەتی ئاواتەکانی گەلی کوردمان و ئاواتەکانی هەموو گەلی عێراق بکات، ویستم بەکورتی ئەوەی لە مێشك و لە دڵمدایە بیڵێم، تاکو لە قورسایی بەرپرسایەتییەکی مێژوویی بەرانبەر کێشەیەك خۆم ڕزگار بکەم، کە خۆم یەکێك بووم بەجیدی و دڵسۆزی کارم بۆ چارەسەرکردنی کردووە، تا ئەرکی دڵسۆزان دەستەگوڵی بەیاننامەی ئاداری مێژوویی لێکەوتەوە. لەگەڵ ئاواتم بۆ ئەوەی خوا دەستی هەموومان بگرێت بۆ ئەو شتەی خێر و داهاتووی گەلەکەمانی تێدایە و هەربژین.

سەدام حوسێن

١٩٧٢ / ٧ / ٤

وەڵامی مستەفا بارزانی بۆ نامەکەی سەدام حوسێن

سیادەتی برا سەدام حوسێنی بەڕێز

السلام علیکم و رحمه الله و برکاته

نامەکـەی ٤ / ٧ / ١٩٧٢ تانـم بەسوپاسـەوە وەرگـرت و دەمەوێـت لـە وەڵامدانـەوەدا ڕاشـکاو بـم، چونکـە هـەر ڕاشـکاوییە دەمانگەیەنێتـە زانینـی ڕاسـتی.

کاتێـک بەیاننامـەی ١١ی ئادارمـان مۆرکـرد، هیوایەکـی زۆرمـان پێـی بـوو کـە ئـەو ڕووداوە مێژووییـە کۆتاییـەك بـۆ مەرگەسـات و ئـازاری گەلـی عێراقـمان بەگشـتی و گەلـی کوردمـان بەتایبەتـی دابنێـت و ببێتـە بناخەیەکـی چەسـپاوی ئاشـتی و برایەتـی و یەکسـانیی نەتەوەیـی لـە لایەکانـی وڵاتەکەمانـدا.

بـەڵام پێنـج حەفتـە تێنەپـەڕی بـوو تـا ئـەو دەسـتانەی ماوەیەکـی درێـژ لەسـەر شـەڕ دەژیـان و زیانیـان لـە ئاشـتییەوە پـێ گەیشـتبوو، بـە نهێنـی و بەئاشـکرا دژی بەیاننامـەی ئـادار دەسـتیان بەکارکـردن کـرد و هـەر زوو ڕووداوە داخاوییـەکان یـەك بـەدوای یەکـدا هاتـن و نیـازەکان دەرکەوتـن، ئەوانـە ویسـتیان ئـەوەی بەشـەڕ نەهاتـە دی، ئـەوان بەئاشـتی وەدیـی بهێنـن، ئینجـا ئەمـە چ سـەبارەت بەلێکهەڵوەشـاندنەوەی بزاڤـی کوردایەتـی بێـت، یـان گۆڕینـی نیشـانەی هەندێـک ناوچـەی کـوردەواری و لـە هەمـوو جـۆر و لـە هەمـوو لایـەك لـە گـەلی کوردمـان درا و بـە شـێوەیەك کـە لـە شـەڕ ئاڵۆزتـر بـوو، تەنانـەت دەتوانـم بڵێـم گەلەکەمـان چێـژی ئاشـتی و ئارامیـی ڕاسـتەقینەی نەکـرد.

لـە لایەکـی تریشـەوە، دوژمنانـی گەلەکەمـان لـە لایەنـی دامـودەزگا حکوومەتییەکانـەوە پشـتگیریکران و لاگیـری کـران و ئـەو تەنـگ پـێ هەڵچنینـەی دڵسـۆزان دووچـاری هاتـن، ڕوو لـە زیادیـە، تەنانـەت وای لێهـات ناردنـی نەخـۆش بـۆ بەغـدا و شـارەکانی تـر وە زەحمـەت کـەوت و سـەرەڕای ئـەم بارودۆخـە ئاڵـۆزەش، ئێمـە لـە لایەنـی خۆمانـەوە لـە تەکبیـری وریایـی و ئـاگا لـە خۆبـوون و داکۆکیکـردن لـە بوونـی گەلەکەمـان و قوربانییـە زۆرەکانی بـەولاوە، چیترمـان نەکـرد.

هەرچـی چۆنێـك بێـت، مـن لەگـەڵ ئێـوەدا کۆکـم کـە حاڵەتەکـە گەیشـتووەتە قۆناخێکـی پـڕ مەترسـی و تەنگـژە بـڕوا سـەبارەت بەهـەردوولا گشـتگیرە، ئێمـە

لەگـەڵ ئێـوەدا کۆکیـن کـە وردە بابەتەکانـی ئـەم کێشـە گەورەیـە ناکرێـت لـە نامەیـەك، تەنانـەت لـە چەنـد نامەیەکیشـدا بـاس بکرێـت، بـەڵام لەگـەڵ ئەوەشـدا بەپێـی هەڵسـەنگاندنی ئێمـە، کلیلـی چارەسـەرکردنەکە لـە دانپێدانانـە بـە واقیعـی بزاڤـی کوردایەتـی و ئـەو نیـاز گۆڕینانەیـە کـە بەدرێژایـی ئـەو دوو سـاڵەی ڕابـردوو زاڵ بـوو و گۆڕینـی شـێوازی مامەڵەکـردن و دانانـی سنوورێك بـۆ ئـەو سیاسـەتە جیـاوازی کردنـەی لـە هەمـوو لایەکـی ژیـان، دژی کـورد پێـڕەو دەکرێـت و کۆتایـی هێنانـە بـەو دوژمنایەتییـەی دامـودەزگا حکوومەتییـەکان دژی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان و ئەندامـانی پێـڕەوی دەکـەن و دانانـی چوارچێوەیەکـی چارەسـەرکردنی، دیاریکردنـی ناوچەکانـی کـوردەواری و هەڵهێنانـی هەنـگاوی ئەوتـۆ وا لـە هاووڵاتـی بـکات، هەسـت بەیەکسـانی بـکات، بـە چاوپۆشـین لـە هـەر شـتێکی تـر و پێڕەوکردنـی سیاسـەتی بەتونـدی لێدانـی ئـەو دەسـتانەی لـە ژێـر هـەر پەردەیـەك بێـت، زیـان بەبرایەتیـی نێـوان عـەرەب و کـورد و کەمـە نەتەوەییـەکان دەگەیەنـن.

ئـەو هەنگاوانـە ئەگـەر پێڕەوبکرێـن، دەبنـە هـۆی دەسـتپێکردنەوەی ڕێـڕەوی ئـاداری مەزنـی مێژوویـی.

ئێمـە لـە لایەنـی خۆمانـەوە ئامادەیـن هـەر هەنگاوێـك بهاوێیـن، یـان هـەر ئەرکێـك بکێشـین کـە گەلـی عێراقـمان بەعـەرەب و کـوردەوە لـە ماڵوێرانـی شـەڕ دوورخاتـەوە و بـەرەو ئاشـتییەکی هەمیشـەیی و چەسـپیو لەسـەر بنچینـەی جێبەجێکردنـی ڕێکەوتنـی ١١ی ئـادار، بـڕوات.

لەگەڵ ئەو پەڕی تەقدیر و ڕێزدا ...

دڵسۆزتان

مستەفا بارزانی

٦ / ٧ / ١٩٧٢

هەوڵە بەردەوامەکانی تیرۆرکردنی مستەفا بارزانی

دوای ئەوەی پیلانی شکست خواردووی جاری پێشوو بە هۆی پیاوانی ئاینی، کە کۆتایی هات بە ژیانی هەموو ئەوانەی کە کارەکەیان ڕادەپەڕاند و سەرکەوتنیان بەدەست نەهێنا، جارێکی تر سەدام حوسێن و داروودەستەکەی لە ڕێگای بەڕێوبەری ئاسایشی گشتی نازم گزار هەوڵییان دا لە ڕێگای کوردپەروەرێکی خەڵکی ڕۆژئاوای کوردستان بە ناوی ئیبراهیم گاباری کردەوەیەکی تری تیرۆر ئەنجام بدەن. دوای ئەوەی ئیبراهیم گاباری لە سوریا دەردەکرێت و پەنا بۆ عێراق دەهێنێت، نازم گزار لە ڕێگای گاباری هەوڵ دەدات کردەوەیەکی تیرۆر ئەنجام بدات، بەڵام لەسەرەتا داوا لە گاباری دەکات خۆی لە سەرکردایەتی شۆڕش نزیکبکاتەوە تا متمانەی تەواوی پێ بکەن، سەرئەنجام لە ١٩٧٢/٦/١[1] گاباری چاوی بە مەسعود بارزانی دەکەوێت وەکو بەرپرسی پاراستنی شۆڕش، گاباری ناوەڕۆکی پیلانەکەی گزار بۆ مەسعود بارزانی ئاشکرا دەکات، دوای ئەوەی مەسعود بارزانی هەندێک پرسیاری ئاراستە دەکات، هەست بە ڕاستی و دروستی قسەکانی گاباری دەکات و ڕێنوێنی دەکات کە بەردەوام بێت لەسەر کارەکەی تا دوا هەنگاو، کاتێک گاباری دەگەڕێتەوە بۆ بەغدا ئەفسەرانی ئاسایشی گشتی عێراقی پێشنیازی دوو ڕێگا دەکەن بۆ گزاری بەڕێوەبەریان، تا کۆتایی بە ژیانی مستەفا بارزانی بهێنن، ئەوانیش پێدانی ژهەر و تەقینەوە[2]، دەگەنە ئەو ئەنجامەی کە بە ڕێگای تەقینەوە کردەوە تیرۆرستیەکە ئەنجام بدەن، بەڵام بۆ ئەو کارەیان پێویستە گاباری تەواو نزیك ببێتەوە لە مستەفا بارزانی، تا جەنتای ئامادەکراو بۆ تەقینەوە لە نزیکی ئەو جێ بهێڵێت، و داوا لە گاباری دەکەن بۆمان بسەلمێنە کە تۆ دەتوانی نزیك ببیتەوە لێیان، بۆ ئەو سەلماندنەش پێویستە تۆ وێنەیان لەگەڵ بگریت، دوای هەفتەیەك جارێکی تر گاباری دەگەڕێتەوە و بە مەسعود بارزانی دەڵێت ،داوایان لێ کردووم کە وێنە لەگەڵ هەر یەك لە مستەفا بارزانی و ئیدریس بارزانی و تۆ بگرم، تا بڕوایان هەبێت کە من لە ئێوە نزیکم، مەسعود بارزانیش ئەوەی بۆ دەکات

(١) حامید گەوهەری، مستەفا بارزانی پێشمەرگە و سەرۆك چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی رۆژهەڵات _ ٢٠١٧) ل ٥٦٦.

(٢) الدکتور عصام عزیز شریف، مذکرات عزیز شریف، طبعة الاولی (شباط ٢٠١٠) ص ٣٤٧.

كـە داوایـان لـێ كـردووە[1]، دوا جـار ئیبراهیـم گابـاری لـە ١٩٧٢/٧/١٥[2] بـە خۆیـی و ئـەو جانتایـەی كـە ئامادەكرابـوو بـۆ تەقینـەوە، گەیشـتە سـەركردایەتی شـۆڕش لـە حاجـی ئۆمـەران بـۆ ئـەوەی مسـتەفا بارزانـی تیـرۆر بـكات، ئەگـەر بـواری بـۆ نەڕەخسـا ئیدریـس بارزانـی تیـرۆر بـكات، ئەگـەر نـا هەوڵـی خـۆی بـۆ تیرۆركردنـی مەسـعود بارزانـی بـدات، دوای ئـەوەی دەسـت بەسـەر جانتاكـەدا گیـرا و پووچـەڵ كرایـەوە، لـە ڕۆژنامـەی (التاخـی) ئـەو پیلانـە شكسـتخواردووە بڵاوكرایـەوە.

دوای ئـەو هەواڵـە وەزارەتـی ناوخـۆی عێراقـی بـە تونـدی نكۆڵـی لـەوە كـرد كـە حكوومەتـی عێراقـی دەسـتی لـەو كارەدا هەبێـت، دوای ئـەوە لێژنەیەكـی لێكۆڵینـەوە بـۆ ئـەم مەبەسـتە پێكهێنـدرا و لـە لایـەن شۆڕشـەوە هەمـوو بەڵگـەكان و، كەسـی تاوانبـار هاتـە پێـش لێژنـە و دانـی نـا بـە تاوانەكـەی، بـەڵام ئـەو لێژنەیـەش وەكـو ئـەوەی پێشـوو هیچـی نەكـرد، تـا كاتـی نـازم گـزار لـە هەوڵـە شكسـتخوادووەكەی بـۆ كودەتـا دەسـتگیر كـرا، دانـی نـا بـە تاوانەكـەی و حكوومەتـی عێراقیـش دانـی نـا بـەوەی هـەردوو هەوڵـی تیرۆرسـتی بـۆ سـەر ژیانـی مسـتەفا بارزانـی لـە ڕێـگای نـازم گـزاری بەڕێوەبـەری ئاسایشـی گشـتی عێـراق بـووە.

ئـەو كردەوانـە و چەندیـن كـردەوەی تـر لـە شـوێنە جیاجیـاكان و بەسـەر كەسـایەتیە جیاجیاكانـی شـۆڕش بەردەوامـی هەبـوو، هەمـوو هەوڵێكیـش بـۆ ئـەوە بـوو كـە ئـەو ئارامـی و سـەقامگیریەیی لـە كوردسـتان هەیـە، بشـێوێنن و كارێكـی وا بكـەن سـەركردایەتی شـۆڕش بیـر لـە هەڵوێسـتی بەرانبـەر بكاتـەوە لـە دژی حكوومەتـی عێـراق و ببێتـە هـۆی هەڵوەشـاندنەوەی بەیانـی ١١ی ئـاداری ١٩٧٠، بـەڵام سـەركردایەتی شـۆڕش بـە ڕابەرایەتـی مسـتەفا بارزانـی زۆر بـە حەكیمانـە دەیڕوانییـە كێشـەكان.

(١) مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی كـورد . شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی دووەم،چاپـی یەكـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٧٨.

(٢) حبیـب تومـی، البارزانـی مصطفـی قائـد مـن هـذا العـصر، الطبعـة الاولی (اربیـل _ دار اراس للطباعـة و النـشر_ ٢٠١٢) ل٦١٠.

مانۆڕەکانی حزبی بەعس

حزبی بەعس لە سەرەتاوە ڕێککەوتنی لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول کرد، ئامانجی سەرەکییان بەدەستخستنی کات بوو، چونکە لەو سەردەمە شەڕ لەگەڵ کورد لە بەرژەوەندی بەعس نەبوو، ئەویش لەبەر چەند هۆیەك:

١. حزبی بەعس ماوەیەکی کورت بوو کودەتای کردبوو، ترسی هەبوو پێش ئەوەی پێگەی خۆی قایم بکات، کودەتای لە دژ بکرێتەوە.

٢. لە کاتی کودەتاکەیان لە ١٧ی تەمووزی ١٩٦٨ تا سەرەتای ساڵی ١٩٧٠ سوپای عێراق زیانێکی زۆری بەرکەوت لە بەرەکانی شەڕ دژ بە پێشمەرگە.

٣. حکوومەتی عێراقی لە ڕووی ئابووریەوە لە بارێکی ناجێگیر بوو، توانای تەواوی نەبوو بۆ بەڕێوەبردنی وڵات، بە تایبەتی لە بواری سوپادا، چونکە خەرجیی سوپا ئێجگار زۆر بوو.

ئێستا تەنیا بەدەستخستنی کات، حزبی بەعس ڕزگار دەکات لەو بێ هێزی و بێ دەسەڵاتیە، بۆیە حزبی بەعس هەموو هەوڵێکی خستەگەڕ بۆ ڕێککەوتن لەگەڵ سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلول، ئەوە بوو ڕێککەوتنی ١١ی ئاداری ١٩٧٠ی لێکەوتەوە کە تا (٤) چوار ساڵی تر حزبی بەعس توانی کات بەدەست بخات، ئەمە وای کرد لە بەری کوردەوە کێشەی نەمێنێت، یان ئەگەر هەبێت هێدی هێدی بە جۆرێك لە جۆرەکان لە ماوەی ئەو چوار ساڵە دوایان بخات بۆ کاتی نادیار.

ئەو چوار ساڵە، دەوڵەتی عێراقی بە ڕابەرایەتی حزبی بەعس ڕۆژ بە ڕۆژ لە هەموو ڕوویێکەوە پێگەی خۆی قایم دەکرد. دوای ئەوەی چەندین هەوڵی تێرۆرکردنی ئەنجام دا و ئەنجامەکانیشی بە شکست کۆتاییان دەهات، ناچار بوو بیر لە ڕێگای تر بکاتەوە بۆ بەهێزکردن و داکوتینی پێگەی حزبی بەعس لە عێراقی ئەو سەردەمە، کە گرنگترینیان ڕێککەوتن بوو لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت، ئەوە بوو عێراق لە ١٩٧٢/٤/٧ پەیمانی بیست ساڵەی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت[1] بەست، ئەگەر چی لەسەرەتاوە سۆڤیەت باوەڕی بە حزبی بەعس نەبوو، بەڵام لە دوایی بۆ سۆڤیەتیەکان دەرکەوت کە لە ئێستا باشترین دۆست بۆ

---

(١) سەید کاکە، بیرەوەری پێشمەرگەیەك، چاپی سێیەم (هەولێر - چاپخانەی شەهاب - ٢٠٠٠) ل٨٤.

ئـەوان لـە ناوچەکـە عێراقـە.

بـە گوێـرەی پەیماننامەکـە حکوومەتـی عێراقـی ڕێـگای دا بـە کۆمپانیاکانـی سـۆڤیەتی، کار بکـەن لـە بەشـێك لـە کۆمپانیـا نەوتییەکانـی عێراقـی و کارکـردن لـە بەنـدەری ئاویـی عێـراق و مۆرکردنـی چەندیـن گرێبەسـت کـە گرنگترینیـان گرێبەسـتی سـەربازی بـوو لـە نێوانیانـدا، بـە گوێـری ئـەو گرێبەسـتە سـەربازییەوە حکوومەتـی عێراقـی توانـی نوێتریـن چەکـی سـۆڤیەتی بـە دەسـت بخـات، کـە بریتـی بـوون لـە بالەفڕەکانـی (TU۲۲)و (سـیخۆی) و (میـگ۲۵) و تانکـی (تـی۵۵) و مووشـەکی جـۆری (سـام)ی دژە ئاسـمانی و تۆپـی ئەنـدازە (۱۵۲)ملیـم و(۱۳۰)ملیـم[1] و چەندیـن چەکـی جۆراوجـۆری تـری ئـەو سـەردەمە.

لـەو کاتـەی عێـراق و سـۆڤیەت لـە یـەك نزیکبوونـەوە، حکوومەتـی عێراقـی لـە مانگـی حوزەیرانـی ۱۹۷۲ بڕیـاری خۆماڵیکردنـی نەوتـی خۆیـی ڕاگەیانـد، ئەگـەر چـی لـە سـەرەتادا کۆمپانیـا نەوتیـەکان دژایەتـی خۆیـان ڕاگەیانـد کـە نـەوت لـە عێـراق نەکـڕن، بـەڵام دواتـر بـە ناچـاری بـۆ پێداویسـتی نـەوت، جارێکـی تـر خواسـت لەسـەر نەوتـی عێراقـی پەیدابوویـەوە.

(١) مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی کـورد . شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی دووەم،چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٩٣.

هەوڵەکانی حکومەت بۆ لەباردنی ڕێککەوتنی ١١ی ئادار

بەعس بە ناچاری لەگەڵ کورد ڕێککەوت، دوو ساڵ نەدەبوو هاتبوونە سەرحوکم، هێشتا خۆیان نەگرتبوو، بنکەی جەماوەریی لاواز و ناکۆکی ناوخۆیان هەبوو، لەڕووی ئابووری لاواز بوو، پێوەندی لەگەڵ وڵاتانی دەرەوە کز و لاواز بوو، شۆڕشی کوردستانیان لەسەر خۆیان بەمەترسی گەورە دەزانی لە ئێستا و لە داهاتوو، دەیانەویست تاکو پێگەی خۆیان لەدەسەڵات قایم دەکەن، بەرانبەر بە هێزە شۆڕشگێڕ و دیموکراتخوازەکان نەرمی بنوێنن، لەو بارەیەوە حەردان تکریتی وەزیری بەرگری عێراقی ئەو کات دەڵێت: ((پێش دوو مانگ هەوڵ و تەقەلاکانمان بۆ لەناوبردنی بەرگری شکستی هێنا، بۆیە بڕیارماندا بۆ کۆتاییهێنان بە شەڕ لەگەڵ مەلا مستەفا بارزانی وتووێژ بکەین، چونکە هەر بەوە دەمانتوانی دەرفەتێکی زیاتر بڕەخسێنین بۆ مانەوەمان لەسەر تەختی فەرمانڕەوایەتی، مەبەستمان لەم وتووێژە لەگەڵ مەلا مستەفادا ئەوە بوو، هەرچی بیەوێ بیدەینێ، بەو نیازەی لەئەنجامدا بەسەریدا زاڵ بین)).

هەر لەسەرەتاوە بەعس بەمەبەستی چارەسەری کێشەی کورد نەهاتبووە ناو ڕێککەوتننامەکە، بەڵکو تەنیا بەدوای کات و دەرفەتێکی باشتر و لەباردا دەگەڕا بۆ ڕێکخستنەوەی ڕیزەکانی خۆی، لەکاتێکدا بەعس هەڵوێستی لەسەر کورد و دیموکراسی و دابەشکردنی دەسەڵاتەکان ڕوون و ئاشکرا بوو، سەرسەخترین دوژمنی کورد بوو. حزبی بەعس ئامانجەکەی خۆی پێکا و دوای ڕێککەوتنی ١١ی ئادار خۆی لەبوارەکانی سەربازی و ئابووری بەهێز کردەوە و ڕیزەکانی ڕێکخستەوە و ناحەزان و نەیارانی لەناو سوپا و حزب لەناوبرد و دۆستی بۆ حکومەت زیاتر کرد. نەوتی خۆماڵی کرد، لەدوای خۆماڵیکردنی نەوت باری ئابووری عێراق زۆر باشتر بوو، ئەمەش بووە هۆی ئاڵۆزی پێوەندی کورد و بەعس، هەر لەو ماوەیەشدا لە ساڵی ١٩٧٢، عێراق پێوەندی و هاوپەیمانی لەگەڵ یەکێتی سۆڤیەت بەست و گرێبەستی کڕین و هێنانی چەکی واژوو کرد، بەمەش حکومەتی بەعس لە ڕووی سەربازیەوە خۆی بەهێزکرد، بەهۆی هاوپەیمانێتی لەگەڵ سۆڤیەت دوو وەزیر درا بە حزبی شیوعی عێراق (حشع) بەمەش هەڵوێستی ئەو حزبە گۆڕا، دوای ئەمە (حشع) ڕاکێشرایە ناو بەرەیەکی ناهاوسەنگ بەناوی (بەرەی نیشتمانی و نەتەوەیی و پێشکەوتووخواز) کە لە ١٩٧٣/٧/١٧ ڕاگەیەنرا، لە هەمانکاتدا داوا لەپارتیش کرا بێتە ناو ئەم بەرەیە، بەڵام

لەبـەر کەمتەرخەمـی بەعـس لـە ڕێککەوتننامـەی ١١ی ئـادار، پارتـی قبووڵـی نەکـرد.

لـە کۆتایـی سـاڵی ١٩٧٣ ئەگـەری دووبـارە بەرپابوونـەوەی شـەڕ هەبـوو لـە نێـوان شۆڕشـی ئەیلـوول و سـوپای عێـراق، بـەڵام لەبـەر ئـەوەی بەشـێکی سـوپای عێـراق لـە سـوریا و ئـوردن بـوون، بۆیـە سـوپا توانـای هێرشـیکردنی بـۆ سـەر کوردسـتان نەبـوو[١].

لـە کۆتـا مانگەکانـی سـاڵی ١٩٧٣ حکوومەتـی عێـراق لـە کۆبوونەوەیەکـی بەرفـراوان کـە چەنديـن کەسـایەتی کوردیـش ئامادەبـوون، سـەدام حوسـێن ڕایگەیانـد کـە پـڕۆژەی تـازە لـە ئارادایـە لـە بـارەی ئۆتۆنۆمـی کوردسـتان، کـە پێچەوانـەی خاڵـە سـەرەکییەکانی ڕێککەوتنـی ١١ی ئـادار بـوو. داواشـیان لـە مسـتەفا بارزانـی کـرد کوڕێکـی خـۆی وەك نوێنـەری لایەنـی کـوردی بنێرێـت بـۆ دانوسـتانەکان لەگـەڵ حکوومەتـی عێراقـی، بـەڵام مسـتەفا بارزانـی، سـامی عەبدولڕەحـمان دەنێرێـت بـۆ بەغـدا، لـە ١٩٧٣/١٢/١٦ سـەدام حوسـێن لـە ڕێـگای سـامی عەبدولڕەحـمان پڕۆژەکـە بـۆ مسـتەفا بارزانـی دەنێرێـت و ئامـاژە بـەوە دەکات ((ئەگـەر ئامـادە نەبـن مـل بـۆ دەقـی ئـەم پڕۆژەیـە و ویسـتی حکوومـەت بـدەن، حکوومـەت نیـوەی شـەتولعەرەب دەدات بـە ئێـران))[٢].

---

(١) کریـس کۆچێـرا، کـورد لـە سـەدەی نـۆزدە و بیسـتەم دا، وەرگێڕانـی (حەمەکەریـم عـارف) چاپـی چـوارەم (هەولێـر _ کتێبفرۆشـی سـۆران _ ٢٠٠٧) ل ٣٧٦.

(٢) حامیـد گەوهـەری، ئیدریـس مسـتەفا بارزانـی و بارزانیـەکان باشـتر بناسـن، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی شـەهاب _ ٢٠١٤) ل ٢٠١ .

پێکهێنانـی لێژنـەی بـاڵا بـۆ کاروبـاری باکـوور و هەڵوەشـاندنەوەی لێژنـەی ئاشـتی

بـە بڕیـاری ژمـارە ٦٧ لـە ١٩٧٤/١/٣١ بـە واژووی ئەحمـەد حەسـەن بەکـر وەك سـەرۆکی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش، بڕیـاردرا بـە پێکهێنانـی لێژنـەی بـاڵا بـۆ کاروبـاری باکـوور و هەڵوەشـاندنەوەی لێژنـەی ئاشـتی، کـە ئەمـە دەقـی بڕیارەکەیـە بـە زمانـی عەرەبـی[1]. دوای ئـەو بڕیـارە بڕیارێکـی تریـان دەرکـرد بـە ژمـارە ٨٦ لـە ١٩٧٤/٢/٥ بـە هەڵوەشـاندنەوەی بڕگـەی دوو لـە بڕیـاری ژمـارە ٦٧ لـە ١/٣١/ ١٩٧٤.

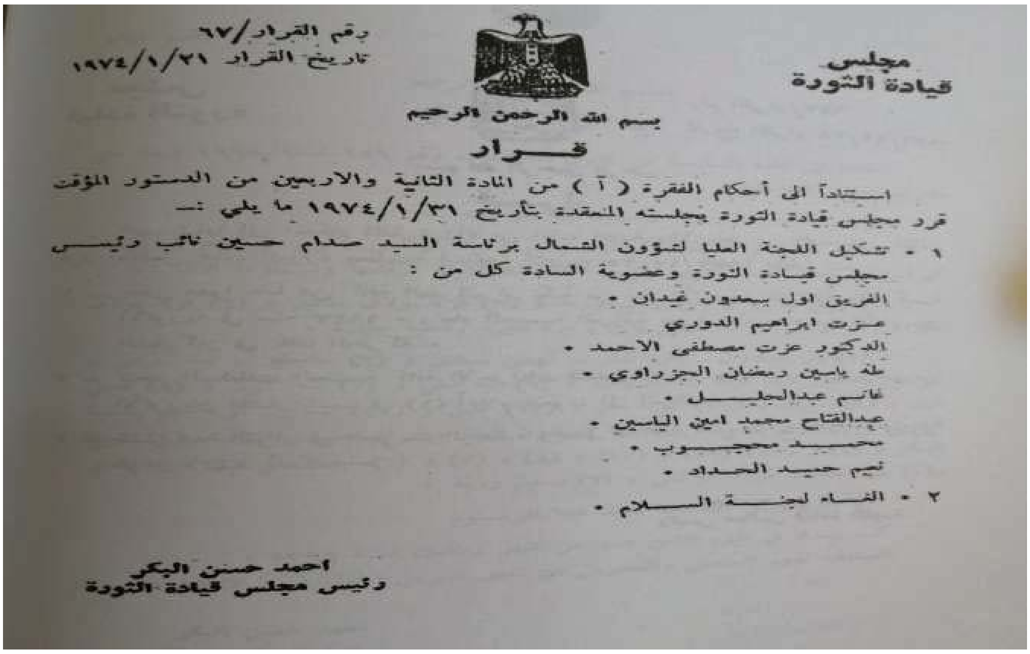

مجلس
قيادة الثورة

رقم القرار/٦٧
تاريخ القرار ١٩٧٤/١/٣١

بسم الله الرحمن الرحيم

قـــرار

استناداً الى أحكام الفقرة (آ) من المادة الثانية والاربعين من الدستور المؤقت قرر مجلس قيادة الثورة بجلسته المنعقدة بتأريخ ١٩٧٤/١/٣١ ما يلي :-

١ - تشكيل اللجنة العليا لشؤون الشمال برئاسة السيد صدام حسين نائب رئيس مجلس قيادة الثورة وعضوية السادة كل من :

الفريق اول يسعدون غيدان .
عزت ابراهيم الدوري
الدكتور عزت مصطفى الاحمد .
طه ياسين رمضان الجزراوي .
غانم عبدالجليل .
عبدالفتاح محمد امين الياسين .
محمد محجوب .
نعيم حميد الحداد .

٢ - الغاء لجنة السلام .

احمد حسن البكر
رئيس مجلس قيادة الثورة

---

(١) الدكتـور جبـار قـادر و المحامـي طـارق جامبـاز، قـرارات مجلـس قيـادة الثـوری المنحـل الخاصـة بالكـورد و كوردسـتان، الطبعـة الاولى (اربيـل _ مطبعـة الحـاج هاشـم _ ٢٠١٣) ل ٨٢ .

نامەی مەلا مستەفا بارزانی بۆ سەدام حوسێن

لە ڕێککەوتی ١٩٧٤/٣/٥ مستەفا بارزانی نامەیەکی بە دارا تۆفیق نارد بۆ سەدام حوسێن کە داوای لێ دەکات بارودۆخەکە هێمن بکاتەوە، کە ئەوە ناوەڕۆکی نامەکەیە[١].

برای بەڕێزم سیادەتی مامۆستا سەدام حوسێن

جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش

ئەسەلامو عەلەیکوم وە ڕەحمەتوڵاهی وە بەڕەکاتوهو

ناسکیی هەڵوێستەکە سەبارەت بە کێشەی کورد لە لای سیادەتتان شاراوە نییە. ئێمە لە لایەن خۆمانەوە زنجیرە هەڵوێستێك و کاری ئەرێنیمان پێشان دا، بەمەبەستی گەیشتن بە چارەسەرێکی ڕەزابەخش بۆ کێشەکە کە خزمەتی گەلی کوردمان و سەرجەم گەلی عێراق بکات، دوای ئەو زنجیرە هەڵوێستانە هاتنی مامۆستا ئیحسان شێرزاد بوو بۆ لامان، دوای چاوپێکەوتنی سیادەتتان کە لەو چاوپێکەوتنەدا ئامادەییتان پێشان دابوو بۆ لێکتێگەیشتن و چارەسەرکردنی کێشەکە، ئەوەبوو بە شێوەیەکی ماقووڵ گەیشتینە بڕیاری ناردنی یەکێك لە کوڕەکانمان لەگەڵ چەند برایەك لە ئەندامانی مەکتەبی سیاسی و کۆمیتەی ناوەندی بۆ بەغدا، بۆ چاوپێکەوتنی سیادەتی سەرکۆمار موهیب ئەحمەد حەسەن بەکر و سیادەتتان و دەستپێکردنەوەی دانوستان.

بەڵام بڵاوکردنەوەی ئەو بڕیارانە لە بارەی شێوەی کۆتایی ئۆتۆنۆمی بەلای ئێمە شتێکی کتوپڕ بوو. دوای ئەوە کاك شەفیق ئەحمەد لە پاش کۆبوونەوەی مامۆستا ئیحسان شێرزاد لەگەڵ مامۆستا غانم عەبدولجەلیل گەڕایەوە و جارێکی تر بڕیارمان دا ئەو شاندە بنێرین کە لە سەرەوە باسکراوە، بەڵام بۆ جاری دووەم تووشی سەرسوڕمان بووین بە بڵاوکردنەوەی ڕاپۆرتی سیاسیی کۆنگرەی هەشتەمی حزبی بەعسی سۆشیالیستی عەرەبی، کە وتەی زۆر خراپی تێدابوو بۆ حزبی

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد . شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم،چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٣٢٩ .

ئێمـە و بزاڤـی کـورد، بەبـێ ئـەوەی پێویسـت بـەوە بـکات، ئەمـەش کارێـك بـوو وای لێکردیـن بچینـە سـەر ئـەو بڕوایـەی کـە ناردنـی شـاند لـەم بارودۆخانـەدا بـێ سـوودە.

ئێمـە هیـچ گومانێکـمان لـەوەدا نییـە کـە ئێـوە بایەخـی چارەسـەرکردنی کێشـەی کـورد لەسـەر بنچینـەی ئۆتۆنۆمـی و جێبەجێکردنـی پابەندیـی هـەردوو لامـان بەپێـی بەیاننامـەی ١١ی ئـاداری مێژوویـی کـە خۆتـان ڕۆڵێکـی گەورەتـان لـە تەواوکردنیـدا هەبـوو، دەنرخێنـن.

ئێمـە لـەم بارەیـەوە چاومـان بڕیوەتـە دەستپێشـخەریی ئێـوە بـۆ سـنووردانان بـۆ کاری نەرێنـی و هەنگاوانـی ئەرێنـی، ئێمـەش لـە لایەنـی خۆمانـەوە دەمانەوێـت بـۆ سـیادەتتانی دووپاتبکەینـەوە کـە هیـچ درێغییـەك ناکەیـن لـە هەوڵـدان و ئەنجامدانـی هەمـوو ئەوانـەی دەسـتەبەری کێشـەی کـورد، بـە ئاشـتی و لەسـەر بنچینـەی ئۆتۆنۆمـی و بەهێزکردنـی یەکێتـی نیشـتمانی دەکـەن. فەرمـوون بەقبووڵکردنـی ئەوپـەڕی ڕێـز و تەقدیرمـان.

براتان

مستەفا بارزانی

١٩٧٤/٣/٦_٥

وەڵامی سەدام حوسێن

لە١٩٧٤/٣/٧سەدام حوسێن وەڵامی نامەکەی مستەفا بارزانی دایەوە، بانگهێشتی سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوولی کرد بۆ کۆبوونەوە لە بارەی وادەی کۆتایی هاتنی چوار ساڵە بەسەر ڕێککەوتنی ١١ی ئاداری ١٩٧٠.

کە ئەمەی خوارەوە دەقی نامەکەیە[١] .

نامەی سەدام حوسێن

بسم الله الرحمن الرحيم

ژمارە/

مێژوو ١٩٧٤/٣/٧

بەڕێز مستەفا بارزانی

سڵاوێکی جوان

ئاگاداری نامەکەی مێژووی ٥-٦/ئاداری/١٩٧٤ تان بووین، بێگومان ئێوە لەبیرتانە کە ڕۆژی ١٩٧٤/٣/٢ وادەیەکی دانراوبوو بۆ کۆبوونەوەمان لەگەڵ شاندەکەتان بۆ بەردەوامبوون لە دانوستان بە مەبەستی گەیشتن بە ڕێککەوتنێک لەبارەی شێوەی ئۆتۆنۆمی و هەر کاروبارێک کە پێوەندی پێوە هەبێ، هەرچەندە هەموو لایەنە نیشتمانییەکان ئامادبوون، بەڵام ئەوەی بۆ ئێمە کتوپڕ بوو، شاندەکەی ئێوە ئامادە نەبوو و سەرباری ئەوەش فەرمان لە ئێوەوە دەرچووە بۆ بەرپرسەکانتان لە بەغدا و پارێزگاکانی تر کە لە شوێنەکانی کار و دانیشتنیان بکشێنەوە و خۆیان بگەیەننە بارەگاکانتان لە بەرزایی شاخەکان. بەپێی بۆچوونی ئێمە، ئەمە کۆتاییهێنان بە دانوستان دەگەیەنێن لەلایەن ئێوەوە و سەرەڕای ئەوەش و لەبەرئەوەی ئێمە تەقدیری بەرپرسایەتیی خۆمان بەرانبەر بە گەلەکەمان و بەرژەوەندی باڵای وڵات دەکەین، لەلایەن خۆمانەوە بەردەوام بووین لە هەوڵدان لەگەڵتاندا لە ڕێگەی بەڕێز ئیحسان شێرزادەوە و هێشتاش ئێمە تا ئەم کاتە لەسەر هەڵوێستی خۆمانین کە پێی

---

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد. شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم،چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤)ل ٣٣٠-٣٣١

ڕاگەیاندوون و سەبارەت بە ئێمە و تا ڕۆژی ١١ی ئاداری ١٩٧٤، دەرفەت کراوەیە بۆ بەردەوامیی دانوستان لەگەڵ شاندەکەتان، ئەویش لە حاڵەتێکدا ئەگەر بەو خێراییە بێت کە پێویستە و دەسەڵاتی تەواویشی پێ درابێت بۆ ڕێککەوتن لەسەر هەموو مەسەلەیەک، لە چوارچێوەی بەند و ڕۆحی بەیاننامەی ١١ی ئادار بەو شێوەیەی خزمەتی یەکێتی وڵات و سەروەری تەواو و بەهێزی دەکات و ئاسایش و ئارامیی تێدا دەپارێزرێت. پێش ئێستا بەڕێز فوئاد عارف لە مێژووی ١٩٧٤/٢/١٥ پێی ڕاگەیاندین کە ئارەزووی ئەوەتان هەیە یەکێک لە کوڕەکانتان بنێرن بۆ بەغدا و هەرچەندە ئێمە چەندان جار بەخێرهاتنی دەکەین، بەڵام هەتاکو ئێستا ئەمە نەهاتووەتە دی.

براکەم: لەبەرئەوەی ئێمە تەقدیری بەرپرسیارەتی خۆمان دەکەین بەرانبەر بە گەلی کوردمان بە تایبەتی و گەلی عێراقمان بە گشتی، نەمانهێشتووە ئەو کارە نەرێنییە و ڕووداوە زۆر و مەترسیدارانەی کە بەرپرس و چەکدارەکانتان لە ناوچە جیاجیاکان لە کاتی دانوستان و تاکو ئێستاش ئەنجامیان داوە، کار بکەنە سەر ئارەزووی ڕاستگۆیانەمان بۆ گەیشتن بە ڕێککەوتن لەگەڵتاندا.

ڕاپۆرتی سیاسیی کۆنگرەی هەشتەمی قوتریی حزبمان نەخوێندنەوەیێکی بابەتییانە و تەواوی ڕێڕەوی سەرکەوتووی شۆڕش دەگرێتە خۆ، لەوانەش پەسندکردنی هێزە کاراکان بە کۆمەڵگادا بە کارە ئەرێنی و نەرێنییەکانەوە و هیچی ئەوتۆی تێدا نابینین، کار بکاتە سەر هاتنی شاندی ئێوە لە حاڵەتی بوونی ئارەزووی ڕشت لە ناردنی ئەو شاندە و باسکردنی کاروبارە هەڵپەسێردراوەکان و یەکلاکردنەوەیان بە شێوەیەکی ئێجگاری بە ئاراستەیەکی ئەرێنییانە، بە تایبەتیش ئەگەر پەرۆشیمان بۆ ئەو کاتەی تا ١١ی ئاداری ١٩٧٤ ماوە و بڕیارمان بۆ بڵاوکردنەوەی حوکمی زاتی لە کاتە بڕیاردراوەکەی خۆیدا لەبەرچاو بگرین. ئێمە بەخێرهاتنی شاندەکەتان دەکەین و هیواشمان وابوو ئەوەی کە تێپەڕی لەبەرچاو بگیرایە و خواش مەبەستمان دەزانێت لەگەڵ ڕێزدا.

براتان

سەدام حوسێن

جێگری سەرۆکی ئەنجوومەنی

سەرکردایەتی شۆڕش

هەوڵە ئاشتیخوازەکانی سەرکردایەتی کورد

وەفدی کورد لە ١٩٧٤/٣/٨ بەسەرۆکایەتی ئیدرس بارزانی و ئەندامیەتی هەر یەك لە ساڵح یوسفی و نوری شاوێس و محەمەد مەحمود عەبدولڕەحمان(سامی) و دارا تۆفیق و ئیحسان شێرزاد و فوئاد عارف چوون بۆ بەغدا، لە شەوی هەمان ڕۆژ دەست کرا بە کۆبوونەوە، لەو کۆبوونەوەیەدا باسی سنوور و کەرکووک و ناوچەکانی تری جێناکۆك کرا و جەختی لەسەر کرایەوە، بەڵام لە پڕۆژەی بەعسدا کەرکووک لەسنووری دەسەڵاتی ناوەند بوو، ئامادەش نەبوو سازش لەسەر ئەو پڕۆژەیەدا بکات، سەرکردایەتی شۆڕشی کورد بەم پڕۆژەیە ڕازی نەبوو، لە بەرانبەر پڕۆژەکەی حزبی بەعس، وەفدی کورد پڕۆژەیەکی جێگرەوەی ئامادەکرد، بەڵام حزبی بەعس پێی ڕازی نەبوو.

دوای ئەوە بەبێ ڕەزامەندی شۆڕشی کورد و تاك لایەنە حزبی بەعس، بە پەسندکراوی ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕش پڕۆژەکەی خۆی بە بڕیاری ژمارە ٢٤٧ لە ١٩٧٤/٣/١١ بڵاوکردەوە[١]، و هەمان بڕیار لە ڕۆژنامەی وەقایعی عێراقی بە بڕیاری ژمارە (٣٠٧) لە ١٩٧٤/٣/٢٦ بڵاوکرایەوە.

لە شەوی ١٩٧٤/٣/١١ لقی دووی پارتی، شاری هەولێری بەجێهێشت[٢] و بارەگای خۆی گواستەوە بۆ سماقوڵی، خەڵکی بە گشتی شارەکانیان چوڵ کرد بە تایبەتی شارە گەورەکان و ڕوویان لەو ناوچانە کرد کە شۆڕش لێی باڵا دەستە، ئەوەش کاریگەری خراپی بەسەر شۆڕشەوە هەبوو کە بریتی بوو لەمانە:

١. شۆڕش لە توانای نەبوو جێگا و خواردن و خواردنەوە بۆ ئەو هەموو خەڵکە زۆرە دابین بکات.

٢. شارەکان چوڵکران، بەوەش حکوومەت زووتر کۆنترۆڵی شارەکانی کرد.

٣. هەندێك لەوانەی تازە ڕوویان کردبووە ناوچەکانی ژێردەستی شۆڕش، پلە و پایەیان پێ درا، بەوەش ئەو پێشمەرگانەی کە قارەمان و ماوەیەکی زۆر

---

(١) الدكتور جبار قادر و المحامي طارق جامباز، قرارات مجلس قيادة الثورى المنحل الخاصة بالكورد و كوردستان، الطبعة الاولى (اربيل _ مطبعة الحاج هاشم _ ٢٠١٣) ل ٨٦ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل بەرێز خدر مەولود لە مەسیف سەلاحەددین لە رۆژی ٢٠١٨/١١/٢٧ .

بـوو لـە نـاو ڕیزەکانـی پێشـمەرگە بـوون، کەوتنـە ژێـر فەرمانـدەی تـازە[1].

٤. چوڵکردنی شارەکان تا ڕادەیەك کاریگەری لەسەر ورەی پێشمەرگە دروستکرد.

٥. کاتێـک هاووڵاتیـان شـارەکانیان چوڵکـرد، پێشـمەرگە بیروهـزری زیاتـر لای خێزان و خانەوادەکانیـان بـوو.

دوای ئـەوەی لـە شـەوی ١٠-١٩٧٤/٣/١١ لقـی دووی پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان بـارەگای خـۆی لـە شـاری هەولێـر گواسـتەوە بـۆ هیـران، لـەوێ کۆبوونەوەیەکـی سیاسـی و سـەربازی تایبـەت بـە لقـی دوو لەگـەڵ هـەردوو هێـزی دەشـتی هەولێـر و هێـزی سـەفین بەسـترا، بـۆ ئـەوەی کاروبـارەکان ڕێـك بخرێنـەوە لـە سـنووری شـاری هەولێـر، لـە هەمـان کات زیاتـر لـە (٢٠٠٠) ئەفسـەر و پۆلیـس پێوەندیـان بـە ڕیزەکانـی شۆڕشـەوە کردبـوو، لـەو کۆبوونەوەیـە بـە فەرمانـی سـەرکردایەتی شـۆڕش بڕیاریـان دا، کـە هێزێکـی تایبـەت دروسـت بکـەن لـەو پۆلیسـانەی کـە پێوەندیـان بـە شۆڕشـەوە کـرد، لـە ئەنجامـدا هێزێکیـان دروسـت کـرد بـە نـاوی هێـزی ئـازادی و بەڕێوەبـەری پۆلیسـی هەولێـر کـە کەمـال شـێخ غەریـب بـوو، کـرا بـە فەرمانـدەی هێـزی ئـازادی[2]. ئـەو هێـزە لـە دوو بەتالیـۆن پێکهاتبـوو، بەتالیۆنـی یەکـەم عەریـف عەلـی رەقـەم یـەك فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو، بەتالیۆنـی دووەم مـەلا غەریـب فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو، لـە بـارەگای هێزیـش دوو لقـی دەستوەشـێنیش هەبـوو.

دوای ئـەوەی هێرشـەکانی سـوپای عێـراق بـۆ سـەر ناوچەکانـی کوردسـتان دەسـتیپێکرد، لـە کۆتایـی مانگـی نیسـانی ١٩٧٤ بـە بڕیـاری سـەرکردایەتی خورشـید شـێرە لـە جێـگای کەمـال شـێخ غەریـب بـووە فەرمانـدەی هێـزی ئـازادی و کەمـال شـێخ غەریـب بـوو بـە جێگـری فەرمانـدەی هێـز لـە هێـزی زمناکـۆ، بـەڵام هێـزی ئـازادی زۆر کەموکورتـی هەبـوو کـە جگـە لـەوەی چەکـی قورسـییان نەبـوو، پێشـمەرگەکانی ئـەو هێـزە تەمـەن و ئاسـتی سـەربازییان جیـاواز بـوو، بۆیـە بڕیاریانـدا ئەوانـەی بـە تەمەنـن و شـارەزای شـەڕیان نییـە لەوانـەی تـر جیا بکرێنـەوە، دوای ئـەو جیاکردنەوەیـە نزیکـەی (٤٠٠) پێشـمەرگەیان لـێ دەرهێنـا، ڕەوانـەی سـەرکردایەتی کـران، تـا کاری تریـان پـێ بسـپێردرێت، دوای ئـەوە ئـەو دوو

(١) سـەید کاکـە، بیـرەوەری پێشـمەرگەیەك، چاپـی سـێیەم (هەولێـر _ چاپخانـەی شـەهاب _ ٢٠٠٠) ل ٨٧ .

(٢) خورشـید شـێرە، خەبـات و خوێـن بیرەوەرییەکانـی سـاڵانی خەباتـی پێشـمەرگایەتی، چاپـی سێیەم (هەولێر _ چاپخانـەی حاجـی هاشـم _ ٢٠١٥) ل ٢٦٦ .

بەتالیۆنە لە بەرەکانی شەڕ دابەشکران، لەگەڵ هەردوو هێزی دەشتی هەولێر و هێزی سەفین کە بەتالیۆنی عەریف عەلی لە دەربەندی گۆمەسپان و چیا سارتکە بوو، بەتالیۆنی مەلا غەریب لە چیای باواجی لەگەڵ هێزی دەشتی هەولێر لە بەرگری دا بوون.

ئەگەر چی لە ڕۆژی ١٩٧٤/٣/١١ هاووڵاتییان لە ترسی سوپای عێراق شارە گەورەکانیان چوڵکرد و لە ١٩٧٤/٤/١، سوپای عێراق بە هەموو هێز و توانایەکی دەستی کرد بە هێرش و پێشڕەوییەکانییەوە، سەرەتا بەو شێوەیە بوو:

١. داگیرکردنی ڕێگای موسڵ _دهۆك _ زاخۆ لە سنووری لەشکری یەك.

٢. داگیرکردنی ڕێگای هەولێر _ شەقڵاوە _ خەلیفان لە سنووری لەشکری دوو.

٣. داگیرکردنی ڕێگای کەرکووک _ چەمچەماڵ _ سلێمانی لە سنووری لەشکری سێ.

حزبی بەعس بڕیاری ژمارە (٦١٤)ی دەرکرد کە بڕیاری لێخۆشبوون بوو بۆ هەموو ئەو ئەفسەر و سەرباز و پۆلیسانەی پێوەندیان کردووە بە شۆڕشی ئەیلوولەوە، لە ٦ی نیسانی ١٩٧٤ تا ١٥ی نیسانی ١٩٧٤ مۆڵەتی لێخۆشبوون درا[١]. لە ١٩٧٤/٤/١٤ حکوومەتی عێراقی لە ناو شاری هەولێر، (١١) هاوڵاتی لە سێدارە دان.[٢]

جێگای ئاماژەپێکردنە لە ماوەی (٤) چوار ساڵی ڕابردوو زۆربەی ئەفسەر و پلەدار و سەرباز و پۆلیسە کوردەکانی لە ناو سوپا و پۆلیسی عێراقی لە ئەرك بوون، ڕێزەکانی سوپا و پۆلیسی عێراقیان بەجێ دەهێشت و پێوەندییان بە ڕیزەکانی پێشمەرگەوە دەکرد، کە ژمارەیان سەرەتا لە (١٠٠٠) هەزار کەس زیاتر بوو[٣]. لەو ماوەیە (٥) پێنج بەتالیۆن دروستکران، کە سەرجەمیان لە ئەفسەر و سەربازانی کوردی ناو ڕیزەکانی سوپای عێراق بوون، بە ناوەکانی بەتالیۆنی یەکی زۆزك تا بەتالیۆنی پێنجی زۆزك[٤]، و لە ماوەی کۆتایی هاتنی ئەو (٤) چوار

(١) الدكتور عصام عزيز شريف، مذكرات عزيز شريف، طبعة الاولى (شباط ٢٠١٠) ل٤٦٢.

(٢) شلۆمۆ نکدیمۆن، مۆساد لە عێراق و ولاتانی دراوسێ، وەرگێڕانی(ڕەهەند عبدالغفور)، چاپی یەکەم (٢٠١١) ل ٣٧٠ .

(٣) کریس کۆچێرا، کورد لە سەدەی نۆزدە و بیستەم دا، وەرگێڕانی (حەمەکەریم عارف) چاپی چوارەم (هەولێر _ کتێبفرۆشی سۆران _ ٢٠٠٧) ل ٣٧٦ .

(٤) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز یونس محەمەدسەلیم، ناسراو بە ملازم یونس ڕۆژبەیانی

ساڵەی ڕێککەوتنەکە، هاونیشتمانیان لە زۆربەی چین و توێژەکان پێوەندیان بە شۆڕش کردەوە کە (٤٠٠) مامۆستا و (١٠٠) پزیشك و (٣٠٠) ئەندازیار و (٣٠) مامۆستای زانکۆ کە زۆربەیان بڕوانامەی دکتۆرایان هەبوو، لەگەڵ زیاتر لە (٢٠٠) قوتابی زانکۆی سلێمانی کە ئەوە بەشی زۆری قوتابیەکانی ئەو زانکۆیەی پێکدەهێنا. لەو ماوەیە زانکۆی سلێمانی گوازرایەوە بۆ قەڵادزێ بۆ بەردەوام بوون لە خوێندن[1].

لە هەولێر لە ڕۆژی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

(١) حبيب تومي، البارزاني مصطفى قائد من هذا العصر، الطبعة الاولى (اربيل _ دار اراس للطباعة و النشر _ ٢٠١٢)ل ٦٢٢ .

پێکهێنانی دامودەزگا ئیدارییی و سەربازییەکان بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری شۆڕش

دوای ئەوەی نێوانی سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول و حکوومەتی عێراقی تێکچوو و نەگەیشتنە هیچ ئەنجامێک، لە بارەی ئۆتۆنۆمی کوردستان و گەڕانەوەی وەزیرە کوردەکان بۆ ناو شۆڕش، سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول بڕیاریدا بە دامەزراندنی چەند دامەزراوەیەك بۆ بەڕێوەبردنی کاروباری شۆڕش و هاووڵاتیان، ئەوە بوو لە کۆتایی مانگی ئاداری ١٩٧٤، شۆڕش چەند دامەزراوەیەکی دامەزراند کە لە شێوەی کابینەی حکومەت، بەڵام بەشێوەی بچووکتر لە وەزارەت کە پێکهاتبوو لە[١]:

١. سامی عەبدولڕەحمان، سەرۆك وەزیران _ وەزیری کاروباری دەرەوە.
٢. دکتۆر مەحمود عوسمان، وەزیری تەندروستی.
٣. موحسین دزەیی، وەزیری ناوخۆ.
٤. عەلی عەبدوڵا، وەزیری دارایی.
٥. دارا تۆفیق، وەزیری پەروەردە و ڕاگەیاندن.
٦. ساڵح یوسفی، وەزیری داد.
٧. نوری شاوەیس، وەزیری کاروباری گشتی.
٨. سدیق ئەمین، وەزیری کاروباری پەنابەران.
٩. وەزارەتی بەرگری مەکتەبی عەسکەری کە عەبدولوەهاب ئەتروشی بەڕێوەی دەبرد، لە هەمان کات ئیدریس بارزانی لەگەڵی بوو.

بوودجەی حکوومەتەکەی شۆڕش (١٨) ملیۆن دیناری عێراقی بوو بۆ ماوەی شەش مانگ واتا لە مانگی ١٩٧٤/٤ تا مانگی ١٩٧٤/٩. لەبەر ئەوەی ئەو وەزارەتانە زۆر کێشە و ئاستەنگییان هەبوو، بۆیە ئیش و کارەکانیان وەکو پێویست بەڕێوە نەدەچوو[٢].

---

(١) کریس کۆچێرا، کورد لە سەدەی نۆزدە و بیستەم دا، وەرگێرانی (حەمەکەریم عارف) چاپی چوارەم (هەولێر _ کتێبفرۆشی سۆران _ ٢٠٠٧) ل ٤٠٠ .

(٢) شکیب عقراوی، سنوات المحنة فی کردستان، الطبعة الثانیة، (اربیل _ مطبعة مناره _ تموز ٢٠٠٧) ص ٣٧٠ .

سەرکردایەتی شۆڕش و بەتایبەتی ئیدریس بارزانی دەیەویست سوود لەو ئەفسەر و جێگری ئەفسەرانە وەرگرێت، کە ڕێزەکانی سوپای عێراقان جێهێشتووە و پێوەندیان بە شۆڕشەوە کردووە[1]، تاوەکو لە ڕێگای زانیاری ئەوان و پێشمەرگە کۆنەکان، بتوانن زانیاریە سەربازیەکان ئاڵوگۆڕ بکەن و سوود لە یەکتر ببینن.

(١) کاروان جوهر محمد، ئیدریس بارزانی ١٩٤٤-١٩٨٧ ژیان و ڕۆڵی سیاسی و سەربازی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورددا، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی هێڤی _ ٢٠١٩) ل ٢٠٩ .

بەشی پێنجەم

لەشـکرکێشی و هێرشـەکانی سـوپای عێـراق بـۆ سـەر کوردسـتان

پێکهاتە و سرووشتی کوردستانی باشوور لە ڕووی گۆڕەپانی جموجۆڵی سەربازییەوە

بە شێوەیەکی گشتی باشووری کوردستان ناوچەیەکی شاخاوییە، تا زیاتر بەرەو باکوور هەڵکشێی، چیاکان بەرزتر و جموجوڵی سەربازی قورستر دەبێت، تا بەرەو باشوور بڕۆی، دەبێتە ناوچەیەکی دەشتایی و گردۆڵکە، لە نێوان چیاکاندا دۆڵی زۆر قووڵ و ئاسێ هەن، هەروەها گەلی و دەربەندی زۆر دروست بوون، ئەمەش وایکردووە هەموو جموجوڵێکی سەربازی لەو ناوچانە کارێکی قورس و ناخۆش بێت بۆ فەرماندە و یەکە سەربازییەکان، لە هەمان کات سنوورەکانی لکاوە بە هەر سێ پارچەکانی تری کوردستان لە ئێران و تورکیا و سوریا. زۆربەی هەرە زۆری ناوچە شاخاویەکان بە دارستانێکی چڕ داپۆشراون ئەوە تایبەتمەندی دەدات بە هێزی بەرگریکەر بۆ شەڕی پارتیزانی[1]، لە هەمان کات ئەو دارستانانە سوودی تەواوی هەیە بۆ خۆ شاردنەوە لە ئاگری زەوی و ئاسمانی دوژمن. لە ڕووی ڕێگاوبانەوە لە ساڵانی شۆڕشی ئەیلوولەوە، ڕێگاکان کەم بوون، تەنیا لە نێوان هەندێک شار و شارۆچکەکان ڕێگای قیرتاوکراو هەبوون. لەو سەردەمەش ڕێگاکان تەسك و ناخۆش بوون، لەهەمان کات ڕووباری جۆراوجۆری پێدا تێپەڕدەبێت کە گرنگترینیان لقەکانی ڕووباری دیجلەن. لە ڕووی شاروشارۆچکەوە جگە لە شارە گەورەکان چەندین قەزا و ناحیە و گوند هەن، کە دابەشبوون بەسەر شارە گەورەکاندا. لەبەر ئەوەی کوردستان بە ناوچەیەکی شاخاوی ناوزەند دەکرێت و بە درێژایی شۆڕش و سەرهەڵدانەکان هەموو کات پێشمەرگە و سەرکردەکان چیاکانیان بە پشت و دۆست داناوە.

---

(١) شەڕی پارتیزانی:- چالاکییەکی سەربازی و نیمچە سەربازیە لەو شوێنەی کە دوژمن داگیریکردووە، یان لە ناوچەی دوژمن لە لایەن هێزیك یان دانیشتووانی نارێکخراو ئەنجام دەدرێت.

ئامادەکارییەکانی سوپای عێراق بۆ داگیرکردنەوەی کوردستان

١. کۆکردنـەوەی زانیـاری لەسـەر هێزەکانـی پێشـمەرگەی کوردسـتان، لـە ڕووی ژمـارە و چـەك و توانـای جەسـتەیی.

٢. دیاریکردنی شوێنی بارەگای سەرکردایەتی شۆڕش و بارەگای هێز و بەتالیۆنەکان.

٣. دوای ئـەو ماوەیـەی وەکـو مۆڵـەت دابـووی، تـەواو بـوو، هەمـوو ڕێگاکانـی بـە ڕووی کوردسـتان داخسـت.

٤. لـە کاتـی دیاریکـراو کـە کاتژمێـر سـفرە، سـەرەتا ڕێـگا سـەرەکییەکانی داگیرکـرد، تـا ئـەو ناوچانـەی کـە توانـی داگیریـان بـکات، ئەوەش بـە هـاوکاری و ڕێنیشـاندانی جاشـەکان کـرا.

٥. بەشـی ئەنـدازەی سـەربازی شانبەشـانی جـاش و هەندێـک هێـزی تایبـەت، ڕێگاکانیـان خاوێـن دەکـردەوە لـەو بەربەسـتانەی کـە هێزەکانـی پێشـمەرگە لەبـەر بەرەوپێشـچوونەکانی سـوپا دانابـوو، وەکـو مینـی دژە تانـك و مینـی دژە مـرۆڤ و تێکدانـی ڕێـگا و تەقەمەنـی ڕێژکردنـی پـردەکان و ... هتـد.

٦. دوای پاککردنـەوەی ڕێـگا سـەرەکییەکان، ڕێـگا لاوەکییەکانـی نزیـك ڕێـگا سـەرەکیەکان پاکدەکرانـەوە.

٧. دوای ئـەوەی ڕێـگاکان پـاك دەکرانـەوە و دەگەیشـتنە شـار و شـارۆچکەیەك، ئامـادەکاری دەکـرا بـۆ هێرشـکردن بـۆ سـەر ئـەو شـوێنە.

٨. بـە دوای جـاش و هێـزی تایبەتـەوە هێـزی زرێپـۆش لە زەمینـەوە و لە ئاسمانیشـەوە هێزی ئاسـمانی پاڵپشـتی دەکردن.

٩. کاتێـک هێرشـەکانی سـوپای عێـراق دەشـکان، تۆپبارانـی سـەختی ئـەو ناوچەیـە دەکـرا بـە یارمەتـی تۆپخانـە و هێـزی ئاسـمانی.

١٠. دوای سـەرکەوتنی هێرشـیان بـۆ سـەر هـەر ناوچەیـەك، ناوچەکـە دەپشـکنرا، تـا دڵنیـا ببنـەوە لـە نەمانـی هیـچ بەربەسـتێك.

١١. دوای پێشـڕەوی و هێرشـی قۆناغـی دواتـر، هەندێـک هێـزی بچـووك لـەو شـوێنانە دەمانـەوە بـە مەبەسـتی چاودێـری ڕێـگای داگیرکـراو و پێکان(رصـد).

١٢. لـە دوای داگیرکردنـی هـەر شـوێنێك ئـەو هاووڵاتییانـە کـە لـە شـار و دێهاتـەکان مـاون، ڕووبـەڕووی لێپێچینـەوە و ئەشـکەنجە و ئـازار دەبوونـەوە.

١٣. لە شار و دێهاتە داگیرکراوەکان، لە ئێوارەوە تا بەیانیان قەدەغەی هاتوچۆ جێبەجێ دەکرا.

١٤. لە هەندێک کات و شوێن وەکو چاودێری ئەو ناوچەیە، بە بەردەوامی ئۆتۆمبێلی سەربازی لە جوولەدا بوو، بۆ چاودێریکردنی هێرشی بەرانبەر لە لایەن پێشمەرگەوە.

١٥. لەبەر ئەوەی لە وەرزی زستان لە توانایان نەبوو، هێرش و پێشڕەویەکانیان ڕادەگرت و شێوەی بەرگرییان وەردەگرت و ئامادەکاری تەواویان دەکرد بۆ ئەگەری هێرشکردنە سەریان لەلایەن پێشمەرگەوە.

١٦. هەر کاتێك سوپای عێراق لە توانای نەبووایە، یان لە کردەوەیەك سەرکەوتوو نەبووایە، هانای بۆ ڕاوێژکارە سۆڤیەتیەکان دەبرد، بە گوێرەی برووسکە نووسینگەی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە بەغدا کە بۆ وەزارەتی دەرەوەی ئەمریکای ناردووە:

لە / نووسینگەی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە بەغدا(١)

بۆ / وەزارەتی دەرەوە، واشنتۆن دی سی ٨٧٩

٣١ی ئاداری ١٩٧٤

بابەت:پشتیوانی سۆڤیەت لە سیاسەتی عێراق سەبارەت بە کورد

بۆ زانیاری: باڵیۆزی ویلایەتە یەکگرتووەکانی ئەمریکا لە تاران، تەلئەبیب، ئەنقەرە، بەیرووت، جەددە، کوێت، لەندەن، مۆسکۆ، پاریس، ڕۆم و نووسینگەی پاراستنی بەرژەوەندییەکانی ئەمریکا لە جەزاییر و دیمەشق.

١. وەفدێکی کاربەدەستانی پایەبەرزی سۆڤیەت بە سەرۆکایەتی وەزیری بەرگری مارشال گریشکۆ لە ٢٣تا١٩٧٤/٣/٢٦ و وەفدێکی دیکە بە سەرۆکایەتی وەزیری ناوخۆی یەکێتی سۆڤیەت شیلیکۆڤ لە ٢٨تا-١٩٧٤/٤/١ سەردانی

(١) وریا رەحمانی، شۆڕشی ئەیلوول لە بەڵگەنامە نهێنیەکانی ئەمریکادا، چاپی یەکەم (تاران _ ئیران _ ٢٠١٣) ل٤٦٤-٤٦٥ .

بەغدایـان کـرد. ئـەو دوو دیـدارە هەوڵێکـی هاوبـەش بـوو بـۆ ئـەوەی پێگـەی سـۆڤیەت لـە عێـراق قایـم بکـەن و پشـتیوانی تـەواوی سـۆڤیەت لـە سیاسـەتی ڕژێمـی عێـراق سـەبارەت بـە کـورد دەربـبـڕن و نیشـانی بـدەن کـە عێـراق نـە گۆشـەگیرە و نـە لـە دەرەوەی بازنـەی ڕاوڕاوێـژی سـۆڤیەت و جیهانـی عەرەبدایـە. تەنانـەت ئەگـەری ئـەوە هەیـە کـە کاربەدەسـتانی پایەبـەرزی سـۆڤیەت لـە سـاڵیادی واژووکردنـی پەیمانـی سـۆڤیەت و عێـراق لـە ٩ی نیسـان سـەردانی عێـراق بکـەن.

٢. بـە ڕواڵـەت وا دیـارە کـە سـەردانەکەی مارشـاڵ گریشـکۆ بـاش بـووە. جێگـری ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش سـەدام حوسـێن ڕۆژێـك پـاش گەیشـتنی مارشـاڵ گریشـکۆ، چـوو بـۆ هندسـتان، بـەڵام سـەفەرەکەی تەنیـا ڕۆژێکـی خایانـد و زوو گەڕایـەوە عێـراق، بـۆ ئـەوەی مارشـاڵ گریشـکۆ بتوانێـت لـە دانیشـتنی ئەنجوومەنـی سـەرکردایەتی شـۆڕش، لـە ٢٧ی ئـادار بەشـداری بـکات. مارشـاڵ گریشـکۆ لـە ٢٥ی ئـادار بـە فڕۆکـە گەشـتێکی دەرەوەی بەغـدای کـردووە، بـەڵام بـۆ کـوێ ڕۆیشـتووە؟ دیـار نییـە. بـە گوێـرەی زانیارییـەکان مارشـاڵ گریشـکۆ پەیامێکـی لەگـەڵ ڕێبـەری کـورد ئاڵوگـۆڕ کـردووە و لـەو پەیامـەدا پشـتیوانی تـەواوی سـۆڤیەتی لەگـەڵ پلانەکـەی ڕژێمـی عێـراق بـۆ ئۆتۆنۆمـی کوردسـتانی دووپـات کردووەتـەوە. هەروەهـا بـەو هۆیـەی کـە داهاتـی نەوتـی عێـراق زیـادی کـردووە و عێـراق لـە ئێـران و کـورد توڕەیـە، ئەگـەری ئـەوە زۆرە کـە عێـراق چەکـی نوێیـی لـە سـۆڤیەت کڕیبێـت.

٣. دوابـەدوای چارەسـەربوونی ناکۆکـی عێـراق و سـۆڤیەت لەسـەر بـە هـەرزان کڕینـی نەوتـی ئێسـتای عێـراق لـە لایـەن سـۆڤیەتەوە، پێوەندیەکانـی عێـراق و سـۆڤیەت لـە قۆناغـی پتەوبووندایـە، بـەڵام سـەرەڕای ئـەم سـەردانانەی کاربەدەسـتانی پایەبـەرزی سـۆڤیەت، پێشـبینی ناکرێـت کـە پێوەندییەکانـی سـۆڤیەت و عێـراق لـە نـاکاو بەرەوپێشـەوە بچـن.

بنەماکانی بەرگری[1]

بۆ هەر سوپایەك كە لە بەرگریكردن دابێت، دەبێ ڕەچاوی بنەماكانی بەرگری بكات، تاوەكو بتوانێت ڕووبەڕووی هێرشەكانی دوژمن ببێتەوە، ڕەنگە هەموو سوپایەك لەبەر هەر هۆكارێك بێت، نەتوانێت بەتەواوی یان تەواوی خاڵەكانی بنەماكانی بەرگری جێبەجێ بكات، بەڵام هەرچەند هەوڵی جێبەجێكردنیان بدات، زیانی كەمتر دەبێت و خۆڕاگرتر دەبێت لەبەرانبەر هێرشەكانی دوژمن. بە درێژایی سەدەكانی ڕابردوو لە كاتی شەڕ و جەنگەكان، شارەزایانی بواری جەنگی بە تاقیكردنەوە بەو بنەمایانە گەیشتوون لە كاتی بەرگریدا.

١. كرداری تووشبوون ،كرداری هێرش (العمل التعرضي).

٢. بەرگری لە هەموو لایەكان(الدفاع الى جميع الجهات).

٣. قووڵی، قووڵایی (العمق).

٤. پشتیوانی یەكتری (الاسناد المتبادل).

٥. شاردنەوە و حەشاردان (الاختفاء).

٦. فێڵبازی و تەڵەكەبازی (المخادعة).

٧. یەدەكی گەڕۆك (الاحتياط السيار).

لە ١٩٧٤/٤/١٦ پێشمەرگە هێرشی كردە سەر سەربازگەی سوپای عێراق لە سپیلك، بەڵام سەركەوتوو نەبوو، ئەوەش ورەی سەربازانی سوپای عێراق بەرزكردەوە[2]، دوای ئەوەی سوپای عێراق ئامادەكاریی شەڕی دژ بە شۆڕشی تەواوكرد، دەستیكرد بە پێشڕەوی و هێرشەكانی لە سەرتاسەری كوردستان، بەعس شاڵاوێكی گەورەی سەربازی لەناوچەی بادینانەوە لەدژی هێزی پێشمەرگەی كوردستان دەستپێكردەوە، لەسەرەتادا بەرگری كرا، بەڵام دوایی هێزەكانی سوپای عێراق توانیان دەست بەسەر ناوچەكاندا بگرن، ئەوەش لە ئەنجامی ئەوە بوو كە سەركردایەتی شۆڕشی ئەیلوول بڕیاری دا، لەشكری یەكی بادینان خۆیان

(١) كراسة رسمية الرقم ٣٠٣، فوج المشاة في المعركة، الطبعة الاولى (رئاسة اركان الجيش العراقي _ مطبعة وزارة الدفاع _ ١٩٨٩) ل٤٠٧ .

(٢) طيب الكيشكي، محطات مختارة من ثورة ايلول ١٩٦١، طبعة الاولى (دهوك _ مطبعة محافظة دهوك _ ٢٠١٧) ص ١١٩.

بە دووربگرن لە شەڕ و هێدی هێدی پاشەکشە[1](انسحاب) بکەن بۆ ناوچە شاخاوییەکانی ئەو سنوورە، سوپای عێراق هاوکاری هێزی ئاسمانی لە پشت بوو کە بە نوێترین فڕۆکەی سۆڤیەتی بۆردومانی ناوچەکانی کوردستانی دەکرد.

دوای ئەوەی سەرکردایەتی شۆڕش پلانەکانی سوپای عێراقی بۆ ئاشکرا بوو، شارە گەورەکان لە هێزی پێشمەرگە چۆڵکران و زیاتر لە دەوروبەری ناوچەی سەرکردایەتی کۆکرانەوە، بۆیە لەناو پارێزگاکانی کوردستان هیچ ڕووبەڕووبونەوەیەك ڕووی نەدا لە نێوان پێشمەرگە و سوپای عێراق، چونکە پێشمەرگە بەو هێزە کەمە نەیدەتوانی بەرگری لە هەموو شوێنەکانی کوردستان بکات، بۆیە مەکتەبی عەسکەری لەگەڵ فەرماندەی هێز و بەتالیۆنەکان کۆبوونەوە، بۆ دانانی نەخشەی بەرگریکردن لە ناوچە گرنگ و پێویستەکان و سەرکردایەتی شۆڕش لە ناوچەی باڵەکایەتی بڕیاردرا بە دانانی سێ هێڵی بەرگری سەرەکی، لە سنووری هەر سێ لەشکرەکە کە یەکێکیان لە سنووری لەشکری یەك، ئەوەی تریان لە سنووری لەشکری دوو بێت، هی سێیەم لە سنووری لەشکری سێ.

هێڵە بەرگرییەکەی لەشکری یەك، هێزی دهۆك بە فەرماندەی عەلی خەلیل خۆشەوی لە لوتکەی فەرعین و لوتکەی شەدا، کە دەکەوێتە پشت دهۆك لە باکوور و بەرزایەکانی زاوێتە لە ڕۆژهەڵات و لە سنووری هێزی زاخۆ بە فەرماندەیی عیسا سوار، هێڵی بەرگری سەرەتا لە گەلی زاخۆ بوو، هێزی شێخان بە فەرماندەی حسۆ میرخان دۆلەمەری بۆ بەرگری لە ناوچەکانی نزیك ئاکرێ تا نزیك دهۆك.

لە سنووری لەشکری دوو، دوای ئەوەی شاری هەولێر چوڵکرا و هێزی دەشتی هەولێر بە فەرماندەیی فارس باوە، کشانەوەی بۆ دەربەندی گۆمەسپان و چیای سەفین تا نزیك هەیبەت سوڵتان، هێزی بێتواتە بە فەرماندەیی عەلی شەعبان لە چیای ماکۆک و شیشار و چیای هەورێ و زینەتیر و بەنی هەریر، هەندێک لە بەتالیۆنەکانی زۆزك لە سەرچیا، هێزی سەفین لە هیزۆپ و هەیبەت سوڵتان و دۆڵی سماقوڵی و باواجی و دەربەندی گۆمەسپان. هێزی باڵەك لە ناوچەی باڵەکایەتی بە شێوەیەکی گشتی بۆ بەرگریکردن لە بنکە

---

(١) پاشەکشە (انسحاب):- مەبەست لە پاشەکشەکردن ئەوەیە کە پاشەکشە بکەی لەگەڵ بەرەوڕووبوونەوەی دوژمن و دانانی هێڵێکی بەرگری بە کەمترین زیان.

و بارەگاکانــی ســەرکردایەتی شــۆڕش لــەو ناوچەیــە. هێڵــە بەرگرییەکــەی لەشــکری ســێ کــە بەگشــتی لــە ســنووری هــەردوو پارێــزگای کەرکــووك و ســلێمانی بــوو، بۆیــە زۆربــەی هێــز و بەتالیۆنەکانــی ســنووری لەشــکری ســێ لــەو شــوێنانە کۆکرانــەوە بــە مەبەســتی بەرگریکــردن، جگــە لــە بەجێهێشــتنی هەندێــک دەســتەی بەرگــری لــە شــوێنە گرنگەکانــی ڕێــگا لاوەکیەکانی ئــەو ســنوورە، بــۆ ئــەوەی ســوپای عێــراق بــە ئاســانی نــەگات بــە هێڵــە بەرگرییەکــە و لــە هەمــان کاتــدا ســوپای عێــراق وا هەســت نــەکات، کــە هیــچ هێزێــك لەســەر ڕێــگای هێرشــەکانیان نەمــاوە.

لــە پێــش دەســتپێکردنەوەی شــەڕ و لــە کاتــی شــەڕەکانیش، شــۆڕش بــەردەوام بــووە لەســەر خوولەکانــی بەگشــتی و بــە تایبەتــی خوولــە پێویســتەکان وەکــو خوولــی هــاوەن و تــۆپ، دژە ئاســمانی، بەرگــری میللــی، برینپێچــی، مامۆســتایانی شــۆڕش، پێگەیاندنــی کادیــران کــە زۆر جاریــش بەشــداربووانی خوولــەکان، دەکەوتنــە بــەر هێرشــە ئاســمانییەکان و شــەهید و برینــدار دەبــوون، بــەڵام ورەیــان هــەر بــەرز بــوو کەســیش بیــری لــە وازهێنــان لــە خوولــەکان نــە دەکــردەوە[1].

(١) زێــوەر محەمــەد ســەدیق، ســەرکردەی بلیمــەت و بــە وەفــا، گۆڤــاری پەیامــی ئەیلــوول، ژمــارە ٣، بەهــاری ٢٠٠٨، ل ٥٣ .

شەڕەکانی سنووری لەشکری (١)ی بادینان

شەڕی زاخۆ

پێش دەستپێکردنەوەی شەڕ، یەکێك لەو سەربازگانەی سوپای عێراق کە لە قووڵایی ناوچە ئازادکراوەکانی کوردستان بوو، لە شاری زاخۆ بوو، دوای ئەوەی سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول و حکوومەتی عێراقی نەگەیشتن بە هیچ ئەنجامێك و حکوومەتی عێراقی شارەکانی بۆمبارانکرد، سەربازگەی سوپای عێراق لە زاخۆ لەلایەن هێزی زاخۆ بە فەرماندەی عیسا سوار گەمارۆدرا، هێزی ئاسمانی سوپای عێراق لە ١٢تا١٩٧٤/٤/٣٠ بەردەوام بوو لە بۆمبارانکردنی شاری زاخۆ[١]، لە ٢٥-١٩٧٤/٤/٢٦ بۆردومانی شاری دهۆکی کرد، سوپای عێراق کە پێکهاتبوو لە تیپی چوارەم بە سەرکردایەتی عەمید ڕوکن عەبدولجەبار ئەسەدی و جاشە خۆفرۆشەکان، هەر لە سەرەتای ساڵی ١٩٧٤ وەزارەتی بەرگری عێراق بڕیاری دا بە دووبارە دروستکردنەوەی بەتالیۆنی جاش کە ڕاستەوخۆ سەر بە سوپای عێراقیەوە بن، هەروەها دانانی ئەفسەرێکی سەربازی بۆ هەر بەتالیۆنێك وەکو فەرماندەی بەتالیۆن و سەرۆکی جاشەکان ببێت بە ڕاوێژکاری ئەو ئەفسەرە، کە ژمارەیان زیاتر لە (٦٠٠٠) جاش بوو لە هۆزەکانی سوورچی و هەرکی و زێباری و هەندێک لە هۆزی برادۆست و خۆشناو[٢].

لە شاری موسڵەوە پێشڕەوی و هێرشەکانی لە ١٩٧٤/٤/١٥ دەستپێکرد بەهێزی پیادە و تانك و زرێپۆش بە مەبەستی شکاندنی گەمارۆکەی سەر سەربازگەی زاخۆ، سەرەتا پێشڕەویەکانی سوپای عێراق بەبێ هیچ بەربەستێك بەردەوام بوو تا نزیك گەلی زاخۆ، بەڵام لە گەلی زاخۆ پێشمەرگەکانی هێزی زاخۆ، بەرگرییان کرد تا پێشڕەوی و هێرشەکانی سوپای عێراق بوەستێنن و بیشکێنن.

سەرەڕای ئەوەی پێشمەرگەکان سەنگەرێکی باشیان هەبوو و بە هاوەن بۆردومانی پێشڕەویەکانی سوپا و سەربازگە گەمارۆ دراوەکەیان دەکرد، بەڵام

---

(١) شلۆمۆ نکدیمۆن، مۆساد لە عێراق و وولاتانی دراوسێ، وەرگێرانی(ڕەهەند عبدالغفور)، چاپی یەکەم (٢٠١١) ل ٣٧١ .

(٢) شکیب عقراوی، سنوات المحنة فی کردستان، الطبعة الثانیة، (اربیل _ مطبعة مناره _ تموز ٢٠٠٧) ص ٣٧٢ .

لەبەر زۆری ژمارەی سەرباز و تانك و زرێپۆشەکانی سوپای عێراق، پێشمەرگە نەیتوانی زیاتر لە سێ هەفتە ئەو هێزە گەورەیەی سوپای عێراق بوەستێنێت و دوای زیانێکی زۆر لە سەرباز و تانك و کەلوپەلی سەربازی، سوپای عێراق توانی گەمارۆی سەر سەربازگەکەیان بشکێنێ[١] و لە ١٩٧٤/٥/١ شاری زاخۆ داگیر بکات، لە لایەن سوپای عێراق دەستدرێژی گولە کرایە سەر هاووڵاتیانی ئەو شارە کە (٦٣) کەسی شەهید و نزیکەی (١٥٠) کەسیشی بریندار کرد[٢].

دوای ئەوەی شاری زاخۆ لە لایەن سوپای عێراق داگیرکرا، هێزی زاخۆ پاشەکشەی کرد بۆ گوندەکانی دەرکار و هیزاوا، جارێکی تر هێڵێکی تری بەرگری دروست کرد، تا ڕێگری بکات لە پێشڕەوی و هێرشەکانی سوپای عێراق، ئیتر ئەو هێڵە بەرگریە مایەوە تا نسکۆی شۆڕش.

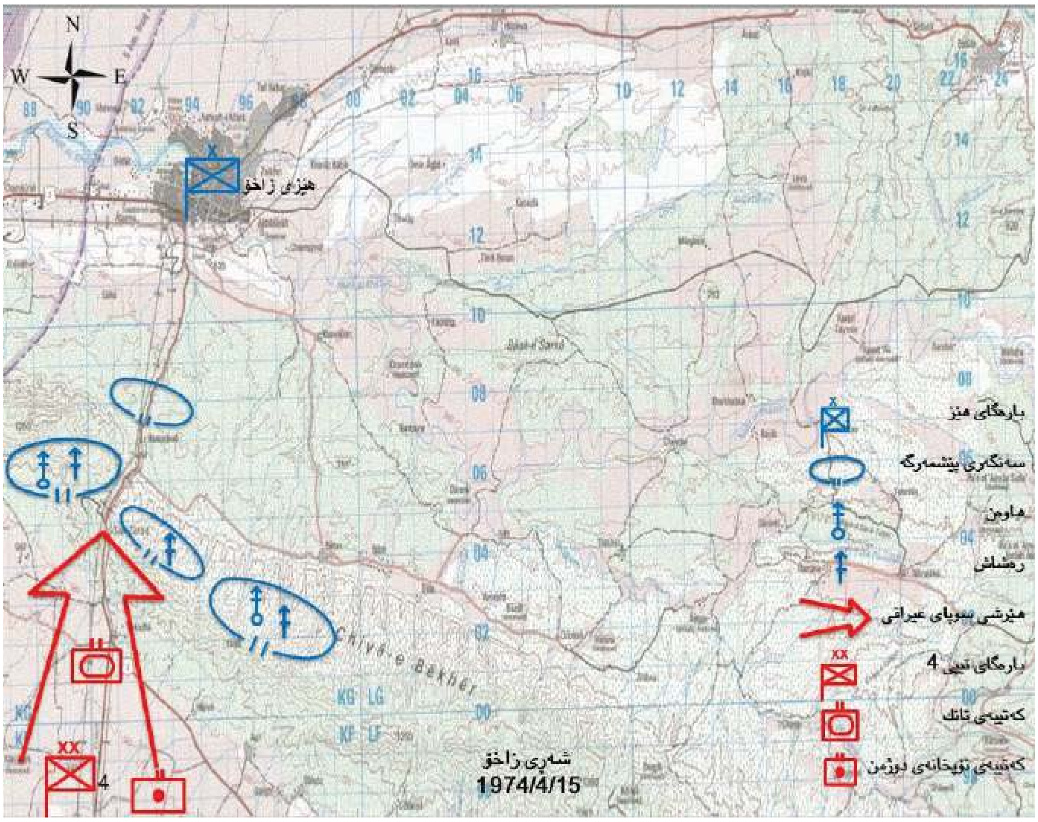

نەخشەی شەڕی زاخۆ

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەریف دەروێش لە زاخۆ لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/١٠ .

(٢) شلۆمۆ نکدیمۆن، مۆساد لە عێراق و وڵاتانی دراوسێ، وەرگێڕانی(ڕەهەند عبدالغفور)، چاپی یەکەم (٢٠١١) ل ٣٧١ .

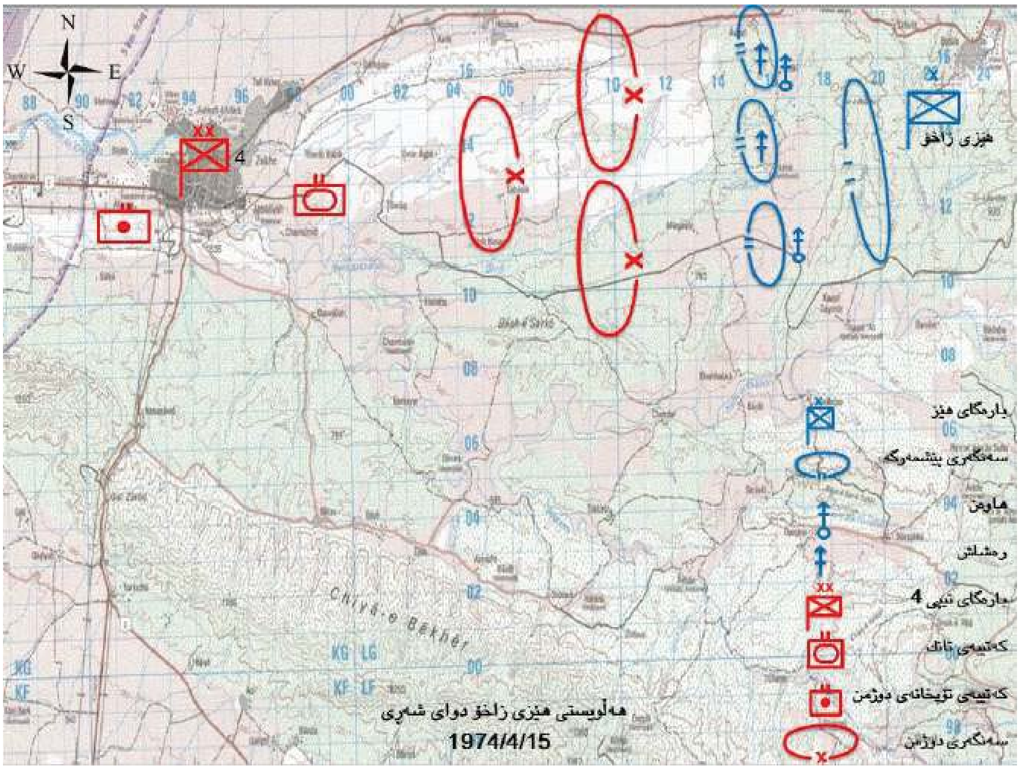

نەخشەی هەڵوێستی هێزی زاخۆ دوای شەڕ

شەڕی دهۆك

دوای ئـەوەی عەبدولـڕەزاق گەرماڤـی فەرمانـدەی هێـزی دهـۆك بـە وەکالـەت فەرمـان دەدا بـەو پێشـمەرگانەی لـە ئەشـکەوتی سـمتی کـە هاوەنـی (١٢٠)ملیمیـان لـە لایـە، ئەگـەر هاتوچـۆی ژمـارەی ئۆتۆمبێـل لـە (٤بـۆ٥) زیاتـر بـوو، ئـەوا تۆپبارانیـان بکـەن، لـە سـەرەتای مانگـی ١٩٧٤/١٠ کاتێـك نزیکـەی (١٠) ئۆتۆمبێـل و زرێپـۆش کـە یـاوەری عەبدولفەتـاح یاسـین ئەندامـی سـەرکردایەتی ناوەنـدی حزبـی بەعـس بـوو، بـەرەو بـارەگای هێـزی(١٨)ی سـەر بـە تیپـی (١)ی سـەر بـە سـوپای عێـراق لـە نـاو شـاری دهـۆك دەچـن، پێشـمەرگەکان بـەو هاوەنـە تۆپبارانیـان دەکـەن، لـە ئەنجـام گولـە هاوەنێـك بـەر زرێپۆشـێك دەکەوێـت سـەرجەم سـەربازەکانی نـاو زرێپـۆش دەکوژرێـن، دوای ئـەوەی کـە عەبدولفەتـاح یاسـین گەڕایـەوە بـۆ موسـڵ، لـە ١٩٧٤/١٠/١١ هەرچـی یەکهـی سـەربازی و جـاش هەبـوون لـەو سـنوورە کـۆی کردنـەوە، بـۆ ئـەوەی هێـرش بکاتـە سـەر هێـزی پێشـمەرگە[1]، لـە هەمـان کات فشـار بخاتـە سـەر سـەرکردایەتی شـۆڕش بـۆ ئـەوەی ئـەو بەتالیۆنانـەی، کـە لـە لایـەن لەشـکری یـەك نـاردراون بـۆ ناوچـەی باڵەکایەتـی، بگەڕێنـەوە سـنووری لەشـکری یـەك کـە گوایـە لـە دەڤـەری لەشـکری یەکـی بادینانیـش فشـار لەسـەر ئـەو هێـزی پێشـمەرگە هەیـە[2]، سـوپای عێـراق کـە بریتـی بـوون لـە هێـزی(١٨) و هێـزی(٥)ی تیپـی(٢) و تۆپخانـە و جاشـی هۆزەکانـی کۆچـەر و دۆسـکی و سـوورچی و زێبـاری و هەرکـی، لـە ئەنجامـدا شـەڕێکی قـورس بـۆ مـاوەی (١١) ڕۆژ بـەردەوام بـوو، بـۆ یارمەتیدانـی هێـزی دهـۆك لـە هێـزی زاخـۆوە بەتالیۆنـی عەلـی و بەتالیۆنـی بـۆزی میرانـی هاتـن، سـەرەتا سـوپای عێـراق هێرشـیکردە سـەر چیـای ڕەش کـە بەرگـری ئـەو چیایـە لـە ئەسـتۆی بەتالیۆنـی(١)ی هێـزی دهـۆك بـە فەرمانـدەی نعـمان سـەمەد بـوو، سـەرەتا سـوپای عێـراق زۆر بـە چـڕی تۆپبارانـی ئـەو ناوچەیـەی کـرد و دوای ئـەوە هێـزی پیـادە و جـاش هێرشـیان هێنایـە سـەر چیـای ڕەش لـە ڕۆژی یەکەمـەوە داگیرکـرا، لـە ئەنجامـی ئـەو تۆپبارانـە و هێرشـە، (٥) شـەهید و نزیکـەی (٤٠) برینـدار[3] هەبـوون. دوای ئـەوە هێـزی دهـۆك لـە کەڤـرێ بسـکێ و تەحـا

(١) عبدالكريـم فنـدي، ثـورة ايلـول في كردسـتان العـراق، الطبعـة الاولى (دهـوك _ مطبعـة كليـة الشريعــة _ ١٩٩٥) ص ١٣٤ .

(٢) چاوپێکەوتـن لەگـەل بەڕێـز سـەلیم ئەسـعەد خۆشـەوی لـە مەسـیف سـەڵاحەددین لـە ڕێکـەوتی ٢٠١٩/٨/٢٤ لـە .

(٣) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز مستەفا عەبدولقادر لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

و شکەفتا سەمتی لە بەرانبەر چیای ڕەش (٤) دوشکا و هاوەنی(١٢٠) و (٨٢) ملیمی دانا، بۆ ئەوەی بەردەوام سوپای عێراق لە ژێری ئاگری پێشمەرگە بێت و ڕێگەیان نەدا سوپای عێراق نە سەنگەر لێبدەن و نە مین دابنێن، تا لە ماوەی هەفتەیەك هێزی دهۆك پلانیان دانا بۆ هێرشی بەرانبەر، فەرماندەی هێز عەبدولرەزاق گەرماڤی خۆی چووە دیدەوانی(رصد)[1]، دوای ئەوەی پلانیان دانا هێزێك کە ژمارەیان (٤٠) پێشمەرگەی بژاردە بە فەرماندەیی قادر ئالەکینی بوو، زۆربەی ئەو پێشمەرگانە لە لقی هەندەسەی هێزی دهۆك بوون، بەڕێکەوتن بۆ شوێنی ئەرك بە تەواوی پێداوستی وەك خواردن و ئاو و فیشەك بە شەو بەڕێکەوتن بۆ شوێنی مەبەست، لە دامێنی چیای ڕەش لە شوێنێك کە لە ناو داروبار خۆیان حەشار دا و فەرمانیان پێکرابوو کە نابێ جوولە بکەن، چونکە دوژمن لێیانەوە نزیکە، تا ڕۆژی دواتر کە بڕیارە لەگەڵ ڕۆژئاوابوون لە کاتژمێر(١٧:٠٠) کاتێك بۆردومانی هێزی پێشمەرگە بوەستێت، لە کاتژمێر (١٧:٣٠) ئینجا هێرش بکەنە سەر سوپای عێراق لە چیای ڕەش، پێش کاتی دیاریکراو و لە کاتژمێر (١٦:٠٠) ئەو (٤٠) پێشمەرگەیە هێرشیان کردە سەر شوێنی دوژمن[2]، لەو کاتە فەرماندەی هێز کە لە دیدەوانی بوو، فەرمانی دا بۆردومان ڕابگرن، تا زیان بەو پێشمەرگانە نەگات کە هێرش دەکەن، دوای ئەو ڕووداوە بۆ فەرماندەی هێزیان ڕوون کردبوویەوە کە دوژمن ئەوانی بینیوە، بۆیە بە ناچاری لەو کاتە دەستیانکرد بە هێرشکردن، لە هەمان کات لە ڕۆژئاوای چیای ڕەش بەتالیۆنی (١) ئاگادار کرابوونەوە، کاتێك ئەو (٤٠) پێشمەرگەیە دەست بە هێرش دەکەن، ئێوەش لە لای خۆتانەوە هێرش دەکەن، لە ئەنجامی هێرشی بەرانبەر هێزی پێشمەرگە توانی لە ماوەی کاتژمێرێك تەواوی چیای ڕەش لە دەستی دوژمن ڕزگار بکەن و زیانێکی گەورە لە سوپای عێراق بدەن، ئەو سەرباز و جاشانەی لەوێ بوون هەندێکیان کوژران و بریندار بوون و هەندێکیشیان ڕایان کرد و برینندارەکان بەندکران لە بەندیخانەی ئامێدی و (٦) سەربازیش بەدیل گیران کە دواتر ڕەوانەی سەرکردایەتی کران لە گەڵاڵە. دەستکەوتی پێشمەرگە لەو شەڕە بریتی بوو لە (١٤) کلاشینکۆف و یەك (RPG٧) و ژمارەیەکی زۆر فیشەکی هەمە جۆر و نزیکەی دە هەزار مین کە نەیانتوانیبوو دابنێنەوە کەوتە دەست پێشمەرگە و بێ ژمار گولەی هاوەنی (٦٠)ملیم و (٨٢)ملیم و (١٢٠)

---

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدولرزاق گەرماڤی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز مستەفا عەبدولقادر لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

ملیم و جلوبەرگ و کەلوپەلی سەربازی[1] کەوتنە دەست پێشمەرگە. بە داخەوە ئەو هێرشەی پێشمەرگە بۆ ڕزگارکردنی چیای ڕەش بە خوێنی (٦) پێشمەرگەی قارەمان و (١٥-٢٠) بریندار تەواوبوو. دوای ئەو شەڕە تا ڕێککەوتننامەی جەزاییر لە ١٩٧٥/٣/٦ سوپای عێراق هیچ هێرشێکی دیکەی نەکردە سەر هێزی دهۆك لە پارێزگای دهۆك.

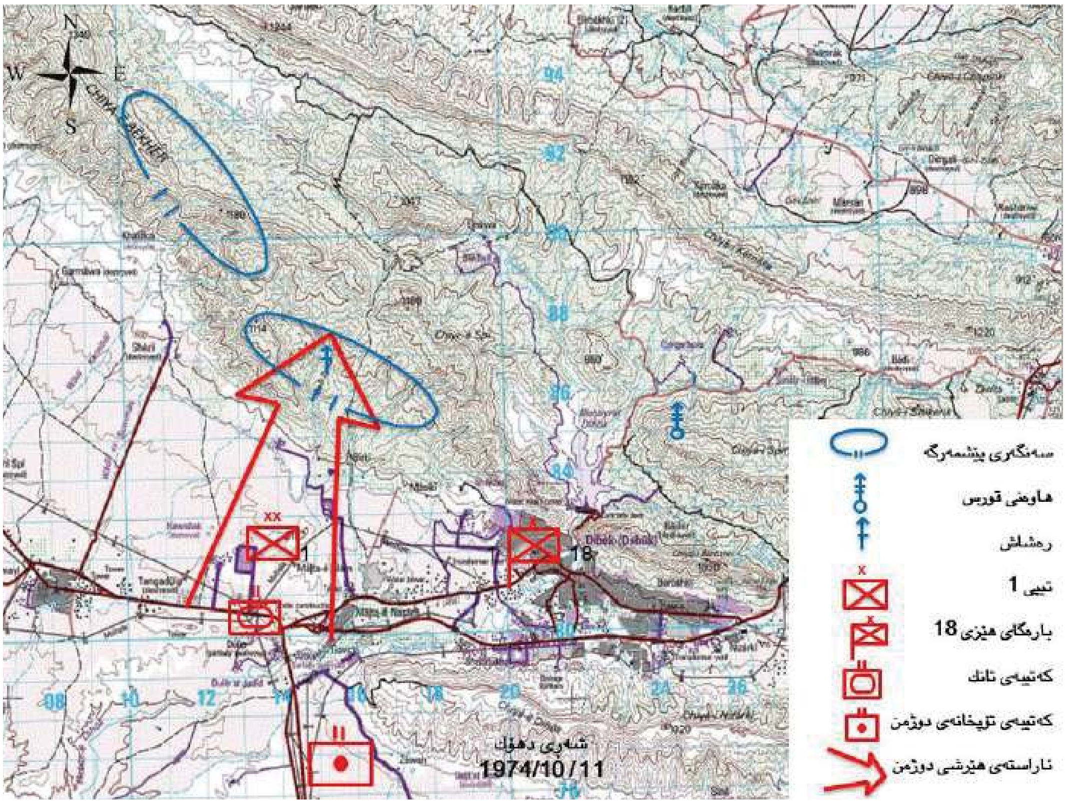

نەخشەی شەڕی دهۆك

(١)چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدولرزاق گەرماڤی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

شەڕەکانی سنووری لەشکری (٢)ی هەولێر

شەڕی سەرچیا

بەهـۆی گەمارۆدرانـی سـەربازگەی حامیـەی ڕوانـدوز لـە لایـەن پێشـمەرگەوە و بـە گوێـرەی زانیارییـە هەواڵگریەکانـی سـوپای عێـراق، پێـش ئـەوەی شـەڕ ڕووبداتـەوە، لـە سـەرەتای مانگـی ١٩٧٤/٤ بـارەگای هێـز و بەتالیۆنێکـی سـوپای عێـراق کـە لـە حامیـەی ڕوانـدز بـوون، پاشەکشـەیان کـرد بـۆ سـەربازگەی سـپیلك. لـە ١٩٧٤/٤/١٦[1] بـە فەرمانی مستەفا بارزانـی پـلان دانـرا، بـە مەبەسـتی هێرشـکردنە سـەر سـەربازگەی سـپیلك و داگیرکردنـی، پێشـمەرگە دەسـتیکرد بـە هێـرش بـۆ سـەربازگەی ناوبـراو، بـەڵام لەبـەر توندوتۆڵـی بەرگریەکانـی سـەربازگەی سـپیلك، هێـزی پێشـمەرگە سـەرکەوتوو نەبـوو لـە هێرشـەکەی و پاشەکشـەیان کـرد بـۆ شـوێنەکانی خۆیـان.

پێـش ئـەوەی شـەڕ دەسـت پێبـکات، سـوپای عێـراق ئـەو سـەربازگەیەی کـە لـە ڕوانـدوز بـوو، پاشەکشـەی پێکرد بۆ سـەربازگەی سـپیلك، بەڵام کاتێک شـەڕ دەسـتیپێکرد سـەربازگەی سـپیلك لەژێـر ئاگـری پێشـمەرگە بـوو، ئـەو هێـزەی پێشـمەرگە کـە لـە سـەرچیا بـوو میرخـان محەمەدئەمیـن فەرماندەیـی دەکـرد، دوای ئـەوەی مەکتەبـی عەسـکەری شـۆڕش ئـەو زانیاریانەی بەدەسـت گەیشـت کە سـوپای عێراق بەردەوامە لە پێشـڕەوی و هێرشـەکانی بـۆ سـەر کوردسـتان بۆ زیاتـر توندکردنـی ئەو هێڵـە بەرگرییەی سـەرچیا لـە کۆتـا ڕۆژەکانـی مانگـی ١٩٧٤/٤ فەرمانـی دا بـە بەتالیۆنـی (٢)ی زۆزك، بـە فەرمانـدەی مـلازم یونـس ڕۆژبەیانـی کە بچێتە سـەرچیا[2] شانبەشـانی ئـەو بەتالیۆنانەی سـەر بـە هێـزی سـەرچیا کـە لەوێـن بەرگـری بکـەن و ڕێگە نـەدەن سـوپای عێـراق زیاتر بەرەوپێـش بێـت و لە هێرشـەکانی بەردەوام بێـت. بەتالیۆنـی (١)ی زۆزك بە فەرماندەیی نەقیـب حەسـەن بارزانـی لـە دۆڵـی ئالانـە بوو کـە زۆر کات ملازم مەنسور شـێخ کەریم سەرپەرشـتی دەکـرد لـەو دۆڵـە [3].

---

(١) شـکیب عقـراوی، سـنوات المحنـة فـی کردسـتان، الطبعـة الثانیـة، (اربیـل _ مطبعـة منـاره _ تموز ٢٠٠٧)ص ٣٧٦.

(٢) چاوپێکەوتـن لەگـەڵ بەڕێـز یونـس محەمەدسـەلیم، نـاسراو بـە مـلازم یونـس ڕۆژبەیانـی لـە هەولێـر لـە ڕێکـەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

(٣) چاوپێکەوتـن لەگـەڵ بەڕێـز مەنسـور شـێخ کەریم(فەریـق مەنسـور) لـە سـلێمانی لـە ڕێکـەوتی ٢٠١٩/٢/٢٥ .

سەرەتا لقێکی بەتالیۆنی (٢)ی زۆزك بە پیادە لە هاودیانەوە بەڕێکەوتن و دوای ئەوەی ئەو لقە لە ڕێگای خەلان بیاو گەیشتە سەرچیا، فەرمانیان پێکرا کە ئەرکی بەرگریکردنی ئێوە ڕێگای سەرەکی سپیلك _ خەلیفان دەبێت و ئەو لقەش دەست بەجێ بۆ شوێنی خۆیان بەڕێدەکەون، بەمەبەستی دانانی هێڵە بەرگرییەکە لەسەر هەمان ڕێگا. دوای ئەوە تەواوی بەتالیۆنی (٢) بە فەرمانی فەرماندەکەیان ملازم یونس ڕۆژبەیانی[١] کە ئاگادار بوو مەترسیەك لەسەر سەرچیا هەیە، هەر بە ڕێگای خەلان بیاو بەڕێ دەکەون بۆ سەرچیا، بەڵام لەبەر ماندووبوونی ئەو بەتالیۆنە، شەو ناگەنە شوێنی مەبەست، تەنیا ملازم یونس ڕۆژبەیانی کە فەرماندەی بەتالیۆنەکە بوو هەر بەو شەوە بە خۆی و (١٠) پێشمەرگە، دەچێتە لای میرخان محەمەدئەمین بۆ ئەوەی ئاگاداری بکاتەوە لە گەیشتنیان و دوایین گۆڕانکاری بزانێت لە بەری شەڕ، هەر ئەوە ڕۆژە سەر لە بەیانییەکە ئەو لقەی کە بەرگری دەکرد، لەسەر ڕێگای سەرەکی سپیلك _ خەلیفان ڕووبەڕووی هێرشێك ببوونەوە لەگەڵ هێزێکی سوپای عێراق کە مەبەستیان بوو پێشڕەوەی بکەن بەرەو خەلیفان، بەڵام ئەو لقە قارەمانانە پێشیان بەو هێزەی سوپای عێراق گرتوو و لە ئەنجامدا، شەڕێکی قورس ڕوویدا بە شەهیدبوونی (٥) پێشمەرگەی قارەمان[٢] و برینداربوونی هەندێکی تر، توانیان زیانێکی گەورە لەو هێزەی سوپای عێراق بدەن و پاشەکشەیان پێبکەن.

هەر ئەو شەوەی کە ملازم یونس ڕۆژبەیانی گەیشت و هەواڵەکەی زانی، بانگی ئەو سەرلقەی کرد کە بەرگرییان کردووە و ڕێگەیان لە پێشڕەویەکانی سوپا گرتووە، تا بزانێت دوایین هەڵوێست چییە، دوای ئەوە پێداویستی تەقەمەنی و ئازووقەی بۆ دابینکرا، هەمان کات سەرلقەکە گەڕایەوە شوێنی خۆی، لە هەمان کات ملازم یونس ڕۆژبەیانی داوا لە میرخان محەمەدئەمین دەکات، ئەگەر هەست بە هێرش دەکەی لە لایەن سوپای عێراق، با هەر بەو شەوە تەواوی بەتالیۆنەکەم سەر بخەم بۆ سەرچیاوە، ئەگەر شتێکی وا لە ئارادا نییە لەبەر ماندووبوونیان با بەیانی سەرکەون، لە وەڵامدا میرخان محەمەدئەمین گووتی نەخێر هیچ زانیارییەکی وامان لەبەر دەست نییە کە دوژمن جووڵە بکات، بەیانی زوو بە دەنگی تەقە هەستان و سەرەتا پرسیاریانکرد گووتیان شتێکی وا نییە، دوای دەرکەوت بەڵێ سوپای عێراق هێرش دەکاتە سەرچیا، لەو کاتە ملازم یونس ڕۆژبەیانی داوا لە میرخان محەمەدئەمین

---

(١)چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز محەمەد علی سۆفی لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٢/٢٥.

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز یونس محەمەدسەلیم، ناسراو بە ملازم یونس ڕۆژبەیانی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

دەکات کە ئەو بچێت بۆ بە هاناوەچوونی لقەکەی کە بەرگرییان دەکرد، لە ڕێگای سەرەکی سپیلك _ خەلیفان، دوای ئەوەی سوپای عێراق توانی سەرچیا داگیربکات، ملازم یونس ڕۆژبەیانی فەرمان دەدات بە لقەکەی بۆ ئەوە بچنە پانە سەر لە کۆتایی زنجیرە چیای سەرچیا، کە بەرزترین خاڵە لە کۆتایی زنجیرە چیای سەرچیا کە زاڵە بەسەر خەلیفان، بەتالیۆنی (٢)ی زۆزك کە هەتا سەرچیا شارەزایی تەواویان نەبوو لەو ناوچەیە و نەخشەی سەربازیش لەبەر دەست نەبوو تاوەکو سوودی لێ ببینن[١].

دوای ئەوە سەرچیا داگیرکرا. مەکتەبی عەسکەری فەرمانی دا بۆ ئەوەی هێرشی پێچەوانە بکرێت بۆ ڕزگارکردنەوەی سەرچیا، ئامادەکاری کرا و هێزێکی زۆر بەڕێکەوتن بەمەبەستی هێرشی بەرانبەر، ئەو ڕۆژەی کە دیاریکرا بۆ هێرشەکە، بە درێژایی ڕۆژ فڕۆکەکانی هێزی ئاسمانی عێراقی بەسەر ناوچەکەدا دەسوڕانەوە و ئەو هێزانەی دەکردە ئامانج کە لە خەلان بیاوهوە هەوڵیان دەدا بگەن بە پانە سەر[٢] بۆ خۆئامادەکردن بۆ هێرشی بەرانبەر، لە ئەنجامدا هەندێک پێشمەرگە برینداربوون، دوای ئەوەی هێزەکە گەیشتە پانەسەر و ئامادەبوون بۆ هێرشی بەرانبەر، سوپای عێراق بە پەلێك هێرشی کردە سەر سەنگەری پێشمەرگە لە پانەسەر، لە ئەنجامدا ئەو پەلەی سوپای عێراق کە هێرشی هێنا، هەمووی کوژران و تەنیا (٣_٤) سەرباز نەبێت بە بریندارى کەوتنە دەستی پێشمەرگە، لە هەمانکاتدا پێشمەرگەش شەهید و بریندارى هەبوو. دوای ئەوە پێشمەرگە دەستیکرد بە هێرشی بەرانبەر، بەڵام لەبەرئەوەی سوپای عێراق کاتژمێری سفری دەزانی چ کاتێکە، کە بە داخەوە لە بەرپرسێکی پێشمەرگەی هێزی هێرشی بەرانبەر بەدەستیان گەیشتبوو، لە ئەنجامی ئەو خیانەتە هێرشی بەرانبەری پێشمەرگە بۆ سەر سوپای عێراق شکستی هێنا.

دوای ئەو شکستە مستەفا بارزانی سەردانی چیای پیرس دەکات، بەمەبەستی بەسەرکردنەوەی بەرەکانی شەڕ لەوێ، ملازم یونس ڕۆژبەیانی ئەو دیدارە بە هەل دەزانێت و بە مستەفا بارزانی ڕادەگەیێنیت کە زۆربەی هێزەکانی سوپای عێراق لە سەربازگەی سپیلکن، خۆیان ئامادە دەکەن بۆ ئەوەی لە هێرشەکانیان بەردەوام بن، ملازم یونس ڕۆژبەیانی داوا لە مستەفا بارزانی دەکات بە دابینکردنی تۆپ بۆ ئەوەی بتوانن سەربازگەی سپیلك تۆپباران بکەن[٣].

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ئیبراهیم پێداوی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/١/١٢ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز یونس ڕۆژبەیانی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

(٣) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز محەمەد عەلی سۆفی لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٢/٢٥ .

مستەفا بارزانی داوا لە ملازم یونس ڕۆژبەیانی دەكات، بەیانی بچێت بۆ لای ئیدریس بارزانی بۆ ئەو داواکاریە، لە ئەنجام ئیدریس بارزانی فەرمان دەدات بە حالی دۆلەمەری بە دوو تۆپەوە بچن بۆ تۆپبارانکردنی سەربازگەی سپیلك، بۆ ئەو شەوە گەیشتن بە دۆڵی خەلان بیاو و تۆپەکانیان لە شوێنی پێویست ئامادەکرد، ملازم یونس ڕۆژبەیانی و حالی دۆلەمەری بۆ ڕەسەد چوون بۆ سەر چیای برادۆست لەگەڵ ڕۆژهەڵات فەرمانیان دا بە تۆپبارانکردنی سەربازگەی سپیلك لە ئەنجامی ئەو تۆپبارانە، زیانێکی زۆر گەورە بەر سەربازگەی سپیلك کەوت بە هۆی تەقینەوەی جبەخانە و شوێنی سووتەمەنی لە ناو سەربازگەکە، سوپای عێراق بۆردومانی زنجیرە چیای سەرچیای دەکرد وای دەزانی ئەوێ گیراوە و پێشمەرگە لەوێوە سەربازگەی سپیلك بۆردومان دەکات[1].

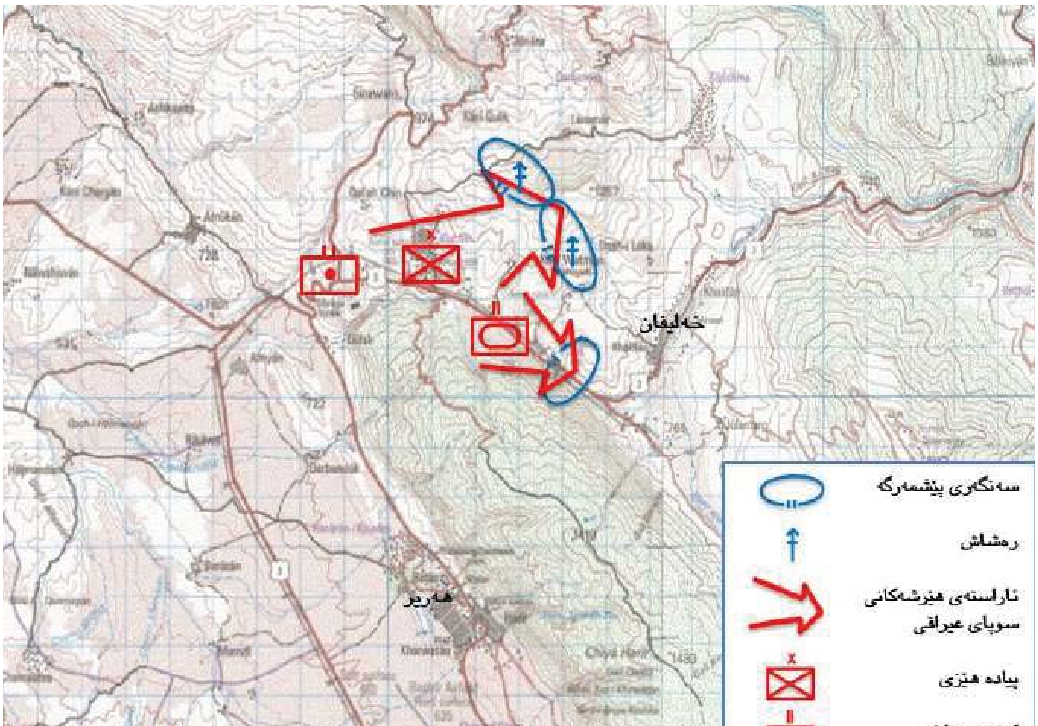

نەخشەی شەڕی سەرچیا

(١) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز یونس محەمەدسەلیم، ناسراو بە ملازم یونس ڕۆژبەیانی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

شەڕی دەربەندی گۆمەسپان

دوای ئـەوەی هێـزی دەشـتی هەولێـر لـە شـاری هەولێـر کشـایەوە، هاتـە دەرەوەی شـاری هەولێـر، بەتالیۆنەکانـی لەسـەر بەرەکانـی شـەڕ دابەشـکران بـە مەبەسـتی دروسـتکردنی هێڵێکـی بەرگـری، تاوەکـو ڕێگـە لـە پێشـڕەوی و هێرشـەکانی سـوپای عێـراق بگـرن کـە بـەم شـێوەیە بـوو[1]:

١. بارەگای هێز بە فەرماندەیی فارس باوە بۆ چیای پشت پیرەروتەکەور.

٢. (٢) لقی سەر بە بارەگای هێزی دەشتی هەولێر بۆ ناوچەی بێستانە.

٣. بەتالیۆنـی (١) بـە فەرماندەیـی سـەید کاکـە بـۆ زنجیـرە چیاکانـی پشـت باوەقـوت و گۆمەتـاڵ.

٤. بەتالیۆنی (٢) بە فەرماندەیی عەریف عوسمان بۆ دەربەندی گۆمەسپان.

٥. بەتالیۆنی (٣) بە فەرماندەیی ئەحمەد حاجی عەلی بۆ باواجی.

هێـزی سـەفین و هێـزی ئـازادی کـە تـازە دروسـتکرابوون، هـەر لـە سـەرەتاوە لـە چیـای سـەفین تـا چیـای باواجـی و هەیبـەت سـوڵتان لـە بەرگریدابـوون، شانبەشـانی هێـزی دەشـتی هەولێـر و لـە هەمـان کات بەرپـرس و کارگێـڕ و ئەندامانـی لقـی (٢) ی هەولێـری پارتـی دیموکراتـی کوردسـتان، لەگـەڵ ئـەو هێزانـە بەرگریـان لـە خاکـی پیـرۆزی کوردسـتان دەکـرد[2] .

لـە سـەرەتای مانگـی ٥ی ١٩٧٤، سـوپای عێـراق دوای ئـەوە زیاتـر پشـتی بـە تانـك و زرێپـۆش بەسـت بـۆ هێرشـەکانیان، لـە دوو لاوە هێرشـی کـردە سـەر سـەنگەرەکانی پێشـمەرگە، کـە ڕێـگای یەکـەم لـە سـەرێ ڕەش و ڕێـگای دووم ئـەو هێزانـەی لـە دەوروبـەری دەربەنـدی گۆمەسـپان بـوون، هێرشـیان کـردە سـەر سـەنگەرەکانی پێشـمەرگە، بـەردەوام لـە هـەردوو لا شـەڕ و زیـان هەبـوو، بـەڵام لەبـەر زۆری سـوپای عێـراق زیانـی ئـەوان زیاتـر بـوو، لـە ئەنجامـدا سـوپای عێـراق شـکا، بـەڵام تۆپخانـەکان و فڕۆکەکانـی سـوپای عێـراق بـەردەوام بـوون لـە بۆردومانـی سـەنگەرەکانی پێشـمەرگە، لەبـەر ئـەوە پێشـمەرگە هێڵێکـی بەرگـری تـەواو پتـەوی نەبـوو لـە ڕۆژی دواتـر، دووبـارە هێرشـی کـردەوە سـەر سـەنگەرەکانی پێشـمەرگە

---

(١) سـەید کاکـە، بیـرەوەری پێشـمەرگەیەك، چاپـی سـێیەم (هەولێـر _ چاپخانـەی شـەهاب _ ٢٠٠٠) ل ٨٦ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ڕەشید سندی لە زاخۆ لە ڕێکەوتی ٢٠١٨/١٢/١٥ .

لە ئەنجامی ئەو هێرشەی سوپای عێراق، (٥)پێشمەرگەی قارەمان شەهید دەبن و (١١)ی تریش بریندار دەبن[1] و لەهەمان کات، پێشمەرگە پاشەکشە دەکات لە دەربەندی گۆمەسپان بەرەو گوندی زیارەت و سوسێ، سوپای عێراقیش بەردەوام بوو لە پێشڕەوی و هێرشەکانی و توانی ئەو ناوچەیە هەمووی داگیر بکات وەك بێستانەی گەورە و پەلکە ڕەش و دەربەندی گۆمەسپان، دوای ئەوەش سوپا توانی چیای دەربەند تا گوندی دێرێ و ڕێگای سەرەکی نێوان هەولێر _ کۆیە بگرێت، پێشمەرگەش بە فەرمانی سەرکردایەتی پاشەکشەی کرد بۆ چیای سەفین.

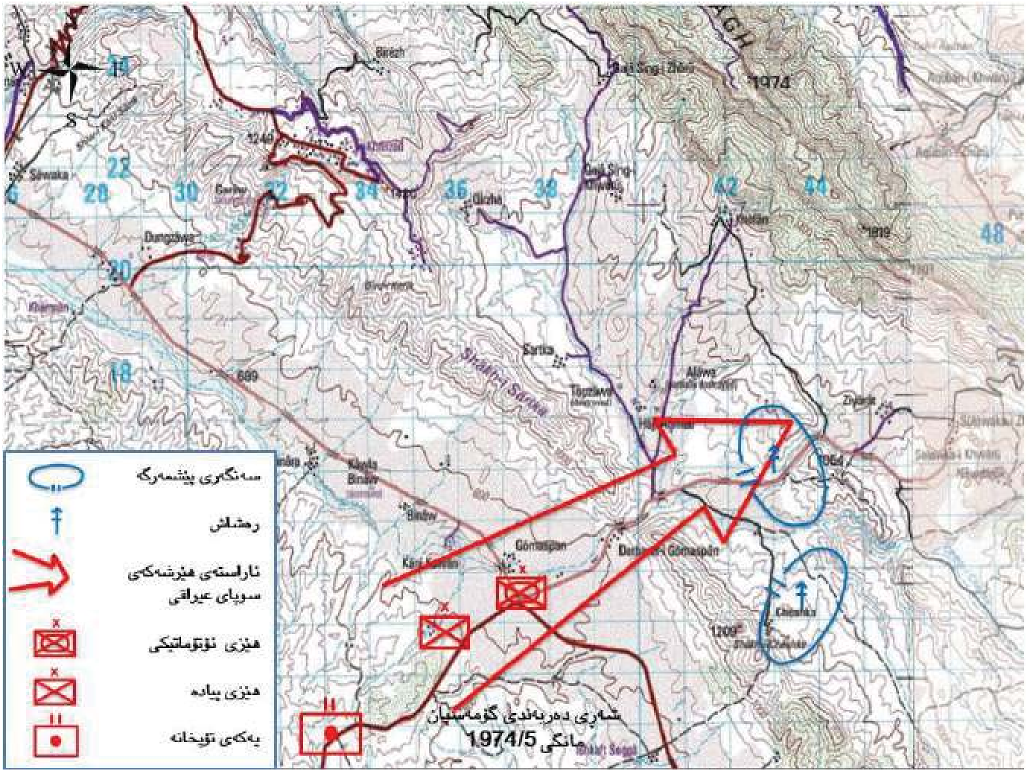

نەخشەی شەڕی دەربەندی گۆمەسپان

(١) خورشید شێرە، خەبات و خوێن بیرەوەرییەکانی ساڵانی خەباتی پێشمەرگایەتی، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی حاجی هاشم _ ٢٠١٥) ل ٢٦٨ .

شەڕی سەفین

کاتێک لە سەرەتاوە سوپای عێراق هێرشیکردە سەر کوردستان، هێزی سەفین فەرمانی پێکرا، لە چیای سەفین بەرگری بکەن و ڕێگە نەدەن سوپای عێراق داگیری بکات، چونکە سوپای عێراق چەند سەنگەرێکی لەسەر چیا هەبوو، هەر بە مەبەستی بەهێزکردنی چیای سەفین، فەرمان درا بە بەتالیۆنی(١)ی هێزی دەشتی هەولێر بە فەرماندەیی سەید کاکە، بەشێك لە بەتالیۆنەکەی هاوکاری هێزی سەفین بکەن بۆ بەرگری لە چیای سەفین، سەید کاکە بە خۆی و دوو لق لە بەتالیۆنەکەی دەچنە سەر چیای سەفین و تۆپێك و دۆشکەیەك لەگەڵ خۆیان دەبەن، پێشمەرگە هێرشی کردە سەر یەکێك لە ڕەبیەکان، بەڵام سەرکەوتوو نەبوون، چونکە هێشتا بەفری زستان لە هەندێک شوێنی چیا هەر مابوو.

لە هەمان کات ڕۆژانە هێزی ئاسمانی عێراق بۆردومانی سەنگەرەکانی پێشمەرگەی دەکرد. سەرنەکەوتنی هێرشی پێشمەرگە زیاتر لەبەر کەمتەرخەمی فەرماندە و هەندێک لە پێشمەرگەکان بوو، چونکە ئەوەندەی بیریان لای کۆکرنەوەی پاشماوەی ناو ڕەبیەکان بوو، ئەوەندە بیریان لە بەرگری نەدەکردەوە، دوای ئەوەی فەرماندەکانی پێشمەرگە بۆیان ئاشکرا بوو کە لە ناوچەی نیمچە دەشتایی، توانای ڕووبەڕووبوونەوەی تانك و زریپۆشەکانی سوپای عێراقیان نییە، فارس باوە فەرمانی دا هێزەکانی ئەو ناوچەیە بچنە چیای سەفین، لەبەر ئەوەی زانیارییان هەبوو کە دوژمن نیازی داگیرکردنی چیای سەفینی هەیە.

لە مانگی ١٩٧٤/٦ لەو کاتە سوپای عێراق هێرشێکی بەرفراوانی کردبووە سەر چیای سەفین، لقی نایف فارس باوە لە چیای ئاوەگرد بوو، بەتالیۆنی سەید کاکە لە کانی سمایلی پشت هیران بوو.

لە دوای چەند ڕۆژێك دوژمن توانی چیای سەفین داگیر بکات و شەڕیش لە چیایی ئاوەگرد توند بوو، ئەو لقەی نایف فارس باوە سەرەڕای ئەوەی زیانی زۆری لە دوژمندا، بەڵام بەداخەوە لەو لقە (١٤) شەهید و (٢٠) بریندار هەبوو[١]، سەرەڕای زیانەکانی دوژمن، بەڵام بەردەوام بوون لە هێرشکردن بۆ سەر سەنگەرەکانی

(١) سەید کاکە، بیرەوەری پێشمەرگەیەك، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی شەهاب _ ٢٠٠٠)ل٩١ .

پێشمەرگە، دوای ئەوەی فەرماندەکانی ئەو ناوچەیە زانییان چیتر ناتوانن بەرگری بکەن، مەکتەبی عەسکەرییان ئاگادارکردەوە تاوەکو پاشەکشە بکەن بۆ چیای هەورێ و دۆڵی بالیسان، دوای ئەوەی فەرمانی پاشەکشە درا، لەو شەوە هێزی دەشتی هەولێر و هێزی ئازادی پاشەکشەیان کرد بۆ گوندی کونەفلوسە و چیای هەورێ، ڕۆژی دواتر هێزی سەفین و بەتالیۆنی عەریف عەلی کە هاوکاری هێزی سەفین بوون، بەیەکەوە کشانەوە بۆ چیای هەورێ[1].

دوای ئەوەی پێشمەرگە پاشەکشەی کرد بۆ چیایی هەورێ و سوپای عێراق بەردوام بوو لە داگیرکردنی ناوچەکە، جارێکی دیکە لە نزیک چیای هەورێ شەڕ ڕوویدا، لەسەرەتا زۆربەی پێشمەرگەکان بەبێ پرس پاشەکشەیان کرد و سەنگەرەکانیان چۆڵکرد، چونکە ماوەیەکی زۆر بوو ئەو پێشمەرگانە لە بەرگریدابوون و لەبەر شکست و پاشەکشەکانی پێشووتر، ورەیان کەم و لاواز ببوو، بەڵام سەید کاکە لەگەڵ کۆمەڵێك لە پێشمەرگەی قارەمان، بواریان نەدا بە سوپای عێراق بۆ پێشڕەویەکانی و زیانێکی باشیان لە دوژمندا، ئیتر چیای هەورێ بە دەستی پێشمەرگە مایەوە تا نسکۆی شۆڕش.

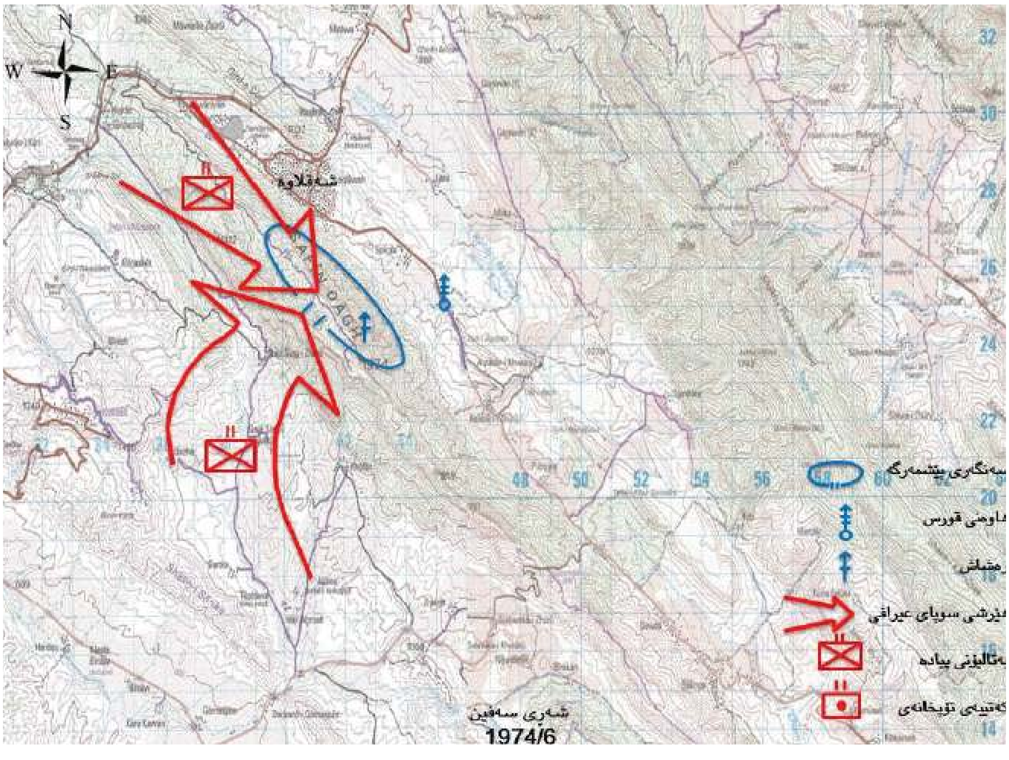

نەخشەی شەڕی سەفین

(١) خورشید شێرە، خەبات و خوێن بیرەوەرییەکانی سالآنی خەباتی پێشمەرگایەتی، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی حاجی هاشم _ ٢٠١٥)ل ٢٦٩ .

داگیرکردنی کۆیە و چیای هەیبەت سوڵتان و باواجی

لە سەرەتای مانگی ١٩٧٤/٧، هێزی زریپۆشی(٨)ی تیپی (٢)ی سوپای عێراق بە هەموو یەکەکانییەوە و بە هاوکاری تانك و تۆپخانە و جاش، لەسەر زەوی و لە ئاسمانەوە بە پاڵپشتی فڕۆکەکانی هێزی ئاسمانی دەستیان کرد بە پێشڕەوی و هێرشەکانیان بۆ سەر ناوچەکانی کوردستان لە ڕێگای کەرکووک _ شوان _ تەق تەق _ کۆیە[1]، لەبەر ئەوەی پێشمەرگە ناو شارەکانی چۆل کردبوو پێش ئەوەی شەڕ دەست پێ بکات، بۆیە سوپای عێراق هیچ بەربەستێکی تا شاری کۆیە لە پێش نەبوو، بەڵام دوای شاری کۆیە پێشمەرگەکانی بەتالیۆنی(٣)ی دەشتی هەولێر لە چیای باواجی، لە بەرگریدابوون و بەتالیۆنی (٢)ی هێزی ئازادی لە پشت گوندی میر سەید لە بەرگریدابوون، لە هەمان کاتدا هێزی بێتواتە لە بیستانە و هیزۆپ لەسەر ڕێگای کۆیە _ ڕانییە بوون[2]، سوپا بەردەوام بوو لە پێشڕەویەکانی، بەڵام لە چیای هەیبەت سوڵتان و باواجی ڕووبەڕووی بەرگرییەکانی پێشمەرگە بوویەوە و سەرئەنجام شەڕ ڕوویدا، سەرەتا سوپای عێراق بە کەتیبەی تانك هێرشی کردە سەر سەنگەرەکانی پێشمەرگە، ئەگەر چی چەکەکانی پێشمەرگە زۆر سادە بوون و چەکی قورسیان نەبوو و چەکی دژە تانك کەم بوو، بەڵام چەند ڕۆژێك توانییان بەرگری بکەن لەو ناوچەیە، بەداخەوە دوای شەهیدکردنی ئەحمەد حاجی عەلی[3]کە فەرماندەی بەتالیۆنی (٣)ی دەشتی هەولێر بوو، ورەی پێشمەرگەکان لە دابەزیندابوو، ئەوە وای کرد ئیتر نەتوانن لە بەرگریکردنیان بەردەوام بن و سوپای عێراق توانی هەردوو چیایەکە واتە چیای هەیبەت سوڵتان و باواجی داگیربکات و پێشمەرگە پاشەکشە بکات بۆ چیای ئاوەگرد و بنەباوی، زیانەکانی پێشمەرگە بە (١٠) شەهید و (٢٥) بریندار تەواو بوو، جگە لە داگیرکردنی ئەو ناوچەیە لەلایەن سوپای عێراقەوە.

سوپای عێراق بەردەوام بوو لە پێشڕەویەکانی، لە شەوی ١٩٧٤/٧/٥ توانی بگاتە هیزۆپ و بە کەتیبەی تانك هێرشی خێرا[4](هجوم سريع) بکاتە سەر ئەو

(١) الفريق الركن/ رعد مجيد الحمداني، معارك الجيش العراقي الكبرى من عام ١٩٧٣ الى عام ٢٠٠٣، (عمان _ الاردن _ دار امنة للنشر و التوزيع _ ٢٠١٣) ص٧٣ .

(٢) سەید کاکە، بیرەوەری پێشمەرگەیەك، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی شەهاب _ ٢٠٠٠) ل ٩٠ .

(٣) خورشید شێرە، خەبات و خوێن بیرەوەرییەکانی ساڵانی خەباتی پێشمەرگایەتی، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی حاجی هاشم _ ٢٠١٥) ل ٢٦٩ .

(٤) هێرشی خێرا (هجوم سريع):- ئەو هێرشەیە کە دەکرێتە سەر ئەو سەنگەرانەی دوژمن

لقەی شینەی بۆلی و لقی کەمال بەگ کە سەر بە هێزی بێتواتە بوون، کاتێک لقەکەی شینەی بۆلی لایاندا بۆ گوندی گرد گۆران پاشەکشەیان کرد[1]، لە ئەنجامدا نزیکەی (٣٢) پێشمەرگە بە گوێرەی سەرچاوەکانی سوپای عێراق[2] و بە گوێرەی سەرچاوەکانی پێشمەرگە (١٥) پێشمەرگەی ئەو دوو لقە بەدیل گیران[3]، بە گوێرەی وتەکانی محەمەد خۆشناو، (٣٦) پێشمەرگەی ئەو دوو لقە بەدیل گیران[4]. پێشمەرگەکانی تر هەر لەو دەشتە خۆیان شاردەوە تاوەکو ئەوانیش وەکو هاوسەنگەرەکانیان بەدیل نەگرن و نەکەونە دەستی دوژمن.

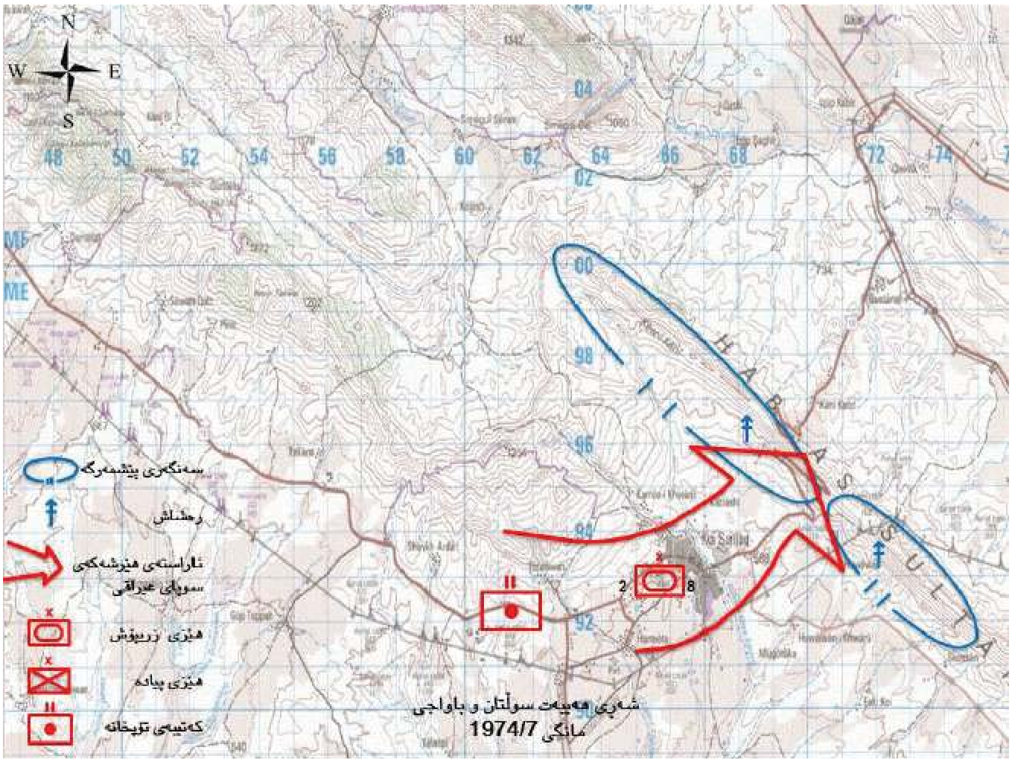

نەخشەی شەڕی هەیبەت سوڵتان و باواجی

کە لەبەر هەر هۆیەك بێت، بە باشی ئامادە نەکراوە بۆ بەرگری .

(١) ئامادەکردنی/حاجی خلیل دەرگەڵەیی، گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٦، ت١ ٢٠٠٨، ل ٢٢ .

(٢) الفريق الركن/ رعد مجيد الحمداني، قبل ان يغادرنا التاريخ، الطبعة الاولى (بيروت _ لبنان _ الدار العربية للعلوم_نشرون _٢٠٠٧) ص ٤٧ .

(٣) سەید کاکە، بیرەوەری پێشمەرگەیەك، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی شەهاب _ ٢٠٠٠) ل ٩٠ .

(٤) ئامادە کردنی/حاجی خلیل دەرگەڵەیی، گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٦، ت١ ٢٠٠٨، ل ٢٢ .

داگیرکردنی چیای کۆڕەك

ماوەیەکـی زۆر سـوپای عێـراق بـە هەمـوو شـێوەیەك هەوڵـی دەدا بتوانێـت بـە کورتریـن کات و بـە کەمتریـن زیـان شۆڕشـی ئەیلـوول کۆتایـی پێبهێنێـت، بـەڵام ورەی پۆڵایـن و خۆڕاگـری پێشـمەرگە و فەرماندەکانیـان ئـەو بوارەیـان بـەو سـوپایە زەبـەلاح و پـڕ چەکـە نـەدەدا، کاتێـك سـوپای عێـراق بـە دوو تیپـی سـەربازی و چەندیـن یەکـەی تـری سـەربازی، کـە خرابوونـە پاڵ ئـەو دوو تیپـەوە و ژمـارەی زۆری جـاش و هێـزی ئاسـمانی سـوپای عێـراق بـە یارمەتـی شـارەزایانی سـەربازی سۆڤیەت، هەوڵیـان دەدا لـە پێشـڕەوی و هێرشـەکانیان بـەردەوام بـن، بـەڵام پێشـمەرگە بەرگـری قارەمانانـەی دەکـرد و ڕێـگا سـەرەکیەکەی سـوپای عێـراق گەلـی عەلـی بـەگ بـوو کـە دەکەوێتـە دۆڵێکـی قـووڵ، لـە ڕووی سـەربازییەوە بـۆ سـوپا کارێکـی ئەسـتەمە بـە ئاسـانی ئـەو گەلیـە ببڕێـت، جگـە لـەو پردانـەی کـە لەسـەر ڕێگاکـە بـوون، ئامـادە کرابـوون بـۆ تەقاندنـەوە و سـەنگەرەکانی تونـد کردبـوو و مینڕێـژی کردبـوون، دوای ئـەوەی سـوپای عێـراق سـەرچیای داگیرکـرد و شـارۆچکەی خەلیفانـی داگیرکـرد، بـەردەوام بـوو لـە پێشـڕەوی و هێرشـەکانی، بـەڵام سـەختترین بەربەسـتی سرووشـتی هاتـە پێـش، ئەویـش گەلـی عەلـی بـەگ بـوو.

سـوپای عێـراق چەندیـن جـار هەوڵـی دا لـە چیـای گـۆڕەز بگاتـە دەشـتی دیانـا، بـەڵام هیـچ کات پێشـمەرگە ڕێگـەی نـەدا سـەنگەری بەرگرییەکانـی ببڕێـت، زۆر زیانیـش بـەر هـەردوولا کـەوت، بـەڵام زیانەکانـی سـوپای عێـراق زۆر زیاتـر بـوو لـە پێشـمەرگە[1].

سرووشـت و هەڵکەوتـەی گەلـی عەلـی بـەگ لـە ڕووی سـەربازییەوە بـۆ لایەنـی بەرگریـکار بـە باشـترین شـوێن دادەنرێـت، بـە تایبـەت ئەگـەر هـەردوو چیـای کـۆڕەك لـە دەسـتی ڕاسـتەوە و چیـای باڵەکیـان لـە دەسـتی چەپیـەوە بـە دەسـتی بەرگریـکار بێـت، ئەگـەر چـی لـە دەسـتی ڕاسـتەوە کـە چیـای کـۆڕەك بـوو، پێشـمەرگەی لـێ نەبـوو، چونکـە فەرمانـدە سـەربازییەکانی شـۆڕش بیریـان لـەوە نەکردبـووەوە کـە ڕۆژێـك لـە ڕۆژان دوژمـن لەسـەر چیـای کـۆڕەك بـەڕووی ڕوانـدوز ڕێـگا بهێنێتـە خـوارەوە.

درێـژی گەلـی عەلـی بـەگ زیاتـر لـە (٥)کـم و لـە هەمـان کات بـە هـۆی ئاوێکـی

(١) ئـاری کەریـم، چەنـد لاپەڕەیەکـی زینـدوو لـە شۆڕشـی ئەیلـول دا، چاپـی یەکـەم(دهـۆك _ چـاپ خانـەی خەبـات _ ١٩٩٩) ل ١٨١.

زۆرەوە چەندین پردی لەسەر دروست کراوە، هەر کات ئەو پردانە بڕوخێن، ئەوا هاتوچۆ لەو ڕێگایە دەوەستێت، کاتێك کە سوپای عێراق ویستیهێرش بکاتە سەر ڕواندوز و باڵەکایەتی و پێشڕەوی بکات، پێشمەرگە ئەو پردانەی تەقاندەوە و لە هەمان کاتدا زۆربەی زۆری ئەو ڕێگایە مینڕێژکرابوو، تاوەکو پێشڕەویەکانی سوپای عێراق بوەستێنێت یان دوایان بخات، بەڵام سوپای عێراق نیازی وەستانی نییە، بەڵکو دەبێت شۆڕشی کورد لە ناو ببات، کاتێک کە هەوڵەکانی سوپای عێراق بەردەوام بوو بۆ چاککردنەوەی پردەکان، لە هەمان کات تۆپبارانی پێشمەرگە بەردەوام بوو لە سەر گەلی عەلی بەگ، کە تۆپەکانی پێشمەرگە لە گەرووی عومەر ئاغاوە ئاراستەی سوپای دەکرد[1]، جگە لە تۆپبارانی ئەو ناوچەیە لە دوورەوە لەسەر چیای باڵەکیان بە چەکی کاریگەر بواریان بە سوپای عێراق نەدەدا بە ئاسانی پردەکان چاك بکەنەوە، جگە لەوەی بەشی هەندەسەی سەربازی سوپای عێراق خەریکی چاککردنەوەی پردەکان و هەڵگرتنەوەی مینەکان بوو، فەرماندە سەربازییەکانی سوپای عێراق کە پلانی سەربازیان دانابوو بە هاوکاری ڕاوێژکارە سۆڤیەتیەکان، بیریان لە ڕێگای تر کردەوە تا بگەن بە ناوچەکانی سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوول، چونکە فەرماندەی سەربازی زیرەك دەزانێت ئەگەر ئەو پردە ڕووخاوانەی سەر ڕێگاش چاك بکرێنەوە، بەڵام لەبەر ئەوەی لە شوێنێکی وەکو گەلی عەلی بەگن، سوپایەکی وا گەورە ناتوانێت لەو شوێنە دەربچێت بەبێ لەناوچوون یان زیانێکی زۆر گەورە، چونکە کاتێك لە گەلی عەلی بەگ دەردەچیت، دەبێتە ناوچەیەکی کراوە ئەوەش لە ڕووی سەربازییەوە ئەستەمە بیر لە دەرچوون بکەیەوە، سوپای عێراق بە هۆی وێنەی مانگە دەستکردەکانی سۆڤیەتی و زانیاری هەواڵگری و سەردانی مەیدانی فەرماندەکان و لێگەڕان و دیتنی ناوچەکە، بۆیان دەرکەوت کە چیای کۆڕەك هیچ هێزێکی پێشمەرگەی لێ نییە لە بەری ڕواندوز، پێشمەرگە هیچ کاتێك بیری لەوە نەدەکردەوە کە سوپای عێراق بیر لەو ڕێگایە بکاتەوە، ئەگەر چی پلانەکەی سوپای عێراق کەمێك زەحمەت بوو، بەڵام نابێت هیچ کات فەرماندەی سەربازی بە چاوی کەم سەیری شتەکان بکات، یان هەندێک شت پشتگوێ بخات، سەرکردایەتی شۆڕشی ئەیلوولیش یەکێك لەو شتانەی

(١) عومەر عوسمان مێرگەسۆری، ژیانی کوڕێك، بەرگی یەکەم و دووەم، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی حاجی هاشم _ ٢٠١٣) ل ٧١.

کـە پشـتگوێی خسـتبوون و بیـری لـەوە نەکردبوویـەوە، سـوپای عێـراق ڕێـگا لەسـەر چیـای کـۆڕەك بباتـە خـوارەوە، ئیـتر سـوپای عێـراق هەمـوو هەوڵەکانـی خسـتەگەڕ بـۆ ئـەوەی تـەواوی چیـای کـۆڕەك داگیـر بـکات، واتـا ڕووی ڕواندزیـش داگیربـکات[1]، بـەڵام سـەرکەوتنە سـەر چیـای کـۆڕەك بـۆ پیادە ناخۆشـە و سـوودی ئەوتـۆی نابێـت بـۆ سـوپا، ئەگـەر نەتوانـن لەوێـوە ڕێـگا بـۆ خـوارەوە بـە ڕووی ڕوانـدوز، کـۆڕەك ـ بێخـاڵ دروسـت بکـەن، چونکـە هیـچ هێزێکـی تانـك و زریپـۆش، ناتوانێـت لـە ڕووی ڕوانـدوز دابەزێتـە خـوارەوە، لەبەرئـەوەی هیـچ ڕێگایەکـی نییـە.

لـە دوای پلاندانانێکـی تۆکمـەی سـوپای عێـراق بـە سـەرکردایەتی لیـوا ڕوکـن ئیسـماعیل تایـە نەعیمـی بـۆ داگیرکردنـی ڕوانـدوز و دیانـا، لـە ١٩٧٤/٨/٨ سـوپای عێـراق لـە کاتژمێـر سـفر لـە هـەردوو بـەرەی کـۆڕەك و گـۆڕەزوە دەسـتیانکرد بـە هێـرش، بـەڵام لەبـەر ئـەوەی لەسـەر چیاوە تەنیـا بـە پیـادە هاتنـە خـوارەوە و هیـچ پاڵپشـتیەکی تانـك و زریپۆشـیان لەگـەڵ نەبـوو، بۆیـە سـوپای عێـراق لـەو هێرشـە زۆر بـە قورسـی شـکان و زیانێکـی گەورەیـان بەرکـەوت کـە (٤٠٠) لاشـەیان لـە گۆڕەپانـی شـەڕ بەجێهێشـت و ئـەم سـەرکەوتنەش بـە خوێنـی (٦) پێشـمەرگەی قارەمـان تـەواو بـوو.

لـە ١٩٧٤/٨/١٨[2] ئەفسـەرێکی عێراقـی بـە نـاوی عەقیـد ڕوکـن عەبدولوەهاب[3] بیـری لـەوە کـردەوە و بـە گوێـرەی ئـەو زانیاریانـەی لەبـەر دەسـتییان بـوو، لـە شـەودا بلـدۆزەری قـورس و شـۆفەل و کەلوپەلـی سـەربازی پێویسـتی هێنـا، تـا بتوانێـت ڕێگایـەك دروسـت بـکات و لـەو ڕێگایـەوە تانـك و زریپۆشـی سـوپا بتوانـێ، لـە سـەر چیـای کـۆڕەك بـەرەوڕووی بێخـاڵ و ڕوانـدوز بـڕوات، سـەرئەنجام سـوپای عێـراق توانـی لـە کارەکـەی سـەرکەوتوو بێـت، ئـەو بـەردە گەورانـە لەسـەر ئـەو ڕێگایـە لا ببـات کـە نیازیـان بـوو بیکـەن بـە ڕێـگا و توانییـان ئەرکەکـە بـە سـەرکەوتووی ئەنجـام بـدەن و ڕێگاکـە دروسـت بکـەن، ئـەو هێـز و بەتالیۆنانـەی

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز محەمەد عەلی سۆفی لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٢/٢٥ .

(٢) شكيب عقراوی، سنوات المحنة فی كردستان، الطبعة الثانية، (اربيل ـ مطبعة مناره ـ تموز ٢٠٠٧)ص ٣٧٩ .

(٣) مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی کـورد . شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی دووەم،چاپـی یەکـەم (هەولێـر ـ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە ـ ٢٠٠٤) ل ١٥٨ .

سەرکەوتن بۆ سەر چیای کۆڕەك، بریتی بوون لەمانە[1]:

١. هێزی پیادەی چیایی (٥)ی تیپی (٤).

٢. کەتیبەی تانکی (٢)ی هێزی زریپۆشی (٨).

ئەو بەتالیۆنە زریپۆشەی کە سەرکەوتە سەر چیای کۆڕەك، تانك و زریپۆشەکانی بریتیبوون لە تانکی (تی ٥٥)ی سۆڤیەتی و زریپۆشی (ئم ١١٣) ئەمریکی، کاتێك ئەو هێزانەی سوپای عێراق تەواو باڵا دەست بوون بەسەر چیای کۆڕەك، دەستیان کرد بە توندکردنی سەنگەرەکانیان لە ترسی هێرشی بەرانبەری پێشمەرگە، ئەگەر چی هێزی پێشمەرگە بەو توانا کەمەی هەیبوو، نەیدەتوانی لە شوێنێکی وا ڕووبەڕووی سوپای عێراق ببێتەوە، بەڵام وەکو سوپا دەبێ هەموو ئەگەرێك لەبەر چاو بگریت بەرانبەر بە دوژمنەکەت.

بەمەش جگە لە داگیرکردنی چیای کۆڕەك بەبێ شەڕ، لە هەمان کاتدا چەندین سوودی تری هەبوو بۆ سوپای عێراق کە ئەمانەن:

١. ڕێگایەکی تر دروست بوو جگە لە ڕێگای گەلی عەلی بەگ بۆ گەیشتن بە دەشتی دیانا و ڕواندوز.

٢. زاڵبوون بەسەر دەشتی دیانا و ڕواندوز.

٣. هاتوچۆی سوپا ئاسان تر بوو لە ناو گەلی عەلی بەگ.

٤. بە داگیرکردنی چیای کۆڕەك، چیاکە بوو بە شوێنێکی گونجاو بۆ دیدەوانی تۆپخانە و هەواڵگری.

٥. لە کاتی پێویست لەسەر چیای کۆڕەك دەتوانرێت چیای هندرێن و زۆزك و سەرتیز[2] و تەواوی ئەو ناوچەیە تۆپباران بکات.

بە داگیرکردنی چیای کۆڕەك سوپای عێراق ئەو ڕێوشوێنانەی گرتە بەر:

---

(١) اللواء المشاة / فوزي جواد هادي البرزنجي، مذكرات امر لواء مشاة في زمن الحرب، صفحات من ماثر الجيش العراقي الباسل ١٩٦٤-٢٠٠٨، الطبعة الاولى (عمان _ الاردن _ مطبعة دار الرمال للنشر و التوزيع _ ٢٠١٨) ص ٧٨ .

(٢) چیای سەرتیز:- ئەو چیایە دەکەوێتە پشت چیای زۆزك کە بڵندیەکەی نزیکە (١٨٥٠) مەترە لەسەر ئاستی ڕووی دەریا لەسەر نەخشەی سەربازی و هەندێک لە نەخشەی تریش بە (چیای تاتان) ناو دەبردرێت .

١. لێدانی سەنگەر بۆ ئەو هێزانەی لەسەر چیاکە بوون.

٢. بەردەوامیـان دا لـە پێشـڕەویەکانیان لـە گەلـی عەلـی بـەگ بـەرەو دیانـا و ڕوانـدوز.

٣. هێـزی تایبەت(قـوات الخاصة)یـان هێنـا، تـا لـە پێشـەنگی هێزەکانـی تـر بێـت، بۆئـەوەی بتوانێـت گەلـی عەلـی بـەگ بـە تـەواوی داگیربـکات.

٤. بەتالیۆنی (٢)ی هێزی (٢٢)ی نارده سەر چیای کۆڕەك.

٥. بەتالیۆنێ (٣)ی هێزی (٢٢)ی نارد بۆ سەر چیای باڵەکیان.

٦. بنکـەی پۆلیسـی سـپیلك کـە لـە نزیـك خەلیفـان بـوو، کـردی بـە نەخۆشـخانەی سـەربازی.

٧. ئـەو تانکانـەی لەسـەر چیـای کـۆڕەك بـوون، ڕووی لوولەکانیـان لـە باپشـتیان کـرد بەمەبەسـتی ئـەوەی نەهێڵـن پێشـمەرگە لـەو ناوچەیـە جووڵـە بـکات.

ئەو ئەفسەرانەی ئەو پلانەیان دانا بریتی بوون لە[1]:

١. فەریق ڕوکن عەبدولجەبار شەنشەل، سەرۆك ئەرکانی سوپای عێراق.

٢. فەریق سەعد حەمۆ، سەرکردەی ناوچەی باکوور.

٣. عەمیـد ڕوکـن عەبدولمونعیـم لفتـە ئالریفـی، سـەرکردەی تیپـی (٨)ی داهاتـوو.

٤. عەمید ڕوکن عەبدولڕەحمان سیساوە، بەڕێوەبەری جموجوڵی سەربازی.

٥. عەمید ڕوکن تەها نوری شەکرچی، سەرکردەی تیپی(٨)ی پێشوو.

ئـەو ئەفسـەرانەی لـە جێبەجـێ کردنـی پلانەکـە، فەرمانـدەی یەکەکانیـان دەکـرد:

١. عەمیدی تۆپچی جەعفەر کەرکوش ئەلحلی فەرمانده‌ی تۆپخانەی تیپی (٨).

٢. عەقیـد ڕوکـن عەبدولکەریـم نەسـیف ئەلحەمدانـی، فەرمانـدەی هێـزی

(١) اللـواء المشـاة / فـوزي جـواد هـادي البرزنجـي، مذكـرات امـر لـواء مشـاة في زمـن الحـرب، صفحـات مـن ماثـر الجيـش العراقـي الباسـل ١٩٦٤-٢٠٠٨، الطبعـة الاولى (عـمان _ الاردن _ مطبعـة دار الرمـال للنـشر و التوزيـع _ ٢٠١٨) ص ٨٠-٨١ .

زرێپۆشـــی (٨).

٣. عەقید ڕوکن سەلمان باقر ئەلزبیدی، فەرماندەی هێزی (٢٠).

٤. عەقید ڕوکن عەبدولجەبار ئەلسافی، فەرماندەی هێزی (١٤).

٥. عەقید ڕوکن کەمال جەمیل عەبود، فەرماندەی هێزی (٢٢).

٦. موقەدەم ڕوکن عەبدولجەواد زەنون، فەرماندەی هێزی پێنجەم.

٧. موقەدەم ڕوکن حەسەن عەلی ساڵح، فەرماندەی بەتالیۆنی (٣)ی هێزی (٥).

٨. موقەدەم عەبدولجەبار غائب، فەرماندەی بەتالیۆنی (٢)ی هێزی (١٥).

٩. ڕائد موەفەق محەمەد ساڵح، فەرماندەی بەتالیۆنی (٣)ی هێزی (٢٢).

١٠. نەقیب ڕوکن ئەحمەد ئەلحاج داود، فەرماندەی بەتالیۆنی (١)ی هێزی (١٥).

دوای ئـەوەی سـوپای عێـراق لـە شـەوی ١٩٧٤/٨/١٨ تـەواوی چیـای کۆڕەکـی داگیـر کـرد و بـەردەوام بـوو لـە هێرشـەکەی و توانـی بەبـێ هیـچ بەرگرییـەك لـە ڕێکـەوتی ١٩٧٤/٨/١٩ ڕوانـدوز داگیـر بـکات.

شەڕی چیای کۆڕەك

شەڕی چیای کێوەڕەش

سوپای عێراق بەردەوام بوو لە هێرشەکانیان بەرەو چیای کێوەڕەش و سەنگەسەر و قەڵادزێ، بۆ ئەوەی زنجیرەی چیای کێوەڕەش داگیربکەن، سەرکردەی تیپی (١) ی سوپای عێراق ئەو ئەرکەی سپارد بە هێزی (١٤) بە فەرماندەیی عەقید ڕوکن عەبدولجەبار ئەلسافی کە بەم شێوەیە بوو[1]:

١. بەتالیۆنی (٣) لە ڕانییە تاوەکو کۆتایی چیای کێوەڕەش لە دەستی ڕاست.

٢. بەتالیۆنی (١) لە ڕانییە تاوەکو پەلکانە لە دەستی چەپی چیای کێوەڕەش.

٣. بەتالیۆنی (٢) لە دواوەی ئەو دوو بەتالیۆنە بێت لە پەلکانە.

لە ١٩٧٤/٨/٢٠ سوپای عێراق هێرشیکرد، ئەوەی پەیوەست بوو بە سوپای عێراق لەسەر چیای کێوەڕەش، بەتالیۆنی (٣) توانی دەستە ڕاستی چیاکە داگیر بکات، چونکە دوای داگیرکردنی ڕانییە فەرماندەکانی هێزی پێشمەرگە بە شوێنێکی باشیان نەزانی لە ڕووی سەربازییەوە بەرگری لەو شوێنە بکەن، بەڵام بەتالیۆنی (١) ئەو شوێنەی بۆی دیاریکرابوو نەیتوانی بەو ماوەیە داگیری بکات، چونکە بۆ هێزی پێشمەرگە و سوپای عێراق شوێنێکی ستراتیجی بوو، چەندین جار سوپای عێراق هەوڵی دەدا بۆ داگیرکردنی تەواوی چیای کێوەڕەش، بەڵام شکستی دەهێنا، ئەگەر چی سوپای عێراق توانی زۆربەی چیای کێوەڕەش داگیربکات، بەڵام نەیتوانی بە تەواوی داگیری بکات، دواجار سوپای عێراق بەو توانا زۆرەی هەیبوو، بە هۆی ژمارەی سەربازەکانی و باشترین چەکی سەردەم، بەڵام نەیتوانی ڕووبەڕووی ورەی پۆڵاینی پێشمەرگە ببێتەوە.

دوا خاڵ سوپای عێراق توانی داگیری بکات خالی (٢٠١٣)[2] لەسەر چیای کێوەڕەش بوو، لە دوای ئەو خاڵەوە بە دەستی پێشمەرگەوە بوو، ئەگەر چی ئەو لووتکەیە بەرزترین و ستراتیجیترین شوێن نەبوو، بەڵام پێشمەرگە بەردەوام هەوڵی دەدا ئەو شوێنەش لە دەستی سوپای عێراق ڕزگاربکاتەوە، سوپای عێراق لەسەر چیای کێوەڕەش زیاتر لە (٢٠) مۆڵگەی یەك بە دوای یەکی دروستکرد، تاوەکو سەربازەکانی پارێزراو بن لە هێرشەکانی

---

(١) اللـواء المشاة / فوزي جواد هادي البرزنجي، مذكرات امر لواء مشاة في زمن الحرب، صفحات من ماثر الجيش العراقي الباسل ١٩٦٤-٢٠٠٨، الطبعة الاولى (عمان _ الاردن _ مطبعة دار الرمال للنشر و التوزيع _ ٢٠١٨) ص ٦٢ .

(٢) خاڵی (٢٠١٣) :- یەکێکە لە خاڵە هەرە بەرزەکان کە دەکەوێتە سەر زنجیرە چیای کێوەڕەش و ئەو ژمارەیەش کە (٢٠١٣)ھ واتا ٢٠١٣ مەتر لەسەر ئاستی ڕووی دەریاوە بەرزە .

پێشمەرگە و هەموو مۆڵگەکانیش مینیان لە دەوروپشتی خۆیان دانابوو.

یەکێك لە هێرشەکانی پێشمەرگە لە ٩/٥/[١]١٩٧٤ بۆ سەر ئەو مۆڵگانەی دوژمن، کە بەتالیۆنی (٢)ی زۆزك و بەتالیۆنێك لە هێزی دەشتی هەولێر و بەتالیۆنی سلێمان سندی بوو، هێزی پێشمەرگە بە سەرپەرشتی ملازم شوان بوو، پلانی شەڕ دانرا و لەو ڕۆژە کاتژمێر (١٧:١٥) کاتێك ویستیان ڕێڕەوێك لە کێڵگە مینی دوژمن دورست بکەن، تاوەکو بتوانن لەوێوە بپەڕنەوە، بەڵام لە هەڵەی پێشمەرگەیەك کە بەر مین دەکەوێت، دوژمن وشیار دەبێتەوە و بە هەموو جۆرە چەکێك لە پێشمەرگە دەدەن، دوای شەهیدبوونی ٢ پێشمەرگە و (١١) بریندار، هێرشی پێشمەرگە دەشکێت و پاشەکشە دەکەن بۆ سەنگەرکانی خۆیان[٢].

لەو ماوەیە سوپای عێراق هەندێک چەکی نوێی بۆ هات کە بریتی بوو لە گۆڕینی هاوەنی ئەندازە (٨٢) ملیمی سۆڤیەتی بە هاوەنی ئەندازە (٨٢) ملیمی یوگسلاڤی، لەبەر ئەوەی مەوداکەی زیاتر بوو لە سۆڤیەتیەکە، لەهەمان کات ڕەشاشی ئەندازە (٧،٦٢) ملیم گرینوفی کە کێشی (٤٤،٥) کگم بوو ئاڵوگۆڕ کرا بە ڕەشاشی (PKC) ئەندازە (٧،٦٢) ملیم کە کێشەکەی بە تەواوی کەلوپەلەوە نزیکەی (١٥) کگم بوو[٣]، دوای ئەوەی کە وەرزی زستان هات و سوپای عێراق جلوبەرگی زستانەی سۆڤیەتی بەدەست گەیشتبوو، بەڵام توانای هێرشکردنی نەبوو لە وەرزی زستان، لە ئەنجامدا وەزارەتی بەرگری عێراق بە ڕاوێژ لەگەڵ سەرۆکایەتی ئەرکانی سوپا، بڕیاریان دا بە ڕاگرتنی هێرش و فەرمان درا کە بکەونە حاڵەتی بەرگریکردن و شوێنی بەرگرییان تەواو قایم بکەن تا پارێزراو بن و کەمترین زیانیان پێ بگات، لە کاتی هێرشی هێزی پێشمەرگە بۆ سەریان، بە درێژایی وەرزی زستان و سەرماوسۆڵە و بارینی بەفرێکی زۆر، پێشمەرگە بەردەوام بوو لە هێرشی ناکاو یان بۆردومانکردنی شوێنەکانی دوژمن بە هاوەن و تۆپ، سوپای عێراقیش لە ڕێگای تیپی دووەمەوە، نووسراوێکی ئاراستەی بەتالیۆنی (١)ی هێزی (١٤) کرد کە لووتکەی (٢٠١٣) بەرزترین

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدولئیلاهـ محەمەدەمی (ملازم شوان) لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٢/٢٤ .

(٢)چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدولئیلاهـ محەمەدەمین(ملازم شوان) لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٢/٢٤ .

(٣) اللواء المشاة / فوزي جواد هادي البرزنجي، مذكرات امر لواء مشاة في زمن الحرب، صفحات من ماثر الجيش العراقي الباسل ١٩٦٤-٢٠٠٨، الطبعة الاولى (عمان _ الاردن _ مطبعة دار الرمال للنشر و التوزيع _ ٢٠١٨) ص ٥٧ .

و باشترین شوێنە لەسەر چیای کێوەڕەش کە بە دەستی سوپاوە بێت، بۆیە دەبێ تا دوا فیشەك و دوا سەرباز بەرگری لێ بکەن، ناوەڕۆکی ئەو نووسراوە ئەوە دەگەیێنێت بە هەموو توانایەکتان بەرگری لەو لووتکەیە بکەن، ئەگەر سەری هەموو ئەفسەر و سەربازانیشی تیا بچێت.

لەبەر ئەوەی ئەو لووتکەیە بەرزترین لووتکە بوو بە بەراورد لەگەڵ لووتکەکانی تر کە سوپای عێراق داگیری کردبوو، بۆیە سوپای عێراق کردبووی بە شوێنی دیدەوانی(مرصد)، سوپای عێراق ئەو لووتکەیەی تەواو قایم کردبوو لە ڕووی بەرگریەوە، تەواوی سەنگەرەکانی مینڕێژ و تەلبەند کردبوو، لەو ماوەیەی کە سوپای عێراق بەشێك لە چیای کێوەڕەشی داگیرکرد، پێشمەرگە چەندین جار هێرشی بردە سەر مۆڵگەکانی دوژمن[1]. سوپای عێراق تا کۆتاییهاتنی شۆڕشی ئەیلوول، نەیتوانی لەو شوێنەی کە لێی بوو، بستێکی تر لە خاکی پیرۆزی کوردستان داگیر بکات.

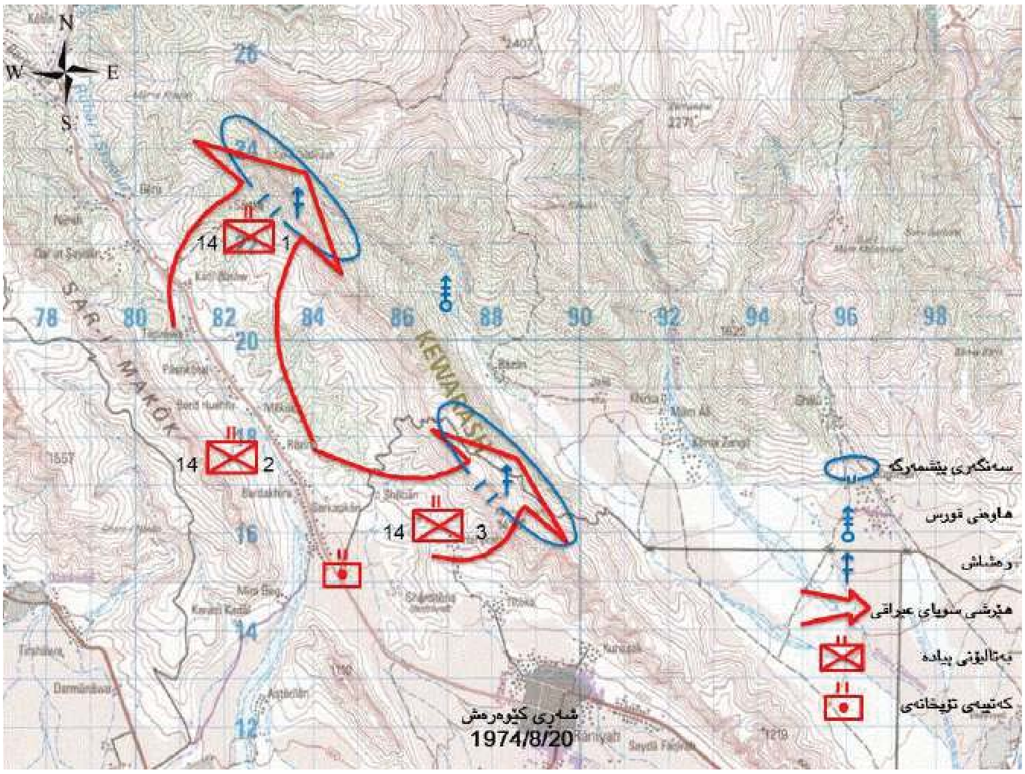

شەڕی چیای کێوەڕەش

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدولئیلاهـ محەمەدەمین(ملازم شوان) لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٢/٢٤ .

داگیرکردنی قەڵادزێ

ئەگەر چی سوپای عێراق زیانێکی زۆری بەرکەوتبوو، بەڵام بەردەوام بوو لە هێرشەکانی بە پاڵپشتی هێزی ئاسمانی عێراقی و شارەزایانی سەربازی یەکێتی سۆڤیەتی و جاشەکان. کاتێك سوپای عێراق توانی لای دەستە ڕاستی چیای کێوەڕەش داگیر بکات، لە ١٩٧٤/٨/٧[١] هێزی پیادەی ئۆتۆماتیکی /١ و هێزی زریپۆشی /١٢ بە پاڵپشتی کەتیبەی تانکی/ ٣ پێشڕەوییان کرد تاوەکو گەلی سەنگەسەر داگیر بکەن کە دەکەوێتە نێوان سەرەتای چیای ئاسۆس لە ڕاستەوە و سەرەتای چیای کێوەڕەش لە لای چەپەوە و ڕێگای نێوان ڕانییە و قەڵادزێ پێدا تێپەڕ دەبێت و لە هەمان کاتدا دەریاچەی دۆکان لەوێ کۆتایی پێ دێت، لە بەرانبەر ئەو هێزەی سوپای عێراق کە بەرەو شاری قەڵادزێ دەچوون، بەتالیۆنێك لە هێزی کاوە و بەتالیۆنی ئاسۆس لە بەرگری دابوون[٢]، تا سوپای عێراق بگات بە قەڵادزێ، دەبێ گەلی سەنگەسەر داگیر بکات، پێشمەرگە سوودی لەوە وەرگرتبوو کە تاکە ڕێگای سوپای عێراق بۆ گەیشتن بە قەڵادزێ ئەو ڕێگایەیە، بۆیە پێشمەرگە هەوڵی دا زیاترین بەربەستی دەستکرد لەسەر ئەو ڕێگایەدا دابنێت و دروست بکات، ئەوانیش بە دانانی مینی دژە تانك و دژە مرۆڤ، دانانی بەردی گەورە لەسەر ڕێگادا، تێکدانی ڕێگا، سوپای عێراق بەردەوام بوو لە تۆپبارانی سەنگەرەکان و هێرشکردن، بەڵام هێزی پێشمەرگە بەرگرییان دەکرد و زیانێکی زۆری گیانی و ماددی لە سوپای عێراق دا، لە ڕیزەکانی هێزی پێشمەرگەش شەهید و بریندار هەبوون، دوای زیاتر لە (١٠) ڕۆژ سوپای عێراق توانی لە ١٩٧٤/٨/١٩ شاری قەڵادزێ داگیربکات[٣].

دوای ئەوەی قەڵادزێ داگیرکرا و لە ١٩٧٤/٩/٣ پێشمەرگە هێرشی کردە سەر سەربازگەیەکی سوپای عێراق لە تووەسووران[٤] کە دەکەوێتە سەر ڕێگای

---

(١) الفريق الركن/ رعد مجيد الحمداني، قبل ان يغادرنا التاريخ، الطبعة الاولى (بيروت _ لبنان _ الدار العربية للعلوم_نشرون _٢٠٠٧) ص ٤٧ .

(٢) عزەدین مەلا سلێمان، بەشێك لە چیرۆکی داستانەکانی شۆڕشی ئەیلول بۆ مێژوو، چاپی یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی بزاڤی ڕۆشنبیری سلێمانی _ ٢٠٠٦) ل ٣٨ .

(٣) شلۆمۆ نکدیمۆن، مۆساد لە عێراق و وولاتانی دراوسێ، وەرگێڕانی(ڕەهەند عبدالغفور)، چاپی یەکەم (٢٠١١) ل ٣٧٢ .

(٤) عزەدین مەلا سلێمان، بەشێك لە چیرۆکی داستانەکانی شۆڕشی ئەیلول بۆ مێژوو، چاپی

ڕانییـــه _ قـــەڵادزێ، ســـەرەتا تۆپبارانـــی ســـەربازگەکەیان کـــرد و دوای هێرشـــیان کـــردە ســـەر ســـەربازگەکە، توانییـــان زیانێکـــی گـــەورە لـــە دوژمـــن بـــدەن، بـــەڵام لەبـــەر شـــەهیدبوونی فەرمانـــدە عیزەدیـــن قـــەرە محەمـــەد هێرشـــەکەیان تـــەواو نەکـــرد و پاشەکشـــەیان کـــرد[1].

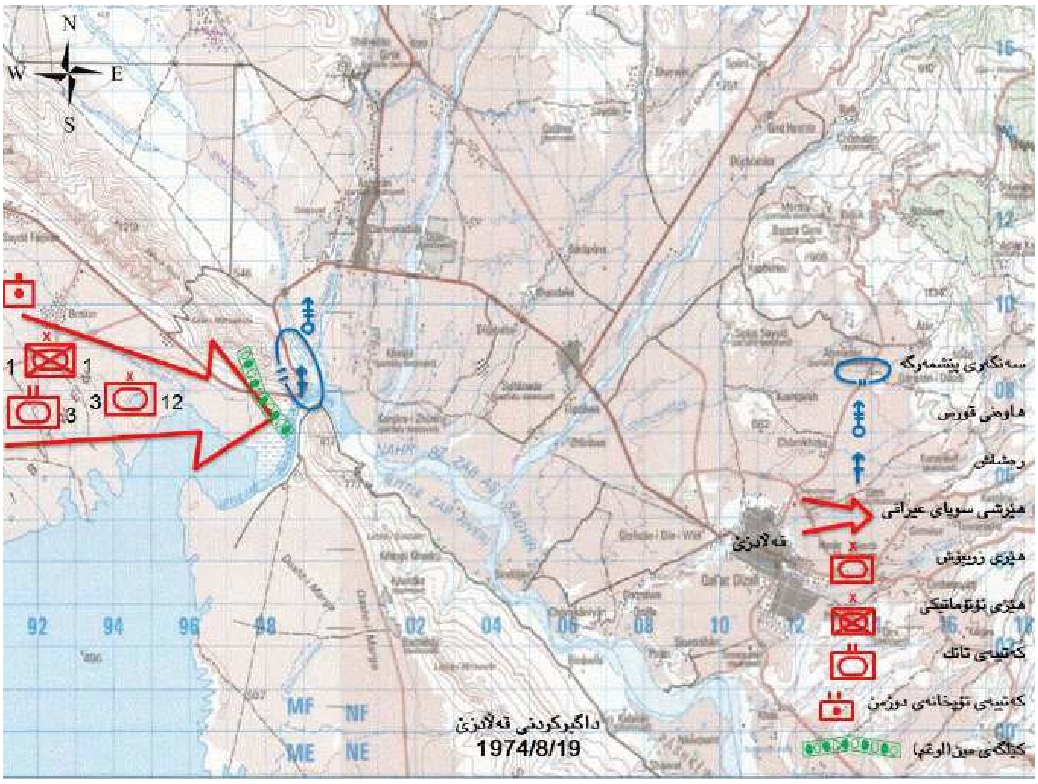

نەخشەی سەرسەنگ و قەڵادزی

یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی بزاڤی ڕۆشنبیری سلێمانی _ ٢٠٠٦)ل ٣٨ .

(١) مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی ڕزگاریخـوازی کـورد . شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سێیەم،بەشـی دووەم، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ١٦١ .

شەڕی ماکۆك

سەرەتا سوپای عێراق بە هێزی پیادەی ئۆتۆماتیکی ١/ بۆ خاوێنکردنەوەی ڕێگا، پێشڕەوییەکەیان لە کۆیە تا چوارقوڕنە دەستپێکرد، بەڵام دوای ئەوەی سوپای عێراق گەیشتە چوارقوڕنە و بۆ ئەوەی بەرەو دەشتی بتوێن بڕۆن، نیازی ئەوە بوو سەرەتا بەرزاییەکانی ماکۆك بگرێت و شوێنی بەرز تا باڵادەستی سەرەتایی خۆیی دیار بکات لەو ناوچەیە، دوای نیوەڕۆی ئەو ڕۆژە، سەربازەکانی لقێك لە بەتالیۆنی ١ی هێزی پیادەی ئۆتۆماتیکی یەکەم، ویستییان سەربکەون بۆ سەر بەرزایەکانی چیایی ماکۆك، بەڵام لە بەرزایەکانی ماکۆك پێشمەرگە قارەمانانە بەرگرییان کرد و زۆربەی سەربازەکانی ئەو لقە کوژرا و بریندار بوون و لە گۆڕەپانی شەڕ ڕایانکرد و پێشمەرگە ڕێگای بە دوژمن نەدا بگەن بە ئامانجییان و ئەو بەرزاییانە داگیربکەن. لاشەی سەربازی عێراقی ئەو شەوە لەوێ مانەوە تا ڕۆژی دواتر، دوای ئەو ڕۆژە سەختەی کە زیانێکی گەورە بە سوپای عێراق کەوت، جارێکی تر سوپا هێرشی کردەوە بۆ بەرزایەکانی چیایی ماکۆك، توانی لای ڕاستی بەرزایەکانی چیایی ماکۆك بگرێت(١).

سوپای عێراق دووبارە خۆی کۆ کردەوە کە پێکهاتبوو لە دوو تیپی سەربازی بە پاڵپشتی تانك و تۆپخانە و فڕۆکە و جاشەکان، لە ١٩٧٤/٨/٣٠(٢) بەمەبەستی هێرشکردن بۆ ئەو ناوچەیە و چیای ماکۆك ئامادەکاری دەکرد، دوای چەند ڕۆژێك دەستیان کرد بە هێرشکردن و سەرەتا هێرشەکەیان بە بۆردومانی بەرایی(قصف تمهيدي)(٣) دەستی پێکرد، کە یەکەم جار بوو لەو بۆردومانە سوپای عێراق (کاتیوشا) بەکاربهێنێت، دوای ئەوە هێرشیان کردە سەر شاخی ماکۆك تا گەیشتنە سەروچاوە و گوندەکان، لە بەرانبەر ئەو هێزە گەورەی سوپای عێراق، هێزیکی کەمی پێشمەرگە لە بەرگریدابوون کە بریتی بوون لە مانە(٤):

(١) اللواء المشاة / فوزي جواد هادي البرزنجي، مذكرات امر لواء مشاة في زمن الحرب، صفحات من ماثر الجيش العراقي الباسل ١٩٦٤-٢٠٠٨ الطبعة الاولى (عمان _ الاردن _ مطبعة دار الرمال للنشر و التوزيع _ ٢٠١٨) ل ٦٢.

(٢) مەلا فاروق شوانی،هەموو کورد بیبلۆگرافیایەکی تێکۆشەرانە، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی ڕۆشەنبیری _ ١٩٩٧) ل ١٨٠.

(٣) بۆردومانی پێشەکی(قصف تمهيدي) / بۆ ئەو ئەرکە تۆپخانە جێبی جێ دەکات پێش دەست پێ کردنی هێرش کردن وە مەبەست لەو بۆردومانە :
ئاگربارانی سەنگەری دوژمن بکەی بە ڕێك و پێکی و بنکەی پەیوەندەیەکان .
ڕووخانی ورەی دوژمن کە توانای ڕووبەڕووبونەوەی هێرشی نەبێت .

(٤) سەید کاکە، بیرەوەری پێشمەرگەیەك، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی شەهاب _

١. هێزی بێتواتە بە سەرپەرشتی عەلی شەعبان.

٢. بەتالیۆنی ٢ی هێزی دەشتی هەولێر بە سەرپەرشتی سەعدی عەزیز.

٣. بەتالیۆنی ١ی هێزی سەفین بە سەرپەرشتی کەریم فەقێ .

٤. لقێکی سەر بە هێزی دەشتی هەولێر بە سەرپەرشتی عەبدولڕەحمانی حاجی عەلی.

یەکەم هێرشی سوپای عێراق لە ١٩٧٤/٩/٤ بۆ سەر چیای ئەندێك و ئەنگۆز کرا، کە سوپا بە هەموو توانایەکی و بە یارمەتی جاشەکان بۆ ئێوارە چیای ئەندێك و ئەنگۆز داگیرکرد. دوای ئەوە برووسکەیەکی خێرا کرا لە لایەن ڕەشید سندی سەرلەشکری (دوو) بۆ ئەوەی هێزی ئەو ناوچەیە بە هانای هێزی پێشمەرگە بچن، هێزی پشتیوانی بریتی بوو لە بەتالیۆنی عەریف عەلی مەولود لە هێزی سەفین و بەتالیۆنی سەید کاکە لە هێزی دەشتی هەولێر تا لە چیای ماکۆك بەرگری بکەن، ئەگەر چی ئەو بەتالیۆنانەی پێشووتر کە لەو ناوچەیە بوون شکستیان هێنابوو، بەڵام لە شەوی ٦_١٩٧٤/٩/٧ سەرکەوتنە سەر چیای ماکۆك و دووبارە سەنگەری بەرگرییان داناوە، دووبارە شەڕ بە پاڵپشتی قورسی هێزی ئاسمانی و تۆپخانەکان و جاشە خۆفرش و خاك فرۆشەکان دەستی پێکردەوە، بەڵام هێزی پێشمەرگە بەردەوام بوو لە بەرگریکردن و بەرپەرچی هێرشە یەك بە دوای یەکەکانی سوپای عێراق دەدایەوە و بواریان نەدا سوپای عێراق چیایی ماکۆك داگیربکات.

شەوی ١٩٧٤/٩/٨ سوپای عێراق کاتژمێر (٢٣:٠٠) دووبارە هێرشی کردەوە بۆ سەر چیای ماکۆك تا ڕۆژهەڵات بەردەوام بوو، لەو شەڕە سوپای عێراق شکا و زیاتر لە (٥٠) لاشەی سەربازەکانی لێ بەجێ مان، هێزی پێشمەرگە بە درێژایی دوو مانگ بەردەوام بوو لە بەرگریکردن لەو ناوچەیە، لەبەر ئەوەی فەرماندەکانی پێشمەرگە لە شەڕەکانی ساڵانی ڕابردوو، شارەزایی باشیان پەیدا کردبوو لە بواری هێرش و بەرگری، بۆیە بە گوێرەی توانا و ئیمکانیاتی بەردەست، بەرگری خۆیان توندتر دەکرد بە دانانی مین و تەلبەند و لێدانی سەنگەر و ڕەچاوکردنی بنەماکانی بەرگریکردن، لە ماوەی ئەو دوو مانگەدا سوپای عێراق زیاتر لە (١٥) هێرشی بەهێزێکی زۆرەوە کردە سەر پێشمەرگە، بەڵام بە شکستهێنان هێرشەکانیان تەواو دەبوو، ئەگەر چی پێشمەرگە شەهید و برینداری هەبوو، بەڵام زیانەکانی سوپای عێراق بێ ژمار بوو، جگە لە زیانی گیانی سوپای عێراق، پێشمەرگە توانی دەسکەوتی باشی هەبێت لەو هێرشە بەردەوامانەی سوپا کە لە هەر هێرشێك لەو هێرشانە دەسکەوتی جیاوازیان هەبوو، لە هێرشێك (١٠) پارچە چەك و لە هێرشێکی تر

٢٠٠٠)ل ٩٥.

(١٥) کلاشنکۆف و (٣) هاوەن و (٤) ئامێری بێتەلی کۆڵەپشت و (٢) قەناسی سۆڤیەتی بوو، لە هێرشێکی تر پێشمەرگە توانی بەتالیۆنێکی سوپای عێراق تەفروتونا بکات [1].

لە ناوەڕاستی مانگی ١٩٧٤/٩ لە کاتژمێر(٢٤:٠٠) سوپای عێراق دەستیکرد بە تۆپبارانی سەنگەرەکانی پێشمەرگە، دوای ئەوە بەتالیۆنێکی هێزی تایبەت(قوات خاصة) هێرشیکردە سەر بەتالیۆنەکەی سەید کاکە، فەرماندەی بەتالیۆن زانیاری هەبوو لەسەر هێرشەکەی دوژمن و بە پێشمەرگەکانی ڕاگەیاندبوو بوار بدەن، تا تەواو دوژمن لێیانەوە نزیك ببێتەوە تا بتوانن زوورترین زیان لە دوژمن بدەن، بواریان دا دوژمن تا نزیکەی (١٠٠) مەتر نزیك بوویەوە و ئینجا لێیان هاتنە دەست و توانییان ئەو بەتالیۆنە تەفروتونا بکەن کە زیانی دوژمن زیاتر لە (١٥٠) کوژراو و لەگەڵ زیاتر لە (١٠٠) بریندار و چەك و تەقەمەنییێکی باش کەوتە دەستی پێشمەرگە، ئەو شەڕە بە گیان لەدەستدانی (٩) پێشمەرگەی قارەمان و بریندار بوونی (٢٧) پێشمەرگەی تر تەواو بوو[2].

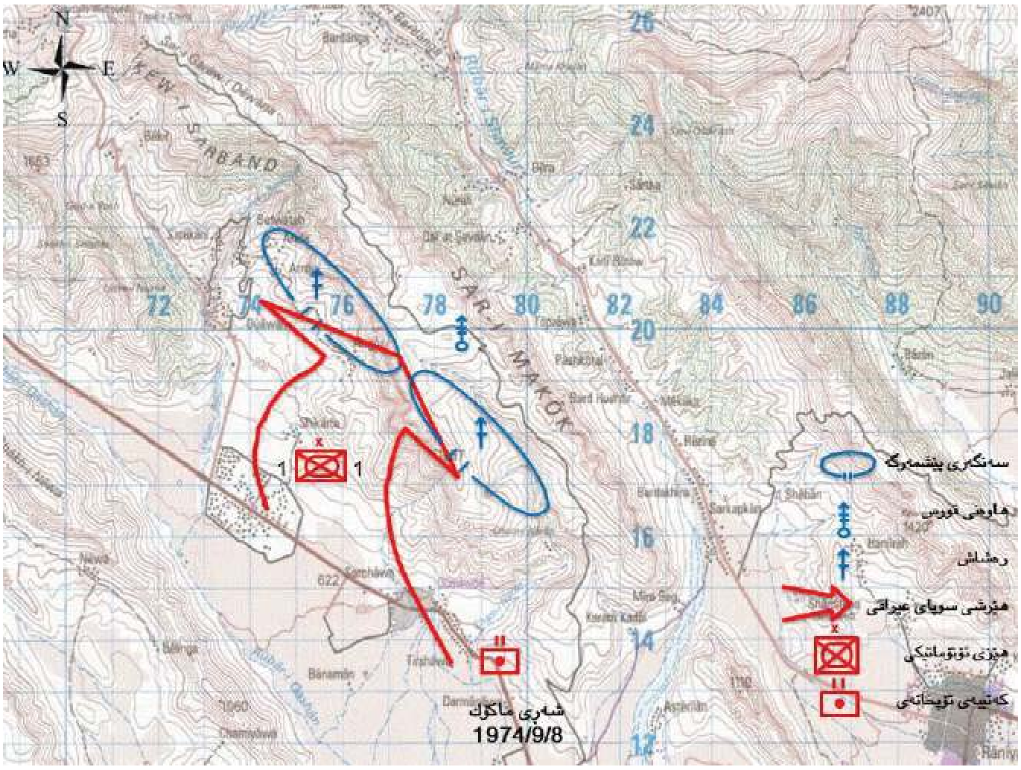

نەخشـــەی شـــەڕی ماکـۆك

---

(١) سـەید کاکـە، بیـرەوەری پێشـمەرگەیەك، چاپـی سـێیەم (هەولێـر _ چاپخانـەی شـەهاب _ ٢٠٠٠)ل ٩٦_٩٧ .

(٢) خورشـید شـێرە، خەبـات و خوێـن بیرەوەرییەکانـی سـاڵانی خەباتـی پێشـمەرگایەتی، چاپـی سێیەم (هەولێر _ چاپخانـەی حاجـی هاشـم _ ٢٠١٥)ل ٢٧٥ .

شەڕی شیشار

چیای شیشار یەکێکە لە چیا ستراتیجیەکانی کوردستان لای ڕاستی چیای ماکۆك و سەروچاوەیە و لە لای چەپی بێتواتە و بالیسانە، جیاوازی چیای شیشار لەگەڵ چیاکانی نزیکی، سەرکەوتن بەسەری ئاسان نییە و لە سەری چیاکە پانتایی نییە وەکو هەندێک چیای تر، هەر هێزێك چیای شیشاری بە دەستەوە بێت باڵا دەست دەبێت بەسەر ناوچەکە، چیای شیشار یەکێکە لە چیا بەرزەکانی ئەو ناوچەیە کە بەرزترین لووتکەی نزیکەی (١٧٠٠) مەترە لەسەر ئاستی ڕووی دەریا زاڵە بەسەر تەواوی ئەو ناوچەیە، دەکەوێتە سەر ڕێگای سەروچاوە _ بالیسان، شانبەشانی چیای ماکۆکە.

لە ناوەڕاستی مانگی ١٩٧٤/٩ لە دوای ئەوەی سوپای عێراق لە چیایی هەورێ و چیایی ماکۆك و کێوەڕەش نەیتوانی زیاتر بەرەوپێش بچێت، سەرکردەکانی سوپا پلانیان دانا بۆ چیای شیشار تاوەکو بتوانێ باڵادەست بێت بەسەر تەواوی ئەو ناوچەیە، بە داگیرکردنی چیای شیشار سوپای عێراق دەگات بە چەند ئامانجێك کە ئەمانەن:

١. ئەو بەتالیۆنانەی پێشمەرگە کە لە چیای هەورێن، هەموو لایەکیان لێ دەگیرێت.
٢. بە داگیرکردنی چیای شیشار ئەو دۆڵەی لە نێوان چیای ماکۆك و شیشارە، پێشمەرگە ناتوانێت هاتوچۆی پێدا بکات.
٣. سوپای عێراق فشاری زیاتر دەخاتە سەر هێزی بێتواتە لە سەروچاوەوە تا دەگاتە دۆڵی بالیسان.
٤. مەودای ئاگری تۆپخانەکانی سوپای عێراق درێژتر دەبێت لەوەی پێشووتر.
٥. بە داگیرکردنی بەرزترین لووتکەی چیای شیشار کە بەرزییەکەی نزیکەی (١٧٠٠) مەترە لەسەر ئاستی ڕووی دەریا، دەبێتە بەرزترین لووتکە و باڵادەست دەبێت بەسەر تەواوی ئەو ناوچەیە.
٦. چیای شیشار دەبێتە پاڵپشت بۆ هەردوو چیای ماکۆك و کێوەڕەش، کە پێشمەرگە نیازی هێرشکردنی هەبێت بۆ سەر ئەو دوو چیایە.

سەرکردەی لەشکری (٢)ی پێشمەرگە کە ڕەشید سندی بوو، فەرمانی دا پێشمەرگەی هێزەکانی دەشتی هەولێر و سەفین و بێتواتە سەنگەری

بەرگرییـــان لـــە تـــەواوی دۆڵـــی بالیســـان بێـــت و بەشـــێك لـــە هێـــزی دەشـــتی هەولێـر لـە هـاوكاری هێـزی كاوە بێـت لـە ناوچـەی پشـدەر[1]، سـوپای عێـراق كـە پێكهاتبـوو لـە تیپـی(٢) بـە تـەواوی پێكهاتەكەیـەوە و كەتیبـەی تانـك لـە هێـزی (١٦)ی زرێپـۆش و هێـزی ئاسـمانی و جاشـەكان. لووتكـەی چیـای شیشـار تەنیـا (٣) لقـی پێشـمەرگەی بەتالیۆنـی (٣)ی هێـزی سـەفین بەرگرییـان لـێ دەكـرد كـە ئەمانــە بــوون:

١. محەمەد سابیر، سەرلقی یەك.

٢. عومەر سوڵتان، سەرلقی دوو.

٣. سادق محەمەدئەمین، سەرلقی سێ.

ســوپای عێــراق وەكــو تاكتیكــی بەردەوامــی ســەربازی، ســەرەتا تۆپبارانــی ســەنگەرەكانی پێشــمەرگەی كــرد لــە چیــای شیشــار، بــە هەمــوو توانایەكیــەوە تۆپبارانـی چیاكـەی كـرد و سـوپای عێـراق وا پێشـبینی دەكـرد دوای ئـەو تۆپبارانـە كـەس لـە چیاكـە نەمـاوە ئـەوەی كـوژراوە و ئـەوەی هەڵاتـووە، دوای ئـەوە تۆپبارانـی وەسـتاند و پیـادە هێرشـی كـردە سـەر سـەنگەرەكانی پێشـمەرگە، بـەڵام پێشـمەرگە قارەمانـەكان چاوەڕێیـان كـرد، تـا تـەواو دوژمـن نزیـك بوویـەوە، ئینجـا لێیـان هاتنـە دەسـت و چـاوی دوژمنیـان شـكاند و زیانێكـی زۆریـان لێـدا، كـە چەندیـن كوژراویـان لـە گۆڕەپانـی شـەڕەكە بەجێهێشـت و لـەم بەرگرییـە قارەمانانـەی پێشـمەرگە بـە خوێنـی (٣) شـەهید تـەواو بـوو، كـە لـە كاتـی ئاوهێنـان بـۆ بـرا و هاوسـەنگەرەكانیان بـە تۆپبارانـی دوژمـن شـەهید بـوون جەمیـل خالیـد سـنجاوی و عەبـدە ئیسـماعیل عالایـی و محەمـەد هەمـزە[2]و چەنـد برینداریـك، هێرشـەكان و بۆردومانەكانـی سـوپای عێـراق بـەردەوام بـوو بـە درێژایـی ئـەو ماوەیـە، بـەڵام هێـچ كات نەیتوانـی سـەركەوتن بـە دەسـتبهێنیت و چیـای شیشـاریش یەكێـك بـوو لـەو چیایانـەی بـە دەسـتی پێشـمەرگە مایـەوە تـا نسـكۆی شـۆڕش.

دوای ئـەوەی سـوپای عێـراق نەیتوانـی شیشـار داگیربـكات، لـە كۆتایـی مانگـی

(١) خورشـید شـێرە، خەبـات و خوێـن بیرەوەرییەكانـی سـاڵانی خەباتـی پێشـمەرگایەتی، چاپـی سـێیەم (هەولێـر _ چاپخانـەی حاجـی هاشـم _ ٢٠١٥)ل ٢٧٤ .

(٢) عومـەر سـوڵتان عەلالایـی، شـەڕی شیشـار، گۆڤـاری پەیامـی ئەیلـوول، ژمـارە ٤، تەممـوزی ٢٠٠٨، ل ٨٠ .

١٩٧٤/٩ سوپای عێراق زنجیرەیەك هێرشی كردە سەر دۆڵە ڕەقە، تا بتوانێت بگات بە بێتواتە و دۆڵی بالیسان، بەڵام پێشمەرگەكانی هێزی كاوە و هێزی بێتواتە و هێزی دەشتی هەولێر و بەتالیۆنی (٤)ی زۆزك ڕووبەڕوویان بوونەوە و هێرشەكانی دوژمنیان تێكشكاند[١].

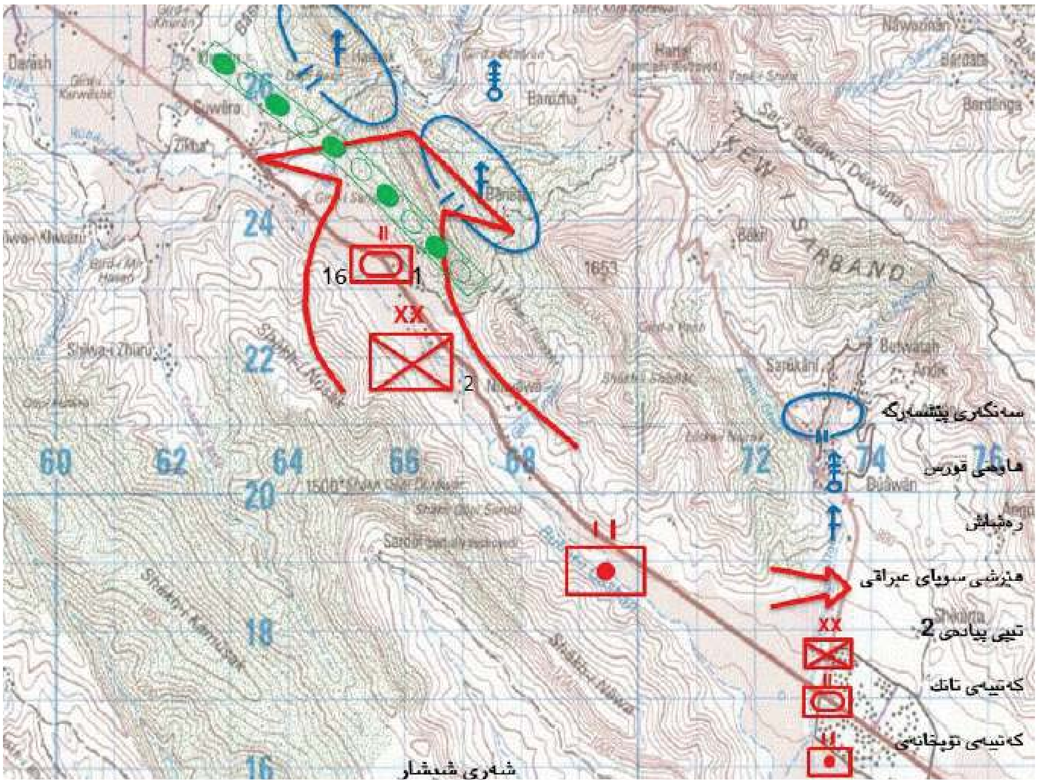

نەخشەی شەڕی شیشار

(١) شكیب عقراوی، سنوات المحنة فی كردستان، الطبعة الثانیة، (اربیل _ مطبعة مناره _ تموز ٢٠٠٧)ص ٣٧٩ .

هێڵی بەرگری نوێ

دوای ئـەوە سـوپای عێـراق توانـی ڕوانـدوز داگیـر بـكات و تانـك و زریپۆشـەكانی لـە چیایـی كـۆڕەك و گەلـی عەلـی بـەگ گەیشـتنە باپشـتیان و سـەرەتای دیانـا، ئیدریـس بارزانـی وەكـو بەرپرسـی مەكتەبـی عەسـكەری بـەرەی شـەڕ دابـەشی سـەر دوو بـەش دەكات كـە یەكێكیـان بـەرەی چیـای هندریـن و كارۆخـە كـە دەكەونـە دەسـتی ڕاسـتی ڕێـگای هاملتـۆن بـە سەرپەرشـتی عەبدولـڵا ئاغـای پشـدەر، ئـەم بەشـە پێكهاتبـوو لـە بەتالیۆنەكانـی مـەلا ئەمیـن بارزانـی و عیـزەت سـلێمان بـەگ و عەلـی كۆنەبـی، بـەرەی دووەم چیـای زۆزك و گـەروی عومـەر ئاغـا كـە دەكەوێتـە دەسـتە چەپـی ڕێـگای هاملتـۆن بـە سەرپەرشـتی مـلازم یونـس ڕۆژبەیانـی، فەرمـان درا بـە بەتالیۆنەكانـی حاجـی بێرۆخـی و مسـتەفا نێروەیـی و حەمیـد ئەفەنـدی و بێجـان جونـدی بـە دروسـت كردنـی هێڵێكـی بەرگـری لـە بادلیـان _ گـەرووی عومـەر ئاغـا _ سـەروكانی دیانـان _ ڕێـگای جوندیـان[1]و، تەواوكـەری فەرمانەكـە ئەوەیـە نابێـت دوژمـن ئـەو هێڵـە بەرگرییـە ببەزێنێـت، لـە هەمـان كات فەرمـان دەكات بـە عومـەر عوسـمان دووبـارە شـوێنی تـۆپ و هاوەنەكانـی ١٢٠ ملیـم ڕێكبخاتـەوە بـۆ هـەر ڕووبەڕووبونەوەیـەك، فەرمـان درا بـە بەشـی هەندەسـە لەسـەر ڕێـگاكان مینـی دژە تانـك دابنێـت و لـە پێشـی سـەنگەرەكانی پێشـمەرگەش مینـی دژە مـرۆڤ دابنێـن، فەرمـان درا بـە فەرمانـدەی یەكـەكان لـە هەمـوو سـەنگەرەكانی بەرگـری، بـە قایمتریـن و باشـترین شـێوە سـەنگەر لـێ بـدەن، دوای ئـەوە شـەڕ بەردەوامـی هەبـوو فەرمـان درا بـە هەمـوو هێزەكانـی تـر لـە لەشـكرەكانی تـر، كـە لـە هـەر هێزێـك دەبـێ بەتالیۆنێـك بنێرێـت بـۆ ئـەو دوو بـەرەی شـەڕ.

بەمەبەسـتی پشـتیوانی زیاتـری لـە سـەنگەرەكانی پێشـمەرگە، ڕەشـید سـندی داوای لـە مسـتەفا بارزانـی كـرد، تاوەكـو داوا لـە ئێـران بـكات بـە دابینكردنـی تـۆپـی دوور مـەودا و دژە ئاسـمانی[2]، دوای ئـەوە مسـتەفا بارزانـی داوای لـە شـای ئێـران كـرد و شـاش داواكـەی قبـووڵ كـرد بـە ناردنـی كەتیبەیەكـی تـۆپـی (١٣٠)ملیـم و (٢) یەكـەی موشـەكی دژە ئاسـمانی لـە جـۆری(ڕاپێـر).

---

(١)عومـەر عوسـمان مێرگەسـۆری، ژیانـی كوڕێـك، بەرگـی یەكـەم و دووەم، چاپـی سـێیەم(هەولێر _ چاپخانـەی حاجـی هاشـم _ ٢٠١٣)ل ٧٤-٧٥.

(٢) چاوپێكەوتن لەگەڵ بەڕێز ڕەشید سندی لە زاخۆ لە ڕێكەوتی ٢٠١٨/١٢/١٥ .

گەرووی عومەر ئاغا (جبل نزاری شێخان)

سوپای عێراق بیری لەوە کردەوە پێش هاتنی وەرزی زستان هەموو تواناکانی یەکبخات، تا کۆتایی بە شۆڕشی ئەیلوول بهێنێت، چونکە بە هاتنی وەرزی بەفر و باران، سوپاکەیان توانای شەڕ و ڕووبەڕووبوونەوەی نییە و ناتوانێ ئەو ماوەیەش چاوەڕێ بکات تا بەفری زستان تەواو دەبێت.

دوای ئەوەی پێشمەرگە لە ڕواندوز و گۆڕەز کشایەوە و هێڵێکی بەرگری نوێی دانا، تا ڕێگە لە هێرشەکانی سوپای عێراق بگرێت، بەڵام سوپای عێراق بەردەوام بوو لە هێرشەکانی و پلانی دانا بۆ هێرشکردنە سەر گەرووی عومەر ئاغا.

گەرووی عومەر ئاغا لەسەر نەخشەی سەربازی بەو دۆڵە دەگوترێت کە دەکەوێتە پشت چیای نزاری شێخان، بەرزی چیاکە (١٢٠٠) مەترە لەسەر ئاستی ڕووی دەریا و نێوان هەردوو گوندی شێخان و هەسنان.

بە داگیرکردنی گەرووی عومەر ئاغا سوپای عێراق باڵا دەست دەبێت بەسەر سەرتیز و گەمارۆی چیایی زۆزکیش دەدات، بۆیە سوپای عێراق بڕیاری دا لە ٣/٩/١٩٧٤[١]هێرش بکاتە سەر گەرووی عومەر ئاغا، جگە لەو بەتالیۆنانەی کە پێشووتر لەو شوێنە لە ئەرك بوون، بەشێك لەو هێزەی لەشکری (١)ی بادینان بە فەرماندەی عەلی خەلیل خۆشەوی هاتبوون و ئەوانیش شانبەشانی براکانیان لە سەنگەری بەرگریدابوون[٢] و لە لەشکری (٣)ی پێشمەرگەی شۆڕش بە هەمان شێوە شانبەشانی براکانیان بەشدار بوون.

سەرەتای هێرشەکەی سوپای عێراق بە تۆپخانە و فڕۆکەکانی هێزی ئاسمانی تۆپبارانی تەواوی ناوچەکەی کرد و شەڕیان کرد، دوای ئەوە هێزی(٣)ی تیپی (٨)ی پیادە بە فەرماندەی عەقید ڕوکن حامد دلیمی[٣] بە هاوکاری کەتیبەیەکی تانك، هێرشی کردە سەر سەنگەرەکانی پێشمەرگە، سەرەتا پێشمەرگە توانی بە

---

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد . شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل١٦٠ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەل بەڕێز خالید شلی لە شێخان لە ڕێکەوتی ٩/٧/٢٠١٩ .

(٣) شكيب عقراوى، سنوات المحنة فى كردستان، الطبعة الثانية، (اربيل _ مطبعة مناره _ تموز ٢٠٠٧)ص ٣٨٠ .

تۆپـی دژە تانکی(١٠٦)ملیـم، (٤) تانکـی دوژمـن تێـك بشـكێنێت[١]، بـەڵام فەرمانـدەی هێـزی (٣) بـەردەوام بـوو لـە هێرشـەکەی، سـوپای عێـراق توانـی چەنـد شـوێنێك داگیـر بـکات، بـەڵام تۆپبارانـی پێشـمەرگە بـۆ هێرشـەکەی دوژمـن زۆر کاریگـەر بـوو، ڕێگـەی نـەدا دوژمـن زیاتـر پێشـڕەوی بـکات[٢]، لـە هەمـان کات پێشـمەرگەکان هێرشـی بەرانبەریـان کـرد و توانیـان شـوێنە داگیرکـراوەکان ئـازاد بکەنـەوە، سـوپای عێـراق لەبـەر ئـەوەی زیانێکـی زۆری بەرکـەوت کـە زیاتـر لـە (٢٣٠)[٣] کـوژراوی لـە گۆڕەپانـی شـەڕ بەجێهێشـت جگـە لـە سـەدان برینـدار، هەروەهـا بەجێهێشـتنی چـەك و تەقەمەنییەکـی زۆر، ورەی ئـەو هێـزە بـە تـەواوی دابـەزی و پاشەکشـەیان کـرد بـۆ بادلیـان.

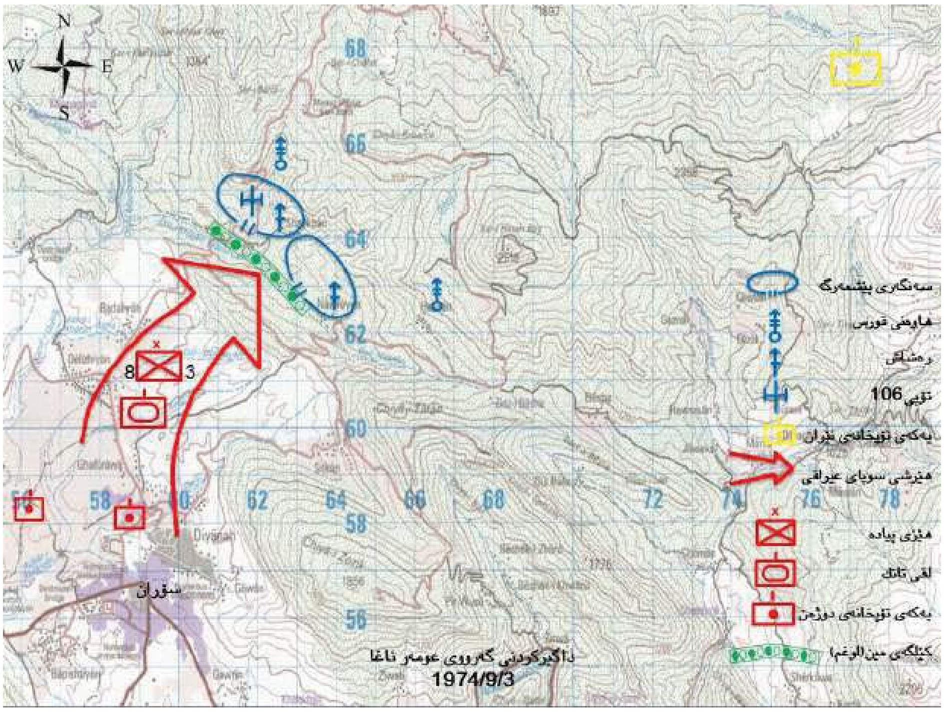

نەخشەی داگیرکردنی گەرووی عومەر ئاغا

---

(١)مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی کـورد، شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی دووەم، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤) ل١٦٠ .

(٢) چاوپێکەوتـن لەگـەڵ بەڕێـز عومـەر عوسـمان مێرگەسـۆری لـە مەسـیف سـەڵاحەددین لـە ڕێکـەوتی ٢٠١٩/٤/٢٩ .

(٣) مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی کـورد، شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی دووەم، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤) ل١٦٠ .

شەڕی زۆزك

کاتێك سوپای عێراق لە گەرووی عومەر ئاغا شکستی هێنا و پاشەکشەی کرد، لە هەوڵەکانی بەردەوام بوو بۆ داگیرکردنی ئەو شوێن و چیا ستراتیجیەکان، بە گوێرەی ئەو زانیاریانەی بەدەستی سوپای عێراق کەوتبوو کە لە سەر چیای زۆزك هێزی زۆری پێشمەرگەی لێ نییە، بۆیە بە بەتالیۆنێك لە تیپی(٨) لە ١٩٧٤/٩/٢٠ توانییان چەند سەنگەرێکی پێشمەرگە لە چیایی زۆزك داگیربکەن[١]، دوای ئەوە پێشمەرگە هێرشی پێچەوانەی کرد تاوەکو سەنگەرە داگیرکراوەکان لە دەستی دوژمن ئازاد بکات، لە ئەنجامدا بە هاوکاری تۆپخانەی شۆڕش و تۆپەکانی کەتیبەی ئێرانی توانیان چیای زۆزك لە دوژمن پاك بکەنەوە، لە ٢٧-١٩٧٤/٩/٢٨ هێزێك لە تیپی(٥)ی پیادە لەگەڵ بەتالیۆنێك لە هێزی (٢٩)ی تایبەت(قوات خاصة)ی سوپای عێراق بە پشتیوانی کەتیبەی تانك هێرشی کردە سەر چیای زۆزك، پێشمەرگە لە بۆسە بوون بۆ سوپای عێراق، تا ئەو هێزانەی دوژمن گەیشتە نزیك بۆسەی پێشمەرگە و ئینجا پێشمەرگە لێیان هاتنە دەست و بە هەموو جۆرە چەکێك ڕووبەڕووی دوژمن بوونەوە، زەرەر و زیانێکی گەورەیان لە هێزی هێرشبەر دا، زۆربەی ئەفسەر و سەربازانی ئەو بەتالیۆنە کوژران، یەکێك لە کوژراوەکان فەرماندەی لق بوو. سەرکردەکانی سوپای عێراق فشاری زۆریان خستە سەر یەکەکانی سەربازی بە پیادە و تانك و زرێپۆش و تۆپخانە و هێزی ئاسمانی، تا جارێکی تر هێرش بکەنەوە سەر چیاکە و لە ئەنجام دوژمن توانی چیای زۆزك بگرێت. لە ١٩٧٤/٩/٣٠[٢] دوای ئەوەی فەرماندەی هێز و بەتالیۆنەکانی بەرەی شەڕ بە سەرپەرشتی مەسعود بارزانی پلانیان دانا بۆ هێرشی بەرانبەر، لە ئەنجامی ئەو هێرشە پێشمەرگە سەرکەوت و زیانێکی گەورەیان لە سوپای عێراق دا، توانییان (٥) تانك تێکبشکێنن و (٥٠٠) کوژراو بە دوژمن جێبهێڵن لە گۆڕەپانی شەڕ. ڕۆژی ١٩٧٤/١٠/٣ جارێکی تر سوپای عێراق هێرشی پێچەوانەی کردەووە و توانی بە تەواوی چیای زۆزك داگیر بکات. پێشمەرگەش پاشەکشەی کرد و بە ناچاری هێڵێکی تری بەرگرییان دانا لە گەرووی بێشێ و چیای حەسەن بەگ تاوەکو ڕێگە بە سوپای عێراق نەدەن لەوە زیاتر خاکی کوردستان داگیر

(١) شکیب عقراوی، سنوات المحنة فی کردستان، الطبعة الثانیة، (اربیل _ مطبعة مناره _ تموز ٢٠٠٧)، ص ٣٨٠.

(٢) ئیبراهیم جەلال، خوارووی کوردستان و شۆڕشی ئەیلوول بنیاتنان و هەڵتەکاندن ١٩٦١-١٩٧٥، چاپی سێیەم (سلێمانی، چاپخانەی ژیار، ١٩٩٩) ل ٣٨٣ .

بـکات و نزیکـتر ببێـت لـە سـەرکردایەتی شـۆڕش[١] .

دوای ئـەوەی وەرزی زسـتان هـات و سـوپای عێـراق لـە توانـای نەبـوو ڕووبـەڕووی پێشـمەرگە ببێتـەوە و پێشـمەرگە لـە مانگـی ١٩٧٤/١٢ هەندێـک هێرشـی کـردە سـەر سـوپای عێـراق و لـە مانگـی ١٩٧٥/١ توانـی نیـوەی چیـای زۆزك لـە دەسـتی دوژمـن ڕزگار بـکات[٢].

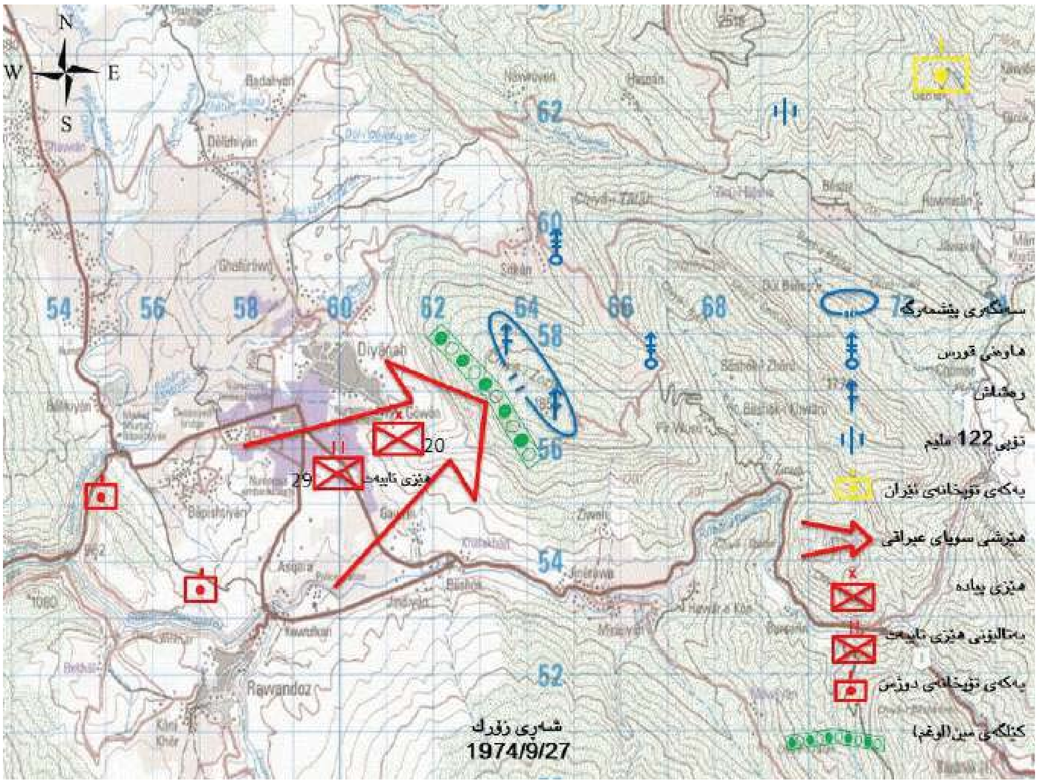

نەخشـــەی شـــەڕی زۆزك

(١) چاوپێکەوتـن لەگـەڵ بەڕێـز یونـس محەمـەد سـەلیم، نـاسراو بـە مـلازم یونـس ڕۆژبەیانـی لـە هەولێـر لـە ڕێکـەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

(٢) ئیبراهیـم جـەلال، خـوارووی کوردسـتان و شۆڕشـی ئەیلـوول بنیاتنـان و هەڵتەکانـدن ١٩٦١-١٩٧٥، چاپـی سـێیەم (سلێمانی، چاپخانـەی ژیـار، ١٩٩٩) ل ٣٨٦ .

شەڕی سەرتیز (جبل تاتان)

دوای ئـەوەی سـوپای عێـراق توانـی چیـای زۆزك داگیـر بـكات هەوڵـی دا چیـای سـەرتیزیش داگیـر بـكات، چیـای سـەرتیز دەكەوێتـە باكـووری چیـای زۆزك و بڵندیەكـەی نزیكـەی (١٨٥٠)مەتـرە لەسـەر ئاسـتی ڕووی دەریـا و لەسـەر نەخشـەی سـەربازی نـاوی بـە (جبـل تاتـان) هاتـووە، بـە داگیركردنـی ئـەو چیایـە، ناوچـەی سـەركردایەتی شـۆڕش زیاتـر ڕووبـەڕووی مەترسـی دەبێتـەوە.

دوای ئـەوەی مەكتەبـی عەسـكەری داوای لـە هێزەكانـی (هەڵگـورد، زمناكـۆ، زاخـۆ، كاوە، سـەفین، ئەزمـەڕ) كـرد، تـا هـەر هێزێـك بەتالیۆنێـك بنێرێـت بـۆ شـەڕی سـەرتیز، لـە مانگـی ١٩٧٤/٨ ئـەو بەتالیۆنانـە گەیشـتنە شـوێنی مەبەسـت[1]، لـە سـەرەتای مانگـی (١٠)ی ١٩٧٤ ئـەو پێشـمەرگانەی لەسـەر چیـای سـەرتیز بـوون، هەواڵیـان دا كـە سـوپای عێـراق وا پێشـڕەوی دەكات و گەیشـتووەتە گونـدی سـیتكان لـە خـوارووی چیـای سـەرتیز[2]، بـە گەیشـتنی ئـەو هەواڵـە فەرماندەكانـی ئـەو بەرەیـە لـە گونـدی بێشـە كۆبوونـەوە بـە مەبەسـتی ڕێگەگرتـن لـە سـوپای عێـراق، فەرمـان درا بـە حەمیـد ئەفەنـدی وەك پیـادە و عومـەر عوسـمان وەك تۆپخانە هێرش بكەنە سـەر سـوپای عێراق و لـەو ناوچەیـە دەریبكـەن[3]، سـوپای عێراق بەمەبەسـتی خۆشـاردنەوەی لە پێشـمەرگە، تـا فەرمانـی هێرشـیان بـۆ دێـت بـە كۆمەڵە خۆیـان حەشـاردابوو، دوای ئەوەی پێشـمەرگە زانـی ئـەوە حەشـارگەیە و لقێكـی سـوپای عێـراق خـۆی بـە دار شـاردووتەوە، تۆپخانـەی شـۆڕش تۆپبارانیـان دەكات و ئـەوەی دەكـوژرێ و برینـدار دەبێـت، ئەوەی تـر ڕادەكات. لـە بەرانبـەر ئەوە سـوپای عێراق بـە چڕی بۆردومانی گـەرووی عومەر ئاغا دەكات و ئیتر سـوپای عێـراق بـەوە ناوەسـتێت، بـە گوێرەی ئـەو پلانەی كە سـوپای عێراق بـۆی دانابوو، لـە ١٩٧٤/١٠/٧[4]هێرشـی هێنـا سـەر چیای سـەرتیز، سـەرەتا بۆردومانی تـەواوی چیاكەی كـرد هـەر بـە تۆپخانەكانـی سـوپا و چەكـی (گـراد) و فڕۆكەكانـی هێـزی ئاسـمانی، كە بە (ناپاڵـم و فسـفۆر) تـەواوی ئـەو چیایەیان سـووتاند و سـوپای عێراق توانی چیای سـەرتیز

(١) وەسـفی حەسـەن، داسـتانی چیایـێ سـەرتیز لـە پاییـزی سـاڵی ١٩٧٤، پەیامـی گۆڤـاری پەیامـی ئەیلـوول، ژمـارە ١٠، تەممـوزی ٢٠٠٩، ل ٦٠ .

(٢) چاوپێكەوتن لەگەڵ بەڕێز محمد علی سۆفی لە سلێمانی لە ڕێكەوتی ٢٠١٩/٢/٢٥ .

(٣) عومـەر عوسـمان مێرگەسـۆری، ژیانـی كوڕێـك، بەرگـی یەكـەم و دووەم، چاپـی سـێیەم (هەولێـر _ چاپخانـەی حاجـی هاشـم _ ٢٠١٣) ل ٩٢.

(٤) عزەدیـن مـەلا سـلێمان، بەشـێك لـە چیرۆكـی داسـتانەكانی شۆڕشـی ئەیلـول بـۆ مێـژوو، چاپـی یەكـەم (سـلێمانی _ چاپخانـەی بزاڤـی رۆشـنبیری سـلێمانی _ ٢٠٠٦) ل ٣٥ .

داگیر بکات، دوای هەفتەیەك بەتالیۆنێك لە هێزی خەبات بە فەرماندەی حەمە شەمیرانی و بەتالیۆنێك لە هێزی زمناکۆ بە فەرمانەدەی نوری حەمە عەلی توانییان هێرش بکەنە سەر سوپای عێراق و تەواوی چیاکە لە دەستی دوژمن دەربهێنن[1] و، زیانێکی زۆر لە دوژمن بدەن کە زیاتر لە (٢٠٠) کوژراویان هەبوو لەگەڵ بریندارى بێ ژمار، لە هێزەکانی پێشمەرگەش تەنیا شەهیدێك و (٦) بریندار هەبوو. دوای یەك ڕۆژ جارێکی تر سوپای عێراق توانی دووبارە چیای سەرتیز داگیربکاتەوە و بە داگیرکردنی جاری دووەمی چیای سەرتیز، فەرماندەی ئەو بەرەیەی پێشمەرگە بە فەرمانی سەرووی خۆی فەرمانی دا بە کشانەوەی هێزی پێشمەرگە لە گەرووی عومەر ئاغا [2]، دوای دوو مانگ لە بەردەوامی شەڕ کە (٤) مۆڵگەی ستراتیجی سوپای عێراق لەسەر چیای سەرتیز بوو، هەندێک کات بە دەستی پێشمەرگەوە بوو هەندێک کاتیش بە دەستی سوپای عێراقەوە بوو، دوای ئەو زیانە گەورەیە پێشمەرگە پاشەکشەی کرد.

دوای (٣) ڕۆژ لەو پاشەکشەیە برووسکەی مەکتەبی عەسکەری هات، بۆئەوەی پێشمەرگە هێرشی پێچەوانە بکاتە سەر مۆڵگەکانی سوپای عێراق کە ئەو (٤) مۆڵگە ستراتیجیە لە دەستی دوژمن دەربهێنن، زیاتر لە (٢٠٠) پێشمەرگە قارەمان خۆیان تەرخانکرد لە هێزەکانی هەڵگورد و باڵەك و ئەزمەڕ، بە فەرماندەیی حەمید ئەفەندی پلان دانرا کە کاتژمێر (١٧:٠٠) کاتژمێری سفر بوو لە ڕۆژی ١٩٧٤/١١/١٥[3]، سەرەتای هێرشەکە، تۆپخانەی شۆڕش بە هاوکاری کەتیبەی تۆپخانەی ئێرانی تۆپبارانی چڕی مۆڵگەکانی دوژمنیان کرد کە لە کاتژمێر (٠٧:٠٠) تا (١٦:٣٠) بەردەوام بوو، ئینجا دەستەی هێرشبەر هێرشیکردە سەر دوژمن و توانیان لە ماوەی نیو کاتژمێر چیای سەرتیز بۆ جارێکی تر لە دوژمن پاکبکەنەوە و زیانێکی گەورە لە دوژمن بدەن، جگە لە کوژراو و برینداری زۆر لەو شەڕە، شۆڕش ئەو دەسکەوتانەی هەبوون، (٤٥) کلاشنکۆف و (١٤٠) نارنجۆك و (٧) دەمانچە و (٢) ئامێری بێتەل و (٣٨) دەمانچەی ڕووناك کەرەوە(تنویر) و (٤) ڕەشاش.

---

(١) عزەدین مەلا سلێمان، بەشێك لە چیرۆکی داستانەکانی شۆڕشی ئەیلول بۆ مێژوو، چاپی یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی بزاڤی رۆشنبیری سلێمانی _ ٢٠٠٦) ل ٣٥ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز یونس محەمەدسەلیم، ناسراو بە ملازم یونس ڕۆژبەیانی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

(٣) وەسفی حەسەن، داستانی چیایێ سەرتیز لە پاییزی سالی ١٩٧٤، پەیامی گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ١٠، تەممووزی ٢٠٠٩، ل٦١ .

بۆ ڕۆژی دواتر واتە لە ١٩٧٤/١١/١٦ بەتالیۆنێکی تایبەتی سوپای عێراق جارێکی تر توانی ئەو (٤) شوێنە داگیر بکاتەوە و لە ڕۆژئاوابوونی ١٩٧٤/١١/٢٠ جارێکی تر پێشمەرگە توانی چیاکە ڕزگار بکات، بەڵام لەبەر ماندووبونی ئەو بەتالیۆنانەی لەو زنجیرە هێرشانە بەشداریان کردبوو، نەیانتوانی خۆڕاگر بن و هەمان شەو سەنگەرەکانیان چۆڵکرد و جارێکی تر سوپای عێراق داگیریکردەوە[1].

بە هاتنی برووسکەیەك لە بارەگای بارزانی کە ناوەڕۆکی برووسکەکە ئەوە بوو، بەتالیۆنەکەی هێزی هەڵگورد چیای سەرتیز بگرنەوە و ئینجا بەتالیۆنی سەید عەبۆش لە هێزی زاخۆ لە شوێنی ئەوان جێگیر دەکرێن، دوای ئەوەی جارێکی تر پێشمەرگەی هێزی هەڵگورد و ئەزمەڕ توانیان جارێکی تر سەرتیز ڕزگار بکەن و بەتالیۆنی سەید عەبۆش چوونە شوینی ئەوان، سوپای عێراق بە چڕی تۆپبارانی چیای سەرتیزی کرد و بەداخەوە لە ئەنجامی ئەو تۆپبارانەی دوژمن (١٨) شەهید و (١٤) بریندار لە هێزی هەڵگورد، (١١) شەهید و (٤) بریندار لە هێزی زاخۆ، یەك شەهید و (٢) لە هێزی زمناکۆ[2] هەبوون.

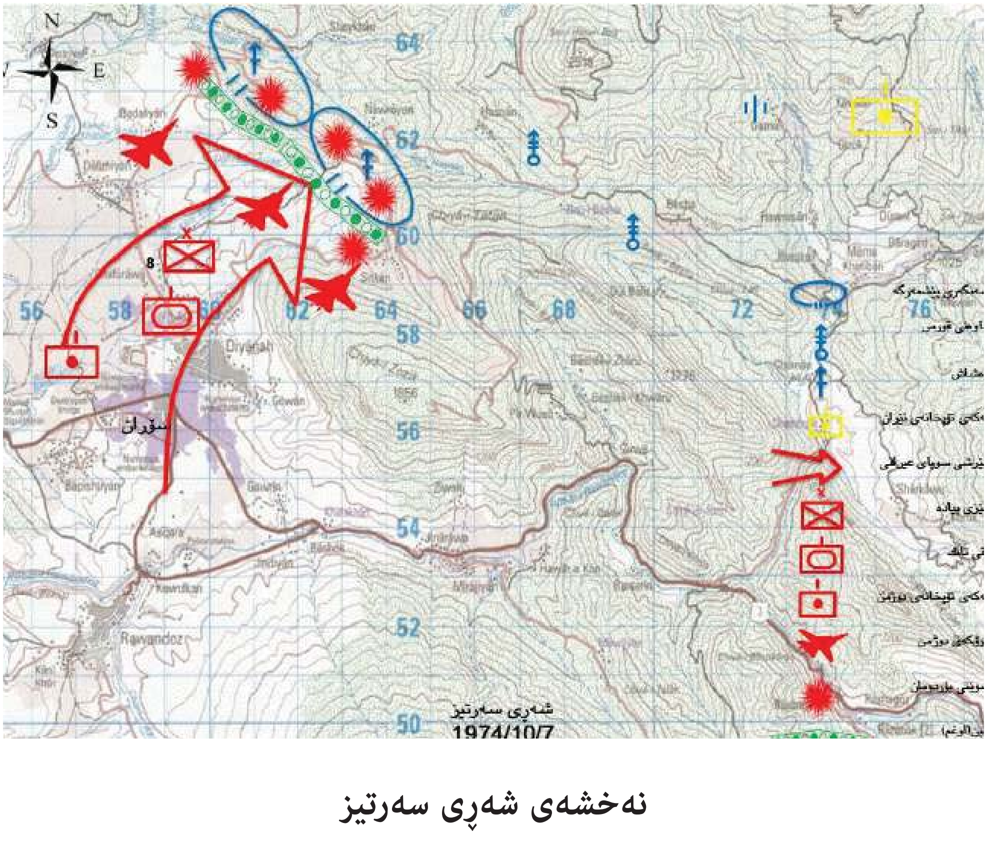

نەخشەی شەڕی سەرتیز

(١)چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز حەمید ئەفەندی لە مەلا ئۆمەر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/٢٧.

(٢)وەسفی حەسەن، داستانی چیایێ سەرتیز لە پاییزی ساڵی ١٩٧٤، پەیامی گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ١٠، تەمموزی ٢٠٠٩، ل ٦٠ .

تێکشکانی فڕۆکەکانی دوژمن لە سنووری لەشکری دوو

لە دوای دەستپێکردنەوەی شەڕ و هێرشەکانی سوپای عێراق بۆ سەر سەنگەرەکانی پێشمەرگە و هەر لە سەرەتاوە تا کۆتایی شۆڕش، هێزی ئاسمانی عێراق بەردەوام بوو لە بۆردومانی شار و شارۆچکەکانی کوردستان و سەنگەری پێشمەرگە، جگە لەوەی بە ڕاوێژی ڕاوێژکارە سۆڤیەتیەکان کاریان دەکرد، بێ زیان نەبوون، سەرەڕای ئەوەی هێزی پێشمەرگە هەندێک چەکی دژەئاسمانی هەبوو، بەڵام بۆ فڕۆکە نوێیەکانی هێزی ئاسمانی عێراقی کە سۆڤیەتی بوون، لە توانای چەکی بەرگری ئاسمانی هێزی پێشمەرگە نەبوو ڕووبەڕوویان ببێتەوە، تا ئەوەی سەرکردایەتی شۆڕش داوای لە شای ئیران کرد بە هێنانی تۆپی قورس و چەکی دژە ئاسمانی، لەو ماوەیەدا توانرا چەند فڕۆکەیەکی هێزی ئاسمانی عێراقی تێکبشکێنن.

١. لە ١٩٧٤/٩/٢٣ فڕۆکەیەکی (مێك ١٩) لە نزیك گوندی بەرزێوە بە دوشکا کەوتە خوارەوە و فڕۆکەوانەکە بە ناوی ملازمی یەکەم سەفا شەلال بە دیل گیرا[1].

٢. فڕۆکەیەکی تر لە ١٩٧٤/١٢/١٤ لە جۆری (باجەر TU١٦) لە نزیك گوندی مەمی خەلان خرایە خوارەوە و لە ئەنجام (٥) فڕۆکەوان و ئەندازیاری فڕۆکەوان کوژران.

٣. ڕۆژی ١٩٧٤/١٢/١٥ فڕۆکەیەکی تر لە جۆری (سیخۆی – ٧) لە نزیك گوندی بەرزێوە کەوتە خوارەوە.

٤. فڕۆکەیەکی تر لە جۆری (میك ١٩) لە چیای زۆزك کەوتە خوارەوە و فڕۆکەوانەکەی بە ناوی هاشم قەدوری کوژرا.

٥. فڕۆکەیەکی تر لە جۆری(میك ٢١) لە چیای هندرێن کەوتە خوارەوە و فڕۆکەوانەکە بە پەڕەشووت ڕزگاری بوو لە مەرگ و خۆی گەیاندەوە سەربازگەی ڕواندوز[2].

---

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد، شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ١٥٨ .

(٢) عەبدوڵڵا ئەحمەد ڕەسوڵ پشدەری، پاشکۆی یاداشتەکانم لە شۆڕشی ئەیلولی مەزن،

پلانی دوژمن لە سنووری لەشکری سێ ئەمەی خوارەوە بوو:

١. داگیرکردنـــی تــەواوی هــەردوو شــاری کەرکــووک و ســلێمانی، تــا پێشــمەرگە نەتوانێــت لــە دواوە و لــە نــاو خاکــی ئێرانــەوە فشــار بخاتــە ســەر ســوپاکەیان واتــە ســوپای عێــراق.

٢. پێشــکەوتن لــە دۆڵــی شــەهیدانەوە بــۆ ناوچــەی ناودەشــت و هەڕەشــەکردن لــە ناوچــەی دیلــمان و قــەسرێ و دواجاریــش گەلاڵــە، بــۆ یارمەتیــدانی ئــەو هێزانــەی لــە هەولێــرەوە بــۆ گەلاڵــە دەچنــە پێــش، ئەگــەر ســەرکەوتن.

٣. چوونــە پێشــەوە لــە دۆڵــی ســەرکەپکانەوە لەگــەڵ داگیرکردنــی چیــای کێــوەڕەش و ماکــۆک بــۆ داگیرکردنــی گــەرووی کارۆخ و، داکشــان بــۆ وەرتــێ و دەرگەڵــە و تێککردنەوەیــان بــەو هێزانــەی لــە بەرزێــوەوە بــەرەو پــردی حافیــز دەچنــە پێــش. هەروەهــا بڕینــی هاتوچــۆ و گەیاندنــە لەگــەڵ بــەرە دەشــتییەکان لــە هەولێــر و کۆیــە. پاڵەپەســتۆی دوژمــن لــەوێ لــە پاڵەپەســتۆی بــەرەی ڕوانــدز کەمــتر نەبــوو و هەروەهــا زیانەکانیشــی زۆر بــوون و خــۆی لــە زیانەکانــی بــەرەی ڕوانــدز نزیــک دەکــردەوە، چونکــە دوژمــن هەرچەنــدە توانــی ئامانجــی گرنــگ و زۆر لــەوێ داگیربــکات، بــەڵام ڕووبــەڕووی بەرگرییەکــی تونــد و لــە مــەرگ نەترســان بــووەوە لــە لایــەن پێشــمەرگەوە، هەمــوو هێــزە هێرشــبەرەکانی لەدەســت دا و کەوتــە بارودۆخێکــی بەرگــری و ئــەو پێگەیانــەی دەپاراســت کــە داگیــری کردبــوون، دوژمــن بــە ســەرکەوتوو دانانرێــت لەمــەدا بــۆ وەدیهێنانــی ئامانجەکانــی [1].

بەرگــی دووەم، چاپــی یەکــەم (کەرکــوك _ چاپخانــەی شــەهید ئــازاد هەورامــی _ ٢٠٠٧) ل٧٤-٧٥ .

(١) مەســعود بارزانــی، بارزانــی و بزووتنــەوەی رزگاریخــوازی کــورد، شۆڕشــی ئەیلــوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگــی ســێیەم، بەشــی دووەم،چاپــی یەکــەم (هەولێــر _ چاپخانــەی وەزارەتــی پــەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٤٢٢ .

شەڕەکانی سنووری لەشکری سێ

سوپای عێراق لە سنووری لەشکری (٣)ی پێشمەرگەی شۆڕش کە ئەو لەشکرە تایبەت بوو بە سنووری هەردوو پارێزگای کەرکووک و سلێمانی لە سەرەتای مانگی ١٩٧٤/٤ دەستیکرد بە پێشڕەوی و هێرشەکانی.

سوپای عێراق بە تیپی دوو کە بارەگاکەی لە کەرکووک بوو، لەگەڵ تەواوی یەکەکانی و ئەو یەکە سەربازیانەی کە کەوتە ژێر فەرمانی فەرماندەی تیپی دوو، بە پاڵپشتی تانك و زرێپوشی هێزی(١)ی تیپی (١) و هێزی ئاسمانی و جاشەکان لە ڕێگای کەرکووک _ سلێمانی پێشڕەوی بکەن و تیپی شەش و هێزی (١٤)ی سەر بە تیپی (١) بە پاڵپشتی تانك و زرێپۆش و هێزی ئاسمانی و جاشەکان، لە ڕێگای (دیالە _ خانەقین _ هەڵەبجە _ عەربەت _ سلێمانی) پێشڕەوی بکەن، بۆ ڕووبەڕوبوونەوەی شۆڕشی ئەیلوول لە سنووری لەشکری سێ.

سەرەتا لە کەرکووکەوە پلانیان دانا بۆ لادانی ئەو سەربازگە گەمارۆدراوانەی سوپاکەیان، لە ناوچەکانی ژێر دەسەڵاتی شۆڕش لەو سنوورە، کە سەربازگەیەك لە دوکان بوو و ئەوەی دیکە هی هێزی(٣٦)ی سەر بە تیپی (٢)ی کەرکووک بوو لە گوندی سوسێ، بەڵام بۆ لادانی ئەم گەمارۆیانە، دەبێت ڕێگایەکی زۆر ببڕن و پاکبکرێنەوە لە سەنگەر و بەربەستەکانی هێزی پێشمەرگە، چونکە ڕێگای سەرەکی کەرکووک _ سلێمانی و ڕێگای (دیالە _ خانەقین _ هەڵەبجە _ عەربەت _ سلێمانی) بەدەستی هێزی پێشمەرگەوەیە و سوپای عێراق بەو ئاسانییە، ناتوانێت بگات بە سەربازگە گەمارۆدراوەکانی.

شەڕی شیوە سوور

لەو کاتەی سوپای عێراق بەردەوام بوو لە پێشڕەوی و هێرشەکانی لە ڕێگای کەرکووک _ سلێمانی و لە ١٩٧٤/٤/٢٥[(١)] کاتێك ویستی بەشێك لە یەکەکانی کە بریتی بوون لە بەتالیۆنی (٢)ی هیزی (٤)ی تیپی (٢)ی کەرکووک بە هاوکاری لقێك لە تانك کە لە پێشەوەی ئەو بەتالیۆنە بوون و جاشەکان، پێش ئەوەی بگەن بە شارۆچکەی چەمچەماڵ لەوێوە بەرەو سەنگاو بچێت و داگیری بکات، بەڵام سوپای عێراق بێ ئاگایە لەوەی پێشمەرگە قارەمانەکانی بەتالیۆنی (١)ی هێزی

(١) عزەدین مەلا سلێمان، بەشێك لە چیرۆکی داستانەکانی شۆڕشی ئەیلول بۆ مێژوو، چاپی یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی بزاڤی رۆشنبیری سلێمانی _ ٢٠٠٦) ل ٢٣ .

دووی کەرکووک[1]، کە بەوپەڕی توانـاوە بەرپەرچـی هێرشـەکەیان دەدەنـەوە، لـە ناوچـەی شـیوە سـوور پێشـمەرگە قارەمانـەکان کـە لـە سـەنگەری بەرگریدابـوون و لـە پێـش سـەنگەرەکانیان و بـە تایبەتـی سـەر ڕێـگاکان مینـی دژە تانکیـان دانابـوو و لـە شـوێنی ئاسـایی مینـی دژە مرۆڤیـان دانابـوو، شـەڕ روویـدا و لەبـەر ئـەوەی سـەرەتا هێرشـەکە ژمارەیـەك لـە تانکەکانـی دوژمـن بـە مینـی دژە تانـك تێکشـکان[2]، لـەو کاتـە فەرمانـدەی بەتالیۆنـی (٢)ی پیـادە بـە نـاوی مقـەدم ڕوکـن زیائەدیـن جەمـال فەرمانـی دا کـە تانکـەکان لـە پێشـەوەی هێرشـەکە نەبـن، تەنیـا لـە کاتـی پێویسـت، دوای ئـەوە پیـادە بەردەوامـی دا بـە هێرشـەکانیان، بـەڵام ئەوانیـش کەوتنـە بـەر ئاگـر و مینەکانـی پێشـمەرگە قارەمانـەکان کـە یەکێـك لـە کـوژراوەکان پاسـەوانی تایبەتـی فەرمانـدەی بەتالیـۆن بـوو، لـە دوای هەشـت کاتژمێـر لـە شـەڕکردن، سـوپای عێـراق بـە زیانێکـی زۆرەوە لـە بەرانبـەر بەرگرییەکانـی پێشـمەرگە تێکشـکا و زیانـەکانی دوژمـن بریتـی بـوو لـە تێکشـکانی (٦) تانـك و (٣) زریپـۆش و چەندیـن ئۆتۆمبێلـی سـەربازی و دەیـان کـوژراو و بەدیلگرتنـی (١٣٥) سـەرباز و جـاش[3]، دەسـت بەسـەرداگرتنی چەندیـن پارچـە چەکـی سـوك و مامناوەنـد و نارنجـۆك .

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عزەدین مەلا سلێمان لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/١٠ .

(٢) الفريـق الركـن/ رعـد مجيـد الحمداني، قبـل ان يغادرنـا التاريـخ، الطبعـة الاولى (بـيروت _ لبنـان _ الـدار العربيـة للعلـوم - نـشرون _٢٠٠٧) ص ٤٢ .

(٣) عزەدیـن مـەلا سـلێمان، بەشـێك لـە چیرۆکـی داسـتانەکانی شۆڕشـی ئەیلـول بـۆ مێـژوو، چاپـی یەکـەم (سـلێمانی _ چاپخانـەی بزاڤـی رۆشـنبیری سـلێمانی _ ٢٠٠٦) ل ٢٣ .

گەمارۆی سەربازگەی سوسێ

لـە دوای ئـەوەی سـەرکردایەتی شـۆڕش و حزبـی بەعـس نەگەیشـتن بـە هیـچ ئەنجامێـك و نێوانـی هـەردوولا بـەرەو گـرژی و ئاڵـۆزی دەچـوو، بەتالیۆنـی (٣)ی سـوورداش سـەر بـە هێـزی ڕزگاری لەشـکری سـێ گەمـارۆی سـەربازگەی سوسـێی دا، سـەربازگەی ناوبـراو دەکەوێتـە سـەر ڕێـگای سـلێمانی _ دوکان نزیـك پیرەمەگـروون کـە بـارەگای یەکەیەکـی سـەربازی سـوپای عێـراق بـوو، هـەر لـە سـەرەتاوە ئـەو سـەربازگەیە گەمارۆدرابـوو، لـە مانگـی ٥/١٩٧٤[1] سـوپای عێـراق بـۆ ئـەوەی گەمـارۆی سـەر ئـەو سـەربازگەیە لا ببـات، هێزەکانـی خـۆی لـە سـلێمانی و دوکان بـەرەو سـەربازگەی سوسـێ نـارد، بـەڵام بەتالیۆنـی (٣)ی سـوورداش بـە فەرمانـدەی ئەنـوەر ئـەزوەر لقەکانـی خـۆی دابەشـکرد لـەو شـوێنانەی کـە ئەگـەری هەبـوو سـوپای عێـراق لەوێـوە هێـرش بـکات، دابەشـبوونی بەتالیۆنـی (٣)ی سـوورداش لەسـەر ڕێـگای سـلێمانی _ دوکان بـەو شـێوەیە بـوو:

١. لقی کوێخا سمایلی تەلان لە گوندی کانی خان بوو.
٢. لقی عەبدوڵای حاجی ڕەشید لە تاسڵوجە بوو.
٣. فەرماندە و بارەگای بەتالیۆن بە درێژایی ڕێگا لە گوندی خری زێوێ بوو.
٤. لقی عومەری حەمە عەلی لە گوندی کەلەوانان بوو.
٥. لقـی حەمەتاڵـی حاجـی قـادر بـەگ بـە درێژایـی ڕێـگا لـە گونـدی خـری زێـوێ بـوو.

سـوپای عێـراق لـە سـلێمانییەوە هێرشـی هێنـا، لـە سـەرەتاوە لقـی عەبـدوڵای حاجـی ڕەشـید کـە لـە تاسـڵوجە بـوو لەگـەڵ سـوپای عێـراق ڕووبـەڕووی یەکـتر بوونـەوە و توانییـان زیانێکـی گـەورە لـە سـوپای عێـراق بـدەن، بـەڵام لەبـەر تانـك و ژمـارەی زۆری سـوپا، لقێـك ناتوانێـت بـۆ ماوەیەکـی زۆر بەرگـری بـکات، دوای ئـەوە سـەرلق عەبـدوڵای حاجـی ڕەشـید و سـەرپەل شـێخ جەعفـەر گولیجەیـی شـەهید دەبـن، لـەو ڕووبەڕووبونەوەیـە ئـەو لقـەی پێشـمەرگە پاشەکشـەی کـرد و سـوپای عێـراق بـەردەوام بـوو، تـا بگاتـە سـەربازگەی سوسـێ.

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ئەنوەر ئەزوەر لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/١٠ .

لە کاتژمێر(٠٨:٠٠) سوپای عێراق بە تانك و پیادە بە هاوکاری جاشەکان لە تاسڵوجە دەهاتن بەرەو سەربازگەی سوسێ، ئەوان پێیانوابوو کە پێشمەرگە تەنیا لە تاسڵوجە بووە، بە دووری (٦)کم لە سەربازگەی سوسێ و بە دیاریکراوی لەسەر پردی گوندی خرەی زێوێ، پێشمەرگە قارەمانەکان لەسەر پردی ناوبراو هێرشیان بردە سەر سوپای عێراق و توانیان هەر لە سەرەتاوە بە (٧RPG) دوو تانك تێکبشکێنن و ژمارەیەك لە سەرباز و جاش بکوژن، دوای ئەوەی پێشمەرگە تا دوای نیوەڕۆ ڕێگای نەدا بە دوژمن تا بگات بە سەربازگە گەمارۆدراوەکە، بەڵام کاتێك (٢) پێشمەرگە بە ناوەکانی ئیبراهیم کانی شەیتان و ڕەحیم قامیشی[١] شەهید دەبن و فەرماندەی بەتالیۆن ئەنوەر ئەزوەر هەوڵدەدات تەرمی ئەو دوو شەهیدە نەکەوێتە دەستی دوژمن، چونکە هەر لەسەرەتاوە فەرماندەی بەتالیۆن بینی ئەو دوو پێشمەرگە قارەمانە چوون هێرشیان کردە سەر دوژمن و گورزێکی گەورەی لە دوژمن دا، لەو هەوڵەی ڕزگارکردنی تەرمی ئەو دوو پێشمەرگەیە، فەرماندەی بەتالیۆن بەسەختی بریندار دبێت، بەڵام پێشمەرگەکانی دیکە تەرمی هەردوو شەهیدەکە و فەرماندەکەیان ڕزگار دەکەن و پاشەکشە دەکەن بۆ گوندی قەرەچەتان.

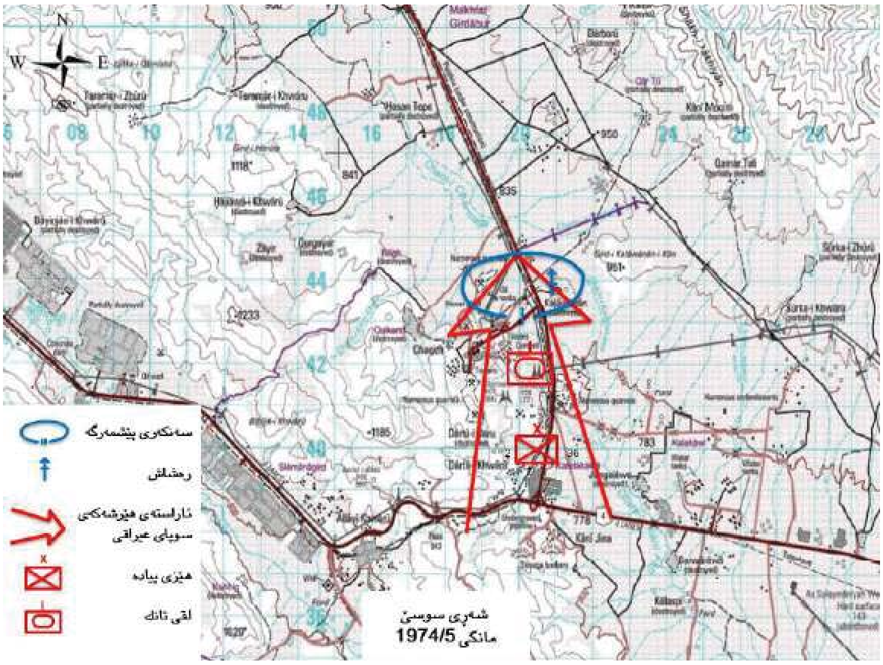

نەخشەی گەمارۆی سەربازگەی سوسێ

(١) ئەنوەر ئەزوەر، شێرێکی ونبوو لە دارستانێکدا، چاپی یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی یاد _ ٢٠١٢) ل ١٤٣ .

ڕێگای سلێمانی _ عەربەت _ دەربەندیخان

بـۆ ئـەوەی سـوپای عێـراق هێزەکانیـان بگەنـەوە یـەک و زۆرتریـن ڕووبـەری خاکـی کوردسـتان داگیـر بکـەن، هەوڵیـان دا ناوچـەی گەرمیـان داگیربکـەن ئەویـش، لـە سـێ لاوە کـە بریتـی بـوو لـە:

١. لە باکوور و ڕۆژهەڵات، سلێمانی و عەربەت.

٢. لە باشوور، هەڵەبجە و دەربەندیخان.

٣. لە ڕۆژئاوا، کەرکووک.

ئەگـەر چـی هێشـتا پێشـمەرگەکانی سـەر چیـای ئەزمـەڕ مەترسـی بـوون بـۆ شـاری سـلێمانی، بـەڵام سـوپا سـالاری سـوپای عێـراق فەریقـی یەکـەم ڕوکـن عەبدولجەبـار شەنشـەل و سـەرکردەی ناوچـەی باکـوور فەریـق سـەعید حەمـۆ داگیرکردنـی تـەواوی ناوچـەی گەرمیانیـان بـە باشـتر زانـی لـە ڕووی سـەربازییەوە لەبـەر ئـەو هۆیانـە:

١. ناوچەیەکـی فراوانـە و هەندێـک شـاری گـەورە و گرنگـی تێدایـە وەکـو (خورمـاڵ، هەڵەبجـە، سـیروان، عەربـەت، سـەید سـادق، دەربەندیخـان، سـەنگاو، قـەرەداغ).

٢. داگیرکردنـی چیاکانـی ئـەو ناوچەیـە کـە هەمـوو کات پشـت و پەناگـەی پێشـمەرگە بـووە.

٣. داخستنی بەشێك لە سنووری ئێران لەگەڵ کوردستان.

٤. ئـەو دابەشـبوونەی پێشـمەرگە نەهێڵـن و هێـزی پێشـمەرگە لـە چەنـد شـوێنێکی دیاریکـراو گەمارۆبدەن.

٥. زووتـر ئـەو ناوچەیـە داگیـر بکرێـت تاوەکـو پێشـمەرگە نەتوانێـت لـە نێـوان شـار و شـارۆچکەکان، گـورز لـە سـوپای عێـراق بوەشـێنن.

بـۆ ئـەم مەبەسـتەش ئەگـەر لـە باکـوور و ڕۆژهـەڵات هێـرش بکـەن، دەبێـت ڕێـگای عەربـەت _ سـلێمانی لـە بەربەسـتەکان و سـەنگەرەکانی پێشـمەرگە پـاك بکرێتـەوە، هێـزی پێشـمەرگە لـە ڕێـگای عەربـەت _ سـلێمانی لـە ئەسـتۆی بەشـێك لـە پێشـمەرگەکانی هێـزی خەبـات بـوو.

دوای ئـەوەی سـوپای عێـراق یەکەکانـی خـۆی دەستنیشـان کـرد بـۆ ئـەو هێرشـە

کە بریتی بوون لە:

١. هێزی (١٤)ی تیپی (١) بە فەرماندەی عەقید ڕوکن عەبدولجەبار ئەلسافی.

٢. لقی تانك بە فەرماندەیی جێگری لق ملازمی یەکەم ڕەعد حەمدانی.

٣. هێزی ئاسمانی.

٤. جاش.

لە ١٩٧٤/٦/١ یەکەی دیاریکراوی سوپای عێراق لە ناوچەی قلیاسانی باشووری سلێمانی، دەستیان کرد بە ئامادەکاری بۆ هێرشەکەیان کە لە ماوەی سێ ڕۆژدا خۆیان ئامادەکرد، لە کاتژمێر (٠٥:٣٠)ی ڕۆژی ١٩٧٤/٦/٤[١]، سوپای عێراق دەستیکرد بە هێرشکردن، هەر لە سەرەتاوە هێزێکی پێشمەرگە لە نزیك گوندی فەرەجاوە توانیان دەستپێکی هێرشەکەی سوپای عێراق تێکبشکێنن و زیانی زۆریان لێ بدەن، شەڕ تا دوای نیوەڕۆ بەردەوامبوو لە ئەنجامی ئەو شەڕە ژمارەیەکی زۆر لە سوپا و جاش کوژرا و بریندار بوون و نزیکەی (٢٠) سەرباز و جاش بەدیل کەوتنە دەستی پێشمەرگە[٢]، پێشمەرگەی قارەمانیش (٣) شەهید و ژمارەیەك برینداری هەبوو، دوای ئەو شکستە، سوپای عێراق دەستیکرد بە تۆپبارانی گوند و دێهاتەکانی ئەو ناوچەیە و سەنگەرەکانی پێشمەرگە.

ڕۆژی دواتر سوپا بەردەوامی دا بە هێرشەکانی بە پاڵپشتی فڕۆکەکانی هێزی ئاسمانی و جاشە خۆفرۆشەکان، توانیان عەربەت داگیربکەن و بەردەوام بن لە پێشڕەوی و هێرشەکانیان بەرەو دەربەندیخان، پێش ئەوەی بگەن بە دەربەندیخان لە پردی تانجەڕۆی زەڕایەن، پێشمەرگە توانی زیان لە پێشڕەویەکانی سوپای عێراق بدات، بەڵام نەیتوانی بەو هێزە بچووکەوە پێش لەو هێزە گەورەیە بگرێت و تا ئەو هێزەی سوپای عێراق توانی هەموو بەرگرییەکانی هێزی پێشمەرگە لەسەر ڕێگای خۆی لا ببات و لە دەربەندیخان بگات بەو هاوهێزانەی خۆیان، کە بریتی بوو لە هێزی (١٦)ی زرێپۆش بە فەرماندەیی عەقید ڕوکن مەحمود وەهیب کە لە جەلەولاوە هاتبوون.

---

(١) الفريق الركن/ رعد مجيد الحمداني، قبل ان يغادرنا التاريخ، الطبعة الاولى (بيروت _ لبنان _ الدار العربية للعلوم_نشرون _٢٠٠٧) ص ٤٣ .

(٢) عزەدین مەلا سلێمان، بەشێك لە چیرۆکی داستانەکانی شۆڕشی ئەیلول بۆ مێژوو، چاپی یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی بزاڤی رۆشنبیری سلێمانی _ ٢٠٠٦) ل٣٤ .

لە ١٩٧٤/٦/٩ لە ناوچەی قەرەداغ هێزی پێشمەرگە هێرشیکردە سەر سوپای عێراق، تەنیا بەمەبەستی وەشاندنی گورزێك و زیانگەیاندن بە سوپای عێراق، چونکە ئیتر بەو هێزە لاواز و ژمارە کەمەی پێشمەرگە، ناتوانێت هێرشی پێچەوانە بکاتە سەر سوپای عێراق، لە ١٩٧٤/٦/١١ بە هەمان شێوە پێشمەرگە توانی زیان بگەیێنێت بە هێزی یەدەگی (٩٠) کە ئەرکی پاراستنی زەڕایەنی لە ئەستۆ بوو.

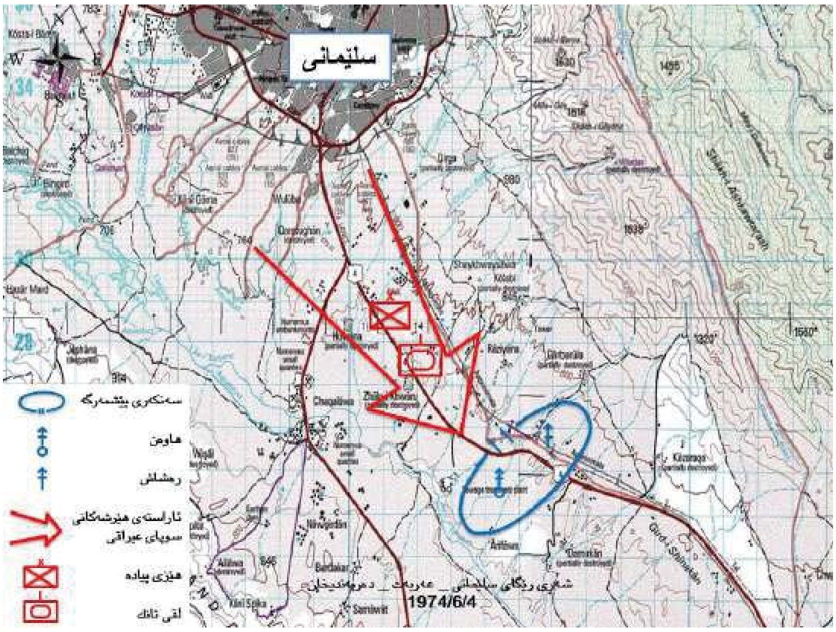

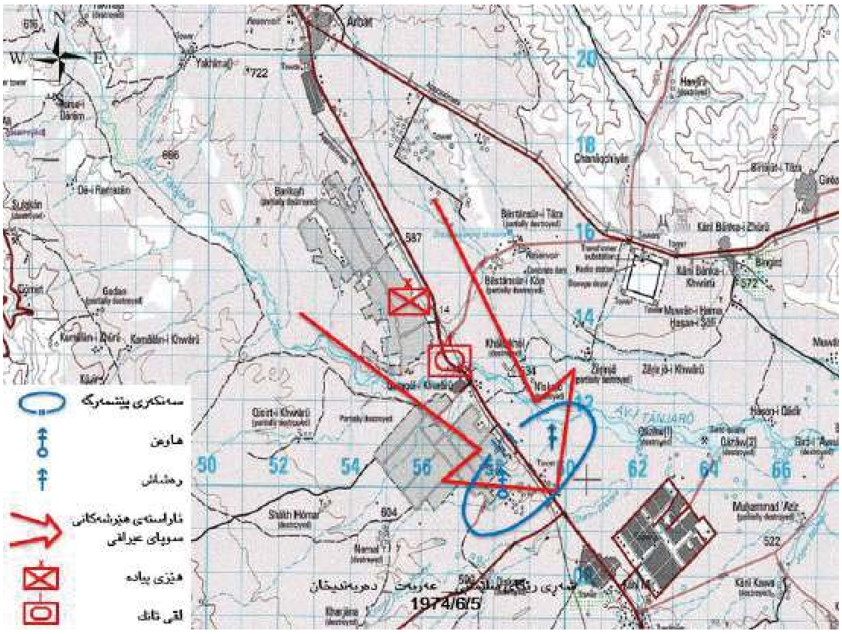

نەخشەی ڕێگای سلێمانی _ عەربەت _ دەربەندیخان

شەڕی چیای ئەزمەڕ

چیای ئەزمەڕ دەکەوێتە باکووری خۆرهەڵاتی شاری سلێمانی، لەبەر ئەوەی زیاتر لە (١٧٠٠)مەتر بەرزە لەسەر ئاستی ڕووی دەریا و زاڵە بەسەر شاری سلێمانی، بۆیە لە ڕووی سەربازییەوە بە خاکێکی گرنگ دادەنرێت(ارض مهمة) یان (ارض حيوية)[1]، سوپای عێراق هەر لە سەرەتای هێرشەکانی هەوڵی دەدا، تا بتوانێت چیای ئەزمەڕ داگیربکات، چونکە هەر چەند ئەو چیایە بە دەستی پێشمەرگەوە بێت، سوپای عێراق لە ناو شاری سلێمانی جموجوڵیان ئاسان نابێت، لە کاتژمێر(٠٥:٣٠)ی ڕۆژی ١٩٧٤/٦/١٨ سوپای عێراق بڕیاری دا هێرش بکات، بۆ داگیرکردنی چیای ئەزمەڕ کە بەتالیۆنی (٤)ی پێنجوینی هێزی خەبات بە فەرماندەیی نوری حەمە عەلی لە بەرگریدابوون و یەکەکانی سوپای عێراق کە ئەرکی داگیرکردنی چیایی ئەزمەڕیان پێسپێردرابوو، بریتی بوون لە[2]:

١. هێزی (٤)ی تیپی (٢)ی کەرکووک.

٢. هێزی تایبەت(القوات الخاصة).

٣. لقی تانك لە هێزی (٨).

٤. هێزی ئاسمانی.

٥. تۆپخانەی تیپی (٢).

٦. جاش.

سوپای عێراق سەرەتا وەکو تاکتیکی ئاسایی سەربازی دەستیکرد بە تۆپبارانی چیاکە بە هۆی تۆپخانە و فڕۆکەکانی هێزی ئاسمانی، بەڵام لەبەر ئەوەی پێشمەرگە قارەمانەکان پێشبینی ئەوەیان کردبوو بە تەواوی سەنگەرەکانیان توند کردبوو، ئەگەر چی لە ئەنجامی ئەو تۆپبارانە هەندێک بریندار هەبوو، بەڵام ورەی پۆڵایینی پێشمەرگە هەر بەرز بوو بۆ بەرگریکردن لە خاکی پیرۆزی کوردستان.

---

(١) خاکی گرینگ(ارض مهمة) یان (ارض حيوية):- خاکێکە داگیرکردنی بە گرینگ دادەندرێت و ئەگەر دوژمن داگیری بکات، دەبێتە شوێنێکی باش بۆ بەرگری و زاڵ بوون بەسەر دەوروبەری ئەو ناوچەیە، ئەو شوێنەش لە لایەن فەرماندەی هێز دەست نیشان دەکرێت.

(٢) الفريق الركن/ رعد مجيد الحمداني، معارك الجيش العراقي الكبرى من عام ١٩٧٣ الى عام ٢٠٠٣، (عمان _ الاردن _ دار امنة للنشر و التوزيع _ ٢٠١٣) ص ٧٤ .

لەوکاتـــەی هەلیکۆپتەرەکانـــی هێـــزی ئاســـمانی عێراقـــی بۆردومانـــی ســـەنگەرەکانی پێشـــمەرگەیان لـــە چیـــای ئەزمـــەڕ دەکـــرد، هێـــزی پیشـــمەرگە توانیـــان یەکێـــك لـــە هەلیکۆپتـــەرەکان بـــە گولـــەی دۆشـــکە تێکبشـــکێنن[1]، ئـــەوەش وای لـــە پێشـــمەرگە کـــرد ورەی بەرزتـــر بێـــت، دوای وەســـتانی تۆپبارانـــی چیاکـــە، ســـوپای عێـــراق دەســـتیکرد بـــە هێرشـــکردن، لـــەو شـــوێنانەی کـــە ڕێـــگا هەبـــوو تانکـــەکان لـــە پێشـــەوەی هێـــزی پیـــادە و جـــاش بـــوون و تـــا کاتژمێـــر (١٤:٣٠) تانکـــەکان توانیـــان جووڵـــە بکـــەن، بـــەڵام دوای ئـــەوە لەبـــەر مینـــی دژە تانـــك و خراپـــی ڕێـــگا نەیانتوانـــی زیاتـــر بجوڵێـــن و، لـــە شـــوێنەکانی تریـــش هێـــزی پیـــادە و جـــاش شانبەشـــانی یەکـــتری هێرشـــیان دەکـــرد، تـــا نزیکبوونـــەوە لـــە ســـەنگەری پێشـــمەرگە قارەمانەکانـــی بەتالیۆنـــی (٤)ی پێنجوێـــن، پێشـــمەرگە توانیـــان بـــە درێژایـــی ئـــەو ڕۆژە، ســـوپای عێـــراق تێکبشـــکێنن و زیانـــی گـــەورە لـــەو ســـوپایە گـــەورە بـــدەن، کـــە لاشـــەی چەندیـــن ســـەرباز و ئەفســـەری ســـوپای عێـــراق و جـــاش، لـــە گۆڕەپانـــی شـــەڕ بەجـێ مابـــوون، لـــە کاتژمێـــر (١٧:٣٠) ســـوپای عێـــراق پاشەکشـــەی کـــرد و لـــەو کاتـــەی کـــە پاشەکشـــەیان دەکـــرد، ئەوەنـــدەی توانیـــان لاشـــەی کـــوژراو و بریندارەکانیـــان بـــە تانکـــەکان گواســـتەوە[2]، لـــە هەمـــان کاتـــدا لـــە ڕیزەکانـــی پێشـــمەرگەش شـــەهید و برینـــدار هەبـــوون، دواجـــار ســـوپای عێـــراق ئـــەو ڕۆژی نەیتوانـــی ئامانجەکـــەی بپێکێـــت، ســـەرەڕای ئـــەو زیانـــەی بەرییـــان کەوتبـــوو ڕۆژی دواتـــر واتـــا لـــە ١٩٧٤/٦/١٩ دووبـــارە دەســـتیان کـــرد بـــە هێرشـــکردن بەهـــۆی گرنگـــی ســـتراتیژی چیـــای ئەزمـــەڕ کـــە بەهەمـــان شـــێوازی ڕۆژی پێشـــوو لـــە ڕووی تۆپبارانـــەوە، بـــەڵام ئـــەم جـــارە ئاگـــری زیاتـــر و چڕتـــر و دواتـــر بـــە تانـــك و پیـــادە و جـــاش هێرشـــیان کـــردە ســـەر ســـەنگەرەکانی پێشـــمەرگە، دوای شـــەڕێکی خوێنـــاوی و کوژرانـــی ســـەرباز و جاشـــی زۆر و شـــەهید و برینـــدار لـــە هێـــزی پێشـــمەرگە، ســـوپای عێـــراق ســـەرەڕای ئـــەو چـــەك و ژمـــارەی ســـەربازە زۆرە، بـــەڵام توانـــای ئەوتۆیـــان نەبـــوو لـــە بەرانبـــەر پێشـــمەرگە قارەمانـــەکان و چەندیـــن تانـــك و زریپۆشـــیان بـــە مینەکانـــی هێـــزی پێشـــمەرگە تێکشـــکێنران، بـــەڵام فشـــاری ســـەرکردەکانی ســـوپای عێـــراق لەســـەر فەرماندەکانـــی یەکـــەکان ئەوەنـــدە زۆر بـــوو، تـــا کار گەیشـــتە ئـــەوەی

(١) عزەدیـن مـەلا سـلێمان، بەشـێك لـە چیرۆکـی داسـتانەکانی شۆڕشـی ئەیلـول بـۆ مێـژوو، چاپـی یەکـەم (سـلێمانی _ چاپخانـەی بزاڤـی ڕۆشـنبیری سـلێمانی _ ٢٠٠٦) ل ٢٥ .

(٢) الفريـق الركـن/ رعـد مجيـد الحمداني، قبـل ان يغادرنـا التاريـخ، الطبعـة الاولى (بـيروت _ لبنـان _ الـدار العربيـة للعلوم_نـشرون _٢٠٠٧) ص ٤٥ .

هەندێـک لـە ئەفسـەران سـزادران، تـا ببێتـە تـرس بـۆ سـەرباز و ئەفسـەرانی تـر، تاکـو بتوانـن چیـای ئەزمـەڕ داگیـر بکـەن، لـە کۆتایـی ئـەو فشـارە سـەریگرت و سـوپای عێـراق توانـی چیـای ئەزمـەڕ داگیربـکات.

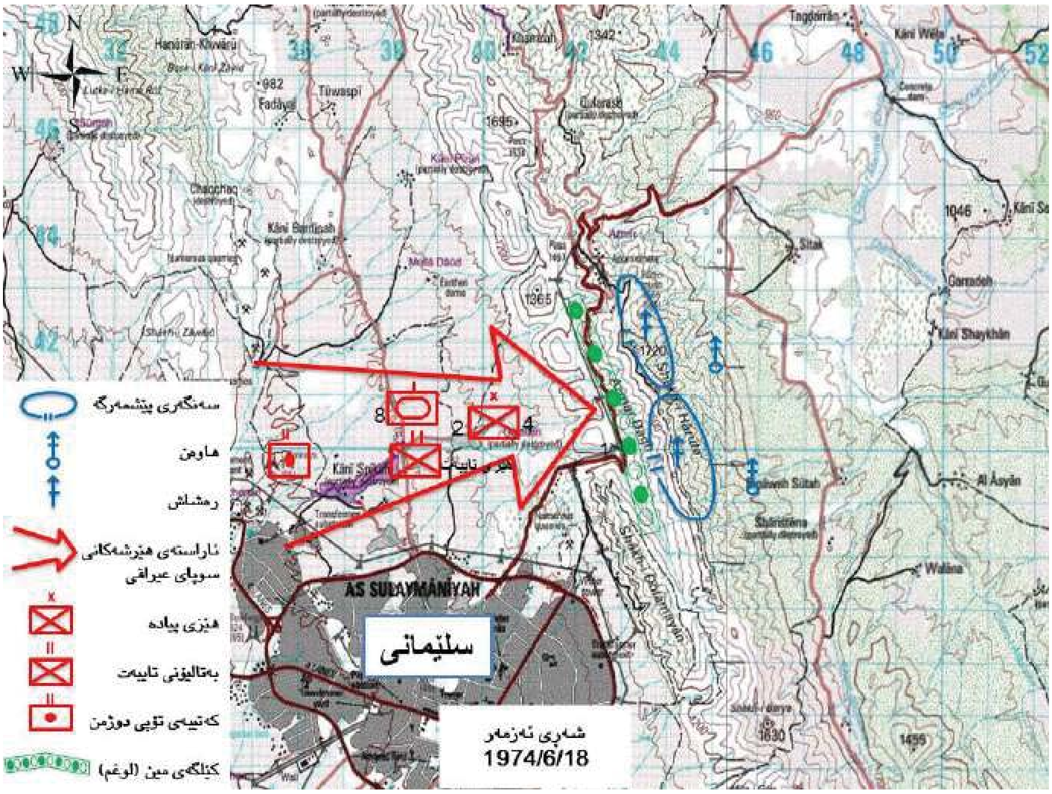

نەخشەی شەڕی چیای ئەزمەڕ

وەرزی زستان و سوپای عێراق

دوای ئـەوەی سـوپای عێـراق هێرشـی کـردە سـەر ناوچـەی ڕانیـە و قـەڵادزێ و توانـی ئـەو شـار و شـارۆچکانە داگیربـکات و چیاکانـی ئـەو سـنوورەش داگیربـکات، بـەڵام هێـزی پێشـمەرگە بـواری بـە سـوپای عێـراق نـەدەدا، نـە زیاتـر پێشـڕەوی نـە هێـرش بکـەن و لـە هەمـان کاتـدا، بـە شـێوەی نیمچـە بەردەوامـی تۆپبارانـی بـارەگا و سـەربازگە و سـەنگەرەکانی سـوپای عێراقـان دەکـرد لـەو سـنوورە و زیانـی زۆریـان بـە سـوپای عێـراق گەیانـد.

ڕائـد خـدر دەبـاغ کـە یەکێـك بـوو لـە ئەفسـەری تۆپخانـەی شـۆڕش، زۆر کات دەوری بـاڵای هەبـووە لـە تۆپبارانـی سـوپای عێـراق کـە لـە چەنـد شـوێنی جیاجیـا زەبـری باشـی لـە سـوپای عێـراق داوە، ئـەو (٣) تۆپـەی بـە ئەنـدازە (١٣٠) ملیـم کـە لـە گەلـی نـۆڕێ بـوو، بـەردەوام ناوچەکانـی سـەرکردایەتی شۆڕشـی تۆپبـاران دەکـرد، کاتێـك ڕائـد خـدر دەبـاغ شـوێنی تۆپەکانـی (١٣٠) ملیمـی سـوپای عێـراق دەستنیشـان دەکات، سـەرەتا بـەو تۆپـەی کـە لای ئـەوان بـوو (٢٥) ڕەتـل تۆپبارانـی بەرانبـەر دەکات، بـەڵام لەبـەر ئـەوەی تۆپەکەیـان قـەوس نییـە ناتوانـن شـوێنی تۆپـی دوژمـن بپێکـن، ئیـتر ڕائـد خـدر دەبـاغ داوا لـە هاوەنـی ئەنـدازە (١٢٠) ملیمـی بەتالیۆنـی سلێمان سندی دەکات بۆ ئـەوەی تۆپبارانـی دوژمـن بـکات[1]، دوای ئـەوەی ڕائـد خدر دەبـاغ داوا لـە ڕەسـەد دەکات ئامادە بـن و ئیـتر دووری و ئاراسـتەی ئامانجەکـە دەدات بـەو پێشـمەرگانەی لەسـەر هاوەنەکـە کار دەکـەن، گولـەی یەکەمیـان هاوێشـت و توانیـان ئاگـری هاوەنـی (١٢٠) ملیـم ڕاسـت بکەنـەوە و بیبەنـە سـەر شـوێنی مەبەسـت، دوای ئـەوە لـە دیدەوانـی بینیـان دووکـەڵ لـەو شـوێنە بـەرز دەبێتـەوە، ئیـتر ڕائـد خـدر داوایکـرد بـەردەوام بـن لـە تۆپبارانـی زیاتـر، تـا زیانـی زیاتـر بـە تۆپـە ئەنـدازە (١٣٠) ملیمەکـە بگەیـنن، سـەرئەنجام توانیـان سـوپای عێـراق ناچـار بکـەن، تۆپەکانیـان لـەو شـوێنە بگوازنـەوە، ئیـتر هێـدی هێـدی وەرزی سـاردی نزیـك دەبوویـەوە و سـوپای عێـراق لـە شـێوازی هێرشـکردن چوونـە شـێوازی بەرگـری، بـە درێژایـی شۆڕشـی ئەیلـوول لـە سـاڵی ١٩٦١ وە سـوپای عێـراق لـە توانـای نەبـووە لـە وەرزی زسـتان هێـرش بـکات، ئەگـەر چـی سـوپای عێـراق (١٥٠٠٠٠) سـەد و پەنجـا هـەزار جلوبەرگـی زسـتانەی لـە وڵاتـی هینـد کڕیبـوو[2]، بۆئـەوەی لـە وەرزی زسـتان

(١) ڕائـد / خـدر دەبـاغ، بیرەوەریەکانـم و تۆپخانـەی شۆڕشـی ئەیلولـی مـەزن، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٢) ل ٩٦-٩٧ .

(٢) کریـس کۆچێـرا، کـورد لـە سـەدەی نـۆزدە و بیسـتەم دا، وەرگێڕانـی (حەمەکەریـم عـارف)

سەربازەکانی سوپای عێراق بتوانن خۆیان لە سەرمای زستان بپارێزن، بەڵام پێشمەرگە بە شێوەی نیمچە بەردەوام تۆپبارانی ئاگری بێزارکەر[1](نار الازعاج) و هێرشی لەناکاوی دەکردنەسەر، تا سوپای عێراق وا بیرنەکەنەوە کە پێشمەرگە توانای نەماوە و هیچ جموجوڵی نییە.

لە سەرەتای چیای کێوەڕەش لەسەر ڕێگای سەرەکی ڕانییە _ قەڵادزێ، تا خاڵی ژمارە (٢٠١٣) لەسەر زنجیرە چیای کێوەڕەش بە دەستی سوپای عێراقەوە بوو، لە دوای ئەو خاڵەوە بە دەستی پێشمەرگەوە بوو، ماوە ماوە پێشمەرگە هێرشی دەکردە سەر ئەو خاڵە ستراتیجیە، یەکێک لەو جارانەی کە پێشمەرگە تۆپبارانی خاڵی (٢٠١٣)ی دەکرد، ئەو سووتەمەنی و تەقەمەنیەی دایاننابوو کەوتە بەر ئاگری تۆپبارانی پێشمەرگە، لە ئەنجامدا تەواوی سووتەمەنی و تەقەمەنی ئەو شوێنە سووتا و تەقیەوە[2].

چاپی چوارەم (هەولێر – کتێبفرۆشی سۆران- ٢٠٠٧) ل ٤١٠ .

(١) ئاگری بێزارکەر:- ئاگرێکە بۆ دوو مەبەست بەکاردێت:

وەرەی دوژمن لاواز بکات و بە ئاسانی کەلوپەلەکانی نەگوازێتەوە و نەهێڵێت دوژمن چالاکی هەبێت.

دوژمن ناچار بکات بڵاوە بکات و کاتیان لێ ببات.

(٢) اللواء المشاة / فوزي جواد هادي البرزنجي، مذكرات امر لواء مشاة في زمن الحرب، صفحات من ماثر الجيش العراقي الباسل ١٩٦٤-٢٠٠٨، الطبعة الاولى (عمان _ الاردن _ مطبعة دار الرمال للنشر و التوزيع _ ٢٠١٨) ص ٦٨ .

شوێنەکانی دوژمن لە بەرەی ڕانییە و قەڵادزێ تا کۆتایی ١٩٧٤/١٢/٤

١. پیادە و زرێپۆش و میکانیك

١. هێزی دووەم لە ماکۆک.

٢. هێزی چواردەیەم لە کێوەڕەش.

٣. هێزی پازدەمی میکانیکی لە ڕانیە.

٤. هێزی سی و شەشەم لە قەڵادزێ.

٥. هێزی نۆزدەیەم، دوو بەتالیۆنی ئەو هێزە لە ناوچەی قەڵادزێن.

٦. هێزی بیست و چوارەمی میکانیکی لە ناوچەی ڕانیە.

٧. هێزی زرێپۆشی دوازدەیەم لە ناوچەی ڕانییە و قەڵادزێ.

٨. هێزی یەدەگ لە ناوچەی ڕانیە و قەڵادزێ.

٩. بەتالیۆنێکی هێزی تایبەت لە ماکۆک.

١٠. کەتیبە تانکەکانی سەر بە تیپی شەشەم.

٢. تۆپخانە:

١. کەتیبەی تۆپخانەی ١٢٢ ملم مەیدان لە سەروچاوە.

٢. کەتیبەی تۆپخانەی ١٢٢ ملم مەیدان لە سەرکەپکان.

٣. کەتیبەی تۆپخانەی ١٢٢ ملم مەیدان لە پاش قۆتەڵە.

٤. کەتیبەی تۆپخانەی ١٢٢ ملم کەوانە، لە شکارتە.

٥. کەتیبەی تۆپخانەی ١٥٢ ملم لە ڕانیە.

٦. کەتیبەی تۆپخانەی ١٢٠ ملم هاوەن لە ماکۆک.

٧. کەتیبەی تۆپخانەی ١٢٠ ملم هاوەن لە هەنجیرە.

٨. کۆمەڵە تۆپخانە(بطریە)ی ١٣٠ ملم مەیدان لە قەڵادزێ.

٩. کۆمەڵە تۆپخانە(بطریە)ی ١٣٠ ملم مەیدان لە سەرکەپکانە.

١٠. کۆمەڵە تۆپخانە(بطریە)ی ١٢٢ ملم کەوانە، لە قەڵادزێ و ژاراوە و توەسوورانە.

٣. دوای ئـەوەی تۆپـەکانی ئێـران گەیشـتنە ئێنـزە، لـە سـەرەتاوە دەسـتیکرد بـە تۆپبارانکردنـی پێگەکانـی دوژمـن لـە قـەڵادزێ و هەندێـک شـوێنی تـری پێویسـت، بارودۆخەکـە زۆر گـۆڕا و ئـەو یەکـەی تۆپخانـە ڕۆڵێکـی گـەورەی بینـی لـە زیانگەیانـدن بـە دوژمـن.

٤. بەرگریـی پێشـمەرگە و پشـتیوانیکردنی تۆپخانـە، وایـان لـە دوژمـن کـرد، هەسـت بـکات کـە دەبێـت تاکتیکـی خـۆی بگـۆڕێـت و لـە جیاتـی ئـەوەی ئامێرەکانـی لـە سـەربازگەیەک کۆبکاتـەوە، پەرتیکـردن بـۆ چەنـد شـوێنێکی نادیـار و هەروەهـا سـەبارەت بـە پیـادە و تۆپخانـەش و بەپێـی زانیاریـی خۆمـان ئـەم زیانانـەی خـوارەوەی بـە دوژمـن گەیەنـران:

١. هێـزی یەکەمـی میکانیکـی لـە قـەڵادزێ زیانێکـی زۆری بەرکـەوت بـە جۆرێـک، کـە کێشرایـەوە بـەرەو کەرکـووک بـۆ دووبـارە ڕێکخسـتنەوەی و ٥٠ لـە سـەدی سـەربازەکانی و ٨٥ لـە سـەدی ئامێرەکانـی لـە دەسـتدا بـوو.

٢. زیاتر لە ٣٠ تانک و زیاتر لە ١٧٠ مدەرەعە تێکشکان.

٣. زیاتر لە ٢٥ تۆپ تێکشکێنران.

٤. زیاتر لە ٢٣٠ ئۆتۆمبێلی جۆری جیاجیا تێکشکێنران.

٥. دوژمـن ناچـار بـوو بـارەگای فیرقـەی دووەم لـە چوارقوڕنـەوە بکشـێنێتەوە بـۆ کۆیـە، دوای ئـەوەی کەوتـە بـەر تۆپبارانێکـی خەسـت و تونـد و کاریگـەر.

٦. زیانـە گیانییەکانـی دوژمـن لـە قـەڵادزێ و ناوچـەی ڕانیـە نزیکـەی ٢٨٠٠ کـوژراو و ٣٩٠٠ برینـدار بـوون.

٥. زانیارییـەکان وا دەگەیەنـن کـە سـەرۆکایەتیی ئەرکانـی سـوپا، نیـازی وایـە لیـوا محەمـەد فەتحـی فەرمانـدەی فیرقـەی سـێیەم، بنێرێـت بـۆ سـەرکردایەتیکردنی کەرتـە سـەربازییەکان لـەم بەرەیـەدا، لـە جیاتـی عەمیـد ڕوکـن تاڵیـب محەمـەد کازم فەرمانـدەی فیرقـەی دووەم، کـە بـە هیـچ لـە دەسـت نەهاتـوو دانـرا.

شوێنەکانی دوژمن لە بەرەی ڕواندوز تا کۆتایی ١٢/٤/١٩٧٤[(١)]

١. پیادە و زریپۆش و میکانیك

١. هێزی سێیەم لە هەریر دووبارە ڕێک دەخرێنەوە.

٢. هێزی چوارەم لە دیانەیە.

٣. هێزی بیست و دووەم، لە کۆڕەک و گۆڕەزە و بارەگاکەشی لە سپیلکە.

٤. هێزی زریپۆشی شەشەم، لە ئەستێلی ڕواندوز دابەشکراوە.

٥. هێزی هەشتەم، لە حەوزی ڕواندوز دابەشکراوە و بارەگاکەی لە باڵەکیانە.

٦. هێزی بیستەم، لە ڕواندزە لە نێو کارگەی مافور.

٧. هێزی بیست و نۆیەم، لە دێڵزیان و گردەکەوانە.

٨. هێزی پێنجەم لە زۆزک و سیدەکانە.

٩. چوار بەتالیۆن لە هێزی تایبەت دابەشکراون لە زۆزک، سیدەکان، ڕواندوز.

١٠. کەتیبەی حەوتەمی تانک لە باڵەکیانە.

١١. کەتیبەی تانک لە هێزی زریپۆشی حەڤدەیەم لە کانی قوڕ.

١٢. کەتیبەی تانک لە هێزی زریپۆشی شازدەیەم لە دیانا.

١٣. سریەی سەرانسۆ(استطلاع)ی تانکەکانی فیرقەی هەشتەم لە خەلیفان.

٢. تۆپخانە

١. سێ کەتیبەی تۆپخانە لە بێخاڵ لە نێوان ڕواندز و چیای کۆڕەکدا هەن، کە جۆرەکانیان ١٢٢ ملم مەیدان و ٧٥ ملم چیایی و ١٢٠ ملم هاوەنن.

٢. کەتیبەی ١٢٢ ملم کەوان لە باپشتیان، ئەسقەڵا.

٣. کەتیبەی ١٥٢ ملم کەوان لە باڵەکیان.

---

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد، شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥،بەرگی سێیەم، بەشی دووەم، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل٤٢٣-٤٢٤ .

٤. کەتیبەی ١٢٠ ملم هاوەن لە حامیەی ڕواندز.

٥. کەتیبەی ١٢٢ ملم کەوان لە کاولۆکان.

٦. کەتیبەی ١٣٠ ملم مەیدان لە خەلیفان.

٧. کەتیبەی ٧٥ ملم چیایی لە گوان باشووری زۆزک و ڕۆژهەڵاتی دیانا.

٨. کەتیبەی ١٢٢ ملم لە دێڵزیان و گردەکەوانە.

٩. کەتیبەی ١٢٢ ملم کەوان لە سەروچاوەی دیانا.

١٠. بەتەریەکی(بطریـە) ١٥٢ ملـم کـەوان، بەتەریەکـی ١٢٢ ملـم مەیـدان لـە ڕوانـدز.

٣. ناوچـەی هەریـر بـە بـارەگای دواوەی ئـەو هێزانـە دادەنرێـت، چونکـە یەکـەکان بـۆ ئـەوێ دەکێشـنەوە، بـۆ دووبـارە ڕێکخسـتنەوە و حەسـانەوە، هەروەهـا کارگەیەکـی مەیـدان لـە هەریـر هەیـە، بـۆ چاککردنـەوەی ئـەو ئۆتۆمبێـل و تانـک و تۆپانـەی لـە بـەرەکان زیانیـان پـێ دەگات.

٤. ئـەو زانیارییانـەی گەیشـتوون لـە بـارەی زیانـی دوژمـن لەوکاتـەی پێـی ناوەتـە ئەسـتێلی ڕوانــدز ئەمــەی خوارەوەیــە:

١- هێزی سێیەم خەریکە تێکدەشکێ.

٢- تێکشـکاندنی هێـزی بیسـتەم بـە جۆرێـک کـە توانـای هێرشـهێنانی نەمـاوە و ئەرکـی هێزەکـە لەسـەر داکۆکـی لەخۆکـردن وەسـتاوە.

٣- تێکشـکاندنی دوو بەتالیۆنـی هێـزی تایبـەت، کـە بـە تەواوەتـی پەکیـان خـرا و توانـای ئەوەیـان لـە دەسـتداوە کـە هێـرش بکـەن.

٤- زیاتر لە ٦٠ تانک و پتر لە ٢٠٠ ناقیلە تێکشکێنران.

٥- پتر لە ٣٥٠ ئۆتۆمبێلی لۆری و جێب تێکشکێنران.

٦- تێکشکاندنی زیاتر لە ٤٠ تۆپی جۆراوجۆر.

٧- کۆگەکانی جبەخانە لە باپشتیان و دیانە و گوان تێکوپێک دران.

٨- ژمارەیەکـی زۆر سـەربازی دوژمـن تووشـی نیشـانەی نـۆرە دەمارگیری(نوبـات عصبیـە) هاتـوون لـە ئەنجامـی زیـان و تۆپبارانـی خەسـت.

٩- هێزی پێنجەم و هێزی بیست و نۆیەم، لە ئەنجامی تۆپبارانـدا، تووشی زیانێکی زۆر هاتوون، توانای هێرشکردنیان لە دەست داوە.

٥. پلانی دوژمن ئەوە بوو بچێتە پێش بۆ داگیرکردنی گەروی بێشێ و سەری حەسەن بەگ و پێشکەوتنی بۆ سیدەکان بۆ ڕێگەگرتن، ئینجا چوونە پێش بۆ هندرێن و سەرچاوەی ئاوی ڕواندز، دوای ئەوەش پێشکەوتن لە بێشە و بەرزێوەوە بە ئاراستەی گەڵاڵە، بەڵام بەرگری توندی پێشمەرگە و گەیشتنی تۆپەکان، ڕۆڵێکی گەورەیان هەبوو لە گەیاندنی ئەو هەموو زیانانە بە هێزەکانی دوژمن و دوای ئەوە پاش پووچەڵبوونەوەی پلانەکانی، ناچاریان کرد تاکتیکی خۆی بگۆڕێت بە شێوەیەک کە کەوتە حاڵەتی بەرگرییەکی قورس، دوای ئەوەی لە هەوەڵەوە لە حاڵەتی هێرشکردنێکی خەستدا بوو، زانیارییەکانمان ئەوە دووپاتدەکەنەوە کە زیانە گیانییەکانی دوژمن لە بەرەی ڕواندز گەیشتوونەتە پتر لە ٣٥٠٠ کوژراو و زیاتر لە ٥٧٠٠ بریندار، کە لە سەدا هەشتایان لە ئەنجامی تۆپباران بووە. خۆ ئامێرەکان و تانکەکان ئەوا زۆربەیان تۆپخانە تێکی شکاندوون. ئەمەش هی ئەو ماوەیەیە کە لە مانگی ئابی ١٩٧٤ دەست پێ دەکات .

٦. پێش هەفتەیەک سەرۆکایەتی ئەرکانی سوپا هەر یەک لە سەعید حەمۆی فەرماندەی سوپای یەکەم و عەبدولمونعیم لەفتەی فەرماندەی فیرقەی هەشتەم و ئەفسەرەکانی ئەرکانی بانگکردووە بۆ بەغدا، بۆ تاوتوێکردنی بارودۆخی سوپا. زانیارییەکان ئەوە دووپات دەکەنەوە کە ورەی دوژمن، واتە سوپای عێراق ڕووخاوە و بێزاری لە نێو ڕیزەکانیدا زاڵە، پەنابردنی دوژمن بۆ بۆمبارانی خەستی ئامانجە مەدەنییەکان، بۆ داپۆشینی شکست هێنانییەتی لە بەرەی شەڕ و تێبینی هەڵاتنی زۆر دەکرێت لە سوپا، کاتێک بە مۆڵەت دەگەڕێنەوە ماڵەوە لە ناوەڕاست و باشووری عێراق و تەنانەت چەند ژمارەیەکیش ئەفسەر و سەرباز گولەباران کراون، یان حەواڵەی ئەنجوومەنی لێکۆڵینەوەی سەربازی کراون لەبەر ئەوەی لە بەرەی شەڕ ڕایانکردووە. هەروەها دەستپێشخەری حکومەت بۆ داواکردنی هێزی یەدەگ بۆ خزمەت، بەڵگەیە بۆ داڕمانی سوپاکەی کە توانای شەڕکردنی لە دەست داوە.

پێکهێنانی دەستەی پیلاندانانی سەربازی[1]

ئەگەر چی لە ڕووی سەربازییەوە دەبووایە پێش دەستپێکردنەوەی شەڕ، واتا هەر لە سەرەتای ساڵی (١٩٧٤) سەرکردایەتی شۆڕش ئەو دەستەیەی دروست کردبایە، تا لە ڕووی سەربازیەوە زیاتر هەماهەنگی و ڕێکخستنەوەی هێزی پێشمەرگەی شۆڕش باشتر بووایە، بەڵام ئەو کات دروست نەکرا.

سەرئەنجام لە کۆبوونەوەی ڕۆژی ٢٩-١٩٧٤/١٢/٣١ ی کۆمیتەی ناوەندی پارتی دیموکراتی کوردستان، بڕیاردرا بە پێکهێنانی دەستەیەکی پیلاندانانی سەربازی و دواتر بە بڕیاری ژمارە (١٥)ی ڕۆژی ١٩٧٥/١/٤ی مەکتەبی سیاسی بڕیارەکە کەوتە بواری جێبەجێکردن، بڕیارەکەش ئەم بڕگانەی لەخۆ گرتبوو:

١. پێکهێنانی دەستەیەك بۆ دانانی پلانی سەربازی و بڕیاردان لە هەموو کاروبارەکانی سەربازیدا، پێکدێت لە مانەی خوارەوە:

   ١. ئیدریس بارزانی.
   ٢. مەسعود بارزانی.
   ٣. محەمەد مەحمود عەبدولڕەحمان(سامی).
   ٤. عەبدولوەهاب ئەتروشی.
   ٥. ڕەشید سندی.
   ٦. حەمید بەرواری.

٢. ئەم دەستەیە هەموو هەفتەیەك کۆ دەبێتەوە و لە هەموو کۆبوونەوەیەکدا دانیشتنامەیەك دەنووسرێ، بڕیارەکانی دەستەکەی تێدا دەنووسرێتەوە.

٣. پێویستە دەستەی پیلاندانانی سەربازی داوای دانیشتنامەی ئەو کۆبوونەوانە بکات، کە لە نێوان فەرماندەی هێزەکان و بەتالیۆنەکان دەکرێن، بۆ ئەوەی مانگانە بەرز بکرێنەوە بۆ لێکۆڵینەوەیان لە لایەن دەستە.

---

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد، شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل١٥٣-١٥٤.

٤. دەستە مانگانە خشتەی ئەرك و کاری هەموو هێز و بەتالیۆنەکان دیاری دەکات و بە نامەی نهێنی دەنێردرێن بۆ فەرماندەی هێزەکان، بەناوی فەرماندەی هێزەوە.

٥. سەرەڕای کۆبوونەوەی سەربازی، دەبێت هەموو مانگێک کۆبوونەوەی هاوبەش بکرێن لەگەڵ بەرپرسە حزبی و سەربازی و بەڕێوەبەرە ئیدارییەکان و بەرپرسی پاراستن لە لقەکان. دانیشتنامەکانی ئەو کۆبوونەوانە بەرزبکرێنەوە بۆ بارەگای بارزانی و مەکتەبی سیاسی و مەکتەبی عەسکەری و ئەمینداریەتی گشتیی و کاروباری ناوخۆ، بەمەبەستی زاڵبوون بەسەر کەموکووڕیەکاندا.

٦. لە مانگی داهاتووەوە یارمەتی مانگانە بەهەموو تاکێکی هێز دەدرێ، لە ڕێگەی لێژنەیەکەوە کە لە نوێنەری مەکتەبی عەسکەری و نوێنەری لقی حزب و نوێنەری هێزەکە پێکهاتووە بەم جۆرەی خوارەوە:

١. یارمەتیەکە ڕاستەوخۆ بە خاوەنەکەی دەدرێ لەگەڵ دڵنیابوون لە ناو و تەمەنی، ئاماژە بە کەسی پەککەوتە دەدرێت لە تێبینیەکان.

٢. دڵنیابوون لە میلاکی ئێستای هەموو لق و بەتالیۆنێك و بەراوردکردنیان لەگەڵ لیستە کۆنەکان و بەرزکردنەوەیان بەشێوەی ڕاپۆرت بۆ مەکتەبی عەسکەری، بۆ جێگیرکردنی میلاکەکان بەپێی ڕێنمایی.

٣. ڕێکخستنی لیستێك بە ژمارەی چەك و ئەو شتومەکانەی کە هی شۆڕشن و دیاریکردنی هەر جۆرێك لەگەڵ ناوی ئەو کەسەی کە ئێستا بەرپرسە لێی.

٤. بەر لە دابەشکردنی داهاتوو، مەکتەبی عەسکەری بڕیاری جیا جیا دەردەکات بۆ پێکهێنانی ئەو لێژنانە.

٧. دەستەی سەربازی کاری چارەسەرکردن و بڕینەوەی گیروگرفتی هێزەکانی پێ سپێردراوە.

٨. ئەم بڕیارە لە ڕۆژی دەرچوونییەوە جێبەجێ دەکرێ.

مەکتەبی سیاسی

پارتی دیموکراتی کوردستان

پلانی سەربازیی سوپای عێراق بۆ بەهاری ١٩٧٥[(١)]

حکومەتی عێراق بۆ وەرزی بەهاری ساڵی ١٩٧٥، بەمشێوەی خوارەوە پلانێکی سەربازی دژ بە لەشکری شۆڕشی ئەیلوول داڕشتبوو:

١. چوونە پێشەوە لە ڕێگای سیدەکان و سەری حەسەن بەگ بۆ بڕینی ڕێی سیدەکان بۆ گەمارۆدانی ناوچەی بادینان لە ڕووی سەربازی و ئابووریەوە.

٢. بەردەوامیدان بە پێشڕەوی و هێرش لە بەرەی قەڵادزێ تا سنووری ئێران.

٣. بەردەوامیدان بە پێشڕەوی و هێرش لە بەرەی هەڵەبجە تا سنووری ئێران.

٤. بەردەوامیدان بە پێشڕەوی و هێرش لە بەرەی پێنجوێن تا سنووری ئێران.

٥. دابەشکردن و لێکدابڕاندنی ناوچەکانی کوردستان بەیەکەوە و بۆ گەمارۆ دانی سەربازی و ئابووری.

٦. هەوڵ و کۆششی زیاتر بەهەر ڕێگایەك بێت بۆ داگیرکردنی ناوچەی باڵەکایەتی کە بارەگا سەرەکیەکانی سەرکردایەتی شۆڕشی لێیە.

دووبارە دابەشکردنەوەی سوپای عێراق لە سەرەتای ساڵی ١٩٧٥[(٢)]

سوپای عێراق بارەگای جموجۆڵی باکووری دروستکرد بە سەرکردایەتی فەریق سەعید حەمۆ، لە مانە پێکهاتووە:

١. تیپی یەکەمی پیادە، بارەگای پێشەوە لە چەمچەماڵ بوو، بارەگای دواوەی لە دیوانییە بوو، لەم هێزانە پێکهاتبوو.

١. هێزی یەکی پیادە، بارەگای هێز لە چەمچەماڵ.

یەکەم . بەتالیۆنێك لە چەمچەماڵ.

دووەم . بەتالیۆنێك لە سەنگاو.

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم،چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤)ل ٤١٨ تا ٤٢٥ .

(٢) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی ڕزگاریخوازی کورد، شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم،چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤)ل ٤١٨ تا ٤٢٢ .

سێیەم . بەتالیۆنێك لە دووز.

٢. هێـزی ١٤ ی پیـادە، بـارەگای هێـز و دوو بەتالیـۆن لـە کێـوەڕەش و بەتالیۆنێـك لـە نزیـك پڵنگانە.

٣. هێزی ٢٧ ی پیادە، بارەگای هێزە شوعیبەیە لەگەڵ بەتالیۆنێك.

یەکەم . بەتالیۆنێك لە بلجانییە.

دووەم . بەتالیۆنێك لە سیبە.

٢. تیپی دووەمی پیادە، بارەگاکای لە کەرکووکە.

١. هێزی ٢ی پیادە، لە ماکۆك.

٢. هێزی ٤ی پیادە.

یەکەم . بەتالیۆنێك لە ڕانییە.

دووەم . بـارەگای هێـز و دوو بەتالیـۆن لـە کەرکووکـە بـۆ دووبـارە ڕێکخسـتنەوە و مەشـــق.

٣. هێزی ٣٦ی پیادە.

یەکەم . بارەگای هێز لە سۆسێیە لەگەڵ بەتالیۆنێك.

دووەم . بەتالیۆنێك لە ئەزمەڕ.

سێیەم . بەتالیۆنێك لە دوکان.

٣. تیپی سێیەمی زرێپۆش، بارەگاکەی لە تکریت.

١. هێزی ٦ ی زرێپۆش، لە ناوچەی ڕانییە و قەڵادزێ.

٢. هێزی ٨ی میکانیکی، لە هەولێر.

٣. هێزی ١٢ی زرێپۆش، لە ناوچەی خانەقین.

٤. تیپی چوارەمی پیادە، بارەگاکەی لە موسڵە.

١. هێـزی ٥ی پیـادە لـە زۆزك، بارەگـەی هیـز لەگـەڵ دوو بەتالیـۆن لـە موسـڵن بـۆ دووبـارە ڕێکخسـتنەوە و مەشـق.

٢. هێزی ١٨ی پیادە.

یەکەم . بارەگاکەی لە دهۆکە لەگەڵ بەتالیۆنێك.

دووەم . بەتالیۆنێك لە زاخۆ.

سێیەم . بەتالیۆنێك لە شێخان.

٣. هێزی ٢٩ی پیادە، بارەگای هێز و دوو بەتالیۆن لە موسڵە بۆ ڕێکخستنەوە و مەشق، بەتالیۆنێك لە چیای سەفین.

٥. **تیپی پێنجەم**، بارەگاکەی لە بەسڕایە.

١. هێزی ١٩ی میکانیکی.

یەکەم . بارەگای هێز و دوو بەتالیۆن لە ناوچەی ڕواندز.

دووەم . بەتالیۆنێك لە بەسڕا.

٢. هێزی ٢٠ی میکانیکی.

یەکەم . بارەگای هێز لەگەڵ دوو بەتالیۆن لە هەریر.

دووەم . بەتالیۆنێك لە ڕواندز.

١. هێزی ٢٧ی میکانیکی.

یەکەم . بارەگای هێز لەگەڵ بەتالیۆنێك لە چەمچەماڵ.

دووەم . بەتالیۆنێك لە سەنگاو.

سێیەم . بەتالیۆنێك لە بازیان.

٦. **تیپی شەشەمی زرێپۆش**، بارەگاکەی لە جەلەولایە.

١. هێزی ١٦ی زرێپۆش لە نێوان خانەقین و دەربەندیخان.

٢. هێزی ٣٠ی زرێپۆش لە سلێمانی و قەرەداغ و دەربەندیخان.

٣. هێزی ٢٥ی میکانیکی.

یەکەم . بارەگای هێز لەگەڵ بەتالیۆنێك لە دەربەندیخانن.

دووەم . بەتالیۆنێك لە عەربەتە.

سێیەم . بەتالیۆنێك لە سلێمانییە.

٧. **تیپی هەشتەمی پیادە**، بارەگاکەی لە هەولێرە.

١. هێزی ٣ی پیادە، لە هەولێرە بۆ ڕێکخستنەوە و مەشق، بەتالیۆنێک لە گەروی عومەر ئاغایە.

٢. هێزی ٢ی پیادە لە کۆڕەکە.

٣. هێزی ٢٣ی پیادە، بارەگای هێز لە سپیلکە لەگەڵ دوو بەتالیۆن و بەتالیۆنێک لە شەقڵاوە.

٨. تیپی دەیەمی زرێپۆش، بارەگاکەی لە بەغدایە.

١. هێزی ١٠ی زرێپۆش لە ناوچەی ڕواندزە.

٢. هێزی ١٧ی زرێپۆش لە کەرکووکە.

٣. هێزی ٢٤ی میکانیکی.

یەکەم . بارەگای هێز و بەتالیۆنێك لە سوێرەیە.

دووەم . بەتالیۆنیك لە ڕانیەیە.

سێیەم . بەتالیۆنێك لە دەربەندی ڕانیەیە.

٩. هێزە یەدەگەکان.

١. هێزێك لە سلێمانییە.

٢. هێزێك لە هەولێرە.

٣. هێزێك لە دەشتی هەولێرە.

٤. هێزێك لە کۆیە و هەیبەت سوڵتانە.

٥. هێزێك لە دهۆك.

٦. هێزێك لە موسڵ و شێخان.

٧. هێزێك لە ئاکرێ و ناوچەی سوورچیانە.

٨. هێزێك لە سپیلکە.

٩. هێزێك لە ڕانیە و قەڵادزێ و سەروچاوە.

١٠. هێزێك لە خانەقینە.

١٠. هێزەکانی پۆلیس.

١. هێزێك لە هەولێرە.

٢. هێزێك لە سلێمانییە.

٣. هێزێك لە کەرکووکە.

٤. هێزێك لە موسڵە.

٥. هێزێك لە هەریرە.

٦. هێزێك لە دامەزراواکانی نەوتی کەندیناوە.

٧. هێزێك لە دامەزراوەکانی نەوت لە کەرکووک و جەمبور.

١١. هێزە تایبەتیەکان.

١. بەتالیۆنێك لە قلیاسانە.

٢. بەتالیۆنێك لە زۆزك.

٣. بەتالیۆنێك لە دیانە.

٤. بەتالیۆنێك لە دۆڵەڕەقە.

٥. بەتالیۆنێك لە سیدەکان و سەرتیزە.

٦. بارەگای هێز لە دیانەیە.

١٢. هێزی ئاسمانی.

١. پۆلی یەکەم، سیخۆی ٢٠، لە بنکەی ئاسمانی کەرکووک.

٢. پۆلی دووەم، هەلیکۆپتەری می ٨، لە باڵەفڕخانەی (K١) کەی وەن لە کەرکووک.

٣. پۆلی سێیەم، گواستنەوە، لە باڵەفڕخانەی موسەنا لە بەغدا.

٤. پۆلی چوارەم، هەلیکۆپتەری ویسکس، لە بنکەی ئاسمانی کەرکووک.

٥. پۆلی پێنجەم، سیخۆی ٧، لە بنکەی ئاسمانی کەرکووک.

٦. پۆلی شەشەم، هەنتەر، لە بنکەی ئاسمانی کەرکووک.

٧. پۆلی حەوتەم، میك ١٧، لە بنکەی ئاسمانی موسڵ.

٨. پۆلی هەشتەم، سیخۆی ٢٠، لە بنکەی ئاسمانی کوت، ڕەوە فڕۆکەیەك لە بنکەی ئاسمانی کەرکووک.

٩. پۆلی نۆیەم، میك ٢١، لە بنکەی ئاسمانی کەرکووک.

١٠. پۆلی دەیەم، ئیلیووشن - باجەر ١٦، لە باڵەفڕخانەی هەزەبە.

١١. پۆلی یازدەم، میك ٢٣، لە باڵەفڕخانەی هەزەبە.

١٢. پۆلی دووازدەم، هەلیکۆپتەری می ٨، لە باڵەفڕخانەی (K١) کەی وەن لە کەرکووک.

١٣. پۆلی چواردەم، میك ٢١، لە بنکەی ئاسمانیی بەغدا.

١٤. پۆلی پازدەم، هەلیکۆپتەری می ٨، لە بنکەی ئاسمانیی بەغدا.

١٥. پۆلی شازدەم، هەلیکۆپتەری می ٨، لە بنکەی ئاسمانیی شوعەیبە.

١٦. پۆلی حەڤدەم، میك ٢١، لە بنکەی ئاسمانیی بەغدا.

١٧. پۆلی هەژدەم . تۆپۆلیڤ ٢٢، لە باڵەفڕخانەی هەزەبە.

١٨. پۆلی بیست و دوو، هەلیکۆپتەر، لە سەربازگەی تاجی.

١٩. پۆلی بیست و چوار، هەلیکۆپتەری می ٦، لە بنکەی ئاسمانی کەرکووک.

٢٠. پۆلی سی، هەلیکۆپتەری ئەلویت، لە باڵەفڕخانەی موسەنا لە بەغدا.

دوو نامەی ئیدریس بارزانی بۆ مەسعود بارزانی

دوای ئـەوەی لـە وەرزی زسـتان سـوپای عێـراق نەیتوانی بـەردەوام بێت لە پێشڕەوی و هێرشـەکانی بـۆ داگیرکردنـی خاکـی کوردسـتان و کۆتاییهێنـان بـە شۆڕشـی ئەیلـوول، بـەڵام بـە فڕۆکەکانـی هێـزی ئاسمانی و تۆپخانەکانـی، بـەردەوام بـوو لـە بۆردومانـی سـەنگەرەکانی پێشـمەرگە لـە سەرتاسـەری بەرەکانـی شـەڕ، تـا لـە سـەرەتای مانگـی ٣ی ١٩٧٥ پلانیـان دانـا بـۆ دووبـارە دەسـتکردنەوە بـە هێرشـکردن لـە ڕۆژانـی ٦و١٩٧٥/٣/٧ بـۆ زۆربـەی شـوێنەکان وەك (سـەرتیز، ناورۆیـن، بەرزێـوە، کۆتایـی چیـای زۆزك) و چیـای هندرێـن، پێـش ئـەوەی سـوپای عێـراق دەسـت بـە هێرشـکردن بـکات، ئیدریـس بارزانـی نامەیـەك بـۆ مـلازم یونـس ڕۆژبەیانـی دەنێرێـت و فەرمانـی پێـدەکات، کـە نابێـت سـوپای عێـراق لـەو شـوێنانەی داگیـری کـردووە، زیاتـر بێتـە پێشـەوە و ئیـتر پێشـمەرگە لـە ئامادەباشـیدا دەبێـت بـۆ هـەر ڕووبەڕووبونەوەیـەك، کاتێـک سـوپای عێـراق دەسـتدەکات بـە هێرشـەکانی بـۆ ئـەو شـوێنانە، فەرماندەکانـی پێشـمەرگە داوا لـە تۆپخانـەی ئێرانـی دەکـەن کـە ئـەو شـوێنانە تۆپبـاران بکـەن، بـەڵام کەتیبـەی تۆپخانـەی ئێرانـی پاشەکشـەی کـردووە بـۆ نـاو خاکـی ئێـران[1]، چونکـە ڕێککەوتنـی جەزاییـر بەسـتراوە لـە نێـوان عێـراق و ئێـران، بـە گوێـرەی ئـەو ڕێککەوتنـە ئێـران هیـچ هاوکاریـەکی شـۆڕش نـاکات، دوای ئـەوە پێشـمەرگە بـە توانـای خـۆی توانـی ڕووبـەڕووی سـوپای عێـراق ببێتـەوە و ڕێـگا نـەدات زیاتـر خاکـی پیـرۆزی کوردسـتان داگیـر بکـەن و لەهەمـان کاتـدا ئیدریـس بارزانـی بـە دوو نامـەی جیـا، مەسـعود بارزانـی ئـاگاداری دەکاتـەوە بـە دواییـن هەڵوێسـت لـە بـارەی بەرەکانـی شـەڕ، ئـەوە دەقـی دوو نامەکـەی ئیدریـس بارزانیـە:

برای ئازیزم مەسعود بارزانی بەڕێز

سڵاو و ڕەحمەت و بەرەکاتی خودا لە ئێوە و ئێمە

نامەکەتانـم بـە مێـژووی ١٩٧٥/٣/٧ وەرگـرت و پێـش گەیشـتنی، نامەیەکـی نیمچـە دوور و درێـژم بەدەسـتی ئەحمـەد حاجیـدا بـۆ ناردبـوون، بـەڵام مسـتۆ لێـی وەرگرتبـوو لـە خانـە و نامەکـەی سـەرەوەتانمی بـۆ هێنـام، تکایـە ئـاگاداری لـەوە

(١) چاوپێکەوتـن لەگـەڵ بەڕێـز یونـس محەمەدسـەلیم، نـاسراو بـە مـلازم یونـس ڕۆژبەیانـی لـە هەولێـر لـە ڕێکـەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨ .

پەیـدا بکـە کـە بـۆم نـاردووی.

دەڵێن زیانەکانی گەلالە (٤٥) بریندارن و برینەکانیان سەخت نییە.

شـەڕ لـە بـەرەدا تونـدە و هیـچ شـتێکی تازەمـان لـە بـارەی سـەرکەوتنی دوژمنـەوە پـێ نەگەیشـتووە.

هەرچەنـدە ئەمـڕۆ بارودۆخەکـە سـەبارەت بـە ئێمـە گـران و ناخۆشـە، بـەڵام (لا حـول ولا قـوة الا باالله العلـى العظيـم) دەتوانيـت سـبەينێ بگەڕێيتـەوە و ئەگـەر کـرا، داوا لـە زەکـی بکەیـت تـا بـە ڕەشـيد سـندی و عەبدولوەهـاب ئەتروشـی و ئەوانـی تـر لـە بەرپرسـەکانمان ڕابگەیەنـێ کـە دەسـبەجێ بگەڕێنـەوە کوردسـتان.

ئیدی هەر لە پەنای خوادا بمێنن و پارێزراو بن.

برات: ئیدریس بارزانی

١٩٧٥/٣/٧

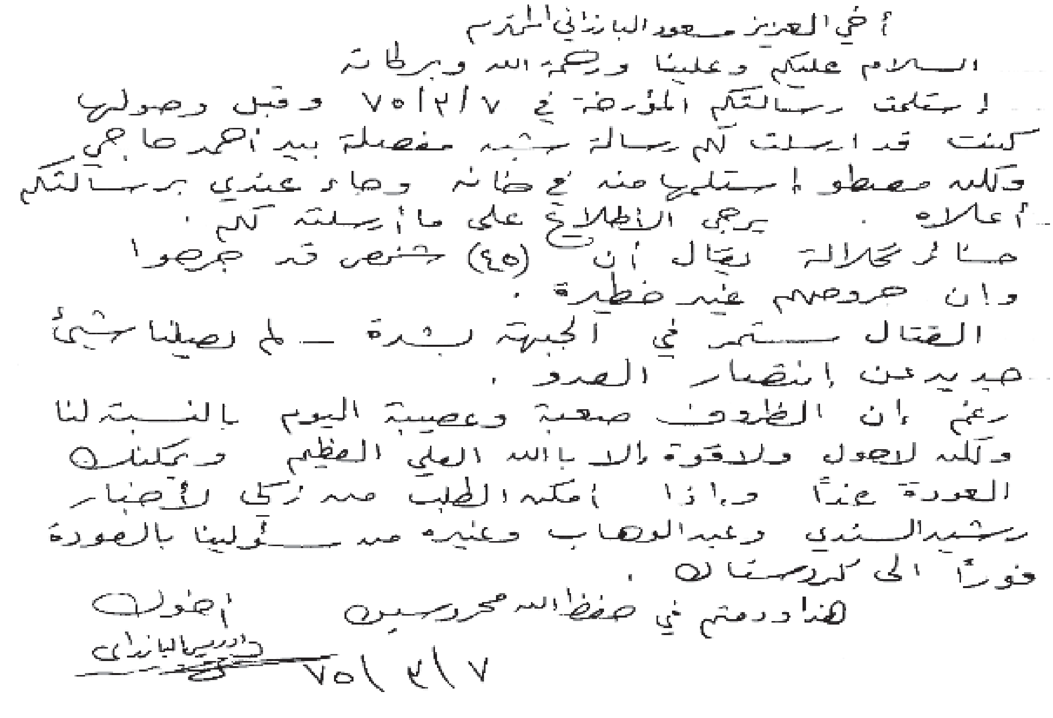

أخي العزيز مسعود البارزاني المحترم
السلام عليكم وعلينا ورحمة الله وبركاته
استلمت رسالتكم المؤرخة في ٧٥/٢/٧ وقبل وصولها
كنت قد ارسلت لكم رسالة جوابية مفصلة بيد احمد حاجي
ولكنه مضطر استلمها منه في طانه وجاء عندي برسالتكم
أعلاه . يرجى الاطلاع على ما أرسلته لكم .
هنا لم تحالة يقال ان (٤٥) شخص قد جرحوا
وان جروحهم غير خطيرة .
القتال مستمر في الجبهة بشدة ــ لم يصلنا شيء
جديد عن انتصار العدو .
رغم ان الظروف صعبة وعصيبة اليوم بالنسبة لنا
ولكنه لا حول ولا قوة الا بالله العلي العظيم ويمكنك
العودة غداً وإذا امكنه الطلب من زكي لإخبار
رشيد السندي وعبد الوهاب وغيره من مسؤولينا بالعودة
فوراً الى كردستان .
هذا ودمتم في حفظ الله محروسين اخوك
ادريس البارزاني
٧٥/٢/٧

برای ئازیز مەسعود بارزانی هێژا

السلام عليكم و رحمة الله و بركاته

چاوی بچووکەکان ماچ دەکەم و سڵاو لە هەمووان دەکەم، هیوام وایە کە لە خۆشیدا بن و چاک بن.

دوا بە دوای ئەو ڕێککەوتنەی لە نێوان شای ئێران و سەدام ڕوویدا، سەر لەبەیانی ئەمڕۆ هەستاین، دیتمان هەموو تۆپە دژە ئاسمانییەکان دەکێشرێنەوە بۆ خانە، لێم پرسین، گوتیان: ئەوان هیچ نازانن، ڕەنگە بیانگۆڕن، بەڵام ئەمە درۆیە. لە محێدینیشم پرسی، ئەو هیچ زانیارییەکی نەبوو.

دەوروبەری کاتژمێر یازدە، تیمسار مهام هات و گوتی فەرمانی بۆ دەرچووە کە تۆپەکان بکێشنەوە، یەکەم هاوەنەکان و ١٥٥ ملم، دوایی ١٣٠ ملم، بەڵام ئێستا کاتژمێر سێ و نیوە دەبینین هەموو تۆپەکان دەکێشرێنەوە و دەبرێنەوە خانە.

بروسکەنامەم بۆ باوکم و بۆ ناوەندەکەیان ناردووە لە ڕێگەی محێدینەوە، داوامان لێ کردوون هۆی ئەو گۆڕانە لە پڕە ڕوون بکەنەوە.

تیمسار مهام پێی گوتم کە سەیادیان پێی ڕاگەیاندووە ئەوەم بۆ دووپات بکاتەوە کە ئەوان ئێمە لە مەیدانەکەدا بە تەنیا ناهێڵن، گوتم کشانەوە بەم شێوەیە پێچەوانەی بنەمای جێ نەهێشتنمانە لە مەیدانەکەدا و داخی زۆری خۆمم بۆ دەربڕی و پێم گوتن ئەگەر ژیانێکی کەرامەتمەندمان وەگیر نەکەوت دەکرێ مەرگ بە شەرەفمەندانە قبووڵ بکەین.

سەر لەبەیانی ئەمڕۆ دوژمن هێرشی کرد بۆ سەرتیز و ناوڕۆیین و کۆتایی زۆزک و بەرزێوە و هەندرێن و ئێستا شەڕێکی قورس لە نێوان هێزەکانی ئێمە و هێزەکانی دوژمن لە گەڕدایە و، فەرمان هەر بۆ خوایە، بەرگریمان لە بەرزێوە کزە و هێزی تانکەکان پێش کەوتوون تا خەڵەکان و مەفرەزەکانی مووشەکەکانمان ناردووە و هەر خوا پشتیوانە. ئەوە بوو ئەوەی ویستمان پێتانی ڕابگەیەنین و (لا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم) هەر لە پەنای خوادا بمێنن و پارێزراو بن.

باوکم دەڵێت هیچ زانیارییەکی نییە ئەوە نەبێت کە لە ڕادیۆ گوێی لێ بووە و، دەڵێ کەوا خوا خۆی چاکە و پێویست بە نیگەرانی ناکات، بەڵام من پێش

ئـەوەی ئـەو بروسـکەنامەی ئێمـە لـە بـارەی ئـەو گۆڕانکارییانـەی سـەرەوە بەدەسـت گەیشـتبێت، بروسـکەنامەکەی ئـەوم وەرگـرت.

برات

ئیدریس بارزانی

٧٥/٣/٧

١٩٩

أخي العزيز مسعود البارزاني المحترم

السلام عليكم ورحمة الله وبركاته

أقبل عيون الصغار وأسلم على الجميع – أرجو من الله أن تكونوا بخير.

على أثر الاتفاق الذي حصل بين شاه إيران وصدام حسين صباح اليوم رأينا الطائرات مدافع ضد الجو تنسحب الى خانة وقد استفسرت منهم فقالوا أنهم لا يعرفون وربما يتم تبديلهم ولكنه كذب سألت محي الدين فلم يكن لديه معلومات –

حوالي الساعة الحادية عشرة جاء تيمسار مرحام وقال بأنه صدرت اليهم الأوامر بسحب المدفعية أولاً الهاونات و ١٥٥ ملم ثم ١٢١ ملم ولكنه الآن الساعة الثالثة والنصف جرى جميع أنواع المدافع تنسحب وتذهب الى خانة

أرسلنا برقيات للوالد والى مراكزهم عن طريق محي الدين طلبنا منهم توضيح لهذا التبدل الفجائي

قال لي مرحام بأن صياديان أخبره بأن يؤكد لي بأنهم سوف لن يتركونا لوحدنا في الميدان – قلت له إن انسحاب هذا المدفع يخالف مبدأ عدم تركنا لوحدنا في الميدان وأعربت له عن أسفي البالغ. وقلت لهم بأننا إذا لم نحصل على حياة كريمة فنحن نقبل الموت بشرف.

هاجم العدو صباح اليوم سرتيز وناوروين ومنطقة زوزك وبرزيوه والهندرين ويدور الآن قتال عنيف بين قواتنا وقوات العدو على طول الجبهة.

لم نسمع عن اتصالات للعدو لحد الآن ولكن لعدم وجود إسناد المدفعية أخشى من سقوط بعض المواقع بيد العدو وبالأخص – مقاومتنا في برزيوه ضعيفة وقد تقدمت قوات الدبابات حتى خلكان وقد أرسلنا مفارز الصواريخ والله المستعان.

هذا ما رأينا من الضروري إخباركم به ولا حول ولا قوة إلا بالله العلي العظيم ودمتم في حفظ الله تعالى محروسين

المخلص
إدريس البارزاني
٧/٣/٧٥

يقول الوالد بأنه ليست لديه معلومات حول ما حصل من الاتفاق ويقول بأنه بخير ولا داعي للقلق ولكنه استلم برقيته قبل أن يستلم هو برقيتنا بخصوص التطورات أعلاه

زیانەکانی سوپای عێراق لە ١٩٧٤/٣/١١ تا ١٩٧٥/٣/١١[١]

ز	یەکە	کوژراو	بریندار	تێبینی
1	هێزی ١ ی میکانیکی	330	480	٦٥٪ی ئامێرەکانی تێکشکان
2	هێزی ٢ ی پیادە	380	590	
3	هێزی ٣ ی پیادە	660	900	
4	هێزی ٤ ی پیادە	600	800	
5	هێزی ٥ ی پیادە	620	870	
6	هێزی ٦ ی زرێپۆش	170	140	٤٠ تانك تێكشكێنرا
7	هێزی ٨ ی میکانیکی	435	560	٧٥٪ی ئامێرەکانی تێکشکان
8	هێزی ١٤ی پیادە	270	345	
9	بەتالیۆنی لە هێزی١٤	85	120	
10	هێزی ١٦ ی زرێپۆش	140	280	٤٥ تانك تێكشكێنرا
11	هێزی ١٧ ی زرێپۆش	35	90	٣٥ تانك تێكشكێنرا
12	هێزی ١٨ ی پیادە	300	490	
13	هێزی ١٩ ی پیادە	200	350	
14	هێزی ٢٠ ی پیادە	550	850	
15	هێزی ٢٢ ی پیادە	350	530	
16	هێزی ٢٣ ی پیادە	280	390	
17	هێزی ٢٤ ی میکانیکی	270	480	٣٥٪ی ئامێرەکانی تێکشکان
18	هێزی ٢٥ ی میکانیکی	180	230	٢٥٪ی ئامێرەکانی تێکشکان
19	هێزی ٢٧ ی پیادە	360	450	

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد، شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٤٢٦- ٤٢٧ .

20	هێزی ٢٩ ی پیادە	290	470	
21	هێزی ٣٠ ی زرێپۆش	130	270	٤٥ تانك تێکشکێنرا
22	هێزی ٢٦ ی پیادە	170	385	
23	هێزی ٣٨ ی پیادە	165	280	
24	هێزی تایبەت	700	1190	لە پێنچ بەتالیۆن پێك هاتووە
25	هێزی مغاویر	1000	1700	زیانی سەرجەم تیپەکان
26	هێزی یەدەگەگان	2000	4000	سوپای عێراق ١٠ هێزی یەدەگی هەبوو
27	هێزی ئاسمانی	9		٦ فڕۆکەی جۆراوجۆر
28	دیل			٢٣٠ کەس

زیانەکانی هێزەکانی شۆڕش(١)

1	شەهید	1535
2	بریندار	2360
3	دۆشکا	9
4	دژە ئاسمانی ٣٠ ملیم	2
5	ڕەشاش	28
6	چەکی سووك	985
7	هاوەنی ١٢٠ ملیم	4
8	هاوەنی ٨٢	7
9	ئار بی جی RPG	23
10	بی ١٠ / B١٠	11
11	تۆپی ١٠٦ ملیم	5

دەسکەوتەکانی شۆڕش(٢)

ز	جۆری چەك	ژمارەیان

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد، شۆڕشی ئەیلوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل ٤٢٧ .

(٢) هەمان سەرچاوە، ل ٤٢٨ .

1	چەکی سووك	1879
2	ئامێری بێتەل	75
3	ڕەشاش	82
4	هاوەن	43
5	تۆپی ١٠٦ ملیم و بی ١٠	35
6	ئار بی جی	97

هۆکاری شکستی سوپای عێراق بەرانبەر شۆڕشی ئەیلوول

١. سرووشتی چیایی ناوچەی کوردستان، دابەشبوونی پێشمەرگە لەو ناوچانەدا، هێزی سوپای عێراق لەگەڵ هەبوونی کەرەستە و جبەخانەی پێشکەوتوو، کاریگەریی ئەوتۆی نەبوو، فڕۆکەکان هەرچەندە لە بۆمبارانکردنی شار و شوێنە نیشتەجێبووەکاندا بێ بەزەییانە ڕەفتاریان دەکرد، بەڵام لە ناوچە چیاییەکاندا کاریگەرییان نەبوو.

٢. سوپای عێراق کە زۆربەیان خەڵکی باشوور بوون، ئاشنای کەشوهەوا و سرووشتی ناوچەکە نەبوون، جیا لەوانەش لە ڕووی جووڵە و لێهاتوویی بۆ شەڕ لەگەڵ پێشمەرگە بەراورد نەدەکران، بۆیە هەر پێشمەرگەیەك بە ئەندازەی زیاتر لە ٢٠ سەربازی عێراقی بەتواناتر بوو.

٣. زیانەکانی سوپای عێراق لە ماوەی ساڵێکی شەڕ، زۆر لەوە زیاتر بوو لەوەی سوپا و حزبی بەعس پێشبینیان کردبوو، تا دواتر سەدام حوسێن خۆی دانی نابوو بەوەی کە ناچار بووە لەگەڵ شا بگەنە ڕێککەوتن، تا شۆڕشی ئەیلوول کۆتایی پێ بێت.

٤. جگە لە زیانی گیانی، لە ڕووی ئابوورییەوە ئەگەر چی نرخی نەوت بەرز ببووەوە، بەڵام خەرجیەکانی سوپا زۆر زیاتر بوو، ئەو زیانە سەربازیانەی وەك چەك و تەقەمەنی و تانك و فڕۆکە و کەلوپەلی سەبازی بە گشتی کاریگەری زۆری لەسەر ژێرخانی ئابووری عێراق کردبوو.

٥. پاڵنەری شەڕکردن، کە گرنگترین هۆکاری گیانبەخشینە، لای سەربازانی سوپایی عێراقی لەئارادا نەبوو، کەچی ئەم پاڵنەرە لای پێشمەرگەکان کە لەبەر ڕزگاربوون لە ستەم و جیاکاری چەکیان هەڵگرتبوو، بە ورەیەکی بەرزەوە بەشداری شەڕەکانیان دەکرد.

٦. ئەگەر چی سوپای عێراق هەندێک شوێنی داگیرکرد، بەڵام زۆربەی هێرشەکانی سوپای عێراق کە ئەنجامیان دەدا بە زیانێکی زۆر تەواو دەبوو، هەندێک جاریش نەیاندەتوانی بگەن بە ئامانجەکانیان و دەشکان.

٧. فەرماندەکانی پێشمەرگە ئەگەر چی زۆربەیان دەرچووی هیچ قوتابخانە و کۆلێژێکی سەربازی نەبوون، بەڵام ئەزمونی ساڵانی ڕابردوویان زانیاری ئەوەی پێدابوون، بتوانن ڕووبەڕووی هێرشەکانی سوپای عێراق ببنەوە.

٨. بەهۆی کراوەیی سنوورەکانی ئێران بە ڕووی شۆڕشی ئەیلوولدا، هێزەکانی عێراق نەیاندەتوانی بیانخەنە تەڵەوە، ئەو پێشمەرگانە هەر کاتێک فشاریان بخرابایەسەر، لە سنوور دەپەڕینەوە و لەناو خاکی ئێرانەوە خۆیان بۆ هێرشکردنی دووبارە ساز دەکردەوە.

٩. دوای ئەوەی کەتیبەیەك لە تۆپخانەی ئێرانی و چەکی دژە ئاسمانی هاتن بۆ هاوکاری شۆڕش و شۆڕش چەکی دژە تانکی بە دەست گەیشت، سنوورێك دانرا بۆ هێرشەکانی سوپای عێراق بە هۆی ئەو زیانانەی بەریکەوت.

١٠. سەرباری ئەوەی یەکێتی سۆڤیەت بەردەوام بوو لە فرۆشتن و پێدانی چەك بە عێراق و ڕاوێژکارەکانیان بەردەوام یارمەتی سوپای عێراقیان دەدا لە پلانەکانی شەڕ، بەڵام پێداویستی ئەو شەڕە لەوە گەورەتر بوو.

١١. ئەحمەد حەسەن بەکر و سەدام حوسێن و سەرکردەکانی تری حزبی بەعس، گەیشتنە ئەو بڕوایەی بەردەوامی شەڕ بەو شێوەیە سوپای عێراق لە ناو دەچێت، بە تایبەتی ئەگەر پێشمەرگە خۆی ڕێکبخاتەوە و چەکی زیاتر و باشتری بە دەست بگات.

١٢. لە مانگی ١٩٧٥/٢ سەرکردایەتی حزبی بەعس گەیشتنە ئەوەی لەگەڵ شای ئێران ڕێکبکەون و بە داواکاریەکانی ڕازی بن بەرانبەر بەوەی دەست هەڵبگرێ لە یارمەتیەکانی بۆ شۆڕشی ئەیلوول.

١٣. بۆ ئەوەی ورەی سەربازانی سوپای عێراق نەشکێت، حزبی بەعس لە ڕێگای ڕێکخستنەکانیان لە ناو سوپا ئەوەیان بڵاوکردەوە، کە لەگەڵ شای ئێران ڕێکبکەون باشترە نەك زیانی گیانی و ماددی زیاتر بدەن.

نسکۆی شۆڕشی ئەیلوول و گەلەکۆمەکی نێودەوڵەتی

لـە سـەرەتا سـاڵی ١٩٧٥ بـە هـاوکاری نووسـینگەی پاراسـتنی بەرژەوەندیەکانـی ئەمریـکا لـە بەغـدا، چەندیـن جـار هـەوڵ درا بـۆ لێکنزیـك بوونـەوە و کۆتاییهاتنـی کێشـەکانی نێـوان عێـراق و ئێـران، بـەڵام بـێ ئەنجـام بـوون، چونکـە ئێـران داوای شـەتوول عەرەبـی دەکـرد، بـەڵام عێـراق بـەو داوایـەی ڕازی نەدەبـوو.

لـە مـاوەی شـەڕی سـاڵی ١٩٧٤-١٩٧٥ زۆر لەوڵاتـان و سـەرکردەکانی ئـەو وڵاتانـە بـە ڕاستەوخۆ و ناڕاستوخۆ هەوڵـی لێکنزیـك بوونـەوەی عێـراق و ئێرانیـان دەدا. جـاك شیراك کـە ئـەو کات سـەرۆك وەزیرانـی فەڕەنسـا بـوو بـە هـۆی نزیکـی لـە سـەدام حوسـێن و شـا، زۆر هەوڵـی ئـەو نزیکبوونـەوەی دەدا، وڵاتانـی عـەرەبی زۆربەیـان ڕۆڵیـان هەبـوو لـەو نزیکبوونـەوە و ڕێککەوتنـەی نێـوان عێـراق و ئێـران.

تـا مانگـی شـوباتی ١٩٧٥ شـای ئێـران بـەردەوام بـوو لـە هـاوکاری شۆڕشـی ئەیلوول، بـەڵام لـە کۆتایـی هەمـان مانـگ و سـەرەتای مانگـی ئـادار، لەبـەر لاوازی سـوپا و حکوومەتـی عێراقـی، بـۆ شـا ڕوون بوویـەوە کـە ئێسـتا کاتـی ڕێککەوتنـە لەگـەڵ عێـراق، ئەگـەر چـی لـە مانگـی ١ی ١٩٧٥ سـەرۆکی لیبیـا موعەمـر قەزافـی لـە کۆنگـرەی (لاوانـی ناسـری) کـە مـام جـەلال ئامـادە ببـوو، موعەمـر قەزافـی ئـاگاداری کردبوویـەوە لـەوەی وەزیـری دەرەوەی عێراق سـەعدون حەمـادی و وەزیـری دەرەوەی ئێـران خەلعـەت بـەری لـە ئەسـتەنبۆل یەکـتر دەبینـن و پێکهاتنیـان زۆر نزیکـە[1]. نێوەندگیـری و ناوبژیوانـی نێـوان هـەردوولا زۆر بـوون لـە سـەرووی هەموویانـەوە بـە ئامادەبوونـی هێـنری کیسـنجەر[2] وەزیـری دەرەوەی ئەمریـکا و سـەرۆك کۆمـاری جەزاییـر هـواری بومدیـەن[3].

---

(١) سـەلاح رەشـید، مـام جـەلال دیـداری تەمـەن لـە لاوێتییـەوە تـا کۆشـکی کۆمـاری، چاپـی چـوارەم (سـلێمانی _ ناوەنـدی رۆشـنبیری ئەدیبـان _ ٢٠١٩) ل ٤٠٦-٤٠٧ .

(٢) هێـنری کیسـنجەر:- نـاوی تـەواوی (هێـنری ئەلفریـد کیسـجەر)ه لـە ١٩٢٣/٥/٢٧ لـە ئەڵمانیـا لـە دایـك بـووە، بـە ڕەچەڵـەك جوولەکەیـە، لـە سـاڵی ١٩٣٨ لـە ترسـی نازیـەکان ئەڵمانیـا جێهێشـتووە و چـووە بـۆ ئەمریـکا، پەیوەنـدی کـردووە بـە پەیمانـگای جـۆرج واشـنتۆن و لـە سـاڵی ١٩٤٨ مافـی هاووڵاتـی بوونـی ئەمریـکای وەرگرتـووە و چووەتـە ڕیزەکانـی سـوپای ئەمریـکا، لـە سـاڵانی ١٩٧٣ تـا ١٩٧٧ وەزیـری دەرەوەی ئەمریـکا بـووە، لـە ڕێککەوتنـی نێـوان شـا و سـەدام بـە هـاوکاری سـەرۆکی جەزاییـر ڕۆڵـی بـاڵای هەبـوو، تـا ئێسـتا چەندیـن کتێبـی بـە چـاپ گەیانـدووە.

(٣) هـواری بومدیـەن:- نـاوی تـەواوی هـواری مەحمـەد ئیبراهیـم لـە ١٩٣٢/٨/٢٣ لـە دایـك بـووە،

لە ١٩٧٥/٣/٧ سوپای ئێران هەموو ئەو چەکە قورسانەی لە کوردستان بوو، پاشەکشەی پێ کرد بۆ ناو خاکی ئێران و لە هەمان ڕۆژ ئەو چەند ڕاوێژکارە ئیسرائیلیە کە لە کوردستان بوون، ئەوانیش گەڕانەوە بۆ تاران، لەو کاتە مستەفا بارزانی بە هۆی نەخۆشی لە تاران بوو.

لە ڕۆژی ١٩٧٥/٣/٨ جەنەراڵ نیعمەت نەسیری سەرۆکی ساواك چووە لای مستەفا بارزانی، بە ڕوویەکی خەمناکەوە بە مستەفا بارزانی گوت کە ئیتر بە فەرمانی شا هەموو هاوکاریەکان و سنوور بە ڕووی ئێوە و شۆڕشی ئەیلوول دادەخرێت[1].

لە ١٩٧٥/٣/٩ دوای ئەو دیدارە مستەفا بارزانی بە موحسین دزەیی کە یاوەری مستەفا بارزانی بوو، پێی ڕاگەیاند کە بگەڕێتەوە بۆ کوردستان و ئەو خاڵانە بە سەرکردایەتی شۆڕش ڕابگەیێنێت.

١. لە ١٩٧٥/٤/٦ سنووری ئێران ـ عێراق دادەخرێت بە ڕووی کورد.

٢. چەکدارەکان و هاوڵاتیانی کورد ئەوانەی لە ناو خاکی ئێرانن سێ ڕێگایان لە بەردەم دا هەیە:

١. داوای پەنابەری لە ئێران بکەن.

٢. بەردەوام بن لە شەڕی دژی سوپای عێراق لە ناو خاکی کوردستان.

٣. یان بگەڕێنەوە ژێر دەسەڵاتی ڕژێمی بەعس.

٣. لە ١٩٧٥/٣/٦ تا ١٩٧٥/٤/٦ وا بڕیارە سوپای عێراق هێرشەکانی ڕابگرێت بۆ سەر سەنگەرەکانی پێشمەرگە، بە مەبەستی ڕێگادان تاکو پاشەکشە بکەن بۆ ناو خاکی ئێران.

لە ئێوارەی هەمان ڕۆژ لەسەر ڕاسپاردەی مستەفا بارزانی موحسین دزەیی

بە کودەتا بوو بە دووەم سەرۆکی جەزاییر وەکو سەرۆکی وڵات مایەوە تا لە ١٩٧٨/١٢/٢٧ کۆچی دوایی کرد، پێش ئەوەی ببێت بە سەرۆکی وڵات، وەزیری بەرگری بووە تا کۆتایی ژیانی هەر خۆی وەزیری بەرگری بووە. بە هاوکاری وڵاتانی عەرەبی بیانی توانی ڕۆڵی سەرەکی ببینێت لە نزیکبوونەوەی عێراق و ئێران لە ساڵی ١٩٧٥ کە ئەو ڕێککەوتنە بووە هۆی کۆتایی هاتن بە شۆڕشی ئەیلول .

(١) شكيب عقراوي، سنوات المحنة في كردستان، الطبعة الثانية، (اربيل ـ مطبعة مناره ـ تموز ٢٠٠٧)، ص ٤١٢ .

گەیشتەوە کوردستان و لە بارەگای بارزانی کۆبوونەوە کرا بە ئامادەبوونی:

١. ئیدریس بارزانی.

٢. مەسعود بارزانی.

٣. حەبیب فەیلی.

٤. عەلی عەبدوڵا.

٥. ساڵح یوسفی.

٦. نوری شاوەیس.

٧. محەمەد مەحمود(سامی).

٨. عەبدولوەهاب ئەتروشی.

٩. ڕەشید سندی.

١٠. شەکیب ئاکرەیی.

١١. عەلی سنجاری.

١٢. عەلی هەژار.

١٣. دارا تۆفیق.

دوای ئەوەی موحسین دزەیی ناوەڕۆکی پەیامەکەی مستەفا بارزانی گەیاندە ئامادە بووان، تا هەر یەکە و بیروبۆچوونی خۆیان بڵێن لەو بارەیەوە کە بەو شێوەیە بوو[1]:

١. بیروبۆچوونی ڕەشید سندی و عەبدولوەهاب ئەتروشی و عەلی سنجاری و عەلی هەژار بەردەوامبوون بوو لە بەرگریکردن بە شێوەی پارتیزانی.

٢. بیروبۆچوونی نوری شاوەیس هەوڵ دان بۆ بەردەوامی بەرگریکردن و بەبێ پەنابردن بۆ ئێران و هەڵوێستی دوژمنانەی شا، ئەگەر بڕیاری ڕاوەستانی شەڕ بدەین، باشترە پەنا بۆ یەکێتی سۆڤیەت ببەین، بەڵکو لە داهاتوو پشتیوانی لە دۆزی کورد بکات.

---

(١) شکیب عقراوی، سنوات المحنة فی کردستان، الطبعة الثانیة، (اربیل _ مطبعة مناره _ تموز ٢٠٠٧)، ص ٤١٢-٤١٣ .

٣. بیروبۆچوونــی ســاڵح یوســفی بــەردەوام بــوون لــە شــەڕ تاوەکــو کات گونجــاو دەبێــت، دانوســتان لەگــەڵ حکوومەتــی عێــراق بکەیــن.

٤. بیروبۆچوونــی دارا تۆفیــق دەتوانیــن شــەڕی پارتیزانــی بکەیــن، بــەڵام بــە هــۆی تەکنەلوجیــا و چەکــی پێشــکەوتووی عێــراق، شــەڕی پارتیزانــی لاواز و بــێ توانایــە و ناتوانیــن خۆمــان بەســەر ســوپا و حکوومەتــی عێراقــی دابســەپێنین.

٥. بیروبۆچوونــی مەســعود بارزانــی بــەردەوام بــوون لــە شــەڕ و بەرگریکــردن تاوەکــو جووڵانــەوەی چەکــداری کــوردی دەتوانێــت خــۆی بســەپێنێت بەســەر بارودۆخێکــی نــوێ.

ڕۆژی ١٩٧٥/٣/١٠ موحسـین دزەیـی گەڕاویـەوە تـاران، تـا بیروبۆچـوون و بڕیـاری ئامادەبــووان بــە مســتەفا بارزانــی ڕابگەیێنێــت کــە بــەم شــێوەیە بــوو [1].

پــاش گفتوگــۆ و لێدوانێکــی دوورودرێــژ، ڕامــان لەســەر چەنــد بیروبۆچوونێــك یەکــی گــرت و لــە چەنــد خاڵێکــدا دامــان ڕشــتن و دامانــە دەســتی موحســین دزەیــی بیانبــات بــۆ مســتەفا بارزانــی لــە تــاران.

١. داواکــردن لــە دەســەڵاتی ئێــران کــە بکەوێتــە ناوبــژی بــۆ وەســتاندنی شــەڕ لــە نێــوان ئێمــە و حکوومەتــی عێراقیــدا بــۆ ئــەوەی کاروبــارەکان بەشــێوەیەکی ماقــووڵ چارەســەربکەین.

٢. پرســیارکردن لــە دەســەڵاتی ئێرانــی ئاخــۆ دەکــرێ بــەوە ڕازی بــێ کــە هەمــوو هێزەکانمــان بکشــێنەوە بــۆ ئێــران؟

٣. باســی تواناکانــی بەرگریکــردن کــرا، دەرکــەوت زەحمەتــە، بــەڵام زۆر لــە بــرادەران ئەوەیــان پــێ باشــتر بــوو پــاش لێکۆڵینــەوەی هەمــوو ڕووەکانــی شــەڕی پارتیزانــی، ئاخــۆ کاردانــەوەی بــۆ ســەر ئەوانــەی لــە ئێــران نیشــتەجێ بــوون چــی دەبێــت، ئەگــەر بگەڕێنــەوە بــۆ شــەڕی پارتیزانــی. تێکــڕا بــاوەڕ وایــە زۆرینــەی پێشــمەرگە ئــەوەی لا پەســندە کــە بــەردەوام بیــن لــە شــەڕ، ئەنجــام هــەر چییــەك بــێ.

٤. بــۆ ڕێخۆشــکردنی ئەمــە، لەمــەولا داوا لــە فەرمانــدەی هێــزەکان دەکــرێ هەریــەك لــە نــاو هێزەکــەی خۆیــدا (٣٠٠) تــا (٥٠٠) پێشــمەرگە، لــە لاوانــی شــایەن و بــە

(١) مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی کـورد . شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی دووەم، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤) ل١٧٥-١٧٧ .

توانا ئامادە بکا لەگەڵ چەك و فیشەك و کەلوپەل کە پێویستییان بێت، ئینجا شوێنی ستراتیجیان بۆ دیاربکا هەر یەك لە چوارچێوەی ناوچەی هێزەکەی خۆیدا، ئەمەش لە پێناو خۆئامادەکردن بۆ دەستپێکردنی شەڕی پارتیزانی و چاوەڕوانیکردنی ئەو ڕێنوێنیانەی بۆیان دێت.

٥. فەرمان درا بە هێزی دەشتی هەولێر بکشێنەوە بۆ ناوچەکانی بێتواتە و باڵەك، هێزی حەمرین بکشێتەوە بۆ ناوچەی بارزان، بەتالیۆنی شوان و قەڵاسێوەکە بکشێنەوە بۆ سەرگەڵو و شارباژێر، هێزی کەرکووک بکشێتەوە بۆ ناوچەی بیارە و ناوچەی هێزی خەبات و زمناکۆ.

٦. دەستکردن بە کشانەوەی وردە وردەی هێزەکانی لەشکری یەك بە فەرماندەی ئەسعەد خۆشەوی.

٧. داواکردن لە دەسەڵاتی ئێرانی کە سنوور بە کراوەیی بهێڵنەوە، ئەوەش بە درێژکردنەوەی ئەو ماوەی بڕیار دراوە بۆ داخستنی، تا کاروبارەکان چارەسەردەکەین و لە کشانەوەی هێزە دوورەکانمان بە کشانەوەیەکی ڕێکوپێك.

٨. لە بارەی ڕاستییەکانی بارودۆخەکە، بە فەرماندەی هێزەکان ڕابگەیەنن و داوایان لێ بکەن، بە خەڵك ڕابگەیەنن لە کوێن هەر لەوێ بمێننەوە، بۆ پێشمەرگەش دەیدەینە دەستی خۆیان بمێننەوە یان بگەڕێنەوە و خۆیان لەسەر بەرپرسیاریەتی خۆیان بدەن بە دەست حکوومەتی عێراقیەوە.

٩. لە دەسەڵاتی ئێرانی بپرسێ ئاخۆ لاریان نییە، ئەگەر لە ڕێگەی شێخ محەمەد خالید یان لە هەر ڕێگەیەکی ترەوە پێوەندی بە دەسەڵاتی عێراقیەوە بکرێت؟

١٠. داوا لە دەسەڵاتی ئێران بکرێت بیرۆکەیەکی گشتی لە بارەی ئەو شوێنانەی تیایاندا کۆدەکرێنەوە بخاتەڕوو، ئاخۆ شوێنی هەموومانی تیا دەبێتەوە و کامانەن ئەو شوێنانەی سەر سنوور کە خەڵکەکە لێیانەوە دەچنە خاکی ئێرانەوە، چەك و کەلوپەل چۆن دەدرێت بەدەستەوە و لە کوێ کۆدەکرێنەوە.

١١. بیرۆکەیەك لە بارەی ئەوە هەیە کە دیلەکان بدەین بەدەست دەسەڵاتی عێراقەوە و بەندییە ئاساییەکان لە دوا قۆناغی شوێن چۆڵکردنمان بەرەڵڵا بکەین.

١٢. تێکڕا ئەو یارمەتیە چییە کە دەدرێت بەوانەی لە سنوور دەپەڕنەوە؟

لــە هەمــان ڕۆژ واتــە لــە ١٩٧٤/٣/١٠ لــە ڕێگــەی بێتەلــەوە مســتەفا بارزانــی وەڵامــی بڕیارەکانــی بــەو شــێوەیە دایــەوە[1]:

موحسین گەیشتە لامان و ئەمەش وەڵامەکانی ئێمەیە.

١. پێوەندیــمان کــردووە و بەردەوامیــش بــۆ ئــەم مەبەســتە پێوەنــدی دەکەیــن و لــە ئەنجــام ئاگادارتــان دەکەینــەوە.

٢. ئێــران لارییــان نییــە، بــەڵام ئێمــە بــە ڕاســتی نازانیــن. بەرژەوەنــد لەوەدایــە ئەوەنــدە هێــز بهێڵینــەوە بەشــی کردەوەگەلــی پارتیزانــی بــکات.

٣. ئێمــە لایەنــی ئــەوە دەگریــن کــە بەربەرەکانێــی ڕێکوپێــك تــا ئەوپــەڕی ڕادەیــەك کــە لــە توانــا بــێ، بــەردەوام بــێ، کــە ئــەوەش نەکــرا، دەبــێ پەنــا ببەینــە بــەر شــەڕی پارتیزانــی، چونکــە نەهێشــتنەوەی هیــچ جــۆرە چالاکیــەك واتــا ســڕینەوەی پرســی گەلەکەمــان.

٤. ڕازیــن پێشــمەرگەی تایبــەت هەڵبژێریــن، وا باشتریشــە ئەمــان لەوانــە بــن کــە خۆیــان دەکــەن بــە قوربانــی و ئامــادەن بــۆ قوربانیــدان و ئــەرك و مەینەتــی بــێ ڕادە و بــێ ســنوور بگرنــە ئەســتۆ. باشتریشــە ژن و منداڵیــان نەبێــت، یــان ژن و منداڵیــان لــە ئێــران نەبــن. مــن لام وایــە دەســتدانە شــەڕی پارتیزانــی، بــا بــۆ ماوەیەکــی کەمیــش بــێ، لەوانەیــە بــاری ســەرنجی چەنــد لایەنێکــی تایبەتــی لــە بــارەی ڕادەی نیــاز و بڕیــاری ئێمــە بگۆڕێــت. ئەمــەش بێگومــان لــە بارودۆخــی ئێســتاماندا، ســوودی تێدایــە.

٥. لــە بــارەی جووڵــەی ئــەم هێزانــە و گرتنــی شــوێنی تــازە، پشــتگیریی پێشــنیازەکەتان دەکەیــن.

٦. لامــان وایــە پەلــە لــە کشــانەوەی هێزەکانــی لەشــکری یەکــدا نەکــەن، بــەش بــە حاڵــی هێزەکانــی خەبــات و زمناکــۆ و کاوە و ئەوانــی تریــش هیــچ پێویســتییەك نییــە بــۆ پەلەکــردن. لــە هــەر کوێیــەك بکــرێ بەربەرەکانێــی تێــدا بکــرێ، پێویســتە لەســەر ئــەو هێــزەی لەوێیــە خــۆی ڕابگــرێ و لــە شــوێنی خۆیــدا

(١) مەسعود بارزانی، بارزانی و بزووتنەوەی رزگاریخوازی کورد، شۆڕشی ئەیلول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگی سێیەم، بەشی دووەم، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٤) ل١٧٧-١٧٨ .

بمێنێتەوە و بەردەوام بێ لە بەرگری لەخۆکردن. لە بارەی بەڕێوەبردنی شەڕی بەرەیی یان ڕاپەڕاندنی کردەوەی پارتیزانییەوە، پێم باشە دەسەڵاتی تەواو بە فەرماندەی هێزگەل بدرێت هەرچەندێك هەوڵیان بۆ بڕەخسێت، بیکەن.

٧. ئەوەندەی لە توانا بێ هەوڵ بۆ درێژکردنەوەی ماوە دیاریکراوەکەی سنوور داخستن دەدەین.

٨. ڕازین کە فەرماندەی هێزەکان لە حەقیقەتی بارودۆخەکە ئاگادار بکەنەوە. هیچ لارییەك نییە لە دوا ساتەکاندا ڕاستیی ڕووداوەکانیان پێ بڵێین و بەربەرەکانێ لە باڵەك دەبێ بەردەوام بێ بەوپەڕەی لە تواناداییە.

٩. لاریمان نییە پێوەندی بە دەسەڵاتی عێراقیەوە بکەن. زوو ئەوە بکەن، بەڵکو سوودێکی تێدا بێ، هەوڵ بدەن لە ڕێگەی ئیحسان شێرزادەوە، یان لە ڕێگەی هەر کەسێکی ترەوە کە شایەنی بەجێهێنانی ئەو کارە بێ، بەهەر جۆرێک کە بە گونجاوی دەزانن پێوەندییان پێوە بکەن، بەڵام با بەنهێنی بێ.

١٠. لە بارەی جێبوونەوەی پەنابەران و چەك بەدەستەوەدان، هەوڵ دەدەین بزانین و پاشان لە ئەنجامی هەوڵ و تەقەلای خۆمان ئاگادارتان دەکەینەوە.

١١. ڕازین دیل و بەندییەکان بەرەڵڵا بکرێن و دەبێ زۆرترین ژمارە کەلە توانادا بێ، کەڵك لە لێبووردن وەربگرن.

١٢. لە بارەی ئەو یارمەتییەوە کە لەمەوپاش لە ئێران بە پەنابەرەکان دەدرێ، داوایان لێ دەکەین بەهەر جۆرێ بکرێ دەستەبەری بکەن.

ئەم برووسکەی بێتەلە دوایین برووسکە بوو لە وێستگەی بێتەلی ئێرانەوە، دوای ئەوە ئیتر ئەو وێستگەیە نەما.

لە ١٩٧٥/٣/١١ مستەفا بارزانی بە یاوەری دکتۆر مەحمود عوسمان و موحسین دزەیی و دکتور شەفیق قەزاز لە دیدارێکی تایبەت چاوی کەوت بە شا، لە ناوەڕۆکی ئەو کۆبوونەوەیە شا باسی لەو خاڵانە کرد[1]:

١. شا بە ئامادەبووانی گوت لە بەرژەوەندی ئێوەیە وەکو شۆڕشی کورد پەنا

(١) شکیب عقراوی، سنوات المحنة فی کردستان، الطبعة الثانیة، (اربیل _ مطبعة مناره _ تموز ٢٠٠٧) ص ٤١٤ .

بۆ ئێران ببەن وەکو میوانێکی بەڕێز، مستەفا بارزانی وەڵامی دایەوە باشترە بەردەوام بین لە شەڕ لە کوردستان ئەگەر بەبێ هاوکاری ئێرانیش بێت، ئیتر شا وەڵامی دایەوە و وتی دەترسم لە ناو چیاکان لە ناو بچن و کەس گوێی لە دەنگتان نەبێت، ڕەنگە نیازەکەی شا ئەوە بێت کە بەردەوامی لە شەڕ کردن هیچ سوودی نییە.

٢. شا بە شاندی کوردی گوت کە ئەو ناچار بووە لەگەڵ حکوومەتی عێراقی ڕێکبکەوێت، چونکە هیچ کات کورد ناتوانێت هێرشەکانی سوپای عێراق ڕابگرێت.

٣. شا بۆ مستەفا بارزانی ئاماژەی بەوە دا کەوا ئێوە هەوڵتان دا پێوەندی بە سەدام حوسێن و حکوومەتەکەی بکەن، بە تایبەت لە ڕێگای ئەنوەر سادات بەبێ ئاگاداری ئێمە، مستەفا بارزانی وەڵامی دایەوە و وتی هەوڵی پێوەندیمان نەداوە لەگەڵ سەدام حوسێن و دانوستان لەگەڵ حکوومەتی عێراقی بکەین، ناردنی نوێنەر بۆ لای ئەنوەر سادات تا بۆ سەرۆکی میسری و جیهانی عەرەبی ڕوون بکەینەوە ئێمەی کورد لە عێراق ئاشتیمان دەوێت و جەنگمان ناوێت و ئەو جەنگەی ئێستا لە کوردستان هەیە، بەسەرماندا سەپاوە لە لایەن حکوومەتی عێراقیەوە و کورد دووچاری جەنگی لەناوچوون بووەتەوە.

٤. پێش ئەوەی نوێنەرانی کورد ئەو شوێنە بەجێبهێڵن مستەفا بارزانی بە شای گوت ئێوە ئەی جەنابی شای ئێران و شای شاکان بەردەوام یارمەتی گەلی کوردتان داوە، داوا دەکەم بەردەوام بن لەو هاوکاریانە، چونکە ئێمە وای دادەنێین ئێوە باوکی کوردەکانن و داواتان لێ دەکەم یارمەتی و هاوکاریەکانتان لەو گەلە نەبڕن کە تۆ بە باوکی خۆیان دەزانن.

٥. ئەوجارە شا بە مستەفا بارزانی گوت هەر لایەك بۆ بەرژەوەندیەکانی خۆی کار دەکات و ئێوە سەرکردایەتی کورد لە ١٩٧٠/٣/١١ لەگەڵ حکوومەتی عێراقی ڕێککەوتن، چونکە بەرژەوەندیەکانی ئێوە ئەو کات وای دەخواست.

لە ١٩٧٥/٣/١٢ مستەفا بارزانی و یاوەرانی گەڕانەوە بۆ کوردستان، تا بڕیار لە چارەنووسی شۆڕشی ئەیلوول بدەن. لە ١٩٧٥/٣/١٢ تا ١٩٧٥/٣/١٩ پێشمەرگە هەر لە سەنگەرەکانی بەرگری بوون، تاوەکو بوار بە سوپای عێراق نەدەن زیاتر خاکی کوردستان داگیر بکەن.

لە ڕۆژی ١٩٧٥/٣/١٣ برووسکەیەك لە سەرکردایەتی شۆڕشەوە بۆ لەشکری یەك لە بادینان هات، ناوەڕۆکی ئەو برووسکەیە ئەوە بوو کە لەشکری یەك لە توانایدا هەیە شەڕ بکات لە دژی سوپای عێراق، بەبێ هاوکاری هیچ لایەك[1]، واتا بەوەی لەبەر دەستی خۆتان هەیە لە چەك و تەقەمەنی و خواردن، سەرلەشکری یەك ئەسعەد خۆشەوی برووسکەی کرد بۆ عەبدولڕەزاق گەرماڤی کە شوێن و خواردن ئامادە بکات بۆ زیاتر لە (٢٠٠) کەس، کە لای ئەوان دەبن بەمەبەستی کۆبوونەوەی سەربازی و حزبی، لە هۆڵی قوتابخانەی سەرەتایی ناحیەی مانگێش ئەوانەی کە لەو کۆبوونەوەیە ئامادە بوون بریتی بوون لە[2]:

١. ئەسعەد خۆشەوی، سەرلەشکری یەك و بەرپرسەکانی تری ناو بارەگای لەشکری یەك.

٢. محەمەد مەلا قادر، بەرپرسی لقی یەکی پارتی دیموکراتی کوردستان لە دهۆك و لەگەڵ کارگێڕان و ئەندامانی لقی یەك و هەموو بەرپرسی ناوچەکانی سنووری لقی یەك.

٣. عەبدولڕەزاق گەرماڤی، فەرماندەی هێزی دهۆك بە وەکالەت لەگەڵ هەموو فەرماندەی بەتالیۆنەکانی هێزی دهۆك.

٤. عیسا سوار، فەرماندەی هێزی زاخۆ لەگەڵ هەموو فەرماندەی بەتالیۆنەکانی هێزی زاخۆ.

٥. حەسۆ میرخان، فەرماندەی هێزی شێخان لەگەڵ هەموو فەرماندەی بەتالیۆنەکانی هێزی شێخان.

٦. سەلیم ئەسعەد خۆشەوی، فەرماندەی هێزی ئامێدی لەگەڵ هەموو فەرماندەی بەتالیۆنەکانی هێزی ئامێدی.

٧. لەزگین عەبدولڕەحمان سندۆری، فەرماندەی هێزی بەرگری میللی لەشکری یەك.

سەرلەشکری یەك لە سەرەتای کۆبوونەوەکە باسی دواین پێشهاتەکانی کرد و ناوەڕۆکی ئەو برووسکەیەی بۆ ئامادەبووان خوێندەوە و دواتر پرسیاری لە ئامادەبووانی سەربازی کرد، تا بزانێت هەر هێزێك چ توانایەکی هەیە لە دژی

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز مستەفا عەبدولقادر لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

(٢) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدولرزاق گەرماڤی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩ .

سوپای عێراق، بەبێ ئەوەی شۆڕش پشتگیری و پاڵپشتی بکات، هەر فەرماندەیەك بە جۆرێك وەڵامی دایەوە، بەڵام هەموویان هاوڕابوون لە بەرگریکردن لە خاکی پیرۆزی کوردستان ئەگەر بە شێوازی شەڕی پارتیزانیش بێت[1]، لە کۆتایی کۆبوونەوەکەدا هەردوو بەرپرسی سەربازی و حزبی واژووی خۆیان لەسەر ناوەڕۆکی ئەو کۆبوونەوەیە کرد و بە برووسکە وەڵامی سەرکردایەتی شۆڕشیان دایەوە لە بارەی ناوەڕۆکی ئەو کۆبوونەوەیە.

دوای کۆبوونەوەکە فەرماندەی هێز و بەتالیۆنەکان، گەڕانەوە شوێنی خۆیان و بە گڕوتینەوە بۆ پێشمەرگەکانی هێز و بەتالیۆنەکانی خۆیان ناوەڕۆك و ئەنجامی کۆبوونەوەکەیان باسکرد، پێشمەرگەکانیش وەکو سەرەتای دەستپێکردنەوەی شۆڕش بە وەرەیەکی بەرزەوە پاڵپشتیان لە شۆڕش و بەرگری لە خاکی پیرۆزی کوردستان کردەوە.

لە ١٩٧٥/٣/١٨ سەرکردایەتی سیاسی و سەربازی شۆڕشی کوردستان لە حاجی ئۆمەران کۆدەبێتەوە، لە کۆبوونەوەکەدا مستەفا بارزانی دەڵێت:

((دەوروبەرمان گیراوە، ئێران و عێراق ڕێککەوتوون، ئەمریکا و سۆڤیەتیان لەگەڵە، OPEC یان لەگەڵە، ئێمە بە تەنیا هیچمان پێناکرێت. من ڕام ئەوەیە بۆ ماوەیەك بچینە ئێران و پاش ئەوە کە پێوەندیەکانی ئێران و عێراق تێکچوو، کە بە بڕوای من تێکدەچێت، بگەڕێینەوە بۆ عێراق و درێژە بە خەباتی خۆمان بدەین، چونکە لەم بارودۆخەدا ئەگەر شەڕ بکەین، خوێن بەبێ سوود دەڕژێت و خەڵك بێ ئەنجام دەکوژرێت))[2].

١٩٧٥/٣/١٩ برووسکەیەکی تر لە سەرکردایەتی شۆڕشەوە بۆ لەشکری یەك هات و لەشکری یەکیش هەمان بروسکەی بۆ سەرجەم هێزەکانی سنووری لەشکری یەك نارد، لە ناوەڕۆکی ئەو برووسکەیەدا هاتبوو کە ئەوەی ئێستا (ڕێککەوتننامەی جەزاییر) پیلانێکی نێو دەوڵەتییە، ئامانج لەوە لە ناوچوونی شۆڕشی کوردە، حکوومەتی عێراقی و شای ئێران لێبووردنیان داوە، هەموو کەسێك ئازادە لە بڕیاردان، چ بچێتەوە ناو حکوومەتی عێراقی یان بێتە ئێران،

(١) چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز سەلیم ئەسعەد خۆشەوی لە مەسیف سەلاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٨/٢٤ .

(٢) وریا رەحمانی، شۆڕشی ئەیلوول لە بەڵگەنامە نهێنیەکانی ئەمریکادا، چاپی یەکەم (تاران _ ئێران _ ٢٠١٣) ل ٥٤ .

لەو برووسکەیە ئاماژە بەوە کرابوو کە چەك و تەقەمەنی لەناو ببەن و هەموو پەڕاوەکان بسووتێنن و هیچ بەڵگەیەك نەدەن بە دەستی سوپا و حکوومەتی عێراقی.

لە ١٩٧٥/٣/١٨ مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، برووسکەیەکی نارد بۆ حزبی بەعس و داوایان لێ دەکات کە هێشتا کات ماوە بۆ چارەسەری کێشەکان و با دوور بکەوینەوە لە شەڕ و ماڵوێرانی، زیاتر خوێن نەڕژێت لە هەردوولا.

ڕۆژی دوای ئەوە واتا لە ١٩٧٥/٣/١٩ ئەنجوومەنی سەرکردایەتی حزبی بەعس وەڵامی برووسکەکەی مەکتەبی سیاسی پارتی دایەوە، وەکو گاڵتە پێکردن لەو داوایەی کردبوویان، حزبی بەعس بەوە وەڵامی دانەوە کە بۆ ئەوەی خوێن نەڕژێت ئەوا سوود لەو ماوەیە وەرگرن کە بۆ لێخۆشبوون دراوە تا ١٩٧٥/٤/١ خۆتان بەدەستەوە بدەن[١].

مستەفا بارزانی لە ١٩٧٥/٣/٢٥ خاکی کوردستانی باشووری بەجێهیشت و چووە شارۆچکەی نەغەدە لە ڕۆژهەڵاتی کوردستان و لە ١٩٧٥/٣/٢٦ هەریەك لە مەسعود بارزانی و مەحمود عوسمان خاکی باشووری کوردستانیان بەجێهێشت، بەڵام ئیدریس بارزانی لە کوردستان مایەوە و داوای هەلیکۆپتەری کرد لە ئێران، تاوەکو ئەوانەی لە سنووری لەشکری یەکی بادینان دەگەن بە حاجی ئۆمەران لەبەر بەفری زۆری ڕێگا و ماندووبونیان بە هەلیکۆپتەر بگوازرێنەوە.

دوای ئەوەی پێشمەرگە بە تەواوی پاشەکشەی کرد بۆ ناو خاکی ئێران، سوپای عێراق لە ١٩٧٥/٤/٢[٢] تەواوی خاکی پیرۆزی کوردستانی داگیرکرد بەبێ ئەوەی هیچ ڕووبەڕووبوونەوەك ڕوو بدات.

(١) علي سنجاري، القضية الكوردية و حزب البعث العربي الاشتراكي في العراق، الطبعة الاولى، جزء الاول (اربيل _ مطبعة الحاج هاشم _ ٢٠٠٦) ل ٧٣ و ٧٥ .

(٢) اوفرا بينغيو، كرد العراق بناء دولة داخل دولة، ترجمة / عبدالرزاق عبدالله بوتاني، الطبعة الاولى (اربيل، دار الساقي و دار اراس للطباعة و النشر، ٢٠١٤) ص ١٩٤ .

دەقی ڕێککەوتننامەی جەزایر لە نێوان حکومەتی ئێران و عێراق

لە ٦ی ئاداری ١٩٧٥، لە جەزاییر بە نێوەندگیری هەواری بومیدیەنی سەرۆکی جەزاییر، کۆمەڵێک کەسی دیکە، سەدام حوسێن بە پێدانی خاک و ئاو بە ئێران لە دژی شۆڕشی ئەیلوول ڕێککەوتن کە لە مێژووی کورددا بە ڕێککەوتنی جەزاییر ناسراوە.

یەکەم: ڕێککەوتننامەی جەزاییر ٦ی ئاداری ١٩٧٥.

بۆ پیادەکردنی بنەماکانی سەلامەتیی خاک و ڕێزگرتنی سنوور و دەست نەخستنە ناو کاروباری ناوخۆ، هەردوو لای ڕێککەوتوو بڕیاریان دا:

١. نەخشەکێشانی ئێکجارەکی سنووری وشکانی هەردوو لا بە پشت بەستن بە پرۆتۆکۆلی قوستەنتینییەی ساڵی ١٩١٣ ز و کۆنووسەکانی لێژنەی دیاریکردنی سنووری ساڵی ١٩١٤ ز.

٢. دیاریکردنی سنووره وشکانییەکان بەپێی هێڵی ((تالوگ)) (کە ئەویش هێڵێکە لە ناوەڕاستی ئاوەڕۆی سەرەکی کە بەکەڵکی کەشتییەوانی بێت لە کاتی نزمبوونەوەی ئاستی ئاو بەدەست پێکردن لەو خاڵەی سنووری وشکانی لە شەتلعەرەبەوە تا دەریا دادەبەزێت)[1].

٣. بەپێی ئەمە، هەردوو لا ئاسایش و متمانە بە درێژایی سنووری هاوبەشیان دەگەڕێننەوە و پابەندی چاودێرییەکی توند و کاریگەر دەبن لەسەر سنوورەکانییان، بۆ دانانی سنوورێکی ئێکجارەکی بۆ هەموو خۆدزینەوەیەک کە مەبەستی تێکدانی تێدا بێت و لە هەر لایەکەوە هاتبێت.

٤. هەردوو لا لەسەر ئەوە ڕێککەوتن کە ئەو تەرتیبەی لە سەرەوە دەستیان پێکراوە، ڕەگەزی چارەسەرێکی کۆگرن و لێی جیا نابنەوە. لە کۆتاییشدا دەستلێدانی بنەمای هەر یەکێکیان، بێگومان، پێچەوانەی گیانی ڕێککەوتنی جەزاییرە و هەردوو لاش گرێدراوی بەردەوامیان لەگەڵ سەرۆک هەواری بومەدین دەبێت کە لە کاتی پێویستیدا یارمەتی برایانەی جەزاییر، لە

---

(١) تالوگ/ وشەیەکی ئەڵمانییە لە دوو بەش پێک هاتووە، Thal بە مانای دۆڵ و Weg ماناکەی (ڕێگەی دۆڵ)ە و Thalweg بوو بە زاراوەیەکی نێودەوڵەتی بۆ پارێزگاریی ناوەڕاستی ئاوەڕۆی ئاو، یان ئەو تەوژمەی دەکەوێتە ناوەڕاستی ئاوەڕۆی زێ. عەبدولرەزاق ئەلحەسەنی، (تاریخ الوزارات العراقیة، ج٥، بەغدا، ١٩٨٨) ل٢٤.

پێناوی پیادەکردنی ئەم بڕیارە، پێشکەش دەکات. هەردوو لا ئەوەش بە ڕەسمی ڕادەگەیەنن کە دەبێت ناوچەکە لە هەر دەستێوەردانێکی دەرەکی پارێزراو بێت.

دووەم: پەیماننامەی سنووری عێراق - ئێرانی ساڵی ١٩٧٥

دەقەکانی پەیماننامەی سنووری نێودەوڵەتی و دراوسێ دۆستیی نێوان عێراق و ئێران و هەر سێ پرۆتۆکۆلە پاشکۆکەی، کە تایبەتن بە سنووری وشکانی و ئاوی و ئاسایشی سنوور[1].

ئەم دەقانە لە بەغدا لە ڕۆژی ١٣ی حوزەیرانی ساڵی ١٩٧٥، دکتۆر سەعدون حەمادی وەزیری دەرەوە لە لایەنی عێراقەوە و لە لایەنی ئێرانیشەوە، بەڕێز عەباس خەلعەتبەری وەزیری دەرەوەی ئێران واژووکرا و هەروەها بەڕێز عەبدولعەزیز بوتەفلیقەی وەزیری دەرەوەی جەزاییریش واژووی کرد. ئەمەی خوارەوەش دەقی پەیماننامەی سنووری نێودەوڵەتی و دراوسێ دۆستیی نێوان عێراق و ئێرانە.

سەرکۆماری عێراق و خاوەنشکۆ ئیمپراتۆر شاهەنشای ئێران، لەبەر خواستی دڵسۆزانەی هەردوو لا کە لە ڕێککەوتننامەی جەزاییر لە ئاداری ١٩٧٥ تەعبیری لێکراوە، بۆ گەیشتن بە چارەسەرێکی ئێکجارەکی هەمیشەیی، بۆ هەموو ئەو هۆیە جێبەجێنەکراو و هەڵواسراوانەی نێوان هەردوو وڵات و لەبەر ئەوەی هەردوو لا چاویان بە نەخشەی ئێکجارەکی سنووری وشکانی خۆیاندا گێڕایەوە، لەسەر بنچینەی پرۆتۆکۆلی قوستەنتینییەی ساڵی ١٩١٣ و کۆنووسی دانیشتنەکانی کۆمیسیۆنی دەستنیشانکردنی سنوور، لە ساڵی ١٩١٤ بۆ سنوورە ڕووبارییەکان بەپێی هێڵی تالوگ و لەبەر ئەو پێوەندییە دراوسێیەتییە مێژوویی و ئاینی و ڕۆشنبیری و ژیارییەی لە نێوان هەردوو گەلی عێراق و ئێراندا هەیە و لەبەر ئارەزووی هەردوولا بۆ چەسپاندنی پێوەندی دۆستایەتی و دراوسێدۆستی و قووڵکردنەوەی پێوەندییەکانیان لە مەیدانی ئابووری و ڕۆشنبیری و گەشەپێدانی پێوەندی نێوان ڕۆڵەکانی هەردوو گەل و بەرزکردنەوەی بۆ ئاستێکی باشتر لەسەر بناغەی بنەمای سەلامەتیی هەرێمەکە و ڕێزگرتنی سنوور و دەستێوەرنەدانی کاروباری

---

(١) زۆربەی دەوڵەتانی جیهان هیچ ئاگادارییەکیان لەبارەی ئەم دەقانەوە نەبوو.

ناوخـۆ و لەبـەر نیـازی هـەردوولا بـۆ کارکـردن لـە پێنـاو پێکهێنانـی سـەردەمێکی تـازەی پێوەندیـی نێـوان عێـراق و ئێـران، لەسـەر بناخـەی ڕێزگرتنـی تـەواوی سـەربەخۆیی نیشـتمانی و یەکسـانیی دەوڵەتـان لـە سـەروەرییان و لەبـەر بـڕوای هـەردوولا بـەم سـیفەتە، بـۆ پیادەکردنـی بیروبـاوەڕ و وەدیهێنانـی ئامانجـەکان، ئـەو مەبەسـتانەی لـە میسـاقی نەتـەوە یەکگرتووەکانـدا هاتـوون، بڕیـاری بەسـتنی ئـەم پەیماننامەیـان دا و نوێنـەری ڕاسـپێردراوی خۆیـان دانـا.

سەرکۆماری عێراق، سیادەتی سەعدون حەمادی وەزیری دەرەوەی عێراق.

خاوەنشـکۆی ئیمپراتـۆری شاهەنشـای ئێـران، سـیادەتی عەبـاس خەلعەتبـەری وەزیـری دەرەوەی ئێـران، کـە هەردووکیـان بەڵگەنامـەی دەسـەڵات پێدانـی تـەواوی خۆیـان گۆڕییـەوە و بینییـان کـە ڕاسـتە و بەپێـی ڕێوشـوێنە، لەسـەر ئـەم ئەحکامانـەی خـوارەوە ڕێککەوتـن:

زۆربەی دەوڵەتانی جیهان هیچ ئاگادارییەکیان لەبارەی ئەم دەقانەوە نەبوو.

مـاددەی یەکـەم: هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو جەخـت لەسـەر ئـەوە دەکەنـەوە کـە سـنووری نێودەوڵەتیـی وشـکانیی نێـوان عێـراق و ئێـران، ئەوەیـە کـە لەسـەر بنچینـە و بەپێـی ئـەو ئەحکامـەی پرۆتۆکۆلـی سـنووری وشـکانی و پاشـکۆکانی پرۆتۆکۆلـی ناوبـراو لـە پێشـەوە؛ کـە هاوپێچـی ئـەم پەیماننامەیـە کـراون، گرتووتیـە خـۆ، دووبـارە هێڵیـان بـۆ کێشرایـەوە.

مـاددەی دووەم: هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو جەخـت لەسـەر ئـەوە دەکەنـەوە سـنووری نێودەوڵەتـی شـەتلعەرەب ئەوەیـە؛ کـە لەسـەر بناخـە و بەپێـی ئەحکامـی پرۆتۆکۆلـی دەستنیشـانکردنی سـنووری ئـاوی و پاشـبەندەکانی پرۆتۆکۆلـی ئـەم پەیماننامەیـە کـە لـە پێشـەوە ناوبـراون، گرتوونییـە خـۆ، دیـاری کـراون.

مـاددەی سـێیەم: هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو بەڵێنـی ئـەوە دەدەن، چاودێرییەکـی تونـد و کاریگەریـی هەمیشـەیی و بـەردەوام بخەنـە سـەر سـنووری خۆیـان، بـە مەبەسـتی ڕاگرتنـی هەمـوو خۆدزینەوەیـەک کـە مەبەسـتی تێکدانـی پێـوە دیـار بێـت، جـا لـە هـەر کوێیەکـەوە هاتبێـت، ئەمـەش لەسـەر بنچینـە و بـە گوێـرەی ئـەو ئەحکامـەی کـە پرۆتۆکۆلـی ئاسایشـی سـنوور گرتوویەتیـە خـۆ کـە پاشـکۆی ئـەم پەیماننامەیەیـە.

مـاددەی چـوارەم: هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو جەخـت لەسـەر ئـەوە دەکەنـەوە کـە ئەحکامـی هـەر سێ پرۆتۆکۆل و پاشـبەندە ناوبراوەکانیـان لـە مـاددەی ١ و ٢ و ٣ی ئـەم پەیماننامەیـەدا و پێیـەوە هاوپێچکـراون و بەشـێکی لێـک نەتـرازاوی پەیماننامەکـە پێکدەهێنـن، ئەوانـە ئەحکامـی ئێکجارەکـی و هەمیشـەیین و لەبـەر هـەر هۆیـەک بێت نابێـت پێشـێل بکرێـن و ڕەگەزێـک پێکدێنـن کـە لـە لێکجیاکردنەوە نایـەت بـۆ یەکلاییکردنـەوەی گرفتـەکان بـە شـێوەیەکی گشـتگیر، دەسـتلێدانی هـەر یەکێـک لـە بنەماکانـی ئـەم گرفتـە یەکلایـی کردنـەوە گشـتگیرە بەبـێ سـێ و دوو پێچەوانـەی گیانـی ڕێککەوتنامـەی جەزایـر دەوەسـتێت.

مـاددەی پێنجـەم: لـە چوارچێـوەی دەسـتکاری نەکردنـی سـنوور و ڕێزگرتنـی وردی سـەلامەتیی هەرێمایەتیـی نیشـتمانیی هـەردوو دەوڵـەت، هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو جەخـت لەسـەر ئـەوە دەکەنـەوە، کـە هێڵـی سـنووری وشـکانی و ئاوییـان نابێـت دەسـتکاری بکرێـت و ئـەو هێڵـە هەمیشـەیی و ئێکجارەکییـە.

ماددەی شەشەم:

١. لـە حاڵەتـی ڕوودانـی ناکۆکییـەک کـە پێوەندیـی بـە لێکدانـەوە، یـان پیادەکردنـی ئـەم پەیماننامەیـە و سـێ پرۆتۆکۆلەکانـی و پاشـکۆکانییەوە هەبـوو، ئـەوا ئـەو ناکۆکییەکـە لـە چوارچێـوەی ڕێزگرتنـی هێڵـی سـنووری عێـراق و ئێـران کـە لـە مـاددەی یەکـەم و دووەمـی ئامـاژە بـۆ کـراو لـە سـەرەوەدا بەیانکـراوە، چارەسـەر دەکرێـت لەگـەڵ ڕەچاوکردنـی ئاسایشـی عێـراق - ئێـران بـە گوێـرەی مـاددەی ٣.

٢. ئـەو ناکۆکییـە لـە قۆناغـی یەکەمـدا لـە لایـەن لایەنـە باڵاکانـەوە لـە ڕێگـەی دانوسـتانی دوو قۆڵییـەوە لـە مـاوەی دوو مانگـدا لـە مێـژووی پێشکەشـکردنی داواکاریـی یەکێـک لـە دوو لایەنەکـە چارەسـەر دەکرێـت.

٣. لـە حاڵەتـی ڕێکنەکەوتنـی لایەنـە بـاڵا پەیمانبەسـتووەکان لـە مـاوەی سـێ مانگـدا، پەنـا دەبەنـە بـەر داواکردنـی هەوڵدانـی دانوسـتان لـە دەوڵەتـی سـێیەم.

٤. لـە حاڵەتێکـدا ئەگـەر یەکێـک لـە دوو لایەنەکـە پەنابردنـە بـەر هەوڵـی دۆسـتانەی ڕەتکردەوە، یـان هەوڵـەکان سـەرکەوتوو نەبـوون، ئـەوا بـۆ چارەسـەری ناکۆکییەکـە لـە ماوەیـەک کـە لـە مانگێـک تێپـەڕ نـەکات لـە مێژووی ڕەتکردنـەوە یـان سـەرنەکەوتنەکە، ڕێگـەی دادوەری(تحکیـم) دەگیرێتەبـەر.

٥. لـە حاڵەتـی ڕێکنەکەوتنـی هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو لـە بـارەی کاری

ناوبژیـوکاری، ئـەوا یەکێـک لـە هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو مافـی ئـەوەی هەیـە لـە مـاوەی پـازدە ڕۆژدا، کـە لـە دوای ڕێکنەکەوتنەکـە دێـت، پەنـا بباتـە بـەر دادگەیەکـی دادوەری، بـۆ مەبەسـتی پێکهێنانـی دادگەیەکـی داوەری بـۆ چارەسـەرکردنی هـەر کێشـەیەک، ئـەوا پێویسـتە لەسـەر هـەر یـەک لـە هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو، یەکێـک لـە هاووڵاتییەکانـی خـۆی دابنێـت وەک دادوەر و ئـەو دوو دادوەرەش دادوەرێکـی بـاڵا هەڵدەبژێـرن و لـە حاڵەتێکـدا ئەگـەر هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو دادوەری خۆیـان دانەنـا لـە مـاوەی مانگێـک لـەو مێـژووەی کـە یەکێـک لـە هـەردوو لایەکـە ڕاگەیانـد، لایەکـەی تـری وەرگرتـووە بـۆ داوای دادوەری، یـان لـە حاڵەتێکـدا ئەگـەر هـەردوو لا پێـش کۆتایـی هاتنـی مـاوەی ناوبـراو بـە ڕێککەوتنێـک نەگەیشـتن لـە بـارەی هەڵبژاردنـی دادوەری بـاڵا، ئـەوا ئـەو لایـە بـاڵا پەیمانبەسـتووەی داوای دادوەری کـردووە مافـی ئـەوەی هەیـە داوا لـە سـەرۆکی دادگـەی دادی نێودەوڵەتـی بـکات کـە چەنـد دادوەرێـک یـان دادوەری بـاڵا دابنێـت، بەپێـی کارەکانـی دادگـەی هەمیشـەیی دادوەر دانـان.

٦. بڕیـاری دادگـەی دادوەریـی هەمیشـە سـیفەتی یەکلاکـەرەوە و جێبەجێکردنـی هەیـە سـەبارەت بـە هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو.

٧. هەردوو لای باڵای پەیمانبەستوو خەرجیی دادوەرییەکە بە نیوەیی دەدەن.

مـاددەی حەوتـەم: ئـەم پەیماننامەیـە و هـەر سـێ پرۆتۆکۆڵەکانـی کـە پاشـبەندی کـراون بەپێـی مـاددەی ١٠٢ لـە میسـاقی نەتـەوە یەکگرتـووەکان تۆمـار دەکرێـت.

مـاددەی هەشـتەم: هـەر یـەک لـە دوو لا بـاڵا پەیمانبەسـتووەکە ئـەم پەیماننامەیـە و هـەر سـێ پرۆتۆکۆڵەکانـی پاشـبەند کـراوی بـە پێـی یاسـای ناوخۆیـی پەسـند دەکات.

ئـەم پەیماننامـە و هـەر سـێ پرۆتۆکۆڵـە پاشـبەندکراوەکانی لـە کاتـی گۆڕینـەوەی بەڵگەنامـەی پەسـندکردن، کـە لـە تـاران ئەنجـام دەدرێـت، دەچێتـە بـواری جێبەجێکردنـەوە. لەبـەر ئـەوە هـەردوو لای دەسـەڵات پێـدراو لـە لایـەن هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتووەوە ئـەم پەیماننامـە و هـەر سـێ پرۆتۆکۆڵـە پاشـبەندکراوەکانیان واژوو کـرد.

لە ١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٥ز لە بەغدا نووسراوە

عەبـاس عەلـی خەلعەتبـەری وەزیـری دادوەری ئێـران - سـەعدون حەمـادی وەزیـری دەرەوەی عێـراق

ئـەم پەیماننامـە و هـەر سـێ پرۆتۆکۆلـە پاشـبەندەکەی بـە ئامادەبوونـی سـیادەتی عەبدولعەزیـز بوتەفلیقـەی ئەندامـی ئەنجوومەنـی شـۆڕش - وەزیـری دەرەوەی جەزایـر واژووکـران.

پرۆتۆکۆلی دەستنیشانکردنی سنووری ئاوی

بەپێی ئەوەی کە لە بەیانی جەزایر لە ٦ی ئاداری ١٩٧٥ دا بڕیار درا، هەردوو لای پەیمانبەستوو لەسەر ئەو ئەحکامە ڕێککەوتن:

ماددەی یەکەم: هەردوو لای پەیمانبەستوو جەختدەکەنەوە و دان بەوە دادەنێن کە دیاریکردنی سنووری ئاویی نێودەوڵەتی لە نێوان عێراق و ئێران لە شەتلعەرەب بەپێی هێڵی تالوگ لەلایەن لێژنەی هاوبەشی عێراقی – ئێرانی – جەزایری ئەنجامدراوە لەسەر بنچینەی ئەمانەی خوارەوە:

١. پرۆتۆکۆلی تاران لە مێژووی ١٧ی ئاداری ١٩٧٥.

٢. کۆنووسی کۆبوونەوەی وەزیرانی دەرەوە لە بەغدا لە ٢٠ی نیسانی ١٩٧٥ کە لە نێو شتی تریشدا ڕەزامەندی لەسەر کۆنووسی ئەو لێژنەیە ڕاسپێردراوە پێشان دا، بۆ دەستنیشانکردنی سنووری ئاوی و کۆنووسەکە لەسەر پشتی کەشتیی عێراقی (الثورة) لە شەتلعەرەب لە ١٦ی نیسانی ١٩٧٥ دا واژووکرا.

٣. ئەو نەخشە ئاوییە هاوبەشانەی کە لە دوای دڵنیابوون لێیان لە شوێن و ڕاستکردنەوەیان و گوێزانەوەی تانوپۆی جوگرافی بۆ خاڵەکانی تێپەڕینی هێڵی سنوور لە ساڵی ١٩٧٥، لەسەر ئەو نەخشانەی کە تەکنیکارە تایبەتمەندەکانی ئاوزانی لە لێژنەی هونەریی تێکەڵاو واژوویان کرد و بە واژووی پەسندکراوی سەرۆکی شاندەکانی عێراق و ئێران و جەزاییر لە لێژنەکەدا کرا بە بەڵگە، ئەو نەخشانەی لە پێشەوە و ئەوانەی لە خوارەوەش باسکران، خرانە پاڵ ئەم پرۆتۆکۆلە و بوونە بەشێک کە لە یەکتر جیانابنەوە.

نەخشەی ژمارە (١): دەروازەی شەتلعەرەب، ژمارە ٣٨٤٢ کە لە لایەن ئەمیراڵی بەریتانیاوە بڵاوکراوەتەوە.

نەخشەی ژمارە (٢): بەنداوی ناوەوە تا خاڵی کبدا ژمارە ٣٨٤٣ کە لە لایەن ئەمیراڵی بەریتانیاوە بڵاوکراوەتەوە.

نەخشەی ژمارە (٣): خاڵی کبدا تا عەبادان ژمارە ٣٨٤٤ کە لە لایەن ئەمیراڵی بەریتانیاوە بڵاوکراوەتەوە.

نەخشەی ژمارە (٤): عەبادان تا دوورگەی ئومولتەویلە ژمارە ٣٨٤٥ کە لە لایەن ئەمیراڵی بەریتانیاوە بڵاوکراوەتەوە.

ماددەی دووەم:

١. بـۆ هێڵـی سـنوور لـە شـەتلعەرەب، تالـوگ پەیـڕەو دەکرێـت، واتـە ناوەڕاسـتی ئـاوەڕۆی سـەرەکیی کـە لـە نزمتریـن ئاسـتی توانـای دەریاوانـی بـە کەڵکـی کەشـتیوانی بێـت، لـە دەسـتپێکردنی ئـەو خاڵـەی کـە سـنووری وشـکانیی نێـوان عێـراق و ئێرانـی لێـوە دێتـە خـوار لـە شـەتلعەرەبەوە تـا دەریـا.

٢. هێڵـی سـنوور کـە بـەو شـێوەیەی لەبڕگـەی یەکەمـی سـەرەوە پێناسـەکرا، لەگـەڵ ئـەو گۆڕانکارییانـەی لـە ئەسـڵدا دەگەڕێنـەوە بـۆ هـۆی سرووشـتی لـەو ئـاوەڕۆ سـەرەکییەی بـە کەڵکـی کەشـتیوانیی دێـت دەگۆڕێـت و هێڵـی سـنوور بـە هـی گۆڕانکاریـی تـر ناگۆڕێـت، تـا هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو ڕێککەوتننامەیـەک بـۆ ئـەم مەبەسـتە واژوو نەکـەن.

٣. دڵنیابـوون لـەو گۆڕانکارییـە باسـکراوانەی بڕگـەی (٣)ی سـەرەوە بـە شـێوەیەکی هاوبـەش لـە لایـەن دامـودەزگای تەکنیکـی تایبەتمەندیـی هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو ئەنجـام دەدرێـت.

٤. ئەگـەر بەهـۆی دیـاردەی سرووشـتییەوە ئـاوەڕۆ یـان ئاوڕێژکـەی شـەتلعەرەب گوێزرایـەوە و ئـەو گوێزرانەوەیـە بـوو بـە هـۆی گۆڕانـی (عائدییەتـی) نیشـتمانی هەرێمـی هـەردوو دەوڵەتـی تایبەتمەندیـدار، یـان موڵـک وماڵـی نەگوێـزراوە یـان بینـا و شـتی تـر، ئـەوا هێڵـی سـنوور هـەر بـەردەوام دەبـێ لـەوەی کـە لـە تالوگـە بەپێـی ئـەوەی لـە بڕگـە (١)ی سـەرەوەدا بـاس کـراوە.

٥. ئەگـەر هـەردوو لا بـە ڕێککەوتنێکـی هاوبـەش بڕیـار نـەدەن کـە هێڵـی سـنوور دەبێـت لـە ئێسـتە بـە دواوە لەسـەر ئـاوەڕۆ تازەکـە بـڕوات، ئـەوا ئاوەکـە بـە خەرجیـی هـەردوو لا دەگەڕێنرێتـەوە بـۆ ئـەو ئاوەڕۆیـەی سـاڵی ١٩٧٥ هـەر وەکـو لەسـەرەوە لـە نـاو نەخشـە هاوبەشـەکە ئامـاژەی بـۆ کـراوە و لـە بڕگـە (٣)ی مـاددەی یەکـەم لـە سـەرەوە دەقبەنـدی لەسـەر کـراوە، ئـەوە ئەگـەر یەکێـک لـە دوو لایەکـە داوای ئـەوەی کـرد لـە مـاوەی ئـەو دوو سـاڵەی دوای ئـەو کاتـەی کـە گوێزرانەوەکـەی تێـدا وەدی هاتـوو، بەدەسـتی یەکێـک لـە هـەردوو لایەکـە و لـەو کاتەشـدا هـەردوو لا پارێـزگاری لـە مافـی خۆیـان دەکـەن لـە کەشـتیوانی و سـوود وەرگرتـن لـە ئـاوەڕۆ تازەکـە.

ماددەی سێیەم:

١. سـنووری ئـاوی لـە شـەتلعەرەب لـە نێـوان عێـراق و ئێـران هـەر وەک پێناسـەکەی لـە مـاددەی دووەمـی سـەرەوەدا هاتـووە، بـەو هێڵـە کێـشراوە کـە لـە نەخشـە هاوبەشـە ناوبـراوەکان لـە بڕگـە (٣)ی مـاددەی یەکەمـی سـەرەوەدا بەیـان کـراوە.

٢. هـەر دوو لای پەیمانبەسـتوو لەسـەر ئـەوە ڕێککەوتـن کـە خاڵـی کۆتایـی سنووری ئـاوی دەکەوێتـە سـەر هێڵێکـی ڕاسـت، کۆتایـی نێـوان هـەردوو کەنارەکـە و لای ئاوڕێژکـەی شـەتلعەرەب لـە نزمتریـن ئاسـتی دەریـا داکشـان (نزمتریـن ئاسـتی ئـاو بـە حسـابی گـەردوون) بەیەکـەوە دەگەیەنێـت و وێنـەی ئـەم هێڵـە ڕاسـتە لـە نەخشـە ئاوییـە هاوبەشـە ناوبـراوەکان لـە بڕگـە (٣)ی مـاددەی یەکەمـی سـەرەوەدا گوێزراوەتـەوە.

مـاددەی چـوارەم: ئـەو هێڵـی سـنوورە پێناسـەکراوەی لـە ماددەکانـی (١) و (٢) و (٣) لـەم پرۆتۆکۆڵـەدا هەروەهـا بـە ئاراسـتەیەکی سـتوونی بـواری ئاسـمانی ناخـی زەویـش دیـاری دەکات.

مـاددەی پێنجـەم: هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو لێژنەیەکـی تێکەڵـی عێراقـی - ئێرانـی پێـک دێنـن تـا لـە مـاوەی دوو مانگـدا، بـاری موڵـک و ماڵـی نەگوێـزراوە و بینـا و دامـەزراوە هونەرییـەکان و هـی تـر کـە تەبەعیـەتی نیشـتمانییان لـە ئەنجامـی دیاریکردنـی سنووری ئـاوی عێراقـی - ئێرانـی دەگۆڕێـت، یـان بـە ڕێگـەی پاککردنـەوە یـان لـە ڕێگـەی بـۆ بـژاردن، یـان بـە شـێوەیەکی تـری لەبـار دیـاری بکـەن، بـۆ خـۆ دوورخسـتنەوە لـە هـەر سـەرچاوەیەکی ناکۆکـی.

مـاددەی شەشـەم: لەبـەر ئـەوەی کاری ڕووپێـوی لـە شـەتلعەرەب و دانانـی نەخشـەی ئاویـی هاوبـەش کـە لـە بڕگـەی (٣)ی مـاددەی یەکەمـی سـەرەوە ناوبـراوە، تـەواو بـووە، هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو لەبـەر ئەنجامدانـی ڕووپێوییەکـی تـازەی هاوبـەش، هەمـوو دە سـاڵ جارێـک لـە مێـژووی واژووکردنـی ئـەم پرۆتۆکۆڵـەوە ڕێککەوتـن، بـەڵام هـەر لایەکیـش مافـی ئـەوەی هەیـە پێـش تەواوبوونـی مـاوەی دە سـاڵەکە داوای ڕووپێویـی تـازە بـکات کـە بـە شـێوەیەکی هاوبـەش دەکرێـت.

هـەر یـەک لـە هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو نیـوەی خەرجیـی ڕووپێوەکەیـان دەکەوێتـە سـەر شـان.

ماددەی حەوتەم:

١. هەمـوو کەشـتییەکی بازرگانـی و حکوومەتـی و سـەربازی هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو، ئازادیـی کەشـتیوانییان لـە شـەتلعەرەبدا هەیـە، ئینجـا ئـەو هێڵـەی دەریـای هەرێمایەتـی هـەر یـەک لـەو دوو وڵاتـە دیـاری دەکات، لـە هەمـوو لایەکانـی ئـەو کەناڵانـەی بـە کەڵکـی کەشـتییەوانی دێـن لـە دەریـای هەرێمایەتـی کـە دەگەنـە ئاوڕێژگـەی شـەتلعەرەب، هەرچـی چۆنێـک بێـت.

٢. ئـەو کەشـتییانەی بـۆ مەبەسـتی بازرگانـی بەکاردێـن و هـی وڵاتـی سـێیەمن، مافـی ئازادیـی کەشـتیوانییان لـە شـەتلعەرەبدا هەیـە بـە یەکسـانی و بەبـێ جیاوازی و ئـەو هێڵـە هـەر چۆنێک بێت کـە دەریـای هەرێمایەتیـی هـەر یـەک لـە دوو وڵاتەکـە لـە هەمـوو لایەکـی ئـەو کەناڵانـەی بـۆ کەشـتیوانیی چاکـن و کەوتوونەتـە دەریـای هەرێمایەتییـەوە و دەگەنـە ئاوڕێژگـەی شـەتلعەرەب دیـاری دەکات.

٣. دەشـێ هەریـەک لـە دوو لایەنـە پەیمانبەسـتووەکە، مۆڵـەت بـدات بـە کەشـتیی سـەربازیی بێگانـە کـە بێنـە نـاو شـەتلعەرەبەوە بـۆ سـەردانی بەندەرەکانـی، بـە مەرجێـک ئـەو کەشـتییانە سـەر بـە وڵاتێـک نەبـن کـە لـە حاڵەتـی بەشـداری شـەڕ یـان ناکۆکـی چەکدارانـە یـان شـەڕ بێـت لەگـەڵ یەکێـک لـەو دوو لایەنـە پەیمانبەسـتووەکەدا و بـە مەرجـی ئـەوەی کـە لـە ماوەیـەک لـە ٧٢ کاتژمێـر کەمـتر نەبێـت، پێشـوەختە بەلاکـەی تـر ڕابگەیەنرێـت.

٤. هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو لـە هەمـوو حاڵەتێکدا خـۆداری لـەوەدا دەکـەن کـە ڕێگـە بـدەن بـە کەشـتیی بازرگانیـی سـەر بـە وڵاتێـک کـە لـە حاڵەتـی بەشداریی شـەڕ، یـان ناکۆکـی چەکـداری یـان شـەڕ بێـت لەگـەڵ یەکێـک لـە دوو لایەنەکـە.

ماددەی هەشتەم:

١. ڕێسـای پێوەندیـدار بـە کەشـتیوانی لـە شـەتلعەرەب لـە لایـەن لێژنەیەکـی تێکەڵـی عێراقـی ئێرانـی بەپێـی بنەمـای مافـی یەکسـانی کەشـتیوانیی بـۆ هـەردوو دەوڵـەت دادەنرێـت.

٢. هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو لێژنەیـەک پێـک دەهێنـن بـۆ دانانـی بنەمـای پێوەندیـدار بـە نەهێشـتنی پیسـبوون و زاڵبـوون بەسـەریدا لـە شـەتلعەرەب.

٣. هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو لێژنەیـەک پێـک دەهێنـن، ئەرکەکـەی بەسـتنی

ڕێککەوتنــی لەمــەو دوایــە لــە بــارەی ئــەو مەســەلانەی لــە بڕگــەی یەکــەم و دووەمــی ئــەم ماددەیــەدا باســکراون.

ماددەی نۆیـەم: هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو دان بـەوە دادەنێـن کـە شـەتلعەرەب بـە شـێوەیەکی سـەرەکیی ڕێگـەی کەشـتیوانیی نێودەوڵەتییـە و لەبـەر ئـەوە پابەنـدی ئـەوەن کـە خـۆداری بکـەن لـەوەی کـە شـتێک نەکـەن ببێتـە هـۆی ڕێگەگرتنـی کەشـتیوانی لـە شـەتلعەرەب و دەریـای هەرێمایەتیـی هـەردوو وڵات، لـە هەمـوو بەشـەکانی ئـەو کەناڵانـەی بـۆ کەشـتیوانی باشـن و کەوتوونەتـە دەریـای هەرێماتییـەوە و بـەرەو ئاوڕێژگـەی شـەتلعەرەب دەچـن.

لە ١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٥ لە بەغدا نووسراوە

عەبـاس عەلـی خەلعەتبـەری - وەزیـری دەرەوەی ئێـران - سـەعدون حەمـادی وەزیـری دەرەوەی عێـراق، بـە ئامادەبوونـی سـیادەی عەبدولعەزیـز بوتەفلیقـەی ئەندامـی ئەنجوومەنـی شـۆڕش، وەزیـری دەرەوەی جەزایـر واژووکـرا.

پرۆتۆکۆلی دووبارە نەخشەکێشانی سنووری وشکانی

بەپێی ئەوەی لە بەیانەکەی مێژووی ٦ی ئاداری ١٩٧٥ی جەزایردا بڕیار درا، هەردوو لای پەیمانبەستوو لەسەر ئەم ئەحکامەی خوارەوە ڕێککەوتن:

ماددەی یەکەم:

أ/

١. پرۆتۆکۆلی قوستەنتینیەی ساڵی ١٩١٣ و کۆنووسی دانیشتنەکانی لێژنەی دیاریکردنی سنووری تورکیا و فارسی ساڵی ١٩١٤.

٢. پرۆتۆکۆلی تاران لە مێژووی ١٧ی ئاداری ١٩٧٥.

٣. کۆنووسی کۆبوونەوەی ئەنجوومەنی وەزیرانی دەرەوە کە لە بەغدا لە ٢٠ی نیسانی ١٩٧٥ واژووکراوە و لەنێو کاروباری تریشدا، ڕەزامەندی لەسەر کۆنووسی ئەو لێژنەیە پێشان دا کە دووبارە نەخشەکێشانی سنووری وشکانیی پێ سپێردرابووەوە و لە تاران لە ٣٠ی ئاداری ١٩٧٥ واژووکرابوو.

٤. کۆنووسی کۆبوونەوەی وەزیرانی دەرەوە کە لە ٢٠ی ئاداری ١٩٧٥ لە جەزاییر واژووکراوە.

٥. کۆنووسی وەسفکاری کارەکانی نەخشەکێشانی سنووری وشکانیی نێوان عێراق و ئێران کە لێژنەی ڕاسپێردراو بە نەخشەکێشانی سنووری وشکانی لە مێژووی ١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٥ تۆماری کردووە و ئەو کۆنووسە پاشکۆی ژمارە (١) پێکدێنێ کە بەشێکی لە یەک جیانەبووەوەی ئەم پرۆتۆکۆلە پێک دێنن.

٦. نەخشەکان بە پێوەری ٥٠٠٠٠/١ کە سنووری وشکانی و هەروەها شوێنی ستوونە کۆن و تازەکانی لەسەر وێنە کێشراوە و ئەو نەخشانە پاشکۆی ژمارە (٢) پێک دێنن کە ئەویش بەشێکە و لەم پرۆتۆکۆلە جیا ناکرێتەوە.

٧. کارتی وەسفکاری بۆ ستوونە کۆن و تازەکان.

٨. بەڵگەنامەیەک کە پێوەندی بە تانوپۆی ستوونە سنوورییەکانەوە هەیە.

٩. وێنەی ئاسمانیی ڕووبەری سنووری عێراق - ئێرانی بە کونی بچووک شوێنی ستوونە کۆن و نوێیەکانی لەسەر کێشراوە.

ب/ هەردوو لا بەڵێن دەدەن کە لە ماوەی دوو مانگدا نیشانەی سنوور لەنێوان ستوونەکانی ١٤ و ١٥ دابنێن.

ج/ هەردوو لای پەیمانبەستوو هاوکاری دەکەن بۆ دانانی وێنەی ئاسمانیی تایبەت بە سنووری وشکانیی عێراق - ئێران، بە مەبەستی بەکارهێنانیان بۆ وێنەکێشانی ئەو هێڵی سنوورانەی، کە لەمەوپێش باسکران لەسەر نەخشە بە پێوانەی ١/٢٥٠٠٠ لەگەڵ نیشانەکردنی ستوونەکان، هەموو ئەمانە لە ماوەیەک کە لە ساڵێک تێپەڕ نەکات لە ٢٠ی ئاداری ١٩٧٥هوە، بێ ئەوەی کار بکاتە سەر بارودۆخی پەیماننامەکە کە ئەم پرۆتۆکۆلە بەشێکی لێک جیا نەبووەوەی پێک دەهێنێت و دەست بەجێبەجێکردنی دەکرێت و لە ئەنجامی ئەوەشدا کۆنووسە وەسفکارییەکەی سنووری وشکانی کە لە بڕگە (٥)ی سەرەوەدا باسکراوە هەموار دەکرێتەوە و ئەو نەخشانەی کە بە گوێرەی ئەحکامی بڕگە (ج)ی ئێستا دانراون، جێگەی هەموو نەخشەکانی تر دەگرنەوە کە هەن.

ماددەی دووەم: سنووری نێودەوڵەتی نێوان عێراق و ئێران پێڕەوی ئەو هێڵە دەکات کە لە کۆنووسە وەسفکارییەکەدا بەیانکراوە و لەسەر نەخشە ناوبراوەکان یەک لە دوای یەک لە بڕگە (٥) و (٦)ی ماددەکەی سەرەوە وێنە کێشراوە لەگەڵ لەبەرچاوگرتنی بڕگەی (أ).

ماددەی سێیەم: ئەو هێڵی سنوورەی کە لە ماددەی یەکەم و دووەمی ئەم پرۆتۆکۆلەدا پێناسەکراوە، هەروەها بە ئاراستەی ستوونی بواری ئاسمانی و ناخی زەوی دیاری دەکرێت.

ماددەی چوارەم: هەردوو لا لێژنەیەکی هاوبەشی عێراقی ئێرانی پێکدەهێنن بۆ یەکلاییکردنەوەی موڵک و ماڵی نەگوێزراوە و بینا و دامەزراوەی هونەری یان هی تر، کە شوێنی موڵکایەتییەکەی لە ئەنجامی دووبارە نەخشەکێشانی سنووری وشکانی عێراقی و ئێرانی دەگۆڕێت، بە گیانی دراوسێ دۆستی و هاوکاری یان بە ڕێگەی پاککردنەوە یان بە ڕێگەی بۆ بژاردن یان بە شێوەیەکی گونجاوی تر، ئەمەش بۆ خۆ دوورخستنەوە لە هەر سەرچاوەیەکی ناکۆکی.

لێژنەی ناوبراو لە ماوەی دوو مانگدا باری موڵک و ماڵە گشتییەکان یەکلادەکاتەوە، بەڵام سەبارەت بەو داواکارییانەی پێوەندییان بە موڵک و دارایی تایبەتییەوە هەیە، ئەوا لە ماوەیەک کە لە دوو مانگ تێپەڕ نەکات پێشکەش بە لێژنەکە دەکرێت، دەبێ ئەوەش بزانرێت کە یەکلاییکردنەوەی ئەو موڵک و داراییە تایبەتییانە لە ماوەی سێ مانگی دوای ئەوە تەواو دەکرێت.

ماددەی پێنجەم:

١. لێژنـەی تێکـەڵ لـە دەسـەڵاتدارانی تایبەتمەنـدی هـەردوو دەوڵـەت بـۆ مەبەسـتی دۆزینـەوەی سـتوونەکانی سـنوور و دڵنیابـوون لـە حاڵەتـی ئـەو سـتوونانە پێکهـات و هەمـوو سـاڵێکیش لـە مانگـی ئەیلـوول، ئـەو کەشـفە لـە لایـەن لێژنـەی ناوبـراو لـە پێشـەوە بەپێـی خشـتەیەکی زەمەنـی کـە لێژنەکـە لـە کاتێکـی شـیاودا دایدەنێـت، دەکرێتـەوە.

٢. هـەر یەکێـک لـە دوو لای پەیمانبەسـتووەکان دەشـێ بـۆ لایەکـەی تـر بنووسـێت کـە لێژنەکـە لـە هـەر کاتێکـدا کەشـفێکی زیاتـری سـتوونەکان بـکات. لـەم حاڵەتەشـدا لـە مـاوەی سـێ ڕۆژ لـە مێـژووی پـێ ڕاگەیاندنەکـەدا ئەنجـام دەدرێـت.

٣. لێژنـە هاوبەشـەکە لـە حاڵەتـی کەشـفەکەدا کۆنووسـی پێوەنـد بـەوە دەنووسـێت و دوای واژووکردنـی لـە لایـەن لێژنەکـەوە، بەرزدەکرێتـەوە بـۆ دەسـەڵاتدارانی تایبەتمەنـد لـە هـەردوو دەوڵـەت و لێژنەکـە بـۆی هەیـە لـە کاتـی پێویسـتدا بڕیـاری دروسـتکردنی سـتوونی تـازە بـدات بـە هەمـان شـێوەی سـتوونەکانی ئێسـتایان، بـە مەرجێـک ئەمـە نەبێتـە هـۆی گۆڕانـی تێپەڕانـدنی هێڵـی سـنوور. لـەم حاڵەتەشـدا پێویسـتە دەسـەڵاتدارانی تایبەتمەنـدی هـەردوو دەوڵـەت لـە سـتوونەکان و تانوپۆیەکانیـان لەسـەر نەخشـە و ئـەو بەڵگەنامـە پێوەندیدارانـەی لـە مـاددەی یەکەمـی ئـەم پرۆتۆکۆڵـەدا هاتـوون دڵنیـا بـن. ئـەو دەسـەڵاتدارانەش ئـەو سـتوونانەی لـە پێشـەوە باسـکران، بـە سەرپەرشـتی لێژنـەی تایبەتمەنـد دادەنێـن و دەسـەڵاتدارانی تایبەتمەنـد بـۆ هـەر یەکێـک لـە دوو دەوڵەتەکـە بـۆ ئـەوەی بخرێتـە سـەر ئـەو بەڵگەنامانـەی لـە مـاددەی یەکەمـی ئـەم پرۆتۆکۆڵـەدا بـاس کـراون.

٤. هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو پێکـەوە پـارەی تێچـووی پاراسـتنی سـتوونەکان دەخەنـە ئەسـتۆی خۆیـان.

٥. پێویستە لێژنـە تێکەڵەکـە بـاری ستوونە گوێـزراوەکان بگێڕێتـەوە بـۆ شـوێنەکانی خۆیـان و سـتوونە شـکێنراو ونبـووەکان دووبـارە دروسـت کاتـەوە، ئەمـەش لەسـەر بنچینـەی ئـەو نەخشـە و بەڵگەنامانـەی لـە مـاددەی یەکەمـی ئـەم پرۆتۆکۆڵـەدا ناویـان هاتـووە لەگـەڵ پەرۆشـی بـۆ نەگۆڕینـی شـوێنی ئـەو ستوونانە لـە هیـچ حاڵەتێکـدا و لێژنـە تێکەڵاوەکـە لـەو حاڵەتانـەدا کۆنووسـێک

لـە بـارەی ئـەو کارانـەی تەواوکـراون، بکرێتـە پاشـبەند و بخرێتـە سـەر ئـەو بەڵگەنامانـەی لـە مـاددەی یەکەمـی ئـەم پرۆتۆکۆلـەدا باسـکراون.

٦. دەسـەڵاتدارە تایبەتمەندەکانـی هـەردوو حکومـەت، زانیاریـی پێوەندیـدار بـە حاڵەتـی سـتوونەکان ئاڵوگـۆڕ دەکـەن، بـۆ دابینکردنـی باشـترین هـۆ و ڕێگـە بـۆ پاراسـتن و چاککردنەوەیـان.

٧. هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو بەڵێـن دەدەن هەمـوو کار و ئامادەییـەک بکـەن بـۆ دابینکردنـی پاراسـتنی سـتوونەکان و دادگەییکردنـی ئـەو کەسـانەی ئـەو سـتوونانەیان کـە لـە پێشـەوە باسـکران لـە شـوێنی خۆیـان گواسـتووەتوە یـان خراپیـان کـردووە یـان تێکیـان شـکاندووە.

ماددەی شەشەم:

هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو ڕێککەوتـن لەسـەر ئـەوەی کـە ئەحکامـی ئـەم پرۆتۆکۆلـە بەبـێ هیـچ خـۆ پارێزییـەک واژووکـراوە، لـە ئێسـتە بـە دواوە هـەر مەسـەلەیەکی سـنووری لـە نێـوان عێـراق و ئێـران ڕێکدەخـات.

لە ١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٥ لە بەغدا نووسراوە.

پرۆتۆکۆلی پێوەندیدار بە ئاسایش لەسەر سنووری عێراق - ئێران

عەبــاس عەلــی خەلعەتبــەری - وەزیــری دەرەوەی ئێــران - ســەعدون حەمــادی وەزیــری دەرەوەی عێــراق، بــە ئامادەبوونــی ســیادەی عەبدولعەزیــز بوتەفلیقــەی ئەندامــی ئەنجوومەنــی شــۆڕش، وەزیــری دەرەوەی جەزایــر واژووکــرا.

بەپێــی ئــەو بڕیارانــەی ڕێککەوتنــی مێــژووی ٦ی ئــاداری ١٩٧٥ی جەزایــر گرتوونییــە خــۆ و لەبــەر بایەخدانــی هــەردوو دەوڵــەت بــە گەڕاندنــەوەی ئاســایش و بــڕوا بــە یەکترکــردن بــۆ ئەســڵی خۆیــان، بــە درێژایــی ســنووری هاوبەشــیان و لەبــەر نیازهێنانیــان بــۆ پێڕەوکردنــی چاودێرییەکــی تونــد و بــەکار لەســەر ئــەو ســنوورانە لــە پێنــاوی وەســتاندنی هەمــوو ڕووداوێکــی خۆدزینــەوەی تێکدەرانــە و پێکەوەنانــی هاوکارییەکــی پتــەو لــە نێوانیانــدا بــۆ ئــەم مەبەســتە و ڕێگەگرتــن لــە هەمــوو کارێکــی خۆدزینــەوە یــان تێپەڕینــی ناشــەرعی، لــە ســنووری هاوبەشــیاندا بــە مەبەســتی تێکــدان و یاخیبــوون و سەرکێشــی و بــە ئاماژەکــردن بــە پرۆتۆکۆلــی مێژوویــی ١٥ی ئــاداری ١٩٧٥تــاران و کۆنووســی کۆبوونــەوەی وەزیرانــی دەرەوە کــە لــە بەغــدا لــە مێــژووی ٢٠ی نیســانی ١٩٧٥ واژووکــراوە و کۆنووســی کۆبوونــەوەی وەزیرانــی دەرەوە کــە لــە مێــژووی ٢٠ی ئــاداری ١٩٧٥ لــە جەزایــر واژووکــراوە.

هەردوو لای پەیمانبەستوو لەسەر ئەم ئەحکامانەی خوارەوە ڕێککەوتن:

ماددەی یەکەم:

١. هــەردوو لای پەیمانبەســتوو ئــەو زانیارییانــە پێــک دەگۆڕنــەوە کــە تایبەتــن بــە جووڵانــەوە و هەڵســوکەوتی ئــەو ڕەگــەزە تێکدەرانــەی لەوانەیــە هەوڵــی خۆدزینــەوە بــدەن بــۆ نێــو یەکێــک لــەو دوو وڵاتــە، بــە مەبەســتی ئەنجامدانــی کاری تێکــدان یــان یاخیبــوون یــان سەرکێشــی لــەو وڵاتــەدا.

٢. هــەردوو لای پەیمانبەســتوو ئــەو کارە گونجاوانــە ئەنجام دەدەن کــە پێوەندییــان بــەو ڕەگەزانــەوە هەیــە کــە لــە بڕگــەی یەکەمــی ئــەو ماددەیــەدا ئامــاژەی پێکــرا.

هــەر یەکەیــان دەســبەجێ لایەکــەی تــر لــە پێناســەی ئــەو کەســانە ئــاگادار دەکاتــەوە و ئــەوەی ڕێککەوتنیشــی لەســەر کــراوە ئەوەیــە؛ کــە هەردووکیــان هەمــوو شــێوازێک بەکاردێنــن بــۆ ڕێگەگرتــن لــە ئەنجامدانــی کاری تێکــدان و هەمــان ڕێگــەکار دەگیرێتــە بــەر بەرانبــەر ئــەو کەســانەی ڕەنگــە لەنێــو هەرێمــی یەکێــک لــە دوو لا پەیمانبەســتووەکەدا، بــە مەبەســتی ئەنجامدانــی کاری ڕووخانــدن و تێکــدان

لـە هەرێمەکـەی تـر کۆببنـەوە.

مـاددەی دووەم: هـاوکاری هەمەشـێوە کـە لـە نێـوان دەسـەڵاتدارە تایبەتمەندەکانـی هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو پێکهێـنرا، لـە بـارەی داخسـتنی سـنوور بەمەبەسـتی نەهێشـتنی خۆدزینـەوەی کەسـانی تێکـدەر لەسـەر ئاسـتی دەسـەڵاتدارانی سـنوور بـۆ هـەردوو وڵات، پێـی پابەنـد دەبـن و بـەردەوام دەبێـت تـا دەگاتـە بەرزتریـن ئاسـتی وەزیرانـی بەرگـری و دەرەوە و نـاوەوەی هـەردوو وڵات.

مـاددەی سـێیەم: هەروەهـا دەرووەکانـی خۆدزینـەوە نیشـانکران کـە دەشـێن بـۆ ئـەوەی کەسـانی تێکـدەر دزەیـان لێـوە بکـەن:

١. سـنووری باکـوور: لەخاڵـی یەکتربـڕی سـنووری عێـراق - تورکیـا - ئێرانـەوە تـا خانەقیـن - قـەسری شـیرین ((نـاوەوە)) ٢١ خـاڵ.

٢. سـنووری باشـوور: لـە خانەقیـن - قـەسری شـیرین ((دەرەوە)) و تـا کۆتایـی سـنووری عێـراق - ئێـران ١٧ خـاڵ.

٣. ئـەو خاڵانـەی خۆدزینـەوە کـە لـە سـەرەوە باسـکران لـە پاشـبەندەکەدا بەیانکـراون.

٤. هـەر خاڵێکـی تـر کـە لەوانەیـە بدۆزرێتـەوە و پێویسـت بـە داخسـتن و چاودێـری بـکات، دەچێتـە نێـو جـۆری خاڵـە دیاریکراوەکانـی سـەرەوە.

٥. هەمـوو ئـەو خاڵـە سـنووریانەی پێـدا تێپەڕبـوون، جگـە لەوانـەی ئێسـتا لەژێـر چاودێـری دەسـەڵاتدارانی گومرگـدان، هەمـوو پێداڕۆیشـتنێکیان تێـدا قەدەغەیـە.

٦. لەبـەر پەرەسـەندنی پێوەندیـی هەمەشـێوە لەنێـوان هـەردوو وڵاتـی دراوسـێدا، هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو لەسـەر ئـەوە ڕێککەوتـن کـە لـە پاشـەڕۆژدا بـە ڕەزامەندیـی هـەردوو لا خاڵـی تـری تێپەڕیـن بکرێتـەوە و لەژێـر چاودێریـی دەسـەڵاتدارانی گومـرگ بێـت.

ماددەی چوارەم:

١. هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو بەڵێنـی ئـەوە دەدەن کـە هـۆی مرۆیـی و ماددیـی پێویسـتە تەرخـان بکـەن بەمەبەسـتی دەسـتەبەرکردنی سـنوور داخسـتن و چاودێریکردنـی بەشـێوەیەکی کارایانـە، بـە جۆرێـک کـە ڕێگـە لـە دزەکردنـی هەمـوو کەسـێکی تێکـدەر بگرێـت لـەو خاڵانـەی تێپەڕیـن کـە لـە مـاددەی

سـێیەمی سـەرەوەدا بـاس کـراون.

٢. لـەو حاڵەتانەشـدا کـە ئەگـەر شـارەزایان لـە ئەنجامـی شـارەزایی پەیداکردنیـان لـە بابەتەکـە وایـان دانـا، کـە دەبێـت تەگبیـر بکرێـت بـۆ کاری پێویسـت و لـە حاڵەتـی ڕوودانـی ناکۆکـی لـە نێـوان دەسـەڵاتدارانی سـنووردا، ئـەوا سـەرۆکە پێوەندیـدارە کارگێڕییـەکان کـۆ دەبنـەوە ئینجـا چ لـە بەغـدا بێـت یـان لـە تـاران، بـۆ نزیککردنـەوەی نێـوان دیـد و بۆچوونیـان و تۆمارکردنـی ئەنجامـی کۆبوونەوەکانیـان لـە کۆنووسـێکدا.

ماددەی پێنجەم:

١. ئـەو کەسـە تێکدەرانـەی دەسـگیر دەکرێـن دەدرێنـە دەسـت دەسـەڵاتدارانی لایەکـەی تـر کـە لـە هەرێمەکەیـدا ئەوانـە دەسـگیر کـراون و یاسـای کارپێکـراو پیـادە دەکرێـت.

٢. هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو ئـەو کارانـەی بەرانبـەر ئـەو کەسـانەی لـە بڕگـەی (١)دا ئاماژەیـان پێکـراوە، ئەنجـام دراون بـە گۆڕینـەوە دەیانـدەن بـە یەکـتر.

٣. لـە حاڵەتـی بەزانـدنی سـنوور لـە لایـەن کەسـانی تێکـدەر و ڕاکـردوو، ئـەوا بـە پەلـە بـە دەسـەڵاتدارانی وڵاتەکـەی تـر ڕادەگەیەنرێـت، تـا بـە پەلـە ڕێگـەکاری پێویسـت و خێـرا بگرێتـە بـەر، بـۆ یارمەتیدانـی دەسـگیرکردنی ئـەو کەسـانەی لـە پێشـەوە باسـکراون.

مـاددەی شەشـەم: دەشـێ لـە کاتـی پێویسـتدا و بـە ڕێککەوتـن لـە نێـوان هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو، بڕیـاری ناوچـەی قەدەغەکـراو بـدەن لـە پێنـاوی ڕێگەگرتـن لـە کەسـانی تێکـدەر نەبـادا مەبەسـتەکانیان وەدی بهێنـن.

مـاددەی حەوتـەم: لێژنەیەکـی تێکـەڵاوی پێکهاتـوو لـە سـەرۆکی یەکـە کارگێڕییـە سنووریەکان و لـە نوێنەرانـی وەزارەتـی دەرەوەی هـەردوو وڵات پێـک دەهێنرێـت، بـە مەبەسـتی پێکهێنـان و پەرەپێدانـی هاوکاریـی بەکەڵـک و بـە گۆڕینـەوە بـۆ هـەردوو لا و لێژنەکـەش سـاڵانە دوو کۆبوونـەوە دەکات لـە سـەرەتای هەمـوو نیـوەی سـاڵێک بەپێـی ڕۆژژمێـر گریگـۆری.

دەکرێ لەسـەر داوای یەکێـک لـە هـەردوو لایەکـە کۆبوونـەوەی نائاسـایی بکرێـت، بـە مەبەسـتی توێژینـەوەی باشـترین بەکارهێنانـی هۆیـە واتایـی و ماکییـەکان بـۆ

سـنوور داخسـتن و چاودێریکردنـی، هەروەهـا کارایـی چـاک پیادەکردنـی ئەحکامـە بنەڕەتییـەکان بـۆ ئـەو هاوکارییـەی لـەم پرۆتۆکۆڵـەدا دەقبەندیـی لەسـەر کـراوە.

مـاددەی هەشـتەم: ئەحکامـی ئـەم پرۆتۆکۆڵـە کـە پێوەندیـدارە بـە سـنوور داخسـتن و چاودێریکردنـی بـە لای ئەحکامـی ئـەو ڕێککەوتننامـە تایبەتییانـەوە ناچێـت، کـە لـە نێـوان عێـراق و ئێرانـدا بەسـتراون و پێوەندییـان بـە مافـی لەوەڕانـدن و قومیسـێریی سـنوورەوە هەیـە.

مـاددەی نۆیـەم: بەمەبەسـتی مسـۆگەرکردنی ئاسایشـی سـنووری هاوبـەش لـە شـەتلعەرەب و ڕێگەگرتـن لـە دزەکردنـی کەسـانی تێکـدەر لـە هـەردوولا، هـەردوو لای پەیمانبەسـتوو ڕێـکاری گونجـاو دەگرنـە بـەر و بـە تایبەتیـش بـە هەرێمکردنـی مەڵبەنـدی چاودێـری و بەلەمـی پاسـەوانییان پـێ دەدرێـت.

عەبـاس عەلـی خەلعەتبـەری - وەزیـری دەرەوەی ئێـران - سـەعدون حەمـادی وەزیـری دەرەوەی عێـراق، بـە ئامادەبوونـی سـیادەی عەبدولعەزیـز بوتەفلیقـەی ئەندامـی ئەنجوومەنـی شـۆڕش، وەزیـری دەرەوەی جەزایـر واژووکـرا.

سێیەم: دەقی ئەو نامانەی لە نێوان هەردوو وەزیری دەرەوەدا ئاڵوگۆڕ کراون:

(١)

وەزیری بەڕێز

شـەرەفمەندم بـەوەی بـۆ سیادەتتانی دووپات بکەمـەوە کە بـە پێـی ڕێککەوتنمان لـە ڕۆژی واژووکردنـی ئـەو پەیماننامەیـەی پێوەندیـی بەسـنووری نێودەوڵەتـی و دراوسـێ دۆسـتیی نێـوان عێـراق و ئێـران و سـێ پرۆتۆکۆڵـەکان و پاشـبەندەکانیانەوە هەیـە، ڕێککەوتننامـە ناوبـراوەکان ئەمانـەی خـوارەوەن:

١. ڕێککەوتن لەبارەی کەشتیوانییەوە لە شەتلعەرەب.

٢. ڕێککەوتن لە بارەی مافی لەوەڕاندن.

٣. ڕێککەوتن لەبارەی زێیە سنوورییەکان.

٤. ڕێککەوتن لەبارەی ماف و دەسەڵاتەکانی قومیسێرەکانی سنوورەوە.

دەبـێ لـە یەککاتـدا لـە نێـوان هـەردوو لای بـاڵای پەیمانبەسـتوو لـە ماوەیـەک

کە لە سێ مانگ تێنەپەڕێت لە ئیعتیباری ئەمڕۆوە، دابنرێت و واژوو بکرێن.

سیادەتی وەزیر هیوام وایە زیاترین ڕێزم قبووڵ بفەرموون

عەباس عەلی خەلعەتبەری

وەزیری دەرەوەی ئێران

(٢)

وەزیری بەڕێز

شەرەفمەند دەبم پێتان ڕابگەیەنم کە نامەکەی مێژووی ١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٥تانم وەرگرت و ئەوەش دووپات بکەمەوە کە بەپێی ڕێککەوتنمان لە کاتی واژووکردنی پەیماننامەی سنووری نێودەوڵەتی و دراوسێ دۆستی لە نێوان ئێران و عێراقدا و سێ پرۆتۆکۆلەکەی و پاشبەندەکانی و ئەو ڕێککەوتننامە نێوبراوانەی خوارەوە ئەمانەن:

١. ڕێککەوتن لەبارەی کەشتیوانییەوە لە شەتلعەرەب.

٢. ڕێککەوتن لە بارەی مافی لەوەڕاندن.

٣. ڕێککەوتن لەبارەی زێیە سنوورییەکان.

٤. ڕێککەوتن لەبارەی ماف و دەسەڵاتەکانی قومیسێرەکانی سنوورەوە.

دەبێ لە یەککاتدا لە نێوان هەردوو لای باڵای پەیمانبەستوو لە ماوەیەک کە لە سێ مانگ تێنەپەڕێت لە ئیعتیباری ئەمڕۆوە، دابنرێت و واژووبکرێن.

هیوام وایە، سیادەتی وەزیر، ئەوپەڕی ڕێزم قبووڵ بفەرموون.

سەعدون حەمادی وەزیری دەرەوەی عێراق

(٣)

١٣ حوزەیرانی ١٩٧٥

وەزیری بەڕێز

شەرافەتمەندم بۆ سیادەتتانی دووپات بکەمەوە کە بەپێی ئەو ڕێککەوتنەی ئەمڕۆ پێی گەیشتین، وا پێویست دەکات کە هەردوو لای باڵای پەیمانبەستوو لە ماوەیەک، کە لە ساڵێک تێپەڕ نەکات هەموو ئەو شتە ناسەرەکییانە(شکلیات)

ئەنجام بدەن کە پێوەندییان بەڕێکاری پەسندکردنی پەیماننامەی سنووری نێودەوڵەتی و دراوسێ دۆستیی نێوان ئێران و عێراق و سێ پرۆتۆکۆلەکە و پاشکۆکانیانەوە هەیە، بەپێی یاسای ناوخۆیی هەر لایەک.

سیادەتی وەزیر باڵاترین ڕێزم قبووڵ بفەرموون.

عەباس عەلی خەلعەتبەری

وەزیری دەرەوەی ئێران

(٤)

١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٥

وەزیری بەڕێز

شەرافەتمەندم پێتان ڕابگەیەنم کە نووسراوی مێژوویی ١٣ی حوزەیرانی ١٩٧٥تانم وەرگرت و ئەوە دووپات بکەمەوە کە لە ئەنجامی ئەو ڕێککەوتنەی ئەمڕۆ ئەنجام درا، هەر لایەکی پەیمانبەستوو بەڵێنی ئەوە دەدات کە لە ماوەیەک ئەو پەڕەکەی یەک ساڵ بێت، هەموو کارە ناسەرەکییەکانی پێوەندیدار بە ڕێگەکاری پەسندکردنی پەیماننامەی سنووری نێودەوڵەتی و دراوسێ دۆستی لە نێوان ئێران و عێراق و هەر سێ پرۆتۆکۆلەکەی و پاشکۆکانی بەپێی یاسای ناوخۆی هەر لایەک جێبەجێ دەکات.

سیادەتی وەزیر باڵاترین ڕێزم قبووڵ بفەرموون.

سەعدون حەمادی

وەزیری دەرەوەی عێراق

شای ئێران و ڕێککەوتننامەی جەزاییر

شـای ئێـران زیاتـر بـە دوای بەرژەوەندییەکانـی خـۆی بـوو، لـەوەش دەترسـا، شـەڕی نێـوان حکومەتـی عێـراق و شۆڕشـی ئەیلـوول، بگـۆڕێ بـۆ شـەڕی نێـوان ئێـران و عێـراق، دواجـار ئـەوەی دەیویسـت سـەدام حوسـێن، وەک دەڵێـن لەسـەر سـینیەکی زێـڕ خسـتییە بندەسـت، ئەمانـەش بەشـێک لـە هۆکارەکانـی ئـەو ڕێککەوتنـە بـوو:

١. هاوکاریکردنـی شۆڕشـی کـورد پێویسـتی بـە هـاوکاری مـاددی و مەعنـەوی هەیـە، بـە تایبـەت دوای ئـاداری ١٩٧٤، چونکـە شـەڕ هەڵگیرسـایەوە لـە نێـوان حکوومەتـی عێراقـی و شۆڕشـی کـورد.

٢. هـاوکاری و پشـتیوانی لـە کـورد و شۆڕشـەکەی لـە ڕووی سیاسـیەوە، دەسـکەوتێکی ئەوتـۆی نییـە بـۆ ئێـران، چونکـە کوردسـتان دەوڵـەت نییـە، تـا بتوانـێ هاوپەیمانـی لەگـەڵ ببەسـتێت.

٣. بـەو هاوکاریـە سـەربازی و ماددییانـەی ئێـران بۆ شۆڕشـی کـورد، ئێران ڕادەکێشـێت بـۆ شـەڕی نێـوان ئێـران و عێراق.

٤. شـای ئێـران بـە پێویسـتی زانـی دەسـتکەوتێك بەدەسـت بهێنێـت بـۆ ئیـران، تـا متمانەیـان زیاتـر بـە شـا هەبێـت، ئـەوەش تەنیـا لەگـەڵ عێـراق دەکرێـت بـە پێدانـی هەندێـک ناوچـەی سـنووری بـە تایبـەت لـە باشـووری عێراق تـا دەگاتـە کەنـداوی عـەرەب.

٥. شـای ئێـران گەیشـتە ئـەو بـاوەڕە کـە ئیـتر ناتوانێـت کودەتـا بەسـەر حزبـی بەعسـدا بـکات، چونکـە ڕۆژبـەڕۆژ حزبـی بەعـس بەهێزتـر دەبـوو، بـە تایبـەت دوای ڕێککەوتنـی نێـوان یەکێتـی سـۆڤیەت و عێـراق، حزبـی بەعـس زیاتـر بەهێـز بـوو.

٦. شـای ئێـران بـاوەڕی بـەوە بـوو کـە لـەوە زیاتـر هـاوکاری کـورد هیـچ سـوودێکی بـۆ ئێـران نابێـت، چونکـە حزبـی بەعـس تـەواو خـۆی قایـم کـرد لـە دەسـەڵات.

٧. بەهێزبوونـی سـوپای ئێـران وای لـە شـای ئێـران کـرد، ئیـتر پێویسـتی بـە شۆڕشـی کـورد نییـە لـە ڕووی هێـزەوە، تـا هاوسـەنگی هێـزی پـێ ڕابگرێـت لەگـەڵ سـوپا عێـراق.

٨. بەهـۆی بەرزبوونـەوەی نرخـی نـەوت، پێگـەی ئێـران بەهـۆی ئـەو نەوتـە زۆرەی هەنـاردە دەکـرد، بەرزتـر بـووەوە، ئـەوە وای لـە دەسـەڵاتدارانی ئێـران کـرد، ئیـتر

پێویستیان بە هێزی شۆڕشی کورد نییە بۆ پارێزگاری لە سنوور و ئاسایشی ئێران.

٩. دوای هاتنی تۆپخانە و دژە ئاسمانی ئێرانی، فەرماندەکانی ئەو هێزانە بەردەوام ڕاپۆرتیان دەنارد بۆ سەرووی خۆیان، ناوەرۆکی ڕاپۆرتەکانیان وابوو کە پێشمەرگە شەڕی دروستی ناکات لە بەرانبەر سوپای عێراق.

١٠. لە بەردەوامی هێرشەکانی سوپای عێراق و پاشەکشەی هێزەکانی شۆڕشی کورد، دەبێت سوپای ئێران هێزی زیاتر بنێرێت بۆ هاوکاری شۆڕشی کورد، بەوەش ئێران ڕادەکێشێتە شەڕی نێوان سوپاکەی و سوپای عێراق کە ئەوەش ئاشکرایە لە بەرژەوەندی ئێران نییە.

١١. عێراق دەستبەرداربوونی گەورەی پێشکەش بە شای ئێران کرد بە پێدانی نیوەی ئاوی کەنداوی عەرەب(شط العرب)، ئەوەش وای لە شای ئێران کرد کە زەحمەتە دەستبەرداری ئەو سەروەتە گەورەیە ببێت بە ئاسانی.

١٢. ئەو ناکۆکیانەی لە نێوان ئێران و عێراق هەبوون، بە تایبەت دواین هەوڵی شکستخواردووی دەست لەپشتدانی کودەتای ساڵی ١٩٧٠ بەسەر حکوومەتی عێراقی، وای لە ئێران کرد ئیتر واز لەو ناکۆکیانە بهێنێت.

١٣. دوای ساڵێك شەڕکردن لە دژی شۆڕشی کورد، شای ئێران هەستی بەوە کرد کە یەکێتی سۆڤیەت ڕێگا نادات حکوومەتی عێراقی بە سەرۆکایەتی حزبی بەعس .

١٤. دەزگای هەواڵگری ئێرانی چەندین کەسی لە نێو ڕیزەکانی سوپای عێراق کردبوو بە بەکرێگیراوی خۆی، لەو ڕاپۆرتانەی کە بۆ دەزگای ناوبراویان دەنارد کە سوپای عێراق زیانی زۆری ماددی و مەعنەوی لێکەوتووە، حکوومەتی عێراقی دوو ئەگەری لەبەردەمدا هەیە، ڕێککەوتن لەگەڵ ئێران یان ڕێککەوتن لەگەڵ کورد، ئیتر ئێران هەوڵ بدات ئەوە لە بەرژەوەندی خۆی کۆتایی پێبهێنێت بە ڕێککەوتن لەگەڵ عێراق.

١٥. بە بڕوای شا ئەگەر لەگەڵ عێراق بگات بە ڕێککەوتن، ئیتر عێراق پێویستی بەو چەکانە نابێت و ئەوەندە نزیك نابێت لە یەکێتی سۆڤیەت و سۆڤیەتیش ئەو پێگەیەی نامینێت لە ناوچەکە.

١٦. شای ئێران لە ساڵی ١٩٧٥ گەیشتە ئەو بیروڕایەی بەو ڕێککەوتنە لەگەڵ

عێـراق، پێگـەی خـۆی گەورەتـر دەکات لـە جیهـان، بەتایبەتـی دوای ئـەوەی عێـراق بـە داواکانـی ئێـران ڕازی دەبێـت.

١٧. بـە شـکان و کۆتایهاتنـی شۆڕشـی ئەیلـوول، ئیـتر هیـچ هۆکارێـك نامێنیـت، تـا شـا فشـار بخاتـە سـەر عێـراق و بـە داواکانـی شـا ڕازی ببێـت و وا لـە عێـراق بـکات، هەمـوو شـتێك لـە ئێـران قبـووڵ بـکات.

١٨. شـای ئێـران بـە هـۆی ئەنـوەر ساداتی سـەرۆکی میـسر کـە یەکێـك بـوو لەوانـەی زۆر هەوڵـی نزیککردنـەوەی عێـراق و ئێرانـی دەدا، ئـەو هەوڵانـەی شۆڕشـی ئەیلوولـی بـۆ بەدەرکـەوت کـە نیـازی نزیکبوونەوەیـان هەیـە لەگـەڵ عێـراق و کۆتـای بـە شـەڕ بهێـت.

١٩. بـە هـۆی ئـەو ڕێککەوتنـە، ئیـتر عێـراق وەکـو پێشـووتر ناتوانێـت هـاوکاری حزبـە ئۆپۆزسیۆنە ئێرانییـەکان بـکات.

ئەنجام و کاریگەرییە خراپەکانی ڕێککەوتننامەی جەزاییر

ڕێککەوتنی نێوان شای ئێران و سەدام حوسێن، کە خاک بەرامبەر پشتکردن لە شۆڕشی ئەیلوول، بە کاتی کۆمەڵێک کاریگەری نەرێنی دانا، لەوانە:

١. ئەو ڕێککەوتنە وای لە مستەفا بارزانی کرد کە بڕیاری کۆتایی بدات بە کۆتایهێنان بە شۆڕش بۆ ماوەیەکی کاتی، تا دەرفەتی گونجاو ببێت و دووبارە شۆڕش دەستپێبکاتەوە، چونکە زیاتر بەرگریکردن، واتا زیانی زیاتر بە خەڵك و خاکی کوردستان.

٢. لە ئەنجامی ڕێککەوتنی جەزاییر و کۆتایی هاتن بە شۆڕشی ئەیلوول، لیکجیابوونەوە لە نێو ڕیزەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان ڕوویدا، کە بووە هۆی دروستبوونی پارتی دیکە و بەجێهێشتنی هەندێک لە بەرپرسەکانی سیاسی و سەربازی ئەو پارتە.

٣. بە لێکجیابوونەوەی هەندێک لە کەسایەتیە باڵاکانی پارتی دیموکراتی کوردستان و دروستبوونی پارتی نوێ، سەردەمێکی نوێ دروست بوو ئەویش سەردەمی فرە حزبی بوو.

٤. حکوومەتی عێراق خەڵکێکی زۆری لە شوێنی خۆی دوورخستەوە بۆ ناوەڕاست و باشووری عێراق، تا نەتوانن شۆڕش بەرپا بکەنەوە و ئاگاداری هیچ جموجوڵێکی سەرکردایەتی شۆڕشی کۆتاییهاتوو نەبن.

٥. دوای لێکجیابوونەوە و دروستبوونی پارتی نوێ، هەر سێ حکوومەتی عێراق و ئێران و تورکیا هەوڵی خۆیان خستەگەڕ بۆ نانەوەی ئاژاوە و دووبەرەکی لە نێوان پارت و کەسایەتیە کوردستانییەکان.

٦. بە بەستنی ئەو ڕێککەوتننامەیە، شای ئێران توانی گورزێکی گەورە لە شۆڕشی ئەیلوول بە ڕابەرایەتی مستەفا بارزانی بدات، ئەوەش وەکو تۆڵەیەك لە مستەفا بارزانی کە پێشووتر لە دژی بنەماڵەی شا و ئێران شەڕی کردبوو لە سەردەمی کۆماری مهاباد.

٧. لەو بارودۆخەی ئێستا کە ڕێککەوتن هەیە لە نێوان عێراق و ئێران، بەو شێوەیە کورد بۆ ماوەیەکی درێژ ناتوانێت شۆڕشێکی تر وەکو شۆڕشی ئەیلوول بەرپا بکاتەوە بۆ بەدەستخستنی مافە ڕەواکانی گەلەکەی.

٨. بە هەرەسهێنانی شۆڕش، وڵاتانی هاوکار و پشتوانی شۆڕش هیوابڕاو دەبن و

ئیتر پاڵپشتی دۆزی کورد نابن لەو کاتەدا، چونکە ئیتر کەسێك نەما بە ناوی شۆڕش لەپێناو بەدەستهێنانی مافی گەلی کورد.

٩. حکوومەتەکانی عێراق و ئێران و تورکیا هاوکار و هەماهەنگی یەکتر دەبن لە ڕووبەڕووبوونەوەی هەر جووڵانەوەیەکی کوردی لە ناوچەکە.

لیستی ناوی ئەفسەرانی بەشداربووی شۆڕشی ئەیلوول

ژ	پلە	ناو	تێبینی
١	عەقید ڕوکن	کافی محەمەد نەبەوی	
٢	عەقید	بەکر عەبدولکەریم حەویزی	
٣	عەقید	جەلال محەمەد باڵەتەیی	
٤	عەقید	جەلال حەمەدئەمین بەگ	
٥	عەقید	شێخ ڕەزا گوڵانی	
٦	عەقید	شێخ ساڵح بەرزنجی	
٧	عەقید	شێخ قادر بەرزنجی	
٨	عەقید	تەها مستەفا بامەڕنی	
٩	عەقید	نوری ئەحمەد تەها	
١٠	عەقید	عەبدولڕەحمان قازی	
١١	عەقید	نوری مەلا مەعروف	
١٢	عەقیدی پزیشك	حیکمەت قزموز	کریستیان
١٣	عەقید	غەزبان سەعد	شیوعی
١٤	موقەدەم ڕوکن	عەزیز ڕەشید ئاکرەیی	
١٥	موقەدەم	سەلیم فەخری	
١٦	موقەدەم	عەبدوڵلا تۆفیق	
١٧	موقەدەم	فەوزی نەشئەت	
١٨	موقەدەم	مەحمود سامی	شیوعی
١٩	موقەدەم	نافیز جەلال حەوێزی	
٢٠	موقەدەم	نامیق عەبدوڵلا کۆیی	
٢١	موقەدەم	نوری مەلا حەکیم	
٢٢	ڕائد	بەکر عەبدولکەریم حەوێزی	
٢٣	ڕائدی خانەنشین	بەهجەت عەونی گۆران	
٢٤	ڕائد	خدر دەباغ کۆیی	
٢٥	ڕائد	ساڵح ئەحمەد پێداوی	
٢٦	ڕائد	کەمال نوعمان	شیوعی
٢٧	ڕائدی خانەنشین	سەبری ڕەشید میران	
٢٨	ڕائدی پۆلیس	شەوکەت مەلا ئیسماعیل	
٢٩	نەقیب	ئازاد فەتاح میران	

٣٠	نەقیبی فڕۆکەوان	ئیبراهیم مەحمود	
٣١	نەقیب	بەکر سامی خدر	
٣٢	نەقیبی فڕۆکەوان	حەسەن زاهر	
٣٣	نەقیبی فڕۆکەوان	نەوزاد محەمەد رەمزی	
٣٤	نەقیب	حەسەن ئەحمەد بارزانی	
٣٥	نەقیبی ئەندازیار	ئیبراهیم عەزۆ	
٣٦	نەقیب	تاهیر نوری سەید ڕەئوف	
٣٧	نەقیب	سەباح نوری عارف	
٣٨	نەقیب	عادل ئاکرەیی	
٣٩	نەقیب	عەبدوڵلا سەدیق مائی	
٤٠	نەقیبی پۆلیس	کەمال شێخ غەریب	
٤١	نەقیبی پۆلیس	کەمال بەرقی	
٤٢	نەقیب	کەمال محەمەد موفتی	
٤٣	نەقیب	محەمەد ئەمین فەرەج	
٤٤	نەقیبی پۆلیس	مستەفا حەسەن ئامێدی	
٤٥	نەقیبی پۆلیس	نەسرەدین عەلی عوسمان	
٤٦	نەقیب	یوسف جەمیل میران	
٤٧	نەقیب	وریا مەعروف	
٤٨	ملازمی یەکەم	ڕەشید سندی	
٤٩	ملازمی یەکەمی پۆلیس	عەلی مەحمود سەیدە	
٥٠	ملازمی یەکەم	عەبدولوەهاب ئەتروشی	
٥١	ملازمی یەکەم	عوسمان سندی	
٥٢	ملازمی یەکەمی پۆلیس	محەمەد سەید عەلی حافز	
٥٣	ملازمی یەکەمی پۆلیس	نوری گوریا	مەسیحی
٥٤	ملازمی یەکەم	یوسف بتریس	شیوعی
٥٥	ملازم	ئامانج عەبدوڵا	
٥٦	ملازم	ئازاد جەوهەر دزەیی	
٥٧	ملازم	ئەحمەد جبوری	شیوعی
٥٨	ملازم	ئەحمەد حەسەن عونت	
٥٩	ملازم	ئەحمەد سەعید لاو	
٦٠	ملازمی پۆلیس	ئەحمەد سلێمان ئەتروشی	

٦١	ملازم	ئەحمەد فەقێ ڕەسول	
٦٢	ملازم	ئەحمەد محەمەد ڕەشید	
٦٣	ملازم	ئەحمەد مەجید شاسوار	
٦٤	ملازم	ئەمجەد عەبدولواحید	
٦٥	ملازم	ئەنوەر مەجید سوڵتان	
٦٦	ملازم	ئەنوەر ئەمین	
٦٧	ملازم	ئیبراهیم ئەحمەد پێداوی	
٦٨	ملازم	ئیبراهیم تەلعەت دزەیی	
٦٩	ملازم	ئیبراهیم عەلی زەنگەنە	
٧٠	ملازمی پۆلیس	ئیحسان عەبدولغەفور	
٧١	ملازم	ئیسماعیل نادر قادر	
٧٢	ملازمی پۆلیس	ئیسماعیل تاهیر مەحمود	
٧٣	ملازم	ئیسماعیل سیتۆ سەلیم	
٧٤	ملازم	ئیسماعیل مەحمەد خدر	
٧٥	ملازم	بابەکر زێباری	
٧٦	ملازم	باقر فەیلی	
٧٧	ملازمی پۆلیس	بایز مەجید مەحمود	
٧٨	ملازم	بەختیار سادق جەمیل	
٧٩	ملازمی پۆلیس	بەختیار تاهیر بابان	
٨٠	ملازم	بێستون ئەحمەد نەجیب	
٨١	ملازم	تالیب خەلیل ئەمین	
٨٢	ملازم	تەحسین ڕەئوف	
٨٣	ملازم	تۆفیق ئەحمەد سلیڤان	
٨٤	ملازم	جەودەت تەیفور بەزاز	
٨٥	ملازم	جەلال تاڵەبانی	
٨٦	ملازم	جەلال حەمە ئیبراهیم	
٨٧	ملازمی پۆلیس	جەلال عەلی	
٨٨	ملازم	جەمال ئەحمەد خۆشناو	
٨٩	ملازمی پۆلیس	جەمال ئەحمەد مەحەمەد	
٩٠	ملازم	جەمال حەمە فەرەج	
٩١	ملازم	جەمال کەریم غەفور	

٩٢	ملازم	جەمال سلێمان	
٩٣	ملازم	جەمال قادر عەبدوڵا	
٩٤	ملازم	جەمال عەبدولقادر	
٩٥	ملازم	جەمال مەحمود	
٩٦	ملازم	جەمال نامیق	
٩٧	ملازمی پۆلیس	جەمیل خدر خۆشناو	
٩٨	ملازم	جوامێر سوامیر مەندەلاوی	
٩٩	ملازم	جوامێر عەتیە کاکەیی	
١٠٠	ملازم	حامد مەقسود	شیوعی
١٠١	ملازمی پۆلیس	حەمە جەزا محەمەد	
١٠٢	ملازم	حەسەن ئەبوبەکر خۆشناو	
١٠٣	ملازم	حەسەن سەلیم	
١٠٤	ملازم	حەسەن عەبدوڵلا خۆشناو	
١٠٥	ملازم	حەسەنساڵح ئاغا	
١٠٦	ملازم	حەمید حەسەن زەنگەنە	
١٠٧	ملازم	حوسێن ساڵح خانەقینی	
١٠٨	ملازم	حوسێن محەمەد بالیسانی	
١٠٩	ملازمی پۆلیس	حوسێن مەولود شیروانی	
١١٠	ملازم	خالید شەمسەدین	
١١١	ملازمی دکتۆر	خەسرۆ جەمیل دزەیی	
١١٢	ملازم	خەسرۆ فەتاح جەبار	
١١٣	ملازم	خدر هەمزە	
١١٤	ملازم	خدر علوان	شیوعی
١١٥	ملازم	خورشید ئیبراهیم دزەیی	
١١٦	ملازم	خولە عەزیز فەرحان	
١١٧	ملازم	خەیروڵا محەمەد عەلی	
١١٨	ملازم	دارا جەلال ئەحمەد	
١١٩	ملازمی پۆلیس	دلێر ئەحمەد مەجید	
١٢٠	ملازمی پۆلیس	دڵشاد ئەحمەد شەوقی	
١٢١	ملازم	دڵشاد نەجیب نەقشبەندی	
١٢٢	ملازم	دیوالی ئەتروشی	

١٢٣	ملازم	ڕەجەب مەحمود خدر	
١٢٤	ملازم	ڕەشید عەبدولڕەحمان قادر	
١٢٥	ملازم	ڕزگار عەلی قەرەداغی	
١٢٦	ملازم	ڕەئوف ڕەشید دارتاش	
١٢٧	ملازم	ڕیاز بەدرخان	شیوعی
١٢٨	ملازمی پۆلیس	زیاد محەمەد عەلی سورچی	
١٢٩	ملازمی پۆلیس	زیاد محەمەد سەدیق	
١٣٠	ملازمی پۆلیس	سەباح جەلال غەریب	
١٣١	ملازم	سەروەت نوری	
١٣٢	ملازم	سـەدیق شـەریف قە ر ە و ە یسـی	
١٣٣	ملازم	سەدیق ڕەشید(فەریدون)	
١٣٤	ملازم	سەید عەزیز عەبدوڵا	
١٣٥	ملازم	سەید کەریم سەید ڕەسول	
١٣٦	ملازم	سەعید محەمەد سەعید	
١٣٧	ملازم	ستار سەعید خەلەف	
١٣٨	ملازم	سەردار عەبدوڵلا سەعید	
١٣٩	ملازم	سەردار ئەبوبەکر عەزیز	
١٤٠	ملازم	سەڵاح ساڵح بەرزنجی	
١٤١	ملازم	سوبحی محەمەد عەلی	
١٤٢	ملازم	سەیفوڵا عەلی بەگ	
١٤٣	ملازم	سـیروان محەمەد نەوڕۆلی	
١٤٤	ملازم	شێرزاد محەمەد ساڵح	
١٤٥	ملازم	شێرکۆ عەبدوڵا دەرویش	
١٤٦	ملازمی پۆلیس	شێرکۆ شاکر حەکیم	
١٤٧	ملازم	شێخ سەعید قۆریتانی	
١٤٨	ملازم	شێردڵ عەبدولا حەوێزی	
١٤٩	ملازم	شێردڵ سەلیم کورەچی	
١٥٠	ملازم	تاریق ئەحمەد	
١٥١	ملازم	تاریق محیەدین	
١٥٢	ملازم	تاهیر ڕەشید ڕەئوف	

١٥٣	ملازم	تاهیر ساڵح فەتاح	
١٥٤	ملازم	تاهیر عەلی والی	
١٥٥	ملازم	تاهیر حەمە غەریب	
١٥٦	ملازم	تۆفیق ئەحمەد سلێڤانەیی	
١٥٧	ملازمی پۆلیس	کامل عەلی کاکی	
١٥٨	ملازم	کەریم سەلام تەها	
١٥٩	ملازم	کەریم هاودییانی	
١٦٠	ملازم	کەمال ئەحمەد عەلی	
١٦١	ملازم	کەمال پێداوی	
١٦٢	ملازم	عابد ئەحمەد عەبدولڕەحمان	
١٦٣	ملازم	عەدنان عیماد خەلەف کەرکوکی	
١٦٤	ملازم	عەبدولخالق حەمید ئەسوەد	
١٦٥	ملازم	عەبدولڕەحمان عوسمان پێداوی	
١٦٦	ملازمی پۆلیس	عەبدولرەزاق سەعید	
١٦٧	ملازم	عەبدولسەمەد عەبدولعەزیز	
١٦٨	ملازم	عەبدولقادر پێداوی	
١٦٩	ملازم	عەبدولقادر مەجید ڕەسول	
١٧٠	ملازم	عەبدوڵا شێخ مەحمود	
١٧١	ملازم	عەبدوڵا قادر سورچی	
١٧٢	ملازمی پۆلیس	عەبدوڵا کەریم عەبدوڵا	
١٧٣	ملازم	عەبدولکەریم مەحمود ئەحمەد	
١٧٤	ملازم	عەبدولەتیف عەبدولمەجید ئاغا	
١٧٥	ملازم	عەبدولئیلا محەمەدئەمین(شوان)	
١٧٦	ملازمی پۆلیس	عەبدولمسەور سلێمان بارزانی	
١٧٧	ملازم	عەزیز مەجید ئەتروشی	
١٧٨	ملازم	عەباس قادر محەمەد	
١٧٩	ملازم	عەلی ئەحمەد جاف	
١٨٠	ملازم	عەلی ڕۆبیتان قادر	
١٨١	ملازم	عەلی سنجاری	
١٨٢	ملازم	عەلی مستەفا قادر	
١٨٣	ملازمی پۆلیس	عوسمان حوسێن	

١٨٤	ملازم	عومەر ڕەفعەت (عومەر بیبانی)	
١٨٥	ملازم	عومەر حاجی حەسەن	
١٨٦	ملازم	عومەر سەلیم پێداوی	
١٨٧	ملازم	عومەر عارف ئەدەلانی	
١٨٨	ملازم	عومەر عەبدولکەریم	
١٨٩	ملازم	عومەر عەبدوڵلا محەمەد	
١٩٠	ملازم	عومەر عوسمان(زەعیم عەلی)	
١٩١	ملازمی پۆلیس	عیزەدین محیەدین	
١٩٢	ملازم	فازڵ جەلیل بەقال	
١٩٣	ملازم	فازڵ تاڵەبانی	
١٩٤	ملازمی پۆلیس	غازی خدر عەبدوللا	
١٩٥	ملازم	غازی عەزیر ئەتروشی	
١٩٦	ملازم	فاروق عەبدولکەریم عەقراوی	
١٩٧	ملازمی پۆلیس	فازل جەلیل بەقال	
١٩٨	ملازمی پۆلیس	فەخری شەمسەدین	
١٩٩	ملازمی پۆلیس	فەرید سەعید بریفکانی	
٢٠٠	ملازم	فەرەیدون شێخ تەیب	
٢٠١	ملازم	فەرەیدون محەمەد ڕەشید	
٢٠٢	ملازمی پۆلیس	فەوزی ئەحمەد شکاك	
٢٠٣	ملازم	فوئاد عارف بەرزنجی	
٢٠٤	ملازم	فوئاد عومەر چەلەبی	
٢٠٥	ملازم	فوئاد مەجید کەریم	
٢٠٦	ملازم	قادر عوسمان پێداوی	
٢٠٧	ملازمی پۆلیس	قەرەنی جمیل بەزاز	
٢٠٨	ملازم	قەرەنی حەسەن قەرەنی	
٢٠٩	ملازم	مەجید بابەکر پیرموس	
٢١٠	ملازم	مەجید حەمید کاکەیی	
٢١١	ملازم	مەجید عەبدوڵلا یوسف	
٢١٢	ملازم	مەجید میرخان عەبدوڵا	
٢١٣	ملازم	محەمەدئەمین فەرەج	
٢١٤	ملازم	مەحەمەد باقر بەشیر	

٢١٥	ملازم	محەمەد حاجی ئەحمەد	
٢١٦	ملازمی پۆلیس	مەحەمەد جەلال کەریم	
٢١٧	ملازم	مەحەمەد زاهیر کەریم	
٢١٨	ملازمی پۆلیس	مەحەمەد ڕەشید ئەمین	
٢١٩	ملازم	محەمەد ساڵح ئاکرەیی	
٢٢٠	ملازم	محەمەد سەعید ئەکرەم	
٢٢١	ملازم	محەمەد شەوقی	
٢٢٢	ملازمی پۆلیس	مەحەمەد عەلی جەعفەر	
٢٢٣	ملازم	محەمەد عەلی حسامەدین	
٢٢٤	ملازم	محەمەد عەلی ساڵح	
٢٢٥	ملازم	محەمەد عەزیز بابی	
٢٢٦	ملازم	محەمەد عەبدوڵا	
٢٢٧	ملازم	مەحەمــەد عەبدولکەریــم مە حە مــە د	
٢٢٨	ملازمی پۆلیس	محەمەد عومەر مەولود	
٢٢٩	ملازم	مەحمود ئەحمەد کەریم	
٢٣٠	ملازم	مەنسور شێخ کەریم	
٢٣١	ملازمی پۆلیس	مستەفا حەسەن ئامێدی	
٢٣٢	ملازم	مەهدی کاکی هیران	
٢٣٣	ملازمی پۆلیس	نەجات خدر نەجم	
٢٣٤	ملازمی پۆلیس	نەریمان عەبدولحەمید	
٢٣٥	ملازم	نەریمان بەکر خۆشناو	
٢٣٦	ملازمی پۆلیس	نەزەر عەلی ئەکبەر	
٢٣٧	ملازمی پۆلیس	نەوزاد جەواد مەعروف	
٢٣٨	ملازم	نەوزاد ساڵح خۆشناو	
٢٣٩	ملازم	نەوزاد مەحەمەد بەرزنجی	
٢٤٠	ملازم	نزار ڕەحمەتولا	
٢٤١	ملازم	نزار عەقید ئەمین	
٢٤٢	ملازم	نوشیروان فوئاد مستێ	
٢٤٣	ملازمی پۆلیس	نورەدین عەبدوڵلا محەمەد	
٢٤٤	ملازم	نیاز محەمەد سەعید	

٢٤٥	ملازمی پۆلیس	هادی محەمەدئەمین	
٢٤٦	ملازم	هاشم مەلا محەمەد	
٢٤٧	ملازم	هەجەر ئیسماعیل سندی	
٢٤٨	ملازم	هەژار کەرکووکی	
٢٤٩	ملازم	وشیار شاکر ساڵح	
٢٥٠	ملازم	وشیار عەبدولقادر	
٢٥١	ملازم	یاسین غەریب	
٢٥٢	ملازم	یوسف جمیل میران	
٢٥٣	ملازم	یونس ڕۆژبەیانی	

چەند زانیارییەکی پەیوەست بە کات و پلە سەربازییەکان

سیستەمی کاتژمێری سەربازی

١٢ کاتژمێری	٢٤ کاتژمێری	١٢ کاتژمێری	٢٤ کاتژمێری
١ ی شەو	٠١٠٠	١ ی ئێواره	١٣٠٠
٢ ی شەو	٠٢٠٠	٢ ی ئێواره	١٤٠٠
٣ ی شەو	٠٣٠٠	٣ ی ئێواره	١٥٠٠
٤ ی شەو	٠٤٠٠	٤ ی ئێواره	١٦٠٠
٥ ی شەو	٠٥٠٠	٥ ی ئێواره	١٧٠٠
٦ ی بەیانی	٠٦٠٠	٦ ی ئێواره	١٨٠٠
٧ ی بەیانی	٠٧٠٠	٧ ی ئێواره	١٩٠٠
٨ ی بەیانی	٠٨٠٠	٨ ی شەو	٢٠٠٠
٩ ی بەیانی	٠٩٠٠	٩ ی شەو	٢١٠٠
١٠ ی بەیانی	١٠٠٠	١٠ ی شەو	٢٢٠٠
١١ ی بەیانی	١١٠٠	١١ ی شەو	٢٣٠٠
١٢ ی بەیانی	١٢٠٠	١٢ ی شەو	٢٤٠٠

یەکەکانی سوپا

ژ	یەکە	الوحدة
1	دەستە	الحضيرة
2	پەل	الفصيل
3	لق	السرية
4	بەتالیۆن	الفوج
5	کەتیبە	الكتيبة
6	هێز	اللواء
7	لەشکر (تیپ)	الفرقة

پایەکانی سوپا

ژ	پایە	المنصب
1	فەرماندەی دەستە (سەردەستە)	آمر الحضيرة
2	فەرماندەی پەل (سەرپەل)	آمر الفصيل
3	فەرماندەی لق (سەرلق)	آمر السرية
4	فەرماندەی بەتالیۆن	آمر الفوج
5	فەرماندەی کەتیبە	آمر الكتيبة
6	فەرماندەی هێز	آمر اللواء
7	سەرکردەی لەشکر (سەر لەشکر)	قائد الفرقة
8	سوپاسالار / سەرۆکی ئەرکان	رئيس ألاركان
9	سەرکردەی گشتی	قائد العام

ئەلبوومی وێنەکان

www.flickr.com/photos/kurdistan4all/
sefti-pic

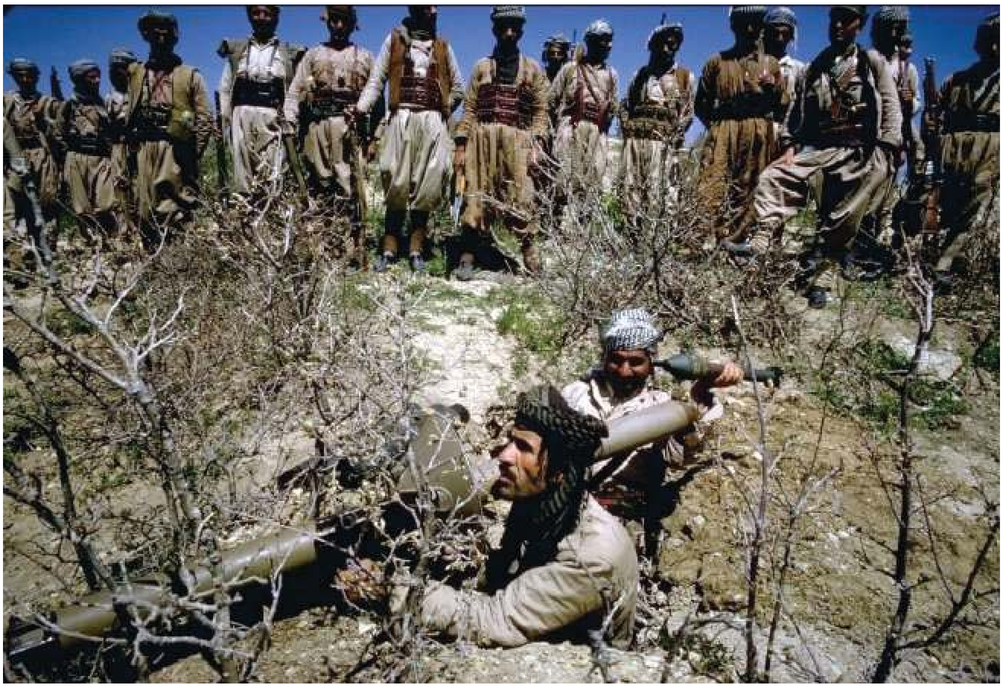

Creative Commons

The Photolibrary of Kurdistan

سەرچاوەکان:

سەرچاوەی کوردی

١. ئاری فاروق نانەکەلی، دامەزراوەکانی پارتی دیموکراتی کوردستان و شۆڕشی ئەیلوول لە نێوان ساڵانی ١٩٦١-١٩٧٥، چاپی یەکەم (هەولێر _ ٢٠١٦).

٢. ئاری فاروق نانەکەلی، ئەنجوومەنی سەرکردایەتی شۆڕشی کوردستان - عێراق نووسینگەی راپەراندن دەستوور و یاساکان ١٩٦٤- ١٩٦٥، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی رۆژهەڵات _ ٢٠١٧).

٣. ئاری کەریم، چەند لاپەرەیەکی زیندوو لە شۆڕشی ئەیلوول دا، چاپی یەکەم (دهۆك _ چاپ خانەی خەبات _ ١٩٩٩).

٤. ئیسماعیل گوندەژۆری، شۆڕشی ئەیلوول لە باڵەکایەتی، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی رۆژهەڵات _ ٢٠١٨).

٥. ئەنوەر ئەزوەر، شێرێکی ونبوو لە دارستانێکدا، چاپی یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی یاد _ ٢٠١٢).

٦. ئیبراهیم جەلال، خوارووی کوردستان و شۆڕشی ئەیلوول، بنیاتنان و هەلتەکاندن ١٩٦١-١٩٧٥، چاپی سێیەم (سلێمانی _ چاپخانەی ژیار _ ١٩٩٩).

٧. دارا ابراهیم زەینونی، نیو سەدە لە خەباتی پێشمەرگایەتیم یادەوەری پێشمەرگەی ئەیلوول و گوڵان(گوڵەباغ)، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی رۆشنبیری _ ٢٠١٦).

٨. د. شوان محەمەدئەمین تەها خۆشناو، هەولێر لە نێوان ساڵانی ١٩٦٣- ١٩٧٠ چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی زانکۆی سەڵاحەدین _ ٢٠١٦).

٩. د. شێرکۆ فەتحوڵا عومەر، پارتی دیموکراتی کوردستان و بزووتنەوەی رزگاریخوازی نەتەوەی کورد لە عێراقدا ١٩٤٦-١٩٧٥، وەرگێرانی (سوارە قەڵادزێی) چاپی یەکەم (کەرکووك _ چاپخانەی شەهید ئازاد هەورامی _ ٢٠١١).

١٠. حامید گەوهەری، مستەفا بارزانی پێشمەرگە و سەرۆك چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی رۆژهەڵات _ ٢٠١٧).

١١. حامید گەوهەری، ئیدریس مستەفا بارزانی و بارزانییەکان باشتر بناسن، چاپی

یەکەم (هەولێر _چاپخانەی شەهاب _ ٢٠١٤).

١٢. خورشید شێرە، خەبات و خوێن بیرەوەرییەکانی ساڵانی خەباتی پێشمەرگایەتی، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی حاجی هاشم _ ٢٠١٥).

١٣. رائد / خدر دەباغ، بیرەوەریەکانم و تۆپخانەی شۆڕشی ئەیلوولی مەزن، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی وەزارەتی پەروەردە _ ٢٠٠٢).

١٤. سەید کاکە، بیرەوەری پێشمەرگەیەك، چاپی سێیەم (هەولێر - چاپخانەی شەهاب - ٢٠٠٠).

١٥. سەڵاح رەشید، مام جەلال دیداری تەمەن لە لاوێتییەوە تا کۆشکی کۆماری، چاپی چوارەم (سلێمانی _ ناوەندی رۆشنبیری ئەدیبان_ ٢٠١٩).

١٦. شەوکەت مەلا اسماعیل حسن، رۆژانێ لە مێژووی شۆڕشی ئەیلوول، چاپی دووەم (هەولێر _ نوسینگەی تەفسیر بۆ بڵاوکردنەوە و راگەیاندن _ ٢٠١٦).

١٧. شلۆمۆ نکدیمۆن، مۆساد لە عێراق و وولاتانی دراوسێ، وەرگێرانی(رەهەند عبدالغفور)، چاپی یەکەم (٢٠١١).

١٨. کاروان جوهر محمد، ئیدریس بارزانی ١٩٤٤-١٩٨٧ ژیان و ڕۆڵی سیاسی و سەربازی لە بزووتنەوەی ڕزگاریخوازیی کورددا، چاپی یەکەم (هەولێر _ چاپخانەی هێڤی _ ٢٠١٩).

١٩. کریس کۆچێرا، کورد لە سەدەی نۆزدە و بیستەم دا، وەرگێرانی (حەمەکەریم عارف) چاپی چوارەم (هەولێر _ کتێبفرۆشی سۆران _ ٢٠٠٧).

٢٠. عەبدوڵڵا ئەحمەد رەسول پشدەری، پاشکۆی یاداشتەکانم لە شۆڕشی ئەیلوولی مەزن، بەرگی دووەم، چاپی یەکەم (کەرکووک _ چاپخانەی شەهید ئازاد هەورامی _ ٢٠٠٧).

٢١. عزەدین مەلا سلێمان، بەشێك لە چیرۆکی داستانەکانی شۆڕشی ئەیلوول بۆ مێژوو، چاپی یەکەم (سلێمانی _ چاپخانەی بزاڤی رۆشنبیری سلێمانی _ ٢٠٠٦).

٢٢. عومەر عوسمان، ژیانی کورێك، بەرگی یەکەم و دووەم، چاپی سێیەم (هەولێر _ چاپخانەی حاجی هاشم _ ٢٠١٣).

٢٣. محەمەد مەلا قادر، سەربردە، کورتەیەك لە بیرەوەرییەکان، چاپی یەکەم (

هەولێـر _ دەزگای چـاپ و بڵاوکـراوەی ئـاراس _ ٢٠٠٩).

٢٤. محەمـەد مـەلا قـادر . خەباتنامـە کورتـە مێـژووی پارتـی و کەلتـوری بارزانـی نەمـر، چاپـی دووەم (دهـۆك _ چاپخانـەی خەبـات _٢٠٠٠).

٢٥. مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی کـورد . شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی یەکەم،چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتی پـەروەردە _ ٢٠٠٤).

٢٦. مەسـعود بارزانـی، بارزانـی و بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی کـورد . شۆڕشـی ئەیلـوول ١٩٦١-١٩٧٥، بەرگـی سـێیەم، بەشـی دووەم،چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی پـەروەردە _ ٢٠٠٤).

٢٧. مـەلا فـاروق شـوانی،هەموو کـورد بیبلۆگرافیایەکـی تێکۆشـەرانە، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ چاپخانـەی وەزارەتـی رۆشـەنبیری _ ١٩٩٧).

٢٨. موحسـین دزەیـی، وێسـتگەکانی ژیانـم، وەرگێرانی:ئیسـماعیل بەرزنجـی، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ دەزگای چـاپ و بڵاوکردنـەوەی ئـاراس _ ٢٠٠٩).

٢٩. نازنـاز محەمـەد عەبدولقـادر، سیاسـەتی ئێـران بەرانبـەر بزووتنـەوەی رزگاریخـوازی نەتەوەیـی کـورد لـە کوردسـتانی عێراقـدا ١٩٦١ _ ١٩٧٥، چاپـی یەکـەم (هەولێـر _ دەزگای چـاپ و بڵاوکـراوەی ئـاراس _ ٢٠٠٨).

٣٠. نجـم سـەنگاوی، کوردسـتان و سـەرکردە و دەسـەڵات و شۆڕشـەکانی لـە ١١٦٩ – ١٩٩٤، چاپـی یەکـەم (٢٠١٤).

٣١. وەلـی زبێـر هۆسـتانی، چەنـد داسـتان و رووداو و بەسـەرهاتێك لـە شـۆڕش و راپەرینەکانـی بارزانـدا، چاپـی یەکـەم (هەولێـر_ چاپخانـەی رۆژهـەڵات _٢٠١٧).

٣٢. وریـا رەحمانـی، شۆڕشـی ئەیلـوول لـە بەڵگەنامـە نهێنییەکانـی ئەمریـکادا، چاپـی یەکـەم (تـاران _ ئـێران _ ٢٠١٣).

٣٣. یونـان هورمـز، بیرەوەرییەکانـم لـە شۆڕشـی کوردسـتان دا، وەرگێرانـی (ئەبوبەکـر سـاڵح ئیسـماعیل) چاپـی دووەم (هەولێـر – چاپخانـەی رۆشـەنبیری و لاوان – ٢٠٠٩).

سەرچاوەی عەرەبی

١. اوفرا بينغيو، كرد العراق بناء دولة داخل دولة، ترجمة / عبدالرزاق عبدالله بوتانی، الطبعة الاولی (اربیل، دار الساقي و دار اراس للطباعة و النشر، ٢٠١٤).

٢. الدكتور جبار قادر و المحامي طارق جامباز، قرارات مجلس قيادة الثوري المنحل الخاصة بالكورد و كوردستان، الطبعة الاولى (اربيل _ مطبعة الحاج هاشم _ ٢٠١٣).

٣. الدكتور عصام عزيز شريف، مذكرات عزيز شريف، طبعة الاولى (شباط ٢٠١٠).

٤. حبيب تومی، البارزانی مصطفی قائد من هذا العصر، الطبعة الاولی (اربیل _ دار اراس للطباعة و النشر _ ٢٠١٢).

٥. الفريق الركن/ رعد مجيد الحمداني، معارك الجيش العراقي الكبرى من عام ١٩٧٣ الى عام ٢٠٠٣، (عمان _ الاردن _ دار امنة للنشر و التوزيع _ ٢٠١٣).

٦. الفريق الركن/ رعد مجيد الحمداني، قبل ان يغادرنا التاريخ، الطبعة الاولى (بيروت _ لبنان _ الدار العربية للعلوم_نشرون _٢٠٠٧).

٧. الفريق الركن / محمد فتحي امين، قاموس المصطلحات العسكرية، الطبعة الثانية.

٨. جيرارد جاليان، شعب بدون وطن الكرد و كردستان، ترجمة / عبدالسلام النقشبندي، الطبعة الاولى (اربيل _ دار اراس للطباعة و النشر _ ٢٠١٢).

٩. حبيب محمد كريم، تاريخ الحزب الديمقراطي الكوردستاني – العراق (في محطات رئيسية) ١٩٤٦_١٩٩٣ الطبعة الاولى (دهوك _ مطبعة خبات _ ١٩٩٨).

١٠. شكيب عقراوی، سنوات المحنة فی كردستان، الطبعة الثانية،(اربيل _ مطبعة مناره _ تموز ٢٠٠٧).

١١. عبدالكريم فندی، فصول من ثورة ايلول فی كردستان العراق، طبعة الاولی (دهوك _ مطبعه كلية الشريعة _ ١٩٩٥).

١٢. كريس كوتشيرا، مسيرة الكرد الطويلة ٤٠ سنة من التحقيقات الصحفية في كردستان، ترجمة(ديانا حبيب حرب، طبعة الاولى (بيروت/ لبنان - دار الفارابي - ٢٠١٤ و اربيل _ دار اراس للطباعة و النشر ٢٠١٤).

١٣. طيب الكيشكي، محطات مختارة من پورة ايلول ١٩٦١، طبعة الاولى (دهوك _

مطبعـة محافظـة دهـوك _ ٢٠١٧).

١٤. فايـز الخفاجـي، الاغتيـالات السياسـية لكـورد العـراق (١٨٣٨-٢٠٠٣)، الطبعـة الاولى (بغـداد _ دار سـطور للنـشر و التوزيـع _ ٢٠١٩).

١٥. عبدالكريـم فنـدي، ثـورة ايلـول في كردسـتان العـراق، الطبعـة الاولى (دهـوك _ مطبعـة كليـة الشريعـة _ ١٩٩٥).

١٦. عـلي سـنجاري القضيـة الكورديـة و حـزب البعـپ العـربي الاشـتراكي في العـراق الطبعة الاولى جـزء الاول (اربيـل _ مطبعـة الحـاج هاشـم _ ٢٠٠٦).

١٧. عـلي سـنجاري، حقيقـة مسـيرة ثـورة ١١ أيلـول ١٩٦١، الطبعـة الاولى (دهـوك _ مطبعـة خـاني _ ٢٠١٣).

١٨. اللـواء المشـاة / فـوزي جـواد هـادي البرزنجـي، مذكـرات امـر لـواء مشـاة في زمـن الحـرب، صفحـات مـن ماثـر الجيـش العراقـي الباسـل ١٩٦٤_٢٠٠٨، الطبعـة الاولى (عـمان _ الاردن _ مطبعـة دار الرمـال للنـشر و التوزيـع _ ٢٠١٨).

كراسات العسكرية

١. كراسـة رسـمية الرقـم ٣٠٣، فـوج المشـاة في المعركـة، الطبعـة الاولى (رئاسـة اركان الجيـش العراقـي _ مطبعـة وزارة الدفـاع _١٩٨٩).

٢. كراسـة رسـمية الرقـم ٣٣٧، جميـع الصنـوف دفاعـات الميـدان و الموانـع، المجلـد الثالـث، الطبعـة الاولى (رئاسـة اركان الجيـش العراقـي _ مطبعـة وزارة الدفـاع _١٩٨٧) .

٣. كراسـة رسـمية الرقـم ٢٢٠، الحـروب الجبليـة، المجلـد الرابـع، الطبعـة الثامنـة (رئاسـة اركان الجيـش العراقـي _ مديريـة المشـاة _ مطبعـة وزارة الدفـاع _ ١٩٨٢) .

٤. كراسـة رسـمية (موحـدة) الرقـم ١، المصطلحـات و الرمـوز و المختـصرات العسـكرية الموحـدة، الطبعـة الاولى (رئاسـة اركان الجيـش العراقـي و القيـادة العامـة للقـوات المسـلحة الاردنيـة _ نيسـان ١٩٨٩) .

ئەنتەرنێت

١. ویکیپیدیا.

٢. منتدى القوات المسلحة العراقية.

٣. پۆلەتیـــك. cor&٨٠٢٥=https://politicmedia.net/detailnewspo.aspx?jimare ٢=related&١=

٤. کوردستان٢٤ net.www.kurdistan٢٤ .

نەخشەی سەربازی

١. نەخشەی سەربازی هەولێر پێوەری ١/١٠٠٠٠٠.

٢. نەخشەی سەربازی کۆیە(کویسنجق) پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

٣. نەخشەی سەربازی ڕواندز پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

٤. نەخشەی سەربازی حاجی ئۆمەران پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

٥. نەخشەی سەربازی دهۆك پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

٦. نەخشەی سەربازی قەڵادزێ پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

٧. نەخشەی سەربازی سلێمانی پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

٨. نەخشەی سەربازی چەمچەماڵ پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

٩. نەخشەی سەربازی زێبار پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

١٠. نەخشەی سەربازی بابەگوڕگوڕ پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

١١. نەخشەی سەربازی چوارقوڕنە پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

١٢. نەخشەی سەربازی زاخۆ پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

١٣. نەخشەی سەربازی دەربەندیخان پێوەری ١/١٠٠٠٠٠ .

گۆڤار

١. گۆڤاری بەیان، ژمارە ٣، نیسانی ١٩٧٠.

٢. گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٣، بەهاری ٢٠٠٨.

٣. گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٤، تەمموزی ٢٠٠٨.

٤. گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٦، ت١ ٢٠٠٨.

٥. گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٧، کانوونی دووەمی ٢٠٠٩.

٦. گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٣٥، تەموز_ئاب_ئەیلوول _ساڵی ٢٠١٤.

٧. گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٣٦، ت١_ت٢_ك١_ساڵی ٢٠١٤.

٨. گۆڤاری پەیامی ئەیلوول، ژمارە ٣٧، ساڵی ٢٠١٥.

چاوپێکەوتن

١. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز خدر مەولود لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٨/١١/٢٧.

٢. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ڕەشید سندی لە زاخۆ لە ڕێکەوتی ٢٠١٨/١٢/١٥.

٣. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز گوڵەباغ کۆیی لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٨/١٢/٢٢.

٤. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ئیبراهیم پێداوی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/١/١٢.

٥. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدولئیلاه محەمەدەمین(ملازم شوان) لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٢/٢٤.

٦. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز مەنسور شێخ کەریم لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٢/٢٥.

٧. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز محەمەد عەلی سۆفی لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٢/٢٥.

٨. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز شەوکەت مەل ئیسماعیل لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٣/١١.

٩. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عومەر عوسمان مێرگەسۆری لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٤/٢٩.

١٠. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز مکائیل حەجی لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٥/١٩.

١١. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ئیبراهیم مەجید شیڤی لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٥/٢٣.

١٢. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ڕائد خدر دباغ لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٦/٣٠.

١٣. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز خالید شلی لە شێخان لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩.

١٤. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدولرەزاق گەرماڤی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩.

١٥. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز مستەفا عەبدولقادر لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩.

١٦. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز مستەفا ئامێدی لە دهۆك لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٩.

١٧. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز حەمید خواستی لە زاخۆ لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/١٠.

١٨. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەریف دەروێش لە زاخۆ لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/١٠.

١٩. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز یونس ڕۆژبەیانی لە هەولێر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٧/٢٨.

٢٠. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز سەلیم ئەسعەد خۆشەوی لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٨/٢٤.

٢١. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز جەمال مەلا حوسێن لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/٩.

٢٢. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز ئەنوەر ئەزوەر لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/١٠.

٢٣. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز فەرەیدون کەریم لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/١٠.

٢٤. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عزەدین مەلا سلێمان لە سلێمانی لە ڕێکەوتی

.٢٠١٩/٩/١٠

٢٥. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز خالید قادر ئەحمەد لە سلێمانی لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/١٠.

٢٦. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز حەمید ئەفەندی لە مەلا ئۆمەر لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/٢٧.

٢٧. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز مامۆستا جەلال خدر لە بەستۆرە لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/٢٨.

٢٨. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز عەبدوڵڵا مەلازادە لە مەسیف سەڵاحەددین لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/٩/٢٩.

٢٩. چاوپێکەوتن لەگەڵ بەڕێز زکری عەبدوڵڵا قادۆ لە ئاکرێ لە ڕێکەوتی ٢٠١٩/١٠/٢٢.

ناسنامەی پرۆژە

پرۆژەی دەستەی ئینسکلۆپیدیای پارتی دیموکراتی کوردستان، لە پێناو ناساندن، کۆکردنەوە، بە دیکۆمێنتکردن و بڵاوکردنەوەی مێژووی پڕ لە سەروەریی کار و خەباتی پارتی دیموکراتی کوردستان، لەسەر پێشنیازی ڕێزدار مەسرور بارزانی، ئەندامی مەکتەبی سیاسی پارتی دیموکراتی کوردستان، لە ساڵی٢٠١٤ دامەزراوە.

ئەم بەرهەمەی بەردەستی بەڕێزتان بەشێکە لە هەوڵ و ئامانجەکانی ئەم پرۆژەیە.